Acta Universitatis Lodziensis

FOLIA LINGUISTICA

22

KAZIMIERZ BAJOR

ROSYJSKIE KONSTRUKCJE TEMPORALNE Z PRZYIMKIEM (NA TLE POLSKIM)

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO
ŁÓDŹ 1990

Acta Universitatis Lodziensis

FOLIA LINGUISTICA

22

KAZIMIERZ BAJOR

ROSYJSKIE KONSTRUKCJE TEMPORALNE Z PRZYIMKIEM (NA TLE POLSKIM)

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO
ŁÓDŹ 1990

N. inw. 176975

REDAKCJA NAUKOWO-DYDAKTYCZNA
FOLIA LINGUISTICA

Witold Śmiech, Sławomira Tomaszewska

RECENZENCI

Stanisław Kochman, Michał Łesiów

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Hanna Wróblewska

REDAKTOR TECHNICZNY

Halina Połubińska

KOREKTORZY

Joanna Balcerak, Bozena Tkacz

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁ

Andrzej Frydel

A 305A/22
BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W ŁODZI
(2)
Podr.
P 23421/22.1990

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

1990

Wydanie I. Nakład 245+75 egz. Ark. wyd. 18,1.
Ark. druk. 17,875. Papier kl. III, 70 g, 70 x 100.
Zam. 120/1776/90. Cena zł 9000,-

Drukarnia Uniwersytetu Łódzkiego
Łódź, ul. Nowotki 143

ISSN 0208-6077

SPIS TREŚCI

Wstęp 5

1. KONSTRUKCJE INTRALOKACYJNE 14
1.1. Konstrukcje intralokacyjne nieduratywne 14
§ 1. Konstrukcje sytuujące czynność w odcinkach czasu sprecyzowanych pod względem długości trwania 15
§ 2. Konstrukcje sytuujące czynność w odcinkach czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania 46
§ 3. Konstrukcje sytuujące czynność w czasie innej czynności, procesu lub stanu 93
1.2. Konstrukcje intralokacyjne duratywne 113
§ 1. Konstrukcje duratywne właściwe 114
§ 2. Konstrukcje wskazujące na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik 128
§ 3. Konstrukcje binarne informujące o krotności czynności i jej usytuowaniu w ciągu czasowym 132
§ 4. Konstrukcje binarne informujące o kolejności czynności i jej usytuowaniu w czasie 136
§ 5. Konstrukcje binarne kwantyfikujące obiekty czynności i sytuujące je w przeciągu określonego czasu 138
§ 6. Konstrukcje sytuujące czynność w jednym ciągu czasowym z inną czynnością 140
§ 7. Konstrukcje sytuujące czynność w lokalizatorach wywierających wpływ na jej rozwój 142

2. KONSTRUKCJE EKSTRALOKACYJNE 149
2.1. Konstrukcje prelokacyjne 149
§ 1. Konstrukcje prelokacyjne niefazowe 150
§ 2. Konstrukcje prelokacyjne fazowe 192
2.2. Konstrukcje postlokacyjne 202
§ 1. Konstrukcje postlokacyjne niefazowe 202
§ 2. Konstrukcje postlokacyjne fazowe 228

2.3. Konstrukcje interpozycyjne 235
§ 1. Konstrukcje interpozycyjne niefazowe 235
§ 2. Konstrukcje interpozycyjne fazowe 237

3. PRZEGLĄD FUNKCJI TEMPORALNYCH KONSTRUKCJI PRZYIMKOWYCH 241
3.1. Konstrukcje dopełniaczowe 241
3.2. Konstrukcje celownikowe 246
3.3. Konstrukcje biernikowe 248
3.4. Konstrukcje narzędnikowe 252
3.5. Konstrukcje miejscownikowe 253

Wnioski końcowe 256
Indeks 265
Rozwiązanie skrótów 281
Русские темпоральные конструкции с предлогом (на фоне польского языка). Р е з ю м е 285

WSTĘP

Język rosyjski dysponuje wieloma środkami służącymi do wyrażania stosunków temporalnych: gramatycznymi, leksykalnymi i gramatyczno-leksykalnymi. Poszczególnym zagadnieniom funkcjonalno-semantycznej kategorii temporalności języka rosyjskiego poświęcono niemało prac naukowych[1], brak jednak dotąd takich opracowań, które zawierałyby materiał odpowiadający wymogom opisu systemu temporalnego języka rosyjskiego w zestawieniu z odnośnymi systemami innych języków, na przykład z systemem temporalnym języka polskiego. Brak zwłaszcza rozpraw wyczerpująco przedstawiających analizę środków językowych systemu syntaktyczno-leksykalnego, a w szczególności tych jego struktur, które tworzą bardzo rozbudowany system wyrażeń przyimkowych. Dotychczasowe publikacje z tego zakresu zawierają zaledwie fragmenty materiału, który może być wykorzystany do tego celu[2]. Nie popadając w przesadę można po-

---

[1] Należą tu m. in. następujące prace uwzględniające materiał analizowany w rozprawie: В. М. Филиппова, Глагольно-именные сочетания с временным значением в современном русском языке, [w:] Исследования по грамматике русского литературного языка, Москва 1955; А. А. Кока, Конструкции с временным значением в современном русском языке, [w:] Вопросы изучения русского языка, Алма-Ата 1955; Х. Х. Сайкиев, Конструкции с винительным падежом в современном русском языке, [w:] Вопросы изучения...; В. С. Бондаренко, Временные отношения, выражаемые в современном русском языке с помощью предлогов, [w:] Ученые записки Московского городского педагогического института, т. XI, ч. II, вып. 4, Москва 1957; А. С. Малаховская, Творительный времени, [w:] Творительный падеж в славянских языках, Москва 1958; Р. Мразек, Синтаксис русского творительного (глава: Творительный времени), Praha 1964; И. Пете, Обозначение времени с помощью предлогов в и на в конструкциях, отвечающих на вопрос когда?, в современном русском языке, "Acta Universitatis Szegediensis" 1965, Dissertationes slavicae III; zob. też tenże, К сопоставительному изучению обстоятельства времени, "Филологические науки" 1965, 4.

[2] Taki materiał zawiera na przykład opracowanie: Е. С. Скобликова, Согласование и управление в русском языке (глава: Система падежных и предложно-падежных форм, выражающих момент времени), Москва 1971. Zob. też prace: Cz. Lachur, Relacje semantyczno-syntaktyczne temporalnych konstrukcji składniowych w języku rosyjskim i polskim (czas relatywny), Opole 1985; К. Байор, Темпоральные функции русских предложных конструкций (на фоне темпоральной системы польского языка), "Beiträge zur Slavistik" [hrsg. von H. Je-

wiedzieć, że dotychczasowi badacze najczęściej poprzestają na ilustrowaniu użycia pewnych funkcji przyimków, przy czym inwentarz ich z reguły jest niekompletny, a porządkowanie ma charakter formalny (nierzadko sprowadza się jedynie do usystematyzowania według przypadków wyrazów zależnych)[3]. Do tej pory tylko w jednej pracy dokonano próby systematycznego i w miarę pełnego opisu konstrukcji temporalnych funkcjonujących we współczesnym języku rosyjskim. Mam na myśli monografię M. Wsiewołodowej, poświęconą sposobom wyrażania stosunków temporalnych za pomocą grup imiennych, która jednak tylko częściowo może być wykorzystana do opisu konfrontatywnego, a to ze względu na przyjętą w niej koncepcję metodologiczną i zastosowane kryteria klasyfikacji materiału[4]. Co się tyczy polszczyzny, to badania nad sposobami wyrażania temporalności środkami językowymi o charakterze syntaktyczno-leksykalnym wchodzą tu dopiero w swoje stadium początkowe, a nasza wiedza o temporalnych funkcjach polskich przyimków w zasadzie ogranicza się do tego, co zawarte w kilku artykułach i słownikach[5].

litte, Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris] 1988, X. Różnego rodzaju uwagi i zestawienia konstrukcji temporalnych z przyimkiem znajdują się też w: A. B o g u s ł a w s k i, S. K a r o l a k, Gramatyka języka rosyjskiego w ujęciu funkcjonalnym, Warszawa 1973.

[3] Ten stan rzeczy poddawała już krytyce J. Skoblikowa ubolewając nad tym, że w pracach poświęconych rosyjskim konstrukcjom temporalnym z przyimkiem "Формы с одинаковыми функциями описываются разобщенно: например, до заседания - при рассмотрении форм родительного падежа, перед заседанием - творительного, за день до заседания - винительного; в тот год, на следующий день - при обзоре форм винительного падежа, в том году, на следующей неделе - при анализе форм предложного падежа и т. д. В итоге не получается представления о системе [podkr. autorki] способов выражения определенных значений" (zob. С к о б л и к о в а, Согласование..., s. 107).

[4] Zob. M. В с е в о л о д о в а, Способы выражения временных отношений в современном русском языке, Москва 1975.

[5] Wydana niedawno Składnia (red. Z. T o p o l i ń s k a) widzi rzecz przyszłościowo: "Kwestia, jakie leksemy rzeczownikowe mogą być użyte po jakim przyimku wymaga szczegółowej analizy". Zob. w: Gramatyka współczesnego języka polskiego, Składnia, Warszawa 1984, s. 259. Czytaj też: M. B. В с е в о л о д о в а, Синонимика некоторых временных конструкций в польском языке, [w:] Славянская филология, вып. 5, Москва 1963; t a ż, Synonimiczne konstrukcje temporalne w języku polskim, "Poradnik Językowy" 1967, 7; t a ż, Временные конструкции современного польского языка (прямое время), [w:] Исследования по польскому языку, Москва 1969; M. N o w a k-F r a n k o w s k a, Z dystrybucji określników temporalnych, "Polonica" 1975, I; R. G r z e g o r c z y k o w a, Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków, Wrocław 1975; A. B o g u s ł a w s k i, On the Status of Temporal Expressions, [w:] Charakterysty-

W tym stanie rzeczy, przystępując do pracy nad systemem rosyjskich przyimków temporalnych z zamiarem skonfrontowania go ze stanem we współczesnym języku polskim, trzeba było zacząć od gromadzenia materiału i tworzenia kartotek. Kilkuletnia żmudna praca nad ekscerpcją przykładów (głównie z gazet, czasopism i literatury pięknej) przyniosła nie tylko reprezentatywny zestaw konstrukcji syntaktycznych, lecz okazała się także niezastąpioną okazją śledzenia tego, co w badanym materiale obu języków jest częste, a co rzadkie, które z odnotowanych schematów - zwłaszcza o tym samym kształcie - mają podobne, a które różne realizacje itp.[6]

Zgromadzone i przebadane środki językowe dają podstawę do stwierdzenia, że system rosyjskich konstrukcji temporalnych z przyimkiem jest wyposażony w niezmiernie bogaty zestaw struktur składniowych (schematów: przyimek + przypadek), bowiem liczy łącznie aż 74 jednostki (36 schematów dopełniaczowych, 5 celownikowych, 13 biernikowych, 15 narzędnikowych, 5 miejscownikowych). Występują w nich łącznie 62 przyimki (16 właściwych i 46 wtórnych)[7]. Jakkolwiek mnogość tych struktur ma swoją wymowę sama przez się, to trzeba jeszcze dodać, że część z nich ma w dodatku synkretyczny charakter, na przykład schemat za + biernik realizuje znaczenia temporalne, które w zależności od rodzaju wyrazu przyprzyimkowego mogą mieć odniesienie do współczesności (np. за последнее время; zob. 1.2 § 1.2.Ea), uprzedniości (np. за минуту: zob. 2.1 § 1.4.1.2.B) lub następczości (np. за полночь; zob. 2.2

---

ka temporalna wypowiedzenia, Wrocław 1975; M. F r a n k o w s k a, Grupy imienne z determinatorem koniecznym w języku polskim, Warszawa 1982.

[6] W wypadku, gdy badacz posługuje się głównie materiałem cudzym, na przykład zawartym w słownikach lingwistycznych (co jest często praktykowane) ustalenie obiektywnej oceny stopnia uzualności, a zwłaszcza frekwencji porównywanych elementów językowych jest znacznie utrudnione, a czasem w ogóle niemożliwe.

[7] Są to następujące formy: без, близ, в, до, за, к, между (меж), на, о, от, перед, по, под, при, с, через; ближе к, близко к, в канун, в параллель с, в преддверии, в продолжение, в течение, в ходе, во время, вместе с, вперед, вплоть до, впредь до, вслед за, глядя на, за время, задолго до, на протяжении, назад, накануне, наперед, наряду с, начиная с, незадолго до, незадолго перед, одновременно с, около, параллельно с, по истечении, по прошествии, по мере, поближе к, погодя, позже (позднее), поперед, после, посреди (посередь), предварительно, прежде, раньше (ранее), рядом с, свыше, спустя, среди (средь, середи, середь), тому, тому назад.

§ 1.2.1.B). O złożonym charakterze rozpatrywanych konstrukcji świadczyć może też fakt, że to samo wyrażenie ma czasem różne znaczenia temporalne w zależności od rodzaju nadrzędnika - por. znaczenie wyrażenia в час przy podstawie встать: встать в час (konstrukcja o charakterze intralokacyjnym nieduratywnym; zob. 1.1 § 1.1.1) i przy podstawie сделать: сделать в час (konstrukcja intralokacyjna duratywna; zob. 1.2. § 1.1). Bywa i tak, że w różnych kontekstach to samo wyrażenie raz ma znaczenie temporalne, drugi raz zupełnie inne, na przykład wyrażenie в ночь w zdaniu: С десятого на одинадцатое ноября 1966 года работала я в ночь (И)[8] ma znaczenie temporalne ('когда работала?'), a w zdaniu [Майор] открыл свою дверцу и выпрыгнул в ночь (O) - przestrzenne ('куда выпрыгнул?').

Przeprowadzone badania wykazały, że konfrontacja składni dwóch języków w zakresie rozpatrywanych systemów ma charakter ekstrawertyzacyjny: wymaga licznych szczegółowych, drobiazgowych ustaleń, które trzeba popierać wykazami ekscerptów. Przyczynę tego stanu rzeczy łatwo wskazać; jest nią bardzo znaczne sfrazeologizowanie materiału, co się przejawia między innymi w najrozmaitszych ograniczeniach, tak w zakresie użycia samych przyimków, jak i wyrazów z nimi współwystępujących, na przykład przyimek спустя funkcjonuje tylko z nazwami jednostek rachuby czasu (por. uzualne: спустя два года i nieuzualne: *спустя ночь, *спустя войну); przyimek перед może się łączyć z nazwami wydarzeń (por. перед войной), ale nie może być użyty z nazwami jednostek rachuby czasu (np. nie można go użyć w wyrażeniu *перед годом w znaczeniu "przed rokiem"). Niektóre wyrazy zależne mogą wystąpić w jednej konstrukcji przyimkowej z rzeczownikiem bez przydawki (np. в понедельник), w innej natomiast są możliwe tylko w grupach z obligatoryjnym determinantem (np. nie można powiedzieć *в утро, ale można - в это утро itd.)[9].

---

[8] Rozwiązanie skrótów zob. s. 281.

[9] W związku z tym stanem rzeczy H. Zołotowa pisze: "На теперешнем этапе зависимость правил построения синтаксических конструкций от лексико-семантических характеристик их компонентов стала очевидностью, уже не требующей до-

Podobne uwarunkowania możliwości użycia danego wyrazu zależnego[10] w konstrukcji przyimkowej o określonym schemacie syntaktycznym mają miejsce również w języku polskim, gdzie, przykładowo możliwe są wyrażenia biernikowe z przyimkiem w z nazwami dni tygodnia (w niedzielę, w poniedziałek itp.). a nieuzualne - z nazwami miesięcy, dla których właściwe są konstrukcje budowane według schematu w + miejscownik (w styczniu, w lutym itp.).

Przedstawiony w tej pracy opis pomyślany jest jako pełny; obejmuje wszystkie odnośne schematy syntaktyczne z przyimkiem i ustala sferę użycia każdego z nich[11]. Takie podejście sprawiło, że analizie poddaje się nie tylko struktury typowe, będące w powszechnym użyciu, lecz również rzadkie, często znajdujące się nawet na peryferiach języka, również funkcjonujące w mowie nieliterackiej lub przestarzałe. Analizowany materiał jest zawsze ilustrowany autentycznymi przykładami użycia, wyekscerpowanymi z oryginalnych źródeł. W ogóle nie przytacza się żadnych konstrukcji, nawet najbardziej prawdopodobnych systemowo, jeśli ich uzualność nie została potwierdzona w przebadanym materiale.

W rozprawie rozpatruje się tylko użycia o charakterze adwerbalnym, wyrażenia adnominalne (konstrukcje będące okolicznościowymi przydawkami czasu) są pomijane. Nie uwzględnia się także kon-

---

казательств, но требующей систематизации материала" (Г. А. Золотова, О некоторых теоретических результатах работы над "Синтаксическим словарем русского языка", "Вопросы языкознания" 1986, 1, s. 26.

[10] Wyrazem zależnym nazywa się w pracy imienną część określnika podstawy wyrażoną rzeczownikiem, zaimkiem lub urzeczownikowionym przymiotnikiem. Nie uznaje się za wyraz zależny kwantyfikatora występującego w funkcji przydawki ilościowej odwróconej, na przykład w konstrukcjach в час, в два часа za wyraz zależny uważa się formę час (pierwsza konstrukcja) i formę часа (druga konstrukcja), mimo że w drugiej konstrukcji kwantyfikator (liczebnik два) formalnie wobec formy часа jest składnikiem nadrzędnym. Przyjmuje się, że istotna jest tu nadrzędność znaczeniowa kwantyfikowanego (formalnie podrzędnego) wyrazu час.

[11] Przyimkiem umownie nazywa się każdą formę (wyraz, wyrażenie), charakteryzującą się kategorialnym znaczeniem stosunku czynności do przedmiotu (pojęcia, zjawiska, sytuacji itp.), w związku z czym rozpatruje się nie tylko konstrukcje z przyimkami właściwymi, ale i z tzw. wtórnymi (zob. przyp. 7).

strukcji typu близ часу, около двух лет, с месяц itp., określających przybliżoną długość trwania jakiegoś działania, uważając, że przed imionami mamy tu nie przyimki, lecz przysłówki względnie przyimki o funkcji przysłówków[12].

Opisywane w pracy konstrukcje grupowane są w zależności od sposobu, w jaki lokalizują czynność, proces lub stan na osi czasu. Najczęściej mamy do czynienia z takimi konstrukcjami, które sytuują czynność w granicach lokalizatora (konstrukcje intralokacyjne), trochę rzadziej - z sytuującymi ją poza granicami lokalizatora (konstrukcje ekstralokacyjne). Te ostatnie wymagają jeszcze rozróżnienia zależnie od tego, czy oznaczają uprzedniość, tj. sytuują czynność przed lokalizatorem (konstrukcje prelokacyjne), czy też następczość, tj. sytuują czynność po lokalizatorze (konstrukcje postlokacyjne). Z rzadka zdarza się, że wszystkie trzy rodzaje struktur pojawiają się w jednym zdaniu, na przykład: Прошу помнить, что от адъютанта зависит многое и до сражения и во время сражения и после сражения (С.С.-Ц). W przytoczonym wypowiedzeniu lokalizatorem temporalnym, wobec którego ustosunkowuje się zakomunikowany językowo stan ('зависеть'), jest 'сражение'. Przy tej interpretacji konstrukcją intralokacyjną jest wyrażenie во время сражения, a konstrukcje pozostałe to wyrażenia ekstralokacyjne: до сражения (konstrukcja prelokacyjna), после сражения (konstrukcja postlokacyjna). Szczególną odmianą konstrukcji ekstralokacyjnych są struktury syntaktyczne o charakterze interpozycyjnym, tj. sytuujące czynność między dwoma lokalizatorami, na przykład между едой и питьем, с утра до вечера[13] itp.

Wzmiankowane rodzaje konstrukcji zostały w pracy szczegółowo omówione, zilustrowane i skonfrontowane z odnośnym materiałem polskim.

---

[12] Zob. К. Б а й о р, Относительно описания темпоральных отношений, выражаемых предложными конструкциями, "Beiträge zur Slavistik" [hrsg. von H. Jelitte, Frankfurt am Main-Bern-New York] 1987, VII.

[13] Poza tym rozpatrzone zostały także inne konstrukcje rozbudowane (z dwoma wyrażeniami przyimkowymi), ale tylko takie, które mają systemowy charakter (tak zwane 'словосочетания усложненной структуры').

W obrębie konstrukcji intralokacyjnych (rozdz. 1) oddzielnie opracowane zostały konstrukcje nie nacechowane kwantytatywnie (intralokacyjne nieduratywne - podrozdz. 1.1) i oddzielnie konstrukcje nacechowane kwantytatywnie (intralokacyjne duratywne - podrozdz. 1.2). Konstrukcjami nieduratywnymi nazywam struktury, które mają charakter wyłącznie lokacyjny, i odpowiadając na pytanie 'kiedy?', nie dopuszczają pytania 'jak długo?' (np. в этом году, среди ночи, в войну), duratywnymi - struktury lokacyjno-ilościowe informujące nie tylko o tym 'kiedy', ale i (i przede wszystkim) o tym, 'w ciągu jakiego czasu, przez jak długo' (np. в течение войны, в год, за ночь)[14].

W rozdziale poświęconym konstrukcjom ekstralokacyjnym (rozdz. 2) oddzielnie omówiono konstrukcje o charakterze statycznym, niefazowym (2.1 § 1, 2.2 § 1) i oddzielnie konstrukcje o charakterze dynamicznym, fazowym: finitywne (2.1 § 2) i inchoatywne (2.2 § 2). Konstrukcjami niefazowymi nazywam te struktury syntaktyczne, które informują tylko o tym, że jakaś czynność jest wcześniejsza w odniesieniu do lokalizatora (prelokacyjna - 2.1 § 1) lub późniejsza (postlokacyjna - 2.2 § 1). Konstrukcja fazowa informując o uprzedniości względnie następczości, daje dodatkową informację o momencie zakończenia kontynuowanej czynności lub odpowiednio - o momencie jej rozpoczęcia[15].

Analiza materiału wykazuje, że informacje o relacji czynności do lokalizatora nazwanego w wyrazie zależnym konstrukcji temporalnej mogą mieć różnoraki charakter. Czynność może być relatywizowana między innymi względem następujących klas rzeczowników współwystępujących z przyimkiem: (1) nazwy odcinków czasu sprecyzowanych pod względem długości trwania (секунда, минута, час[16] itp.); (2) nazwy odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania

[14] Tego rodzaju konstrukcje G r z e g o r c z y k o w a nazywa adwerbiami duratywnymi (Funkcje semantyczne..., s. 67).

[15] Przeciwstawienie konstrukcji fazowych niefazowym wprowadzam za T. A m p e l (zob. Zdanie podrzędne czasowe jako wykładnik charakterystyki temporalnej wypowiedzenia, [w:] Charakterystyka temporalna...

[16] Wyrazy będące nazwami jednostek rachuby czasu z reguły występują z kwantyfikatorem (в четыре часа, через три года, спустя несколько месяцев itp.). Nie dotyczy to tylko rzeczowników kwantyfikowanych liczebnikiem один, który jest opuszczany (por. в час, через год, спустя месяц).

(nazwy pór doby: рассвет, утро, полдень itp., pór roku: весна, лето itp.); (3) nazwy różnych czynności, procesów i stanów (собрание, встреча, жизнь, смерть itp.).

Lokalizator może być w konstrukcji zakomunikowany wprost lub implicite. Przeważnie jest wyrazisty, na przykład w konstrukcjach в январе, до войны, по приезде podrzędniki январь, война, приезд jako lokalizatory temporalne są jednoznacznie oczywiste. Nietrudno jednak o konstrukcje, w których podrzędnikami są formy wyrazów o znaczeniu konkretnym, nie mające żadnych nawet odcieni znaczenia temporalnego. Chodzi o takie na przykład wyrazy, jak: хлороформ, баня, я, użyte w konstrukcjach: во время хлороформа ([Он] пугался, что во время хлороформа [...] хирурги разворуют его монеты (М.З.)), перед баней (Их [куски мыла] резали на кусочки и раздавали нам перед баней (В.Ш.)); до меня (До меня в Петербурге был ливень (Ф.Д.)). Konstrukcje tego rodzaju mają charakter metonimiczny: во время хлороформа znaczy tyle co во время наркоза, перед баней - перед мытьем в бане, a до меня to to samo co до моего приезда. Są też konstrukcje, w których lokalizator jest powierzchniowo w ogóle nieobecny i czynność jest relatywizowana do tego, co jest wiadome z sytuacji lub kontekstu. W strukturach tego typu nie wyrażony językowo lokalizator jest oddzielony od realizowanej czynności określonym interwałem czasowym. Dotyczy to konstrukcji prelokacyjnych sytuujących czynność przed upływem oznaczonego czasu, na przykład за две недели (К нему на прием записываются за две, за три недели (П.Н.)) oraz postlokacyjnych, sytuujących czynność po upływie oznaczonej ilości czasu, na przykład через несколько дней (Гитлеровцы брали их [города] через несколько дней или несколько часов боев (НМ)). Ustalenie punktu czasowego sytuowanej czynności nie przedstawia trudności, ponieważ pozycja lokalizatora jest kontekstowo wyznaczona (czasem tożsama z momentem relacji).

Praca składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy i drugi przedstawiają materiał usystematyzowany w zależności od rodzaju stosowanych lokalizatorów temporalnych w obrębie poszczególnych konstrukcji. Materiał ten między innymi umożliwia zorientowanie się, kiedy dla wyrażenia określonego znaczenia temporalnego mamy do

wyboru konstrukcje budowane według odmiennych schematów syntaktycznych, kiedy zaś tworzone według jakiegoś jednego tylko modelu. Trzeci rozdział pracy daje systematyczny przegląd funkcji temporalnych przyimków rosyjskich. Można w nim znaleźć informacje o każdym temporalnym użyciu danego przyimka i zorientować się w roli, jaką on pełni w systemie. Dołączony indeks winien ułatwić odszukanie w pracy każdej konstrukcji temporalnej przytoczonej i zilustrowanej w dwóch pierwszych rozdziałach. W szczególności pozwala on szybko ustalić, jakie schematy syntaktyczne mają potwierdzone realizacje w wyrażeniach z danym imieniem[17].

---

[17] Na przykład pod hasłem лето odnaleźć można konstrukcję intralokacyjną по лету ('w lecie, latem') z informacją, gdzie w paragrafowej części pracy znajdują się zlokalizowane przykłady jej użycia (były wypowiadane wątpliwości co do prawdopodobieństwa pojawienia się tej konstrukcji, zob. przyp. 50 do rozdz. 1).

1. KONSTRUKCJE INTRALOKACYJNE

Wśród konstrukcji temporalnych z przyimkiem, te, które sytuują czynność w granicach lokalizatora (nazywane tu intralokacyjnymi), są najliczniejsze, najbardziej zróżnicowane składniowo, najsilniej sfrazeologizowane i najczęściej pojawiają się w tekstach. W pracy tej opisano je w dwóch obszernych podrozdziałach: pierwszy omawia konstrukcje nieduratywne, sytuujące akcję w określonym czasie, bez jej kwantyfikowania (1.1); drugi rozpatruje te konstrukcje, sytuowane w granicach lokalizatora, które informują o tym, w ciągu jakiego czasu się to odbywa lub przez jak długo (konstrukcje duratywne - 1.2).

Do wyrażania funkcji temporalnych o charakterze intralokacyjnym służy łącznie dwadzieścia pięć przyimków: jedenaście właściwych (без, в, за, к, на, о, по, при, с, среди, через) i trzynaście wtórnych (в параллель с, в продолжение, в течение, в ходе, во время, вместе с, за время, на протяжении, наряду с, одновременно с, параллельно с, по мере, рядом с).

1.1. KONSTRUKCJE INTRALOKACYJNE NIEDURATYWNE

Język rosyjski dysponuje dużą liczbą konstrukcji syntaktycznych z przyimkiem, które służą do sytuowania czynności w granicach oznaczonego lokalizatora, lecz nie mają wartości kwantytatywnych, na przykład konstrukcja в среду może oznaczać tylko jakąś chwilę, która jest odniesiona do 'środy', ale tak samo dobrze - całą dobę ('od końca wtorku do początku czwartku')[1]. Konstrukcje te odpowiadają na pytanie 'когда?' (czasem, przy sytuowaniu czynności rzutowanej w przyszłość, również na pytanie 'на когда?').

---

[1] Konstrukcje tego rodzaju przez J. Skoblikową określane są jako gramatycznie nie wyrażające ciągu czasowego ("Формы типа в 1964 году [...] грамматически не выражают протяженности времени"; zob. Е. С. Скоблikова, Согласование и управление в русском языке, Москва 1971, s. 112).

W pracy rozpatrzono następujące konstrukcje intralokacyjne o znaczeniu nieduratywnym: dopełniaczowe z przyimkami: без, во время, с, среди (посреди), celownikowe z przyimkami: к, по, biernikowe z przyimkami: в, на, о, narzędnikowe z przyimkami: вместе с, за, с i miejscownikowe z przyimkami: в, на, о, при.

1.1 § 1. Konstrukcje sytuujące czynność w odcinkach czasu sprecyzowanych pod względem długości trwania

Lokalizatorami czynności w konstrukcjach wymienionych w tytule tego paragrafu są oznaczone godziny, dni, doby, tygodnie, dekady, miesiące, lata, dziesięciolecia, stulecia, tysiąclecia. W większości wypadków są wyrażane formami różnych wyrazów, na przykład lokalizator 'dzień' bywa wyrażany nazwami dni tygodnia (понедельник, вторник itp.) oraz wyrazami день i число.
Konstrukcje intralokacyjne o charakterze nieduratywnym z wyrazem zależnym, będącym nazwą odcinka czasu jednoznacznie sprecyzowanego pod względem długości trwania, są realizowane według dziewięciu schematów syntaktycznych. Najczęściej występują konstrukcje: biernikowe z przyimkiem в (omówione w 22 paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 1.1.1, 1.1.2, 1.2.1, 1.2.2, 1.2.4.1, 1.2.4.2, 1.2.5, 1.3, 1.4.1.1, 1.4.1.2, 1.5, 1.6.2.1, 1.6.2.2, 1.6.3, 1.7.1, 1.7.2.1, 1.7.2.2, 1.7.2.2.1, 1.7.2.2.2, 1.7.3, 1.8, 1.9); biernikowe z przyimkiem на (omówione w 18 paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 1.1.2, 1.2.1, 1.2.2, 1.2.3, 1.2.4.1, 1.2.4.2, 1.2.4.3, 1.2.6, 1.3, 1.4.1.1, 1.4.1.2, 1.4.2, 1.6.2.1, 1.6.2.2, 1.7.1, 1.7.2.1, 1.7.2.2, 1.7.2.2.1); miejscownikowe z przyimkiem в (omówione w 15 paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 1.1.3, 1.2.4.1, 1.2.4.2, 1.2.6, 1.4.1.2, 1.5, 1.6.1, 1.6.2.1, 1.6.3, 1.6.4, 1.7.1, 1.7.2.1, 1.7.2.2, 1.8, 1.9) i miejscownikowe z przyimkiem на (omówione w 7 paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 1.4.1.1, 1.4.2, 1.4.3, 1.6.2.2, 1.7.2.2, 1.7.2.2.1, 1.7.2.2.2). Poza tym sporadycznie pojawiają się w tekstach konstrukcje celownikowe z przyimkiem к (omówione w podrozdz. 1.1 - §§: 1.1.1, 1.6.1, 1.7.1) i dopełniaczowe z przyimkiem среди (zob. 1.1 § 1.4.1.1). Konstrukcje o schematach: по + celownik (zob. podrozdz. 1.1 §§: 1.2.1, 1.6.1, 1.7.2.1, 1.7.2.2, 1.7.2.2.2); о + biernik i о + miejscownik

(zob. podrozdz. 1.1 §§ 1.2.1, 1.7.2.1) mają charakter gwarowy i przestarzały.

Niektóre wyrazy zależne, występując w rozpatrywanych konstrukcjach temporalnych, nie mają przy sobie określeń (np. по воскресенью, среди недели, на неделе (w znaczeniu 'w tygodniu')); inne mogą występować tak z nimi (np. в среду, в декабре), jak i bez nich (в следующую среду, в особенно теплом декабре). Są rzeczowniki występujące z reguły z kwantyfikatorem (np. в четыре часа), ale w pewnych konstrukcjach pojawiają się bez niego (np. в час). Odnotowuje się również konstrukcje z elipsą imienia. Chodzi o konstrukcje sytuujące czynność o oznaczonej godzinie (np. в восемь, к девяти ноль-ноль, на пять тридцать) i w datowanym dniu (np. на третье февраля, на первое мая), w których dokonuje się elipsy form wyrazów час i число. Należy jednak zauważyć, że w olbrzymiej większości wypadków mamy do czynienia z konstrukcjami, w których przy wyrazie przyprzyimkowym obligatoryjnie występuje determinant, przeważnie konkretyzujący, rzadziej charakteryzujący, na przykład w funkcji nieduratywnej nie można użyć bez determinanta wyrazów день, сутки w konstrukcjach intralokacyjnych biernikowych z przyimkami в i на (por. uzualne konstrukcje в этот (последний, первый itp.) день; в день зарплаты; на следующий (другой, третий itp.) день; в истекшие сутки, в первые сутки, на вторые сутки i nieuzualne w tej funkcji: *в день, *на день; *в сутки, *на сутки [2].

1.1 § 1.1. Konstrukcje sytuujące czynność w czasie zegarowym

Język rosyjski dysponuje dwoma rodzajami konstrukcji przyimkowych sytuujących czynność w czasie zegarowym: konstrukcjami służącymi do umiejscawiania czynności o oznaczonej godzinie oraz konstrukcjami służącymi do lokalizowania czynności w granicach oznaczonej godziny.

---

[2] Konstrukcje в день, на день, в сутки, на сутки mają charakter duratywny, zob. 1.2 § 3.1.A; 1.1 § 2.3.8.

1.1 § 1.1.1.

Przy sytuowaniu czynności o oznaczonej godzinie przede wszystkim korzysta się z konstrukcji tworzonych według schematu в + biernik. Do sytuowania czynności o godzinie pierwszej służą konstrukcje z przemilczanym kwantyfikatorem (liczebnikiem один): в час[3]. Sytuowanie czynności o każdej innej godzinie niż pierwsza odbywa się przez użycie konstrukcji pełnej (kwantyfikator plus forma wyrazu час)[4] lub eliptycznej (z pominięciem tej formy), na przykład в четыре часа, в четыре. Według schematu в + biernik realizowane jest również potoczne pytanie o godzinę czynności: во сколько часов?

W języku rosyjskim najnowszej doby do sytuowania czynności o oznaczonej godzinie bywa również wykorzystywany schemat celownikowy z przyimkiem к[5]. Jest to możliwe wtedy, gdy w jakiś sposób zaznacza się dokładność, punktualność oznaczanego czasu zegarowego, na przykład przez użycie wyrazów ровно lub ноль-ноль. W konstrukcjach tych wyraz zależny jest z reguły pomijany: ровно к восьми, к девяти ноль-ноль.

A. Przykłady konstrukcji o schemacie в + biernik: в час дня[6], в час; в четыре часа, ровно в восемь. в десять ноль-ноль. в ноль тридцать, в ноль-ноль; во сколько часов.

Встали в час дня (НЖ). Сегодня в час должна была состояться врачебная комиссия (К.С.). Смену мне надо было заступать в четыре часа (В.Ш.). Я вас жду ровно в восемь (В.Л.). В десять ноль-ноль Сергей Сергеевич открывает совещание (В.Л.). - Значит, в ноль тридцать [...] Но начали все-таки не в 0.30, а на

---

[3] W tekstach o charakterze oficjalnym, urzędowym kwantyfikator może wystąpić; por. Советские пограничники бесшумно сняли японские посты, облегчив тем самым действия наших войск, начавших наступление в 1 час 00 минут по дальневосточному времени (М).

[4] W języku marynarzy do sytuowania czynności w czasie zegarowym używa się też konstrukcji z wyrazem zależnym w postaci formy rzeczownika склянка (стклянка), na przykład в восемь стклянок: В четыре часа, то есть в восемь стклянок [...] вступающий в должность лейтенант, осмотрев все работы, подошел к капитану (А.М.).

[5] Konstrukcje o tej budowie w zasadzie pełnią funkcje prelokacyjne (zob. 2.1 § 1.1.1.B), jednakże w kontekstach, o których mowa są wymienne z intralokacyjnymi, por. poniższy przykład: - Ровно в двенадцать ты мне будешь нужен [...] Надо ровно к двенадцати (П.Н.).

[6] O precyzowaniu czasu zegarowego przez wskazywanie pory doby zob. K. B a j o r, Uwagi o sposobach precyzowania czasu zegarowego w języku rosyjskim, "Acta Universitatis Lodziensis" 1988, Folia linguistica 17; K. Б а й о р, Об употреблении названий частей суток для уточнения часового времени в русском языке, "Przegląd Rusycystyczny" 1987, z. 3-4.

сорок пять минут позже (К.С.). Они [немцы] редко начинали с минутами, почти всегда в ноль-ноль (К.С.). Во сколько часов придешь? (ТСРЯ).

в. Przykłady konstrukcji o schemacie к + celownik: ровно к восьми, к тринадцати ровно, к семи ровно, к девяти ноль-ноль, к четырнадцати ноль-ноль.

Товарищ Васин, не сомневайтесь - ровно к восьми я приду... (М.З.). На рубеж Реста приказано выйти к тринадцати ровно, а сейчас без двадцати (К.С.). Вот рубеж за Днепром, на который ты обязан выйти к семи ровно (К.С.). Тюлька в тюльку к девяти ноль-ноль прихожу на службу и в восемнадцать ноль-ноль ухожу (ЛГ). Пусть Тамара пойдет сегодня к четырнадцати ноль-ноль к такому Алтухову (П.Н.).

* Przytoczonym w A-B konstrukcjom odpowiadają polskie wyrażenia miejscownikowe z przyimkiem o: o godzinie pierwszej (drugiej, o siemnastej itp.). W mowie potocznej struktury te pojawiają się z elipsą rzeczownika: o pierwszej, równo (albo dokładnie) o ósmej, o dziesiątej zero zero itp. W języku potocznym możliwe są też nominatywne konstrukcje kazualne (bezprzyimkowe) typu siódma zero (albo zero zero).

1.1 § 1.1.2.

Do lokalizowania w czasie zegarowym czynności, która ma dopiero nastąpić i nie odnosi się do podstawy konstrukcji, służą w języku rosyjskim dwa schematy biernikowe: z przyimkiem на i z przyimkiem в. Konstrukcje te są możliwe przy nadrzędnikach o treści leksykalnej zawierającej element znaczenia czynności rzutowanej w przyszłość, na przykład вызвать, назначить, пригласить.

A. Typowa dla tych konstrukcji jest budowa o schemacie на + biernik: назначить рекогносцировку на одинадцать часов вечера, наметить выезд на пять тридцать itp.

Сегодня на одинадцать часов вечера он назначил рекогносцировку (К.С.). - Моя фамилия Гольцов! [...] - Приглашен на десять часов утра... (В.П.). - Вы завтра на пять тридцать наметили выезд в войска (К.С.).

в. Konstrukcje tego typu o schemacie в + biernik są używane rzadziej i mają dwuznaczny charakter; por. назначить репетицию (спектакль) в семь часов[7].

---

[7]. Konstrukcję można odczytać dwojako: (1) "na siódmą" (repetycję, spektakl wyznacza się na siódmą); (2) "o siódmej" (czynność wyznaczania repetycji, spektaklu ma miejsce o siódmej).

Репетиция была назначена в семь часов вечера (А.Ч.). В семь часов назначен оперный спектакль (В.Шиш.).

* W polszczyźnie do wyrażania takich treści z reguły stosuje się konstrukcje o schemacie na + biernik: wrócić na trzecią, umówić się na ósmą itp.

1.1 § 1.1.3.

Do lokalizowania czynności w granicach oznaczonej godziny służy schemat в + miejscownik. Konstrukcje realizowane według tego schematu oznaczają czynność mieszczącą się w jakimś nie sprecyzowanym odcinku nazwanej godziny. Nazwa godziny zawsze zaopatrzona jest w określenie wyrażone liczebnikiem porządkowym, na przykład в первом часу ('między godziną dwunastą a pierwszą'), в пятом часу, itp.

Сороков добрался домой в восьмом часу (Ю). Рано утром, в пятом часу (В.Л.). Приехали в Москву в 12-м часу вечера (Ф.Д.).

Według tegoż schematu realizuje się i stosowne pytanie; por. Сегодня нельзя, [...] приходите завтра. - В котором часу? (И.Т.).

* Język polski takimi konstrukcjami nie dysponuje; dokładnymi ekwiwalentami treściowymi są konstrukcje realizowane według modelu interpozycyjnego z przyimkiem między (zob. 2.3 § 1.1). Tłumaczenie konstrukcji rosyjskich za pomocą polskich wyrażeń miejscownikowym z przyimkiem o, jak to czasem ma miejsce jest nieporozumieniem[8].

1.1 § 1.2. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonym dniu

Do relatywizowania czynności względem oznaczonego dnia język rosyjski ma bogaty zestaw środków leksykalno-syntaktycznych, zróżnicowanych w zależności od tego, czy lokalizatorem jest dzień tygodnia, dzień miesiąca, dzień skonkretyzowany czy scharakteryzowany.

---

[8] Tłumacz W. Szyszkowa konstrukcje в пятом часу вечера, в шестом часу вечера oddaje przez polskie o piątej wieczorem, o szóstej wieczór; podobnie tłumaczy inny translator K. Simonowa, konstrukcję в восьмом часу oddając polskim wyrażeniem o ósmej.

1.1 § 1.2.1.

Sytuowanie czynności w nazwanym (jednym z siedmiu) dniu tygodnia jest możliwe za pomocą konstrukcji przyimkowych tworzonych według pięciu schematów syntaktycznych: в + biernik, на + biernik, по + celownik, о + biernik i о + miejscownik. Uniwersalnym i najczęściej stosowanym jest schemat biernikowy z przyimkiem в. Konstrukcje o tym kształcie swobodnie występują z wyrazami zależnymi - zarówno bez determinanta (np. в субботу), jak i z determinantem konkretyzującym (np. в следующую субботу) lub charakteryzującym[9] (np. в вербную субботу). Konstrukcji o schemacie на + biernik używa się z wyrazami zależnymi mającymi determinant o charakterze porządkującym; por. на другое воскресенье, на седьмую субботу. Konstrukcje o pozostałych schematach mają charakter gwarowy. Do tekstów ogólnoliterackich wprowadza się je głównie ze względów stylizacyjnych. Z przyimkiem по została odnotowana konstrukcja по воскресенью, a z przyimkiem о - konstrukcje: об прошлое воскресенье, о прошлой пятнице.

A. Przykłady konstrukcji o schemacie в + biernik:

В воскресенье вы едете домой (О). В следующую среду мы идем в театр (УССРЯ). Черепанов, между прочим, мог позвать меня еще в прошлую пятницу (М.Г.). В вербную субботу мать повела меня в церковь (В.Ш.).

B. Przykłady konstrukcji o schemacie на + biernik:

На другое воскресенье опять пошел (М.З.). На седьмую субботу по Пасхе (клечальную) сеют коноплю (ТСЖВЯ).

C. Przykład konstrukcji o schemacie по + celownik:

Раньше люди в эту пору к заутренней шли, теперь народ по воскресенью отдыхает[10] (В.Л.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie о + biernik:

Об прошлое воскресенье Сопруниха концерву "Мелкий частик" брала! (В.Л.).

E. Przykład konstrukcji o schemacie о + miejscownik:

Да, он сволочь, о прошлой пятнице мне всю спину исстегал! (В.Шиш.).

---

[9] Rozróżnienie determinantów konkretyzujących i charakteryzujących stosuję za R. Mrazkiem, (P. Мразек, Синтаксис русского творительного, Praha 1964, s. 145).

[10] M. Wsiewołodowa w konstrukcji по воскресенью dopatruje się odcienia znaczenia kauzalnego (zob. M. Всеволодова, Способы выражения временных отношений в русском языке, Москва 1975, s. 158). Widziałbym tu raczej odcień znaczenia iteratywnego.

* Przytoczonym konstrukcjom rosyjskim z przyimkami в, на odpowiadają polskie konstrukcje o identycznej strukturze; por. w poniedziałek, w następny piątek, w Niedzielę Palmową; na drugą niedzielę, na siódmą sobotę itp. Konstrukcji z przyimkami po i o w rozpatrywanych kontekstach polszczyzna nie stosuje[11], można je tłumaczyć konstrukcjami biernikowymi z przyimkiem w. Możliwe jest też użycie wyrażeń miejscownikowych z przyimkiem przy (w mowie potocznej); por. przy niedzieli: Na szerokiej drodze zaścianku pełno było ludzi, jak zwyczajnie przy niedzieli (H.S.). Por. też porzekadło: przy sobocie po robocie. W dawnej polszczyźnie możliwe były również konstrukcje z przyimkiem w o schemacie miejscownikowym; por. u A. Mickiewicza: Niegodziwy piątek! Nie mam w nim chwilki czasu.

1.1 § 1.2.2.

Formy wyrazów-nazw poszczególnych dni tygodnia pojawiają się również w konstrukcjach służących do sytuowania czynności rzutowanej w przyszłość. Chodzi tu przede wszystkim o realizację schematu на + biernik. Odnotowane zostały konstrukcje przy czasownikach: назначить, перенести (переносить): Назначить выборы на воскресенье, назначить прием на четверг, перенести правление на следующую пятницу, переносить урок на среду.

Выборы в местные советы народных депутатов назначены на воскресенье, 14 июля (УССРЯ). Назначили мы на четверг прием (Т.С.-Т.). Пожалуй, правление надо перенести на следующую пятницу (П.П.). Я пришлю по городской почте письмо к Марье Алексеевне, что не могу быть на уроке во вторник и переношу его на среду (Н.Ч.).

Czynność, o której mowa, może być również lokalizowana za pomocą konstrukcji budowanych według schematu в + biernik. Odnotowano konstrukcję z nadrzędnikiem звать: звать во вторник.

К Прасковне Федоровне в дом Во вторник зван я на форели (А.Г.).

* Do wyrażania rozpatrywanych treści język polski ma analogiczne konstrukcje. Podobnie jak w języku rosyjskim stosuje się głównie struktury o schemacie na + biernik: zwołać zebranie na sobotę,

---

[11] Jest jeden przykład konstrukcji gwarowej o schemacie o + biernik: łoty niedziele (tzn. o tę niedzielę); por. Ale ja łoty niedziele jakeś byeła wdomu tom jeszcze Kościoła nie wiedziała (Listy ludowe z Żarówki).

przełożyć spotkanie na piątek. Znacznie rzadziej pojawia się dwuznaczna (zob. przyp. 7 w rozdz. 1) konstrukcja biernikowa z przyimkiem w typu umawiać się w środę; por. Umawiamy się w środę na godzinę jedenastą [...] W środę o jedenastej nikt się jednak nie pojawił (Sz).

1.1 § 1.2.3.

Do sytuowania czynności w datowanym dniu miesiąca język rosyjski stosuje dopełniacz temporalny: девятого июня, десятого числа. Język rosyjski nie używa do tego celu konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem в, co ma na przykład miejsce w języku polskim (por. w dniu 22 lipca)[12]. Do datowania mogą być jednak użyte konstrukcje zbudowane według schematu на + biernik i к + celownik. Trzeba wszakże zaznaczyć, że konstrukcji o tych schematach używa się tylko wtedy, gdy chodzi o lokalizowanie w danym dniu aktualnego stanu jakiegoś zmiennego procesu[13]. Z punktu widzenia budowy konstrukcje te charakteryzują się tym, że wyraz zależny (forma wyrazu число) bywa przemilczany. Składają się one tylko z przyimka i kwantyfikatora, po którym występuje nazwa miesiąca: на 3 февраля, к 16 апреля.
Ze względu na specyfikę przekazywanej treści, konstrukcje, o których mowa, mają ograniczony krąg nadrzędników, a występujące w takim charakterze czasowniki zawsze mają postać niedokonaną. Konstrukcje z przyimkiem на są częstsze, struktury z przyimkiem к występują rzadko.

---

[12] Trafiłem natomiast na jedną konstrukcję o schemacie в + biernik: в день тринадцатого июля: por. В день тринадцатого июля Михаил Девятаев вылетел на задание (M). Jest to twór raczej okazjonalny, zbudowany według wzoru stosowanego do budowy wyrażeń sytuujących czynność w dniu skonkretyzowanym (zob. 1.1 § 1.2.4.1.Aa).

[13] W dawnym języku rosyjskim najwidoczniej tych ograniczeń nie było, o czym zdaje się świadczyć użycie przez A. Puszkina wyrażenia на третье [января] przy nadrzędniku выпасть: Снег выпал только в январе на третье в ночь. W języku współczesnym konstrukcje tego typu trzeba uznać za kontaminacje z wyrażeniami służącymi do sytuowania czynności rzutowanej w przyszłość (намечать на седьмое ноября); por. - На седьмое ноября немцы около двух часов дня делают контрнаступление (HM). Por. podobne użycie konstrukcji tego typu w języku polskim przy podstawie wznowienie [wznowienie procesu na 10 stycznia]: Przewodniczący sądu [...] odczytał decyzję, przewidującą wznowienie procesu na 10 stycznia 1986 r. (Na intralokacyjny charakter konstrukcji jednoznacznie wskazuje tytuł notatki, z której pochodzi przytoczony ekscerpt: "10 stycznia 1986 roku wznowienie procesu S. Antonowa w Rzymie" (TL).

A. Przykłady konstrukcji biernikowych z przyimkiem на: находиться где на 3 февраля, насчитывать сколько чего на 1 июня, работать на 1 января.

Установили, что Южный магнитный полюс на 3 февраля 1983 года находится в точке с координатами 65°10' южной широты и 138°40' восточной долготы (НЖ). Советские Вооруженные Силы на 1 июня [...] насчитывали более девяти миллионов человек (М). Инвалиды Отечественной войны имеют право на 20-процентную надбавку к пенсии по старости [...] независимо от того, работали ли участники войны на 1 января 1983 г. или позднее (И).

B. Przykład konstrukcji celownikowej z przyimkiem к: действовать к 16 апреля.

На берлинском направлении к 16 апреля 1945 года действовали два с половиной миллиона наших войск (И).

* Co się tyczy polszczyzny, to odnośne konstrukcje rosyjskie mają w niej odpowiedniki w postaci wyrażeń biernikowych z przyimkiem na. Od analogicznych rosyjskich różnią się tym, że na ogół wyraz przyprzyimkowy (forma wyrazu dzień) nie ulega elipsie: na dzień 3 lutego, na dzień pierwszego czerwca (liczyć, wynosić, znajdować się itp.).

1.1 § 1.2.4.

Do sytuowania czynności w dniu skonkretyzowanym język rosyjski stosuje konstrukcje budowane według trzech schematów: в + biernik, на + biernik i в + miejscownik[14].

1.1 § 1.2.4.1.

Wskazane konstrukcje są przeważnie trzyczęściowe i ich wyraz zależny (najczęściej forma wyrazu день, rzadziej - число) za-

---

[14] W znaczeniu, o którym mowa (dzień skonkretyzowany "przypadający dokładnie w rok, dwa, trzy itp. lata po jakimś fakcie, zdarzeniu"), używa się też konstrukcji z rzeczownikiem годовщина, realizowanych według schematów в + biernik, на + miejscownik: в годовщину смерти, на восемьдесят девятой годовщине; por. Дядя Яков [...] дал обет отнести крест на своих плечах до кладбища в годовщину смерти ее [жены] (М.Горь.). На восемьдесят девятой годовщине разговоры, конечно, поднялись в квартире (М.З.). Konstrukcjom tym odpowiadają polskie wyrażenia biernikowe z przyimkiem w, na przykład w osiemdziesiątą rocznicę urodzin; por. w 80. rocznicę Twych urodzin zasyłam Ci, Zacny Panie, najserdeczniejsze życzenia (H.S.).

opatrzona jest w determinant wyrażony liczebnikiem porządkowym, konkretyzującym zaimkiem lub przymiotnikiem: в этот день, в это число, на другой день, в последний день, в пятом дне. Największą frekwencję w tekstach wykazują konstrukcje biernikowe z przyimkiem в i przyimkiem на. Trójdzielne konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в są niezmiernie rzadkie - odnotowano tylko jedno użycie.

A. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в w wyekscerpowanym materiale przy wyrazie день mają określenia: этот, последний, первый, другой, второй, третий, один ('ten sam'). Z wyrazem zależnym число odnotowane zostały tylko dwie konstrukcje. Rzeczownik ma przy sobie określenia: этот, который.

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym день: в этот день, в последний день, в первый день, в другой день, во второй день, в третий день, в четвертый день, в один день.

В этот день [В субботу 9 января] была расстреляна вера рабочих в царя (ИВКП). В последний день я рассказывал о наших делах (С.А.). В первый день Белка коротко облаяла ее (М.Г.). В среду я занят. Позвони мне в другой день (СВ). Титова выиграла забеги на 500 метров [...] и во второй день победила на дистанции 1000 метров (СВ). В третий день я пробрался за Крутовский овраг [...] В четвертый день я бродил по Самойловскому лесу (В.С.). Они жили долго и умерли в один день (О).

b. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym число: в это число, в которое число.

Ночь 4 августа 1789 г. - т.е. ночное, в это число, заседание национального учредительного собрания во Франции (ЭС). Гринев находился на службе в Оренбурге [...] до 24 февраля нынешнего года, в которое число он из города отлучился (А.П.).

B. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem на odnotowane zostały tylko z wyrazem день i determinantem w postaci liczebnika porządkowego (другой, третий, девятый) oraz przymiotnika konkretyzującego следующий.

На другой день к нему подошел Мережков (Ю). На третий день его отпели (Т.С.-Т.). На девятый день экспедиция подошла к пятому завалу (НЖ). Вернулся Давыдов на следующий день (Я.Г.).

C. Przykładami rzadkich konstrukcji o schemacie в + miejscownik są wyrażenia в пятом дне, в этом дне.

В пятом дне пробовали вывести шитик на середину (В.Шиш.). Но ко всем заботам в этом дне прибавилась еще одна (К.С.).

* Rozpatrzone konstrukcje we współczesnej polszczyźnie mają dwa typy odpowiedników: (1) ekwiwalent kazualny (dopełniaczowy), na przykład в этот день, в это число - tego dnia, в первый день - pierwszego dnia, в один день - tego samego dnia, на следующий (на другой) день - następnego dnia; (2) ekwiwalent przyimkowy w postaci konstrukcji na + biernik, na przykład на третий (в третий) день - na trzeci dzień.

1.1 § 1.2.4.2.

Konstrukcje sytuujące czynność w rozpatrywanym odcinku czasu mogą mieć postać rozbudowaną, tzn. posiadać nie jeden, lecz dwa determinanty przy wyrazie день: lewostronny, wyrażony liczebnikiem porządkowym (rzadziej przymiotnikiem konkretyzującym) i prawostronny - w formie dopełniacza: в первый день снегопада, на второй день соревнований, в сегодняшнем дне соревнований. Konstrukcje te sytuując czynność w skonkretyzowanym dniu, jednocześnie informują o całości, której dzień ten jest odcinkiem czy fazą. Konstrukcje przytoczone w 1.1 § 1.2.4.1 (bez determinanta dopełniaczowego) tej dodatkowej informacji nie zawierają (przekazuje ją sytuacja bądź kontekst).

A. Spośród konstrukcji sytuujących czynność w skonkretyzowanym dniu jako fragmencie nazwanego większego odcinka czasu ('składającego się z dni'), na plan pierwszy pod względem frekwencji wysuwają się konstrukcje biernikowe z przyimkiem на. Odnotowano dużo takich konstrukcji, wszystkie mają przy wyrazie zależnym determinant w postaci liczebnika porządkowego. Są one współwymienne z konstrukcjami biernikowymi z przyimkiem в. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в mają charakter unikatowy (jeden taki przykład, odnotowany w języku mówionym, podaję za M. Wsiewołodową).

a. Przykłady konstrukcji biernikowych z przyimkiem на: на первый день пасхи, на второй день соревнований, на третий день войны, на 25-й день пути.

[Я] и сам отлично знал, что на первый день пасхи все заперто (В.К.). На второй день соревнований были взорваны три бомбы (ЛГ). У Томы на третий день войны родился мальчик (М.Г.). На 25-й день пути достигли отметки 1190 метров (НЖ).

b. Przykłady konstrukcji biernikowych z przyimkiem в: в первый день снегопада, во второй день их пути.

В первый день снегопада [...] олени паслись почти круглосуточно (О.К.). Рано утром во второй день их пути их обогнало двое верховых (Г.М.).

c. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem в: в сегодняшнем дне соревнований.

Это было последнее выступление в сегодняшнем дне соревнований (СВ).

* Przytoczone konstrukcje rosyjskie oddawane są w polszczyźnie strukturami kazualnymi (dopełniaczowymi) i wyrażeniami miejscownikowymi oraz biernikowymi z przyimkiem w i w niektórych wypadkach również konstrukcjami biernikowymi z przyimkiem na, na przykład на первый (в первый) день пасхи - pierwszego dnia, w pierwszym dniu albo w pierwszy dzień Wielkanocy, на второй (во второй) день соревнований - drugiego dnia, w drugim dniu albo na drugi dzień zawodów, в сегодняшнем дне - w dniu dzisiejszym.

B. Odmianką rozpatrywanych konstrukcji są struktury z rzeczownikiem pluralnym - formą wyrazu число (rzadziej - wyrazu день). Konstrukcje te sytuują czynność w skonkretyzowanych dniach miesiąca, na przykład w pierwszych lub ostatnich. Są realizowane według dwóch schematów: в + miejscownik i в + biernik.

a. Przykłady konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem в: в первых числах августа, в двадцатых числах сентября, в последних числах июля.

В первых числах августа я поехал из Покровского в Москву (А.Гер.). Это происходило в двадцатых числах сентября 1826 года (Я.Г.). Как-то утром (это было в последних числах июля) пришла баба с больным ребенком (Д.Г.).

b. Przykłady konstrukcji biernikowych z przyimkiem в: в последние числа сентября, в последние дни августа.

Наш самолет приземлился в Перте в последние числа сентября (СВ). Разговор происходил в последние дни августа (О).

* Polskimi translatami tych konstrukcji są wyrażenia o schemacie w + miejscownik, na przykład в первых числах (в первые числа) августа - w pierwszych dniach sierpnia, в последних числах (в последние числа) июля - w ostatnich dniach lipca, в двадцатых числах - w trzeciej dekadzie miesiąca.

1.1 § 1.2.4.3.

Konstrukcje sytuujące czynność w skonkretyzowanym dniu mogą być

rozbudowane nie tylko za pomocą dopełniacza, o czym już była mowa, lecz również przez wprowadzenie do nich postlokacyjnego wyrażenia przyimkowego (dotyczy to tylko konstrukcji biernikowych z przyimkiem на). Wszystkie wyekscerpowane konstrukcje mają przy wyrazie zależnym день determinant w postaci liczebnika porządkowego. Wyrażenie postlokacyjne budowane jest z reguły według schematu после + dopełniacz, w związku z czym cała rozbudowana struktura ma następujący kształt: на + biernik + после + dopełniacz (np. на второй день после смерти). Tylko jedna odnotowana struktura ma schemat odmienny: на + biernik + по + celownik.

A. Konstrukcje o schemacie на + biernik + после + dopełniacz: на второй день после смерти, на второй день после прибытия, на другой день после праздника, на второй день после разговора.

Покойницу отнесли на кладбище на второй день после смерти (Г.М.). На второй день после прибытия на фронт Петрову предстояло [...] составить донесение в Ставку (НМ). На другой день после праздника кто куда, а я за бюллетенем (ЛГ). Они вернулись в город на второй день после разговора (П.П.).

B. Przykład konstrukcji o schemacie на + biernik + по + celownik: на третий день по моему возвращению.

Этот Журченко [...] уже на третий день по моему возвращению, как я получил обратно паспорт, предложил мне на выбор пять должностей (П.Н.).

* Przytoczone konstrukcje mają swoje odpowiedniki w wyrażeniach polskich realizowanych według schematu na + biernik + po + miejscownik, na przykład na drugi dzień po Wszystkich Świętych.

1.1 § 1.2.5.

Do sytuowania czynności w dniu scharakteryzowanym ruszczyzna stosuje konstrukcje o schemacie в + biernik. Środkiem charakteryzującym z reguły jest determinant dopełniaczowy, na przykład в день гнева, в день зарплаты, в день предполагаемого восстания, в день моего ангела.

Природа жаждущих степей его в день гнева породила (А.П.). В день зарплаты Оля появилась в цехе (Ю). От Читы до Иркутска гонец, выехавший в день предполагаемого восстания, мог добраться за две недели (Я.Г.). Совсем недавно, в день моего ангела 6 июля, он подарил мне три рубля (В.К.).

* Użycie przyimka w z formami wyrazu dzień i determinantem charakteryzującym w języku polskim możliwe jest nie tylko w konstrukcjach biernikowych (jak w rosyjskim), ale i miejscownikowych

(czego język rosyjski nie stosuje). Przykłady konstrukcji: (a) biernikowych: w dzień ślubu, w dzień sześćdziesięciolecia utworzenia ZSRR; (b) miejscownikowych. w dniu ślubu, w dniu meczu piłkarskiego Polska-Grecja, w dniu ogłoszenia Republiki[15].

1.1 § 1.2.6.

Przy sytuowaniu w oznaczonym dniu (dniach) czynności rzutowanej w przyszłość można się posłużyć konstrukcjami budowanymi według dwóch schematów: na + biernik i в + miejscownik. Odnotowane zostały konstrukcje przy podstawach: назначить, наметить, созвать.

A. Przykłady konstrukcji biernikowych z przyimkiem на: наметить открытие на 1 мая, назначить конференцию на первые числа ноября.

Оно [открытие второго фронта] было намечено на 1 мая (П). Залкинд послал письмо о подготовке партийной конференции, назначенной на первые числа ноября (В.А.).

B. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem в: созвать собрание в средних числах сентября.

В средних числах сентября были вновь созваны экстренные земские сентября (Г.У.).

* W języku polskim funkcjonują identyczne konstrukcje biernikowe z przyimkiem na i miejscownikowe z przyimkiem w; por. ustalić datę otwarcia frontu na 1 maja, zwołać zebranie w pierwszych dniach stycznia.

1.1 § 1.3. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonej dobie

Sytuowanie czynności w obrębie lokalizatora nazwanego wyrazem sutki nie należy w języku rosyjskim do często stosowanych. Odnotowane przykłady dotyczą tylko dwóch rodzajów konstrukcji budowanych według schematów biernikowych z przyimkiem в i на i konkretyzujących lokalizację czynności za pomocą liczebników porządkowych względnie przymiotników pełniących podobne, porządkujące

---

[15] M. Wsiewołodowa pisze, że odnotowała również konstrukcje o jasnym dniu, na jasnym dniu (?), nie podaje jednak lokalizacji ("сочетание jasny dzień выступает в группах o jasnym dniu, na jasnym dniu"; M. B. Всеволодова, Временные конструкции современного польского языка (прямое время), [w:] Исследования по польскому языку, Москва 1969, s. 169).

funkcje atrybutywne wobec wyrazu zależnego. Wśród tych konstrukcji można wyróżnić struktury z jednym determinantem (np. в первые сутки, на вторые сутки) oraz struktury z dwoma determinantami, podobnie jak ma to miejsce przy sytuowaniu czynności w skonkretyzowanym dniu, zob. 1.1 § 1.2.4.2 (np. в первые сутки наступления, на вторые сутки езды).

A. Przykłady konstrukcji biernikowych z przyimkiem в

a. Z wyrazem zależnym o jednym determinancie: в первые сутки.

В первые сутки мы ночевали на воде (НЖ).

b. Z wyrazem zależnym o dwóch determinantach: в первые сутки зимнего январского наступления, в истекшие сутки полета.

Синцов сразу вспомнил, где он видел этого рыжего заику, у себя в батальоне, под Сталинградом, в первые сутки зимнего январского наступления (К.С.). В истекшие сутки полета экипаж станции выполнял технические эксперименты (СВ).

B. Przykłady konstrukcji biernikowych z przyimkiem на

a. Z wyrazem zależnym o jednym determinancie: на вторые сутки, на седьмые сутки.

Сейчас, на вторые сутки, он жалел, что не взял винтовку (О.К.). Поезд [...] на седьмые сутки дошел до Баку (Б.Г.).

b. Z wyrazem zależnym o dwóch determinantach: на вторые сутки езды.

Уже ночью на вторые сутки езды заметили в степи зарево пожаров (С.С.-Ц.).

* W języku polskim sytuowanie czynności w oznaczonej dobie odbywa się za pomocą konstrukcji biernikowych i miejscownikowych z przyimkiem w: w ósmą dobę, w ósmej dobie[16].

1.1 § 1.4. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonym tygodniu

Do sytuowania czynności w oznaczonym tygodniu język rosyjski ma pięć przyimkowych schematów syntaktycznych: на + miejscownik, на + biernik, среди + dopełniacz, в + biernik, в + miejscownik. Możliwości realizacyjne tych schematów są różne i zależą głównie od

---

[16] Znamienne pod tym względem jest zastosowanie wymiennego użycia obu tych konstrukcji w jednej i tej samej notatce prasowej; por. W ósmej dobie po transplantacji serca [nadtytuł]. W treści: Stan chorego Zygmunta Chruszcza - w ósmą dobę po przeszczepieniu mu serca - jest bardzo dobry (SP).

sposobu konkretyzowania i charakteryzowania tego odcinka czasu (tygodnia).

1.1 § 1.4.1.

Konstrukcje sytuujące czynność w skonkretyzowanym tygodniu, rozumianym jako odcinek czasu liczący siedem dni, tworzone są według wszystkich wymienionych pięciu schematów strukturalnych. Podobnie jak przy sytuowaniu czynności w skonkretyzowanym dniu (zob. 1.1 § 1.2.4) i w skonkretyzowanej dobie (zob. 1.1 § 1.3), rozpatrywane konstrukcje mogą mieć wyraz przyprzyimkowy z jednym (lewostronnym) determinantem lub z dwoma (lewostronnym i prawostronnym). Jeden typ konstrukcji jest budowany z wyrazem zależnym bez determinanta.

1.1 § 1.4.1.1.

Konstrukcje sytuujące czynność w skonkretyzowanym tygodniu, wyposażone w wyraz zależny z jednym determinantem, są realizowane według schematów: на + miejscownik, в + biernik, на + biernik. Konstrukcje z rzeczownikiem bez determinanta są realizowane według schematu среди + dopełniacz.

A. W zgromadzonych konstrukcjach zbudowanych według schematu на + miejscownik, rzeczownik (forma wyrazu неделя) jest konkretyzowany za pomocą determinantów w postaci form zaimków этот i тот, liczebnika porządkowego второй oraz przymiotników будущий, прошлый: на этой неделе, на прошлой неделе itp.

На этой неделе, не позже четверга, ваша сестра будет прописана (В.Л.). А я у него [Василия Демина] был как раз на той неделе (Б.М.). Кто именно это сделал и почему - об этом эпилог на будущей неделе (ЛГ). На прошлой неделе Кити рассказала матери свой разговор во время мазурки с Вронским (Л.Т.). Только на второй неделе приехал (В.Р.).

B. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в mają wyraz zależny wyposażony w ten sam rodzaj determinantów konkretyzujących co struktury miejscownikowe z przyimkiem на; por. в эту неделю, в последнюю неделю, в ближайшую неделю.

Моя очередь в эту неделю, я готовлю пищу (НЖ). В последнюю неделю он лишь

иногда с трудом связывался с командующим армией по телефону (К.С.). [Двести рублей] я должен вернуть в ближайшую неделю (Н.С.).

C. Jest tylko jeden przykład konstrukcji zbudowanej według schematu на + biernik, z wyrazem zależnym mającym determinant wyrażony formą liczebnika porządkowego третий: на третью неделю.

- А на третью неделю хозяина за горло, да и кровь сосать (В.Шиш.).

D. Konstrukcje zbudowane według schematu dopełniaczowego z przyimkiem среди (среди недели), w związku z żywym jeszcze (nie zatartym) znaczeniem leksykalnym przyimka, sytuują czynność nie w tygodniu w ogóle, lecz raczej w jego środkowej części. Zaznacza się to wyraźnie w drugim z przytoczonych niżej przykładów.

Поехать в Талас сейчас, среди недели? (В.С.). Вдруг к немцу Антипка явился на знакомой пегашке, среди или в начале недели, за Ильей Ильичем (И.Г.).

* Konstrukcjom przytoczonym w A-B odpowiadają konstrukcje polskie kazualne (dopełniaczowe): zeszłego tygodnia, poprzedniego tygodnia oraz konstrukcje przyimkowe o schemacie w + miejscownik w tym (tamtym, przyszłym, ubiegłym, ostatnim, najbliższym itp.) tygodniu, z tym że konstrukcje mające przy rzeczowniku determinant - formę przymiotnika будущий - mogą być oddawane również konstrukcjami biernikowymi z przyimkiem na, na przykład на будущей неделе - na przyszły tydzień. Konstrukcje z rzeczownikiem mającym determinant wyrażony formą liczebnika porządkowego mają odpowiedniki polskie o schemacie na + biernik: на второй неделе, на вторую неделю - na drugi tydzień. Konstrukcje z przyimkiem среди mają ekwiwalenty polskie z wyrażeniem w środku: среди недели - w środku tygodnia.

1.1 § 1.4.1.2.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność w skonkretyzowanym tygodniu z wyrazem zależnym o dwóch determinantach są realizowane według schematów: в + biernik, на + biernik, в + miejscownik. W wyekscerpowanych przykładach determinantami konkretyzującymi okazały się liczebniki porządkowe первый, второй i przymiotnik следующий; w charakterze determinantów kazualnych (dopełniaczowych) wystąpiły formy wyrazów oznaczających czynność (пребывание), stan (брак), miarę czasu (месяц).

A. Konstrukcje zbudowane według schematu biernikowego z przyimkiem в mają w odnotowanych przykładach wyraz zależny z określeniami wyrażonymi formami wyrazów первый i последний: в первую неделю моего пребывания, в последнюю неделю месяца.

В первую неделю моего пребывания в Токио я дивился (И.Э.). [Комета Галлея] в последнюю неделю месяца [октября] перейдет в созвездие Тельца (НЖ).

B. Odnotowana konstrukcja biernikowa z przyimkiem на ma przy rzeczowniku determinant konkretyzujący wyrażony formą liczebnika porządkowego второй: на вторую неделю брака.

[Антип Дегтярев умер] от неизвестной причины на вторую неделю брака (В.Шиш.).

C. Jest również jeden przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem в, który ma przy wyrazie zależnym determinant konkretyzujący wyrażony formą przymiotnika последний: в последней неделе месяца.

Синоптики не обещают перемен в этой зоне и в последней неделе месяца (СВ).

* Wszystkim trzem typom przedstawionych konstrukcji rosyjskich odpowiadają konstrukcje polskie budowane według schematu w + miejscownik: w pierwszym (drugim, trzecim itp.) tygodniu pobytu, w ostatnim tygodniu miesiąca itp. Konstrukcje rosyjskie z rzeczownikiem wyposażonym w determinant w postaci liczebnika porządkowego (z wyjątkiem liczebnika первый) mogą też być oddawane konstrukcjami biernikowymi z przyimkiem na: na drugi (trzeci, czwarty itp.) tydzień pobytu.

1.1 § 1.4.2.

W zakresie sytuowania czynności w siedmiodniowym odcinku czasu, jako tygodniu scharakteryzowanym, odnotowane zostały tylko konstrukcje o dwóch schematach: на + miejscownik i на + biernik. Konstrukcje mają wyraz zależny z determinantami o treści związanej z obrzędowością proweniencji religijnej: пасхальный, страстной, Фоминой.

A. Przykłady konstrukcji o schemacie на + miejscownik: на пасхальной неделе, на страстной неделе, на Фоминой неделе.

Помню балаган на Куликовом поле, где на пасхальной неделе показывали "Гибель Петропавловска" (В.К.). В 1890 году на страстной неделе съехались в Ясную Поляну все мои братья (Т.С.-Т.). На Фоминой неделе Прохор сказал вдове (В.Шиш.).

B. Przykład konstrukcji o schemacie на + biernik: на пасхальную неделю 1914 года.

Здесь на пасхальную неделю 1914 года студия В. Э. Мейерхольда ставила драмы Блока (В.Шк.).

* Co się tyczy polszczyzny, to do sytuowania czynności w tygodniu scharakteryzowanym stosuje ona konstrukcje z przyimkiem w: biernikowe (np. w Wielki Tydzień) i miejscownikowę (np. w tygodniu wielkanocnym).

1.1 § 1.4.3.

Konstrukcje sytuujące czynność w tygodniu rozumianym jako odcinek czasu liczący sześć dni powszednich (wyłączając niedzielę) tworzone są według schematu на + miejscownik. Wyrazem zależnym jest wyraz неделя lub неделька bez determinanta.

А вот необходимость готовить в воскресенье обычные школьные уроки, как правило, объясняется неумением работать на неделе (СВ). Он торопился уверить, что вот на неделе он все сполна принесет (С.З.). Зайдите на неделькe (Ож.).

* To samo znaczenie ma polskie utarte wyrażenie miejscownikowe z przyimkiem w: w tygodniu. Ostatnio, w związku z wprowadzeniem "wolnych sobót", tydzień roboczy skrócił się do pięciu dni i wobec tego wyrażenie w tygodniu bywa również używane w znaczeniu 'w czasie od poniedziałku do piątku'; por.: - No w takim małym miasteczku, jak nasze, wszystko się robi w lesie. W tygodniu las jest pusty. Dopiero w sobotę zwala się tłum i jest ciaśniej niż na rynku (L).

1.1 § 1.5. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonej dekadzie miesiąca

Wymienione konstrukcje nie należą do często spotykanych; odnotowane mają postać struktur konkretyzujących sytuowanie czynności za pomocą rzeczownika декада z determinantami - liczebnikami porządkowymi i przymiotnikami o treści porządkującej[17]. Są stosowane

[17] Odnotowałem jedną konstrukcję sytuującą czynność w scharakteryzowanej dekadzie, zbudowaną według schematu во время + dopełniacz: во время декады горьковских спектаклей; por. На днях. Во время декады лучших горьковских спектаклей, днепропетровцы познакомили зрителей с пьесой "Старик" (Ог).

BUŁ

konstrukcje o schematach: в + biernik i в + miejscownik: в первую (последнюю) декаду января, в первой (последней) декаде августа.

A. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в:

В первую декаду января 1941 года в Москве прошло совещание высшего командования Красной Армии (O). Мы заранее сообщаем о том, что в последнюю декаду июля надо ждать сильного паводка (CB).

B. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem в:

Каждый год [...] в первой декаде августа, в самом шикарном ресторане Нью Йорка собираются участники первой атомной бомбежки (HM).

* Współczesna polszczyzna do wyrażania przedstawionych treści używa konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem w: w pierwszej (ostatniej) dekadzie stycznia.

1.1 § 1.6. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonym miesiącu

Relatywizowaniu czynności względem oznaczonego miesiąca służy kilka schematów syntaktycznych, których realizacja jest uzależniona od tego, czy chodzi o datowanie, konkretyzowanie względnie charakteryzowanie tego odcinka czasu.

1.1 § 1.6.1.

Do sytuowania czynności w nazwanym (datowanym) miesiącu stosuje się z reguły schemat в + miejscownik. Sporadycznie odnotowuje się również konstrukcje celownikowe z przyimkiem к i по.

A. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в: в апреле, в июне, в августе.

В апреле в нашей области начинается весенний сев (УСССРЯ). Успехи наших войск в Белоруссии в июне месяце неоднократно отмечались благодарственными приказами Верховного Главнокомандующего (M). В августе 1939 года была изготовлена и испытана установка БМ-13 - будущая "катюша" (ЛГ).

B. Przykład konstrukcji celownikowej z przyimkiem к: к маю.

К маю 1942 года Советские Вооруженные Силы только в действующей армии имели 5,1 миллиона человек (O).

C. Przykład konstrukcji celownikowej z przyimkiem по: по маю.

Так рвут и пускают по маю Венчики встречных ромашек (M.И.).

* Przytoczonym konstrukcjom rosyjskim odpowiadają polskie miejscownikowe z przyimkiem w: w maju, w czerwcu, w sierpniu.

1.1 § 1.6.2.

Do sytuowania czynności w skonkretyzowanym miesiącu są stosowane konstrukcje o czterech schematach syntaktycznych: в + miejscownik, в + biernik, на + biernik, на + miejscownik. W konstrukcjach tych wyrazem zależnym bywa rzeczownik месяц lub jedna z dwunastu nazw miesięcy. Oprócz konstrukcji z jednym determinantem (lewostronnym) zostały odnotowane również struktury z dwoma determinantami (lewostronnym i prawostronnym).

1.1 § 1.6.2.1.

Wśród zebranego materiału znalazły się konstrukcje z jednym determinantem o schematach: в + miejscownik, в + biernik, на + biernik. Najczęściej występują konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в, odnotowano między innymi: в этом месяце, в том месяце, в следующем месяце, в прошлом месяце; в том же сентябре. Współwymienne z nimi są rzadziej występujące konstrukcje biernikowe z przyimkiem в (odnotowano: в этот месяц, в тот октябрь)[18]. W konstrukcjach biernikowych z przyimkiem на w charakterze wyrazu zależnego wystąpiła tylko forma wyrazu месяц. Konstrukcje te mają zawsze przy rzeczowniku determinant w postaci liczebnika porządkowego: на второй, на третий itp. месяц.

A. Konstrukcje o schemacie в + miejscownik:

a. Z wyrazem zależnym - formą rzeczownika месяц:

И еще предвидится, что Гиголов, то есть я, и Кадорин, это ты, Седой заработают в этом месяце и в последующие[19] по пять-шесть, при усердии семь (О.К.). В этом месяце на пенсию выхожу (П.П.). Должно быть, в следующем месяце приеду на побывку домой (С.В.). - Я приехал туда в прошлом месяце, - ответил Браун (НЖ).

b. Z wyrazem zależnym - formą nazwy miesiąca:

В сентябре Петрову позвонили из Москвы [...] и в том же сентябре Иван Ефимович выехал сначала в Москву, а затем в Ташкент (НМ).

---

[18] Należy zaznaczyć, że schemat в + biernik jest realizowany wyłącznie w konstrukcjach z rzeczownikiem zaopatrzonym w determinant (por. nieuzualność konstrukcji typu *в октябрь).

[19] Charakterystyczne jest użycie w tym zdaniu obu współwymiennych konstrukcji; por. в этом месяце (wg schematu в + miejscownik) i в последующие [месяцы] (wg schematu в + biernik).

B. Konstrukcje o schemacie в + biernik:

a. Z wyrazem zależnym - formą rzeczownika месяц:

И всякий раз у него так выходило, что именно сейчас, сегодня, в этот месяц скапливалось у него столько неотложных и важных дел, что никакого разговора не могло, разумеется, идти об отдыхе (Г.С.).

b. Z wyrazem zależnym - formą nazwy miesiąca:

И это было далеко не единственное его занятие в тот октябрь (Я.Г.).

* Przytoczone w A-B konstrukcje rosyjskie oddawane są w polszczyźnie strukturami kazualnymi (dopełniaczowymi) lub wyrażeniami miejscownikowymi z przyimkiem w, na przykład: в этом месяце, в этот месяц - tego miesiąca, w tym miesiącu; в прошлом месяце - zeszłego miesiąca, w zeszłym miesiącu.

C. Konstrukcje o schemacie на + biernik:

Ну, поболел мой папа, поболел, да и умер на второй месяц (П.П.). Только на третий месяц Пелагея одолела науку (М.З.).

* Identyczne konstrukcje funkcjonują w języku polskim; por. na drugi miesiąc, na trzeci miesiąc itp.

1.1 § 1.6.2.2.

Wyekscerpowany materiał poświadcza występowanie konstrukcji z dwoma determinantami, zbudowanymi według schematów: на + miejscownik, на + biernik, в + biernik. W charakterze określenia lewostronnego przy wyrazie przyprzyimkowym z reguły występuje jakaś forma liczebnika porządkowego. Chodzi o takie konstrukcje, jak: на пятнадцатом месяце войны, на третий месяц оккупации, в первый месяц войны itp. W jednym z odnotowanych przykładów determinantem jest przymiotnik konkretyzujący: следующий.

Jak widać, prawostronnymi determinantami są formy kazualne (dopełniaczowe) i (rzadziej) wyrażenia przyimkowe.

A. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem на:

Ему [Сабурову] показалось смешным это предположение, что на пятнадцатом месяце войны, переправляясь в Сталинград, он вдруг простудится (К.С.).

B. Przykłady konstrukcji biernikowych z przyimkiem на:

Уже на третий месяц оккупации Варшавы [...] гитлеровцы начали вывозить в Германию из замка ценности (НЖ). Уже на следующий месяц после приезда он прекрасно знал город (С.Б.).

C. Przykład konstrukcji biernikowej z przyimkiem в:

В 1941 году в первый месяц войны отец пошел на фронт (СВ).

* Przedstawionym konstrukcjom odpowiadają wyrażenia polskie budowane według schematu w + miejscownik: w pierwszym (drugim, trzecim itp.) miesiącu wojny.

1.1 § 1.6.3.

Do sytuowania czynności w miesiącu scharakteryzowanym używa się konstrukcji o schematach: w + miejscownik, w + biernik. W charakterze wyrazu przyprzyimkowego może wystąpić forma rzeczownika - nazwy miesiąca albo forma wyrazu месяц:

A. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem в: в особенно теплом декабре 1982 года.

А иногда, как было в особенно теплом декабре 1982 года, они [грачи] не принимаются за ремонт и даже строительство новых гнезд (НЖ).

B. Przykład konstrukcji biernikowej z przyimkiem в: в рекордный месяц.

В рекордный месяц на шахте из дня в день напряженно работали (СВ).

* Obu typom konstrukcji rosyjskich odpowiadają polskie o schemacie w + miejscownik: w ciepłym grudniu. w rekordowym miesiącu.

1.1 § 1.6.4.

Przy sytuowaniu w oznaczonym miesiącu czynności rzutowanej w przyszłość stosuje się konstrukcje o schemacie в + miejscownik, na przykład назначить отъезд в мае.

Наш отъезд был назначен в мае (Т.С.-Т.).

* W polszczyźnie do wyrażania podobnej treści stosuje się konstrukcje o schemacie na + biernik (por. wyznaczyć odjazd na maj), z tym, że możliwe są również konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem w, na przykład wyznaczyć odjazd w maju.

1.1 § 1.7. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonym roku

W rozpatrywanej funkcji (intralokacyjnej nieduratywnej) język rosyjski stosuje wiele rozmaitych konstrukcji przyimkowych, których wyrazem zależnym jest jakaś forma wyrazu год[20]. Rozpatrzenia wy-

[20] Konstrukcja sytuująca czynność w oznaczonym roku wyjątkowo może wystą-

magają konstrukcje służące do sytuowania czynności w roku datowanym, skonkretyzowanym bądź scharakteryzowanym. Większość tych konstrukcji jest zbudowana według czterech następujących schematów: в + miejscownik, в + biernik, на + miejscownik, на + biernik. Sporadycznie odnotowuje się również konstrukcje celownikowe z przyimkiem к i по oraz biernikowe i miejscownikowe z przyimkiem о.

1.1 § 1.7.1.

Do sytuowania czynności w roku datowanym służą konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в: в 1981 году, в тридцатом году itp. Wyjątkowo do datowania za pomocą lat używa się konstrukcji o innych schematach, a mianowicie: в + biernik i к + celownik. Konstrukcji biernikowych z przyimkiem в używa się współwymiennie z miejscownikowymi, gdy czynność jest sytuowana w kolejnych datowanych latach, na przykład в 1942-1943 годы oraz gdy datowany rok jest jednocześnie charakteryzowany, na przykład в голодный двадцать первый год. Konstrukcje o schemacie к + celownik odnotowuje się przy sytuowaniu czynności lub stanu, jeśli są ujmowane w określonym stadium swojego rozwoju ('bezpośrednio przed oznaczonym rokiem i na jego początku'): делать что к 1962 году.

A. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в:

В 1981 году пятеро студентов-дипломников [...] за полтора летних месяца построили дом (НЖ). В тридцатом году тетя Надя ездила с газетой в Поволжье (М.Г.). В 1859-1862 годах тот [Отто Бисмарк] был прусским посланником в Петербурге (ЗС). В грозном 1917 году их дед вступил в партию большевиков (СВ).

B. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в:

Битва за Кавказ в 1942-1943 годы продемонстрировала нерушимое единство всех наций и народов, объединившихся в Советский Союз (НЖ). Но дело это требовало [...] немыслимой затраты всех сил, особенно в голодный двадцать первый год (Е.Д.).

C. Konstrukcje celownikowe z przyimkiem к:

До сентября 1942 года 1.730 солдат и сержантов выдвинулись на офицерские должности. А к 1943 году таких "выдвиженцев" в нашей армии было несколько де-

---

pić również bez tej formy (z samym kwantyfikatorem), na przykład в двенадцатом; por.: В двенадцатом позарился француз на Москву, да и ног не унес (Г.М.).

сятков тысяч (И). Спустя четыре года уже пятнадцать обезьян научились старательно мыть батат, а к 1962 году это делало уже почти все стадо (НЖ).

* Do sytuowania czynności w datowanym roku polszczyzna używa konstrukcji o schemacie w + miejscownik: w 1986 roku, w latach 1941-1943 itp.

1.1 § 1.7.2.

Wśród konstrukcji sytuujących czynność w roku skonkretyzowanym są struktury budowane według czterech schematów żywych (в + miejscownik, в + biernik, на + biernik, на + miejscownik) oraz trzech przestarzałych i gwarowych (о + miejscownik, о + biernik, по + celownik)[21]. Skonkretyzowany rok jako lokalizator temporalny występuje w dwóch zasadniczych odmiankach: (1) z jednym determinantem, wyrażonym zaimkiem wskazującym, przymiotnikiem konkretyzującym lub liczebnikiem porządkowym; (2) z dwoma determinantami: lewostronnym wyrażonym liczebnikiem porządkowym i prawostronnym - kazualnym (dopełniaczowym), nazywającym okres czasu, którego dany rok jest jakimś odcinkiem. Osobny rozdział wśród tych konstrukcji stanowią te, które sytuują czynność w oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia. Prawostronny determinant wyrazu zależnego, którym jest forma dopełniaczowa wyrazu жизнь w konstrukcjach tych z reguły ulega elipsie.

1.1 § 1.7.2.1.

Konstrukcje sytuujące czynność w roku rozumianym jako 'okres równy obiegowi Ziemi wokół Słońca' i skonkretyzowanym za pomocą jednego (lewostronnego) determinanta są budowane według schematów: в + miejscownik, в + biernik i на + biernik. Ponadto z rzadka odnotowuje się w tekstach konstrukcje przestarzałe i gwarowe o schematach: о + biernik, о + miejscownik, по + celownik.

A. Wyekscerpowane konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в mają

---

[21] Wyrazami przyprzyimkowymi w tych konstrukcjach z reguły są formy wyrazu год, odnotowuje się jednak również konstrukcje z nazwą pory roku, na przykład в третье лето (znaczenie 'na trzeci rok'): Любит он ее два красные лета, В третье лето вздумал он жениться (А.П.).

przy wyrazie zależnym determinanty - formy wyrazów этот, тот, прошлый: в этом году, в том году, в прошлом году.

В этом году исполняется 25 лет существования ракетных войск (Ю). Была в том году очень хорошая весна (Г.С.). В прошлом году в Польше она купила себе шубку из черного телка (М.Г.).

B. Odnotowane konstrukcje biernikowe z przyimkiem в mają przy wyrazie zależnym określenia w postaci form wyrazów этот, тот, последний: в этот год, в тот год, в последний год.

В этот год в Росии был голод (В.Шиш.). В тот год корпорация тратила на рекламу [...] 120 миллионов долларов в год (НМ). Только в последний год у него появилась настоящая ненависть к русским (П.П.).

C. W konstrukcjach o schemacie на + biernik determinantami przy wyrazie zależnym okazały się formy wyrazów следующий, будущий, шестой: на следующий год, на будущий год, на шестой год.

Видно, на следующий год я к морю поеду, на юг (Г.С.). Ты замуж за меня пойдешь? - На будущий год. Пойду! (О.К.). Наконец на шестой год рабочие взбеленились (М.З.).

D. Wszystkie odnotowane przestarzałe konstrukcje z przyimkiem о mają przy wyrazie zależnym formę przymiotnika прошлый.

a. Przykłady konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem о: о прошлом годе.

Была о прошлом годе выставка футуристов (НМ). Ксюша, кинь-ка ту статуэтку, что шурин о прошлом годе на рынке в Токио купил! (ЗС).

b. Przykład konstrukcji biernikowej z przyimkiem о: о прошлый год.

Мы лежали о прошлый год в одной больнице (П.Н.).

E. Gwarowe konstrukcje celownikowe z przyimkiem по mają przy wyrazie zależnym określenia w postaci liczebnika porządkowego: по первому году, по второму году.

По первому году, конечно, прибыли не было, по второму - сто тысяч дали (Л.Л.).

* Przytoczonym konstrukcjom w A-B, D-E odpowiadają polskie konstrukcje kazualne: tego roku, tamtego roku, zeszłego roku oraz konstrukcje o schemacie w + miejscownik: w tym roku, w przyszłym roku, w pierwszym roku. Konstrukcjom przytoczonym w C o schemacie на + biernik, odpowiadają polskie o identycznym kształcie: na następny rok, na przyszły rok, na drugi rok (dwie pierwsze konstrukcje mają warianty miejscownikowe z przyimkiem w: w następnym roku, w przyszłym roku).

1.1 § 1.7.2.2.

Niektóre konstrukcje sytuujące czynność w skonkretyzowanym roku mają postać rozbudowaną: przy formie wyrazu год mają dwa determinanty (z obu stron określanego wyrazu). Lewostronnym determinantem jest w tych konstrukcjach liczebnik porządkowy. Konkretyzuje on liczony odcinek czasu przez wskazanie "który z rzędu". Determinantem prawostronnym bywa nazwa jakiejś czynności, działania, procesu, stanu. W wyekscerpowanych konstrukcjach najczęściej pojawiającym się określnikiem była forma dopełniaczowa wyrazu война. Chodzi o konstrukcje zbudowane według następujących schematów: на + miejscownik, в + biernik, в + miejscownik, на + biernik, по + celownik.

A. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem на:

Удивляли они прудковцев тем, что на втором и на третьем году замужества все еще ходили по весенним вечерам на припевки (Б.М.). - Смешно, конечно, что я спрашиваю об этом на пятом году нашего супружества (В.П.). На втором году войны [...] Львов взял всю власть в свои руки (К.С.). [Товарищ Филиппов] был в нее [Шурочку] сильно влюбившись. На двенадцатом году революции (М.З.).

B. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в:

Операция ["Багратион"] в четвертый год Великой Отечественной войны начиналась как раз в тех местах, где в 1941 году вермахт проводил "молниеносную" кампанию (О). Галя рассказывала [...] как недобро к ней относились в первый год войны (НМ). И солдатки еще в первый год войны охотно шли наниматься к ним (Г.М.).

C. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem в:

В четвертом году пятилетки дальневосточники наращивают темпы промысла (СВ).

D. Przykład konstrukcji biernikowej z przyimkiem на:

Валентину Сергеевну Инки встретил на третий год своего пастушества (Ю).

E. Przykład konstrukcji celownikowej z przyimkiem по:

В эти дни Вершков заметил в людях какое-то неслыханное озлобление против врага, появившееся в них не сразу, а только теперь, по второму году войны (К.С.)[22].

---

[22] Z rzadka trafiają się również konstrukcje z wyrzutnią prawostronnego determinanta; por. konstrukcję по первому году z elipsą określenia супружеская жизнь (супружество); Ползу и до того тесно к земле прижимаюсь, как по первому году к молодой жене не прижимался (К.С.).

* Przytoczone konstrukcje rosyjskie w języku polskim są oddawane wyrażeniami miejscownikowymi z przyimkiem w: w drugim roku wojny, w szóstym roku małżeństwa itp.

1.1 § 1.7.2.2.1.

Szczególnym przypadkiem sytuowania czynności jest lokalizowanie jej w oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia. Konstrukcje te w pełnym swym brzmieniu mają dwa determinanty przy podrzędniku - formie wyrazu год[23]. Determinant lewostronny odnośny rok konkretyzuje, co z reguły odbywa się za pomocą liczebnika porządkowego albo porządkującego przymiotnika (np. formy wyrazu последний). Determinant prawostronny, kazualny (forma dopełniaczowa wyrazu жизнь)[24] rok ten sytuuje w określonej fazie czyjegoś życia. Pełne konstrukcje są zaświadczone w strukturach realizowanych według schematów: на + miejscownik, на + biernik, в + biernik.

A. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem на:

Василий Семенович Скоромный женился на сорок втором году жизни (ЧЗ).

B. Przykład konstrukcji biernikowej z przyimkiem на:

На своей родине, в Мексике, агава [...] цветет на 6-15 год жизни (СВ).

C. Przykład konstrukcji biernikowej z przyimkiem в:

В последний год жизни отца она ответила на мое письмо (Т.С.-Т.).

---

[23] W dawnym języku rosyjskim konstrukcje te na miejscu wyrazu год mogły mieć również jakąś formę wyrazu весна użytego w tym samym znaczeniu; por. u A. Puszkina: Однако ж во вторую весну моего затворничества разнесся слух, что графиня с мужем приедет на лето в свою деревню. To samo odnotowujemy w polszczyźnie: w szesnastej wiośnie, w dwudziestej siódmej wiośnie życia itp.; por. Przychodzę tu w 81-ej wiośnie, aby dowiedzieć się co sądzi młodzież (P).

[24] W języku rosyjskim starszej doby oprócz wyrazu жизнь w konstrukcjach tych funkcjonował jeszcze określnik возраст; por. на восьмом году своего возраста: Он [...] был привезен в Петербург на 8м году своего возраста (А.П.). Obecnie do określania wieku często używa się konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem в i wyrazem zależnym возраст z określeniem: в десятилетнем возрасте, в возрасте 69 лет, в пенсионном возрасте itp.; por. Весной 1941 года, в десятилетнем возрасте, я перешел в третий класс (Г.С.). В 1935 году в возрасте 69 лет он [Стеффенс] становится коммунистом (НЖ). Я думаю, в пенсионном возрасте мне будет уже спокойно (О). W języku rosyjskim XIX w. konstrukcje te miały również warianty biernikowe: во всякий возраст, в поздний возраст; por. u A. Puszkina: Но в возраст поздний и бесплодный, На повороте наших лет, Печален страсти мертвой след. [Жид:] деньги Всегда, во всякой возраст нам пригодны.

* Odpowiednikami tych konstrukcji są polskie struktury, również dwudeterminantowe, z formą wyrazu życie, budowane według schematu w + miejscownik: w osiemdziesiątym piątym roku życia.

1.1 § 1.7.2.2.2.

Częstsze niż opisane w poprzednim paragrafie są konstrukcje z jednym determinantem (lewostronnym); determinant prawostronny - forma wyrazu жизнь jest w nich nieobecny. Są do odnotowania konstrukcje o dwóch schematach żywych (в + biernik, на + miejscownik) i jednym przestarzałym (по + celownik). Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в wyróżniają się tym, że przy wyrazie zależnym mają determinant w postaci liczebnika głównego, a nie porządkowego, występującego w konstrukcjach z przyimkiem на i по.

A. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в:

Буше в свои 25 лет был самым опытным среди спринтеров (Ю). Первые свои стихи я сочинил в шесть лет (М.Г.).

B. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem на:

На шестнадцатом году Повстречаешь ты беду (В.Ж.). Одна [баба] двойню родила, а другая на сорок третьем году разрешилась (Б.М.).

C. Konstrukcje celownikowe z przyimkiem по:

Это началось у меня еще по шестнадцатому году (Ф.Д.). По десятому году отдали меня в учение к скорняку (М.Горь.).

* Odpowiednikami przytoczonych rosyjskich konstrukcji biernikowych z przyimkiem в są polskie konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem w i formą wyrazu wiek z właściwym kwantyfikatorem, na przykład в тридцать восемь лет - w wieku trzydziestu ośmiu lat. Ekwiwalentem konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem на i przestarzałych celownikowych z przyimkiem по są konstrukcje dwudeterminantowe o schemacie w + miejscownik, na przykład на шестнадцатом году, по шестнадцатому году - w szesnastym roku życia[25].

---

[25] W dawnej polszczyźnie funkcjonowały również konstrukcje o schemacie w + biernik, na przykład w lat dwadzieścia (w znaczeniu 'mając dwadzieścia lat'); por. Dawniej panna w lat dwadzieścia kilka idąca za mąż, w samej właśnie porze do stanu małżeńskiego szła (I.K.). Nawiasem można też zaznaczyć, że we współczesnej polszczyźnie odnotowana została również konstrukcja, zapewne okazjonalna, o schemacie w + miejscownik: w trzydziestu czterech latach; por. Moja matka, co ona miała z życia? W trzydziestu czterech latach została wdową i wszystko się dla niej skończyło (L).

1.1 § 1.7.3.

Do sytuowania czynności w roku scharakteryzowanym język rosyjski stosuje konstrukcje o schemacie в + biernik. Charakteryzowanie roku odbywa się za pomocą determinanta kazualnego (dopełniacza) wyrażonego z reguły rzeczownikiem czynnościowym, na przykład женитьба, выборы, посещение: в год нашей с Олей женитьбы, в год президентских выборов, в год моего посещения.

И свершилось это знакомство много лет назад, в год нашей с Олей женитьбы (НМ). В год президентских выборов на таких значках обычно красуются призывы "Голосуй за такого-то" (ЛГ). Побывал и в госпитале, который в год моего посещения [1982] все еще был заполнен людьми, пострадавшими от радиоактивного излучения (НМ).

* Wymienionym konstrukcjom odpowiadają polskie o schemacie w + miejscownik z determinantem, na przykład w roku wyborów prezydenckich, w roku mojego pobytu itp.

1.1 § 1.8. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonym dziesięcioleciu

Przy sytuowaniu czynności w określonym dziesięcioleciu język rosyjski dysponuje dwoma rodzajami konstrukcji, różniącymi się między sobą sposobem wyrażenia lokalizatora. W pierwszym typie konstrukcji lokalizatorem jest dane dziesięciolecie (первое десятилетие, второе десятилетие..., последнее десятилетие), w drugim - dana dekada lat (двадцатые годы, тридцатые годы itp.). Odnotowane zostały konstrukcje o dwóch schematach: в + biernik, в + miejscownik.

A. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в: в последнем десятилетии, в 60-70-х годах прошлого века, в тридцатых годах.

Успехи синтетической химии в последнем десятилетии несколько ослабили интерес к будущему шелководства (П.М.). В 60-70-х годах прошлого века Манеж используется для проведения знаменитых собачьих выставок (И). Пушкинисты еще в тридцатых годах совершенно верно заметили что Евгений "петербургской поэмы" вырос из другой фигуры (Я.Г.).

B. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в: в последнее десятилетие, в последние десятилетия, в тридцатые годы.

В последнее десятилетие с невероятной быстротой создавались грандиозные предприятия (А.Т.). В последние десятилетия в доходах трудящихся постоянно воз-

растает доля общественных фондов потребления (И). Несмотря на резкий упадок популярности в тридцатые годы [...] традиция отношения к Пушкину как к гордости литературы отечественной была жива (Я.Г.).

* Do sytuowania czynności w oznaczonym dziesięcioleciu język polski ma konstrukcje o schemacie w + miejscownik: w ostatnim dziesięcioleciu, w latach trzydziestych itp.

1.1 § 1.9. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonym stuleciu i tysiącleciu

W konstrukcjach sytuujących czynność w oznaczonym stuleciu wyrazami zależnymi są formy wyrazów век i столетие. Konstrukcje są budowane według schematu в + miejscownik i в + biernik. Tutaj interesują nas tylko te konstrukcje, w których stulecie jest datowane bądź konkretyzowane. W takim rozumieniu lokalizator oznaczony wyrazem век wystąpił z przyimkiem в tylko w konstrukcjach miejscownikowych. Użycie wyrazu век w znaczeniu 'okres wyróżniający się czymś znamiennym, charakterystyczny z jakiegoś względu; epoka' umożliwia wprowadzenie go również do konstrukcji innego typu; zob. 1.1 § 2.1.G. Lokalizator wyrażony formami wyrazu столетие jest możliwy w konstrukcjach z przyimkiem в - zarówno miejscownikowych, jak i biernikowych - należy jednak zaznaczyć, że konstrukcje miejscownikowe zdecydowanie przeważają. Schematy: в + miejscownik, в + biernik służą również do budowy konstrukcji intralokacyjnych nieduratywnych z formami wyrazu тысячелетие. W zebranych przykładach formy liczby pojedynczej tego wyrazu znajdują się w konstrukcjach zbudowanych według schematu miejscownikowego, natomiast formy liczby mnogiej - w konstrukcjach biernikowych.

A. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в.

a. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność w oznaczonym wieku: в этом веке, в прошлом веке, в X-XII веках, в XV столетии, в этом столетии, в XI-XV столетиях.

Франция и престолонаследие! Разве эти два понятия были там связаны в текущем веке? (С.С.-Ц.). Наконец и плодотворный юг дал русской литературе в прошлом веке Гоголя (НЖ). В этом [XVII] веке были созданы телескоп [...] термометр и барометр (НЖ). В X-XII веках славяне хоронили своих умерших в курганах (НЖ). В XV столетии в Восточной Словакии использовались монеты из стекла (НЖ).

Есть и другая причина: быстрое расширение государственной территории Руси на севере в XI-XV столетиях (НЖ). Как же выглядит история русской погоды в этом столетии? (НЖ).

b. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność w oznaczonym millenium: в первом тысячелетии до нашей эры, в третьем тысячелетии.

Ученые полагают, что як был одомашен в первом тысячелетии до нашей эры (НЖ). Новые угольные бассейны будут обеспечивать потребности страны в топливо и сырье в третьем тысячелетии (М).

B. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в.

a. Przykład konstrukcji z formą wyrazu столетие: в последнее столетие.

Как наука в современном смысле слова геронтология сформировалась только в последнее столетие (А.Б.).

b. Przykłady konstrukcji z formą wyrazu тысячелетие: в ближайшие к нам тысячелетия, в первые тысячелетия до нашей эры.

Картина океанских течений и режим ветров 6-8 тысяч лет назад и тем более в ближайшие к нам тысячелетия были примерно такими, как и в наши дни (НЖ). [Оседлые племена] на территории майя в первые тысячелетия до новой эры научились возделывать маис (З-С).

* W rozpatrzonym zakresie polszczyzna stosuje wyłącznie konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem w: w X wieku, w tamtym stuleciu, w trzecim tysiacleciu.

1.1 § 2. Konstrukcje sytuujące czynność w odcinkach czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania

W odróżnieniu od wyrazów zależnych, które wystąpiły w konstrukcjach omówionych w 1.1 § 1, wyrazy zależne wchodzące w skład wyrażeń będących przedmiotem naszej uwagi w tym paragrafie oznaczają odcinki czasu nieprecyzyjnie, w sposób ogólnikowy. Chodzi o wyrazy, które choć wystarczająco informatywne, są jednak nieostre w zakresie wyrażanych znaczeń temporalnych. Zaliczam tu w szczególności: (1) nazwy jednostek rachuby czasu użyte sekundarnie, na przykład wyrazy секунда, минута rozumiane jako 'chwila, moment'; (2) nazwy okresów dziejów oraz epok i er geologicznych: прошлое, древность, мезозой itp.; (3) nazwy określonych pór doby:

утро, вечер itp.; (4) nazwy pór roku: провесень, весна itp.; (5) nazwy niektórych leksemów temporalnych o niewyraźnym zakresie ciągu czasowego, na przykład oznaczające wyodrębnione okresy życia (ребячество, малолетство itp.), części jakiegoś odcinka czasu (начало, середина), jakieś święta (праздник, пасха) oraz ogólne pojęcia czasu (время, пора). Tu też rozpatrzono konstrukcje sytuujące czynności o charakterze iteratywnym w odcinkach czasu oznaczonych adwerbialnie niektórymi rzeczownikami w liczbie mnogiej (праздники: по праздникам itp.).
Konstrukcje rozpatrywanego typu realizuje się według czternastu schematów syntaktycznych. Największą frekwencję wykazują konstrukcje biernikowe z przyimkiem в (omówiono je w dziewiętnastu paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 2.1, 2.2, 2.3.1 - 2.3.7, 2.4.1 - 2.4.6, 2.5.1 - 2.5.4). Stosunkowo często występują również konstrukcje celownikowe z przyimkiem по (omówione w dziewięciu paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 2.3.2, 2.3.5, 2.4.2 - 2.4.6, 2.5.4, 2.6); miejscownikowe z przyimkiem в (omówione w ośmiu paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 2.1, 2.2, 2.3.4 - 2.3.6, 2.5.1, 2.5.2, 2.5.4); miejscownikowe z przyimkiem на (omówione w ośmiu paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 2.1, 2.3.2, 2.3.5, 2.4.1, 2.5.1 - 2.5.4); dopełniaczowe z przyimkiem с (omówione w ośmiu paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 2.3.3 - 2.3.7, 2.4.2. - 2.4.4) i biernikowe z przyimkiem на (omówione w siedmiu paragrafach podrozdz. 1.1 - §§: 2.3.3, 2.3.5, 2.3.6, 2.3.8, 2.4.2, 2.5.3, 2.5.4). Rzadziej odnotowuje się konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem с (zob. 1.1 §§ 2.3.2, 2.3.5, 2.3.7, 2.4.2) i вместе с (zob. 1.1 §§ 2.3.2, 2.3.5); dopełniaczowe z przyimkiem среди (средь, середи, середь, посреди, посередь) (zob. 1.1 §§ 2.1, 2.3.1, 2.3.6, 2.4.3, 2.4.6) i во время (zob. 1.1 §§ 2.5.1, 2.5.3); miejscownikowe z przyimkiem при (zob. 1.1 §§ 2.1, 2.3.2, 2.3.5, 2.4.3, 2.5.2) i celownikowe z przyimkiem к (zob. 1.1 § 2.5.4). Konstrukcje z przyimkiem о biernikowe (zob. 1.1 §§ 2.3.4, 2.3.7, 2.5.3 - 2.5.4) i miejscownikowe (zob. 1.1 §§ 2.3.2, 2.3.7, 2.4.2, 2.5.3) mają charakter gwarowy i przestarzały.

1.1 § 2.1. Konstrukcje sytuujące czynność w odcinkach czasu wyrażonych nazwami jednostek rachuby czasu, użytymi sekundarnie

Język rosyjski posługuje się kilkoma nazwami jednostek rachuby czasu do wyrażania odcinków czasowych rozumianych ogólnie, nieprecyzyjnie. Należą tu wyrazy секунда i минута, używane w znaczeniu 'chwila, moment', wyrazy час, день, неделя, месяц, год, używane w znaczeniu 'pewien czas, okres pewnej ilości czasu (godzin, dni, tygodni, miesięcy, lat)' oraz wyraz век, używany w znaczeniu 'okres wyróżniający się czymś; epoka'. Do sytuowania czynności w wymienionych odcinkach czasu służą konstrukcje budowane według schematu в + biernik. Z ograniczonym zasobem wyrazów zależnych możliwe są również konstrukcje o schematach: в + miejscownik, на + miejscownik, при + miejscownik i среди + dopełniacz. Rzeczownik przyprzyimkowy tych konstrukcji z wyjątkiem nielicznych, o których niżej, zawsze ma przy sobie określenie: konkretyzujące, na przykład в следующую секунду, в летние месяцы lub charakteryzujące, na przykład в свободные от полетов часы, в девичьи годы. Niektóre konstrukcje są synonimami struktur, omówionych w 1.1 § 2.4.6.A, 1.1 § 2.5.1.A; por. в зимние месяцы - в зиму, в молодые годы - в молодости. Formy wyrazów секунда, минута, век pojawiają się w konstrukcjach zarówno w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej; formy wyrazów час, день, неделя, месяц, год - wyłącznie w liczbie mnogiej.

A. Forma biernikowa wyrazu секунда odnotowana została w rozpatrywanym znaczeniu w konstrukcji z przyimkiem в. Formy wyrazu минута w tym samym znaczeniu pojawiły się w konstrukcjach o schematach в + biernik i на + miejscownik. Wyraz zależny tych konstrukcji zawsze jest wyposażony w determinant konkretyzujący lub charakteryzujący.

a. Przykład konstrukcji z wyrazem секунда:

Но уже в следующую секунду побледневший майор понял все (НЖ).

b. Przykłady konstrukcji z wyrazem минута:

ba. Realizacje schematu в + biernik:

[Фокичев и Малков] попали в олимпийскую команду в последнюю минуту (Ю). В такие тоскливые минуты жизни он напивается (Г.С.).

bb. Realizacja schematu на + miejscownik:

Команда ЦСКА [...] смогла все-таки на последних минутах вырвать победу (СВ).

* Odpowiednikami polskimi są wyrażenia o schemacie w + miejscownik z wyrazami zależnymi sekunda i chwila: w następnej sekundzie, w ostatniej chwili. W znaczeniu 'w odpowiednim, nieodpowiednim momencie' formy rzeczowników chwila i godzina stosuje się również z przyimkiem w w bierniku: w dobrą chwilę (godzinę), w złą chwilę (godzinę).

B. Forma wyrazu час w podanym znaczeniu pojawia się z determinantem w konstrukcjach o schemacie в + biernik:

В свободные от полетов часы Виктор читал, изучал теорию пилотирования (Г.Ш.-С.)[26].

* Podobne użycia polskie z wyrazem godzina realizowane są według schematu w + miejscownik i mają charakter książkowy; por. w godzinach nocnych, w godzinach służbowych.

C. Przy sytuowaniu czynności w odcinku obejmującym pewną liczbę dni korzysta się z konstrukcji budowanych według schematu в + biernik, rzadziej z konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem при i dopełniaczowych z среди. Wyraz zależny w tych konstrukcjach (forma rzeczownika день) jest zawsze zaopatrzony w determinant konkretyzujący lub charakteryzujący. Tu też należą konstrukcje tworzone według schematu на + miejscownik z rzeczownikiem bez determinanta. Chodzi o utarte wyrażenie на днях 'w tych dniach'.

a. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в:

В те дни шла большая эвакуация (В.Ш.). В наши дни известно всего 20 дощечек с рапануйскими текстами (НЖ). Женщина, в дни своей молодости ходившая в столицу [...] жила неподалеку от Карпогор (НМ).

* Podobne konstrukcje biernikowe z przyimkiem w znane są też polszczyźnie (por. w te dni), ale nie mają sankcji normatywnej. Poprawne są konstrukcje o schemacie w + miejscownik: w tych dniach w ostatnich dniach itp. Poza tym istnieje możliwość użycia konstrukcji o kształcie za + dopełniacz, na przykład za dni młodości: Za dni młodości przeżył wielką rewolucję (J.P.).

b. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem при:

- А как же Бебель-то сулит мировую катастрофу еще при наших днях? (М.П.).

---

[26] Nawiasem można zaznaczyć, że istnieje również gwarowa konstrukcja z wyrazem час bez determinanta: в часы 'na czas'; por. В часы, пожалуй доставлю (В.Сол.).

* Odpowiednik polski: za naszych czasów.

c. Przykład konstrukcji dopełniaczowej z przyimkiem среди:

С порога хижины моей Так видел я, средь летних дней, Когда за курицей [...] Петух мой по двору бежал (А.П.).

* То средь летних дней tłumaczy J. Brzechwa wyrażeniem w lecie (Widziałem w lecie z progu chaty...).

d. Przykład konstrukcji miejscownikowej z przyimkiem на:

Я полагаю, что на днях они примутся за тебя (НМ).

* Wyrażenie na dniach mamy i w polszczyźnie, ale uważa się je za niepoprawne (zob. SPP PWN, s. 143); właściwymi ekwiwalentami konstrukcji rosyjskiej są wyrażenia: w tych dniach, w najbliższych dniach.

D. W konstrukcjach sytuujących czynność w odcinku obejmującym okres pewnej liczby tygodni wyraz zależny wraz z obligatoryjnym determinantem występuje w konstrukcjach zbudowanych według schematów: в + biernik, на + miejscownik.

a. Przykład konstrukcji o schemacie в + biernik:

Думаю я, что в эти свободные недели мы узнавали не менее того, чему нас заставляли выучиться из книг (Т.С.-Т.).

b. Przykład konstrukcji o schemacie на + miejscownik:

На каких-нибудь неделях все это и сделалось (А.Пис.).

* Polskie ekwiwalenty tych konstrukcji mają kształt wyrażenia o schemacie w + miejscownik: w tych tygodniach.

E. Do sytuowania czynności w odcinku obejmującym okres pewnej liczby miesięcy służą konstrukcje biernikowe z przyimkiem в. Forma wyrazu месяц w liczbie mnogiej pojawia się zawsze z determinantem.

В те месяцы Г. К. Жукова почти не видели в штабе округа в Киеве (О). В летние месяцы сыновья и дочери директора поступают в высшие учебные заведения? (С. Зал.). Недостаток света в зимние месяцы "отучает" растения от солнечных лучей (НЖ).

* Odpowiedniki polskie są budowane według schematu w + miejscownik: w tych miesiącach, w miesiącach letnich (zimowych itp.).

F. Wyekscerpowany materiał poświadcza występowanie konstrukcji z formami wyrazu год w znaczeniu 'okres pewnej liczby lat', zbudowanych według schematu в + biernik i в + miejscownik. Konstrukcje mają wyraz zależny wyposażony w determinant charaktery-

zujący; najczęściej pojawiającym się określeniem są formy przymiotnika молодой[27].

a. Konstrukcje o schemacie в + biernik:

В молодые, лучшие годы [...] мое писательство было одним сплошным мучением (А.Ч.). Аллочка в девичьи годы занималась в балетной школе (Г.С.). Очень хочется рассказать о моей встрече с Усманом Юсуповым в годы войны (НМ).

b. Konstrukcje o schemacie в + miejscownik:

Довольно много примеров писателей, которые только в очень уже зрелых годах попадали на свой настоящий путь (Н.Д.). Это в моих молодых годах в тюрьме накололи [надпись на груди] (П.Н.).

* Odpowiedniki polskie są budowane według schematu w + miejscownik: w latach młodości, w latach wojny. Konstrukcje в молодые годы, в молодых годах mają też ekwiwalent w wyrażeniu za młodu.

G. Sytuowanie czynności w odcinku czasu oznaczonym wyrazem век, użytym w znaczeniu 'okres wyróżniający się czymś; epoka' odbywa się za pomocą konstrukcji tworzonych według schematów в + biernik i в + miejscownik. Konstrukcje biernikowe są częstsze, determinanty w obu rodzajach konstrukcji - obligatoryjne.

a. Konstrukcje o schemacie в + biernik:

- Любит попить да поесть рабочий человек в наш исторический век (П.П.). В век одичания культуры он [идеал] находит себе много приверженцев (М.Г.). Географмческие открытия в наш век - чрезвычайная редкость (НЖ). Галера была распространена в средние века главным образом на флотах средиземноморских держав (МН).

b. Konstrukcje o schemacie в + miejscownik:

В средних веках мед применялся для лечения ран (П.М.). Наши предки в каменном веке и выпивали, и пятодесятое, и никаких нервов не понимали (М.З.).

Wyraz век może być też użyty w znaczeniu 'okres geologiczny'; por. wymienne użycie terminów датский век i даний:

Сразу же после маастрихта, в следующем, датском веке [дании] резко возрастает скорость появления новых семейств и родов (НЖ).

* Polskie konstrukcje o rozpatrzonej treści są tworzone według schematu w + miejscownik, np.: в наш век - w naszych czasach; в

---

[27] Konstrukcje te najczęściej mają kształt wyrażenia miejscownikowego в молодых годах (odnotowałem pięć takich użyć i tylko jedną konstrukcję o schemacie biernikowym: в молодые годы).

средние века, в средних веках - w wiekach średnich; в каменном веке - w okresie kamiennym.

1.1 § 2.2. Konstrukcje sytuujące czynność w okresach dziejów i erach geologicznych

Osobną grupę tworzą konstrukcje z wyrazami zależnymi oznaczającymi w sposób ogólny to, co przeminęło, trwa lub nastąpi, a także nazywającymi jakieś okresy dziejów ludzkości i historii Ziemi. Odnotowane zostały konstrukcje budowane według dwóch schematów: в + miejscownik i в + biernik. Wyrazy: прошлое, настоящее, будущее, последующее, дальнейшее; современность; старина; мезозой, неолит i inne liczne nazwy okresów geologicznych pojawiały się w ekscerptach bez determinantów. Z określeniami wystąpiły: древность, средневековье, межледниковье.

A. Konstrukcje o schemacie в + miejscownik odnotowano z wyrazami: прошлое, настоящее, будущее, последующее, дальнейшее, современность, древность, мезозой, неолит.

И тебе тут будет корректив действительности: женщина в прошлом, в настоящем и в будущем (М.П.). В последующем руководство ракетными бомбардировками было передано генералу войск СС Камлеру (М). Я так плакала, как никогда этого со мной не было и никогда, наверно, не будет в дальнейшем (М.З.). Определять время по Солнцу, по звездам люди научились еще в очень далекой древности (НЖ). Орлов сделал этот вывод, анализируя то, как в современности решаются те или иные проблемы науки и техники (НЖ). В неолите появилось мотыжное земледелие и скотоводство (СЭС). В мезозое господствовали рептилии (НЖ).

B. Konstrukcje o schemacie в + biernik odnotowano z wyrazami: старина, эпоха, межледниковье, средневековье.

У ашанти существует предание, что в старину бог жил среди лет (НЖ). В античную эпоху для стирки тканей широко применяли мыльный корень (НЖ). Нарезные ружья не были полнейшей новостью в эпоху Николая (С.С.-Ц.). По геологическим данным это время может соответствовать первому периоду потепления в каргинское межледниковье (МН). Находки в Дорстаде [...] заставляют пересмотреть принятые представления о составе пищи европейцев в раннее средневековье (МН).

* Polskie odpowiedniki przytoczonych w tym paragrafie konstrukcji są budowane według schematu w + miejscownik: w przeszłości, w przyszłości, w mezozoiku, w średniowieczu itp. Jedynie dwa spo-

śród przytoczonych wyrażeń mogą mieć również inny kształt; por. в старину - za dawnych czasów; в будущем - na przyszłość[28].

1.1 § 2.3. Konstrukcje sytuujące czynność w określonej porze doby

Język rosyjski dysponuje bogatym zestawem środków syntaktyczno-leksykalnych do relatywizowania czynności względem oznaczonych pór (części) doby. Do lokalizacji czynności w poszczególnych odcinkach dwudziestoczterogodzinnego cyklu służy aż dwadzieścia jeden wyrazów (брезг, вечер, восход (солнца), день, закат (солнца), заход (солнца), заря, зорька, куры, ночь, петухи, полдень, полночь, рань, рассвет, роса, свет, солнце, сумерки, темнота, утро), występujących jako wyrazy zależne w dwunastu schematach syntaktycznych (в + biernik, в + miejscownik, вместе с + narzędnik, на + biernik, на + miejscownik, о + biernik, о + miejscownik, по + celownik, при + miejscownik, с + dopełniacz, с + narzędnik, среди + dopełniacz). Możliwość użycia jednego z wymienionych wyrazów w konstrukcji o określonym schemacie jest uwarunkowana jego treścią leksykalną i często również tym, czy jest wyposażony w determinant czy nie. Analiza zebranego materiału daje podstawę do przedstawienia odnośnych konstrukcji w siedmiu grupach semantycznych, w zależności od charakteru lokalizatora. W grupach tych przytacza się konstrukcje sytuujące czynność: (1) w okresie od wschodu do zachodu słońca, (2) o wczesnej porze rannej, (3) w godzinach rannych i przedpołudniowych, (4) w porze południowej, (5) w porze poprzedzającej noc (wieczorem), (6) w czasie od końca zmierzchu do początku jutrzenki (w porze nocnej), (7) w połowie nocy. W zależności od charakteru nadrzędnika niektóre wyrażenia przyimkowe mogą oznaczać różne odcinki czasu dobowego, na przykład wyrażenie вместе с солнцем co innego znaczy przy podstawie подыматься i co innego przy podstawie ложиться спать (zob. 1.1 § 2.3.1.E; 1.1 § 2.3.5.D).

---

[28] Konstrukcja o identycznym kształcie syntaktyczno-leksykalnym (на будущее) jest możliwa również w języku rosyjskim, ma jednak inne znaczenie (duratywno-rezultatywne; zob. 1.2 § 2); por. А руководитель драмкружка сказал, что на будущее придется подобрать более убитого ребенка (В.Ш.).

1.1 § 2.3.1.

Do sytuowania czynności w okresie od wschodu do zachodu słońca, potocznie również 'między rankiem a wieczorem' w języku rosyjskim używa się konstrukcji budowanych według dwóch schematów syntaktycznych: dopełniaczowego z przyimkiem среди i biernikowego z przyimkiem в[29]. Oba schematy są realizowane z formami wyrazu день.

A. Schemat среди (gwar. середь) + dopełniacz jest realizowany z reguły w konstrukcjach bez determinanta przy rzeczowniku:

Мишка приплелся к себе среди дня (Ю). Среди дня пришел Александр Иванович (И.Гр.). Печь-то сегодня топлена середь дня, еще не остыла (ТС).

* Przyimek wśród - współczesny odpowiednik rosyjskiego среди - w podobnych konstrukcjach nie jest stosowany. W polszczyźnie dziewiętnastowiecznej, między innymi w języku A. Mickiewicza funkcjonowało wyrażenie z przestarzałym dziś śród (śród dnia).

B. Konstrukcje o schemacie в + biernik z wyrazem день w rozpatrywanym znaczeniu mogą być realizowane wyłącznie z określeniem, na przykład в весенний день, в теплый день itp.[30]

В весенний день, когда горели облака [...] рабочие завода собрались в слесарном цехе (Ф.Г.). В один теплый осенний день он снова появился на лестнице (В.Ш.). Случилось это двадцать шестого сентября в ясный и теплый день бабьего лета (НМ).

* Co się tyczy języka polskiego, to do sytuowania czynności w rozpatrywanym odcinku czasu używa on przede wszystkim konstrukcji biernikowej z przyimkiem w: w dzień. W utartych wyrażeniach rzeczownik występuje z określeniami, na przykład w biały dzień, w jasny dzień. Żywe do dziś jest również wyrażenie dopełniaczowe z przyimkiem za (za dnia), ale rzadko używane (por. Ludzie za dnia chowali się w jaskiniach, a orali w nocy (P). W polszczyźnie starszej doby funkcjonowały poza tym konstrukcje miejscownikowe z przy-

---

[29] Odnotowana też została jedna, zapewne okazjonalna konstrukcja miejscownikowa z przyimkiem при: при белом дне (por. utarte: среди (средь) белого (бела) дня): - Это что за разбой при белом дне? (Б.М.).

[30] W dawniejszym języku rosyjskim wyrażenie в день odpowiadające polskiemu nieduratywnemu w dzień, tzn. używane w znaczeniu dzisiejszego днем było w użyciu, co poświadcza Słownik W. Dala; por. В день не спится, в ночь не ется (o rzekomo chorym).

imkiem w (Słońce [...] mniej silnie, ale szerzej niż we dnie świeciło (A.M.)[31]. W pogodnym dniu o poranku oko biegło bez kresu przez przezroczyste powietrze (A.S.) i z przyimkiem po (Poszedłem do okna, aby zobaczyć jak też wygląda Ameryka po dniu, przy świetle słonecznym (H.S.))[32].

1.1 § 2.3.2.

W języku rosyjskim funkcjonuje szereg konstrukcji służących do sytuowania czynności o wczesnej porze rannej. Lokalizatorami tych czynności są przede wszystkim zjawiska, związane z będącym pod widnokręgiem, względnie wschodzącym słońcem: заря, зорька; gwar. брезг, свет, рассвет, восход (солнца). Oprócz nazw wymienionych zjawisk w charakterze wyrazów zależnych występują rzeczowniki рань, солнце, роса i grupa imienna третьи петухи oznaczająca wczesną porę ranną w sposób metonimiczny. Konstrukcje, o których mowa, są budowane przeważnie w dwóch podstawowych typach: miejscownikowym z przyimkiem на (odnotowałem przykłady z siedmioma różnymi wyrazami) i narzędnikowym z przyimkiem с (przykłady z sześcioma wyrazami). Poza tym trafiają się nieliczne realizacje schematów z kilkoma innymi przyimkami, a mianowicie: по + celownik (przykłady z trzema wyrazami zależnymi) oraz при + miejscownik, вместе с + narzędnik i в + biernik (przykłady z dwoma wyrazami zależnymi). Oprócz tego odnotowana jeszcze została jedna przestarzała konstrukcja o schemacie о + miejscownik.

A. Konstrukcje o schemacie на + miejscownik wystąpiły w następującym kształcie: на брезгу, на заре, на зорях, на утренних зорях, на зорьке, на свету, на рассвете, на рассветах, на восходе, на солнечном восходе, на восходе солнца. Jak widać, rzeczowniki występują zarówno z determinantami, jak i bez nich; oprócz form w liczbie pojedynczej są również użycia w liczbie mnogiej.

---

[31] Dzisiaj wyrażenie we dnie żywe jest tylko w zwrocie we dnie i w nocy.

[32] Ze Słownika poprawnej polszczyzny wynika, że jest także w użyciu przy dniu (?); podaje się przykład: Znajdziemy to przy dniu (zob. SPP PWN, s. 143). Nie wydaje się, żeby konstrukcja ta (najwyraźniej dawna) była dzisiaj używana.

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:
На работу выходили на брезгу (Д.М.-С.). Э-э, брат, много ты на заре искрестил лугов-то (Б.М.). Давай лучше к озеру сходим, красотища там сейчас, воды полно, на зорях карась балует (П.П.). А ты приходи сегодня ко мне, на зорьке (П.П.). - Да ведь не рано уже [...], мы собираемся еще на свету (А.Я.). Я не помню, как [...] на рассвете главный врач городской больницы [...] сделал мне очень серьезную операцию (В.Бел.). На рассветах спалось особенно крепко (П.П.). Любил я смотреть на них [скалы] тогда. Особенно на восходе или на закате (А.И.).

b. Przykłady konstrukcji z determinantem przy rzeczowniku:
В лесную деревушку прибыли на ранней заре (Ю.Б.). На вечерних и утренних зорях на реке играет крупная рыба (Г.С.). Было немного странно слушать этот панегирик из уст умирающего врага на раннем июньском рассвете (О). На солнечном восходе разбужу (А.О.). Когда на восходе солнца они добрели до хутора, их встретил у колодца седой казак (А.Т.).

B. Konstrukcje o schemacie с + narzędnik w zebranym materiale, podobnie jak i omówione w A, wystąpiły z rzeczownikami bez determinanta i z determinantem. Bez determinanta wystąpiły formy wyrazów заря i свет (с зарей, со светом). W obu postaciach: bez determinanta i z nim zostały odnotowane рассвет i восход (с рассветом, с тем далеким рассветом; с восходом, с восходом солнца). Według tego schematu tworzy się też konstrukcje z grupą третьи петухи (metonimiczne określenie świtu) - с третьими петухами.

a. Przykłady konstrukcji z rzeczownikiem bez determinanta:
Все поднялись рано с зарей (В.Арс.). С зарею он выгонял свое стадо за наши заборы на росу (Н.П.). Но на востоке встают с рассветом (КП). А проснулись рано. Потому что с рассветом стали лязгать гусеницы танков все сильнее и сильнее (НМ). Ночью она опять не могла уснуть, поднявшись со светом, пошла на заставу (М.Г.). С восходом установился в паутине луч света (Ю.К.).

b. Przykłady konstrukcji z determinantem przy rzeczowniku:
С тем далеким рассветом, быть может, пришла любовь и умерла надежда (СВ). С восходом солнца он отправился искать сестру (М.Л.). Старик проснулся еще с третьими петухами и, увидав в замерзшем окне яркий свет месяца, слез с печи (Л.Т.).

C. Konstrukcje o schemacie по + celownik odnotowane zostały z wyrazami утренняя заря, первый свет, роса: по утренней заре, по первому свету, по росе[33].

---

[33] Por. formację обросę ('w czasie rosy'): Trza jęczmień zgrabić обросę,

Гречиху по солнцу надо посеять, а по росе запахать (Б.М.). Он вышел рано по первому свету (В.Р.). Ни днем, ни ночью, ни по утренней заре, ни по вечерней (ТСЖВЯ).

D. Konstrukcje o schemacie при + miejscownik trafiają się bardzo rzadko. Odnotowane zostały trzy przykłady, z czego dwa w definicjach realnoznaczeniowych 17-tomowego Słownika akademickiego: при заре, при восходе солнца.

Брезжить [...] Светить [...] в начале утра [перед восходом солнца, при заре] (ССРЛЯ). При восходе солнца - ранним утром (ССРЛЯ). Вот какой шепот бывает в цветах при восходе солнца (М.П.).

E. Konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem вместе с wystąpiły tylko z grupą восход солнца i wyrazem солнце: вместе с восходом солнца, вместе с солнцем (Д.Ф.).

Я то надеялся, что все невезенья мои окончились вместе с восходом солнца (Г.С.). Бойцы давно на ногах, - они подымаются вместе с солнцем (Д.Ф.).

F. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в odnotowane zostały z formami wyrazów рань i рассвет, zawsze z determinantem: в такую рань, в зимний рассвет, в холодный серый рассвет.

Кто-то обругал Алексея за то, что он невесть за чем трется у самолетов в такую рань (Б.П.). В зимний рассвет люди обедают (ТСЖВЯ). Ввергнуть организм в бег по дорогам в холодный серый рассвет (СВ).

G. Według schematu о + miejscownik jest zbudowana przestarzała konstrukcja z wyrazem zależnym - formą rzeczownika заря: о заре.

Там о заре прихлынут волны на брег песчаный и пустой (А.П.).

* Konstrukcji polskich z przyimkami po, przy, w, które mogłyby być strukturalnymi i semantycznymi odpowiednikami konstrukcji rosyjskich przedstawionych w C, D, F, współcześnie się nie stosuje. Natomiast cztery pozostałe typy opisanych konstrukcji polszczyźnie są znane, mianowicie: na + miejscownik, z + narzędnik, razem z + narzędnik (odpowiednik konstrukcji вместе с + narzędnik), о + miejscownik. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem na są przestarzałe, odnotowane zostały: na świtaniu i na zaraniu. Stosunkowo dużo konstrukcji jest zbudowanych według schematu z + narzędnik:

żeby się nie wykruszył (gwara kujawska). Zob. też przykłady konstrukcji o schemacie о + miejscownik z wyrazem rosa w: K. B a j o r, Konstrukcje z przyimkiem о w języku polskim i rosyjskim (Studium konfrontatywne), Łódź 1976, s. 72.

ze świtem (Jutro ze świtem wyjeżdżam na wieś (E.Ch.); ze słońcem (Rozpoczynali pracę ze słońcem (SPP PWN); ze wschodem słońca, z porannym brzaskiem. Odmiankę tych konstrukcji stanowią struktury z wyrazem równo: równo ze świtem, równo z dniem. Przykładem konstrukcji narzędnikowej z przyimkiem razem z może być wyrażenie razem z kurami (Wstawała razem z kurami, a kładła się spać niemal ostatnia (J.M.)). Zapomniane już prawie dzisiaj w języku rosyjskim konstrukcje o schemacie o + miejscownik, w polszczyźnie są żywe; por. powszechnie używane o świcie, o wschodzie słońca i analogicznie o pierwszym brzasku, o pierwszej zorzy (O pierwszej zorzy czarownica siedmioro drzwi odmyka (J.Por.). Również tego typu jest translat konstrukcji с третьими петухами: o trzecich kurach.

1.1 § 2.3.3.

Do sytuowania czynności w godzinach rannych i przedpołudniowych służą konstrukcje z formą wyrazu утро, budowane według schematów на + biernik (на утро)[34] i с + dopełniacz (с утра)[35]. Według tych schematów mogą być również tworzone pewne konstrukcje z rzeczownikami wyposażonymi w determinanty. Ponadto z formą wyrazu утро z obligatoryjnym determinantem są budowane konstrukcje biernikowe z przyimkiem в.

A. W wyekscerpowanym materiale znalazła się jedna konstrukcja o schemacie на + biernik z wyrazem zależnym bez determinanta (на утро) i kilka z determinantem konkretyzującym i porządkującym (на следующее утро, на третье утро, на утро следующего дня).

a. Przykład konstrukcji z rzeczownikiem bez determinanta:

На утро двадцать три быка не могли встать с пола (М.Ш.).

b. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:

---

[34] Nie należy mylić tej konstrukcji z przysłówkiem наутро 'nazajutrz'.

[35] W tekstach spotkać też można konstrukcje o schemacie по + celownik: по утру; por. Беда только в том, что все не могу выспаться [...] к тому же будят соседи, особенно слишком рано по утру (Ф.Д.). А косы по утру "вжиг", а потом опять: "вжиг" (Г.С.). Wyrażenie zostało uznane za zleksykalizowane i w słownikach figuruje już jako jeden wyraz: поутру. Odnotowany też został jeden przykład użycia konstrukcji o schemacie к + celownik: к утру; por. Командующий обещал расстрелять, если к утру шестая дивизия не будет на Окружной дороге (O). Wyrażenie znaczy tu dokładnie tyle co утром, a wynika to niedwuznacznie z poprzedniego tekstu, informującego, że chodzi o godzinę dziewiątą, a więc niewątpliwie ranną (nie: przedranną!): - Немедленно отправляйтесь и помните: если к девяти часам дивизия не будет на месте, расстреляю... (O).

На следующее утро двое Куприяновых выехали из села Медведедева (В.Шиш.). - Послушай [...] сказала Степанову на утро следующего дня жена (М). На третье утро [...] я встретил в Зверовской долине одного словака (К.С.). Всюду было столько еще не убранных мертвецов, что сегодня, на утро второго дня и вокруг переправы и на подъездах к ней стоял тяжелый трупный смрад (К.С.).

B. Schemat dopełniaczowy z przyimkiem с odnotowany został w konstrukcjach z formą wyrazu утро bez determinanta: с утра.

С утра с Иванченковым поехали в Центр подготовки (НЖ). Лечь она боялась, потому с утра облачилась не в халат, как Женя а в костюм, который было жаль мять (М.Г.).

C. Schemat в + biernik jest realizowany z obligatoryjnym determinantem konkretyzującym lub charakteryzującym przy rzeczowniku: в то утро, в то воскресное утро, в утро дня рождения, в утро высадки.

А вот "прозрел" я только в то утро (Ю). Все было прекрасно в то воскресное утро (В.К.). На самом деле долгое время [для ребенка] Новый год начинается в утро дня рождения (М.Г.). В утро высадки части береговой обороны и первой линии оказались без командиров (П).

* Język polski konstrukcji biernikowych z przyimkiem на nie stosuje; dwie spośród przytoczonych konstrukcji zostały oddane w polskich przekładach w sposób następujący: на следующее утро - nazajutrz rano; на утро второго дня - rankiem drugiego dnia. Konstrukcje o schemacie z + dopełniacz są w użyciu (z rana, z samego rana), natomiast wyrażenia biernikowe z przyimkiem w można spotkać tylko wyjątkowo (por. w ciemny poranek: I w ciemny poranek wczesnych godzin [...] zjawiłem się w biurach British Airways (L)). Poza tym można odnotować polskie konstrukcje o schemacie o + miejscownik: o wczesnym ranie (Moi już poszli dziś o wczesnym ranie do innych lasów (M.B.)); o poranku (W pogodnym dniu o poranku oko biegło bez kresu przez przezroczyste powietrze (A.S.)).

1.1 § 2.3.4.

Do sytuowania czynności w porze dnia rozumianej jako jego połowa, środek ('południe') służą konstrukcje z formą wyrazu полдень[36]. Są

---

[36] W znaczeniu 'południe' może być też użyty wyraz обед: por. В обед зайди в комитет (Ю).

one budowane przede wszystkim według schematu в + biernik, rzadziej с + dopełniacz, poza tym z rzadka trafiają się konstrukcje gwarowe i przestarzałe o schemacie о + biernik i в + miejscownik (z rzeczownikiem полдни).

A. Schemat biernikowy z przyimkiem в z reguły bywa realizowany z rzeczownikiem bez determinanta: в полдень[37] (gwar. в полдни), co jednak nie znaczy, że z określeniem w ogóle nie występuje. W konstrukcjach z rzeczownikiem bez atrybutu sytuowanie temporalne czynności bywa też uściślane przez użycie wyrazu o funkcji podkreślającej ровно: ровно в полдень.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

Людвик воспрянул духом, когда в полдень наконец-то привезли столы (О). В полдень, 30 марта 1981 года, президент Рейган прибыл в вашингтонский отель "Хилтон" (Ю). Скоро одиннадцать, а ровно в полдень его ждет завтрак (М.С.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym.

Во Владивостоке в петербургский полдень часы, идущие по гражданскому времени, показывали 6 час. 47 мин. вечера (БСЭ). На другой день в самые полдни [...] работник принес мне письмо (В.Н.).

B. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem с z reguły mają postać adwerbialną: с полудня. Mamy tu pełną analogię do konstrukcji с утра, o której była mowa w 1.1 § 2.3.3.B.

Небо с полудня уже затянуло, на вершине холма струились вихри поземки (О.К.). Сегодня с полудня дождь перестал и дороги с чуть подсохшей грязью были особенно скользкие (К.С.).

C. Przykład konstrukcji przestarzałej o schemacie о + biernik: о полдень.

На-ко, вчера еще бабенка принесла о полдень, да забыла я отдать (М.Горь.).

D. Przykład konstrukcji gwarowej o schemacie в + miejscownik: в полднях.

В полднях пригревало (М.П.).

* Język polski do sytuowania czynności w środku dnia stosuje wyrażenie tego samego typu: w południe. W polszczyźnie wyrażenie to służy również do wskazywania pory doby w konstrukcjach infor-

---

[37] Tłumacz "Chłopów" Reymonta użył rosyjskiego в полдень jako translatu polskiego po południu (!); por. Wójta doma nie było, bo zaraz po południu pojechał (rosyjski przekład: он еще в полдень уехал) do kancelarii.

mujących o czasie zegarowym: o dwunastej w południe (rosyjskie: в двенадцать часов дня). Poza tym mamy jeszcze wyrażenie gwarowe na południe[38] (Pietrek jutro na południe ma skończyć wywózkę (W.R.)) i o południu (O południu kożuchy parzyły grzbiet jak latem (H.S.)).

1.1 § 2.3.5.

Do sytuowania czynności w końcu dnia, w porze poprzedzającej noc (tzn. wieczorem) stosuje się konstrukcje budowane według dziewięciu schematów składniowych: в + biernik, на + miejscownik, с + narzędnik, с + dopełniacz, при + miejscownik, по + celownik, в + miejscownik, на + biernik i вместе с + narzędnik. Schematy te są realizowane w różnym zakresie, w zależności od treści leksykalnej wyrazu zależnego. W zebranym materiale okazało się ich dziesięć: закат (солнца), захиод (солнца), заря, зорька, сумерки, темнота, вечер, куры, петухи, солнце.

A. Konstrukcje o schemacie в + biernik odnotowane zostały z rzeczownikami: вечер, сумерки. Z biernikiem wyrazu вечер przyimek в łączy się w zasadzie tylko wtedy, gdy wyraz ma przy sobie określenie konkretyzujące (этот, первый itp.) lub charakteryzujące (летний, один 'pewien' itp.). Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta należą do rzadkości (odnotowano jeden przykład). Rzeczownik сумерки swobodnie występuje w konstrukcjach zarówno z determinantem przy rzeczowniku, jak i bez niego (в сумерки, в те сумерки).

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta: в вечер, в сумерки.

И здесь, в Колпине, и в Городке на Большом заводе ему нравилось выходить в вечер (НМ). Игорь Саввович в сумерки опять попал на Воскресенскую гору (В.П.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym: в этот вечер, в тот вечер, в первый вечер, в последний вечер, в один вечер; в те сумерки.

В этот вечер находился в доме отца и Юра (НМ). В тот вечер я была не в духе (М.Г.). И в этом я убедился в первый вечер (НЖ). В последний вечер [...] тан-

---

38 Wyrażenie на полдень funkcjonowało w języku rosyjskim starszej doby, przytoczył je W. Dal w swoim Słowniku: В крещенье на полдень синие облака, к урожаю.

цы были устроены по расширенной программе (Б.П.). Папа это все нам говорил в один вечер, когда [...] на нас всех нашла жуткость и страх (Т.С.-Т.). В те сумерки, когда я обнимал ее [...] я испытывал острейшее ощущение (Ю.Т.).

* Podobnie jak w języku rosyjskim, również w polszczyźnie z wyrazem wieczór bez determinanta konstrukcji biernikowych z przyimkiem w w zasadzie się nie stosuje[39]. Z determinantem przy rzeczowniku konstrukcje są w użyciu; por. w ten wieczór (ale SPP PWN preferuje tego wieczora), w wieczór wigilijny itp. Odpowiednikiem konstrukcji в сумерки jest wyrażenie o zmroku.

в. Schemat на + miejscownik ma zaświadczone realizacje z formami wyrazów закат, зорька, заря. Wyraz закат występuje bez determinanta (на закате) i z nim (на закате солнца). Lokalizowanie czynności przy użyciu form wyrazów зорька i заря wymaga determinanta konkretyzującego (konstrukcja z wyrazem zależnym bez determinanta ma inne znaczenie; zob. 1.1 § 2.3.2.A). Określeniem jest przymiotnik вечерний: на вечерней зорьке, на вечерней заре, на вечерних зорях.

a. Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:

Близкая автоматная стрельба, которую слышал Сабуров на закате, сейчас почти прекратилась (К.С.).

b. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:

Вечером, на закате солнца, стало совсем страшно (НЖ). Володя Гладких приехал на вечерней зорьке - мы уж успели выпить как следует (Б.М.). На вечерней заре [...] он наловил с полведра окуней (Г.М.). А взрывы все гремели, по утрам и на вечерних зорях[40], днями и по ночам (П.П.). Вяхирь молчалив, но в пору гнездования по утрам и на вечерних зорях раздаются с его семейных участков глуховатые завывания (НЖ).

* Konstrukcji o schemacie na + miejscownik z odnośnymi wyrazami zależnymi polszczyzna nie stosuje.

---

[39] W XIX-wiecznej polszczyźnie wyrażenie w wieczór było używane m. in. do precyzowania czasu zegarowego; por. u A. Mickiewicza: Godzina 10 w wieczór (w znaczeniu dzisiejszego: dziesiąta wieczór albo dziesiąta wieczorem).

[40] Przytoczona konstrukcja przeczy twierdzeniu T. Łomtiewa, który pisze, że "Имена существительные, обозначающие части суток, называемых по положению солнца, употребляются только в единственном числе" (Т. П. Л о м т е в, Очерки по историческому синтаксису русского языка, Москва 1956, s. 335). Por. też konstrukcję на утренних зорях, przytoczoną w 1.1 § 2.3.2.Ab.

C. Konstrukcje o schemacie с + narzędnik zostały odnotowane z grupą imienną заход солнца (с заходом солнца) oraz z wyrazami темнота (с темнотой), петухи (с петухами).

С заходом солнца ветер затих, ночь была тихая и свежая (Л.Т.). В эту ночь, с темнотой, когда окончился бой, все почувствовали еще не высказанное: немцев остановили (К.С.). Жизнь мы здесь повели деревенскую - рано вставать и чуть не с петухами ложиться (В.Лен.).

* Konstrukcje takie mamy i w polszczyźnie; słowniki podają: z zachodem słońca, ze zmierzchem, z kurami (kłaść się). Podobne treści wyrażają też konstrukcje: o zachodzie słońca, o zmierzchu.

D. Schemat вместе с + narzędnik ma zaświadczone realizacje z dwoma wyrazami zależnymi oznaczającymi porę poprzedzającą noc w sposób metonimiczny: солнце i куры (с солнцем, с курами).

В деревне, как правило, спать ложатся рано, вместе с солнцем, и встают с зарею (М). Вы уже вместе с курами на насест укладываетесь, - сказал Жадов (Б.М.).

* Konstrukcja вместе с курами ma w polszczyźnie dokładny odpowiednik semantyczno-strukturalny: razem z kurami.

E. Według schematu на + biernik w rozpatrywanej grupie syntaktyczno-leksykalnej tworzy się konstrukcje z formą wyrazu вечер z determinantem konkretyzującym: на второй (другой) вечер, на вечер 13 сентября. Odnotowane pojedyncze konstrukcje z wyrazami вечер, сумерки bez determinanta należy uznać za wyjątkowe, okazjonalne.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

К ясной погоде галки на вечер собираются гурьбой и кричат (ТСЖВЯ). На сумерки буен ветер загулял (И.Б.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

Конечно, сейчас надо считаться с обстановкой, которая сложилась на вечер 13 сентября (О). Ответил на другой вечер (К.С.). На второй вечер она просто заставила себя остаться (М.Г.).

* Językowi polskiemu konstrukcje te są znane; por. na wieczór (Na wieczór temperatura zaczęła znów spadać (GR)), na drugi wieczór itp. W tym samym znaczeniu używa się również dopełniacza temporalnego, na przykład owego wieczoru. W polszczyźnie starszej doby do sytuowania czynności w porze wieczorowej używano również wyrażenia o wieczorze (O wieczorze dopiero [...] opuszcza most zwodzony (R.B.).

F. Spośród przytoczonych we wstępnej części paragrafu dziesięciu wyrazów nazywających porę wieczorową ('od zmierzchu do zwykłej pory udawania się na spoczynek') tylko jeden - вечер - występuje w konstrukcjach o schemacie с + dopełniacz (с вечера).

Как-то раз он [Коновалов] ушел с вечера и не пришел ни ночью к работе, ни на другой день (М.Горь.). - Пришли они, значится с вечера, засветло еще (Б.М.).

* Wyrażenie przysłówkowe tego samego typu (z wieczora) jest znane również polszczyźnie, ale zaczyna wychodzić z użycia.

G. Schemat при + miejscownik w rozpatrywanej grupie ma realizacje tylko z formą wyrazu закат: при закате (солнца).

Я приехал в село при закате солнца (А.П.). А особенно хороша [Волга] при закате солнца (О).

H. Dwie odnotowane konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в lokalizują czynność za pomocą wyrazu сумерки występując zarówno bez determinanta, jak i z nim: в сумерках, в глубоких сумерках[41].

[Рабочий день хохлатых жаворонков] начинается с рассветом и заканчивается в сумерках (НЖ). Елена пришла к нему в глубоких сумерках (Б.М.).

* Odnośnych konstrukcji o tym samym schemacie polszczyzna nie stosuje.

I. Przykład konstrukcji o schemacie по + celownik: по вечеру.

Вот Павлиха по вечеру поздно Нож украла у своей золовки (А.П.).

* Odnośnych konstrukcji o tym schemacie polszczyzna nie stosuje.

1.1 § 2.3.6.

Do sytuowania czynności w porze nocnej w czasie od końca zmierzchu do początku jutrzenki (w części doby będącej przeciwieństwem dnia), używa się konstrukcji tworzonych według sześciu schematów syntaktycznych. Pięć schematów (среди (посреди) + dopełniacz, в + biernik, в + miejscownik, с + dopełniacz, на + biernik) służy do budowania konstrukcji z formami wyrazu ночь[42], a jeden schemat,

---

[41] Tu też można by odnieść dawną konstrukcję в вечеру (dziś to już łącznie pisany wyraz); por. В вечеру подавался на стол очень щегольской подсвечник из темной бронзы (Н.Г.). Nie jest wykluczone, że chodzi tu o ukrainizm.

[42] Nie uwzględniam tu jednej, chyba okazjonalnej, konstrukcji celownikowej z przyimkiem к: быть кем к ночи; por. Как батрак, с утра до ночи, а ночью Маруська опять же лезет, здоровая баба, в самом соку, слютовалась без мужика [...] Да какой же с меня после такого дня мужик к ночи будет? (П.П.).

składający się z dwóch struktur przyimkowych (с + dopełniacz + на + biernik), umożliwia tworzenie konstrukcji sytuujących czynność w nocy, rozumianej jako przejście w czasie. W tych ostatnich konstrukcjach lokalizator temporalny językowo nie jest wyrażony.

A. Według schematu среди (посреди, gwar. середи, посередь) tworzy się konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta: среди ночи, посреди ночи, середи ночи, посередь ночи.

Спала теперь Анфиса Максимовна слабо, некрепко. Просыпается среди ночи и все думает, думает (НМ). Вдруг среди ночи громко залились собаки (В.Шиш.). Ему весело, проснувшись середи ночи, взглянуть на высокое, засеянное звездами небо (Н.Г.). На какой-то миг потерять голову, посреди ночи вызвать машину (П.П.). Я тебе сколько раз говорил - не буди меня посередь ночи (П.Н.).

* Konstrukcja среди ночи we współczesnej polszczyźnie ma odpowiednik w wyrażeniu w nocy i rzadziej używanym po nocy (Nie tylko w Polsce, na całym świecie milicja czy policja operuje po nocy (Rz)). W dawniejszej polszczyźnie funkcjonował dokładny odpowiednik leksykalno-strukturalny konstrukcji rosyjskiej: śród nocy; por. u A. Mickiewicza: Żale i okrzyki Szumią śród nocy bez gwiazd i księżyca. Por. też u L. Siemieńskiego: O napad niespodziany nie było trudno [...] zwłaszcza śród ciemnej nocy. Występowanie określeń przy wyrazie przyprzyimkowym świadczy o tym, że wyrażenie nie było zadwerbializowane[43].

B. Mniej często niż konstrukcje z przyimkiem среди pojawiają się w tekstach wyrażenia biernikowe z przyimkiem в, należą jednak również do rozpowszechnionych i funkcjonują zarówno z wyrazem zależnym bez determinanta, jak i z nim, na przykład в ночь, в эту ночь, в ночь убийства, в ночь перед маршем, в ночь на пятое июля.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

Старики с парнем едва нашли дверь, а в ночь были арестованы (В.Шиш.). С десятого на одинадцатое ноября 1966 года работала я в ночь (И).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

---

[43] Nie należy sądzić, że среди ночи może być dokładnie oddane za pomocą polskiej struktury w środku nocy, która nie ma charakteru przysłówkowego i jest odpowiednikiem rosyjskiej konstrukcji в середине ночи; por. Потом, уже в середине ночи [...] раздался мерный стук "американки" (О).

Спал в эту ночь Михаил скверно (М.Г.). - Почему вы, в ночь убийства, так поздно [...] явились домой (В.Ш.). В ночь перед маршем солдаты спали немного (П). Случилось это в ночь под Новый год (КП). - В ночь перед землетрясением я была в гостях у моей старшей дочери (НМ). Мухин дежурит в ночь со среды на четверг (УСССРЯ). Сын сообщал нам о том, что его отец скончался в ночь с 1 на 2 июня (Т.С.-Т.). В ночь на субботу подразделения имперской гвардии [...] напали на тренировочную базу ВВС Фарахабад (К.З.). В ночь на пятое июля в поиск ушла группа лейтенанта Мелешникова (П).

* We współczesnej polszczyźnie rosyjskiemu в ночь (bez determinanta przy rzeczowniku) odpowiada konstrukcja miejscownikowa z przyimkiem w: w nocy[44]. Wyrażenie biernikowe z przyimkiem w (w noc) występuje tylko jako określenie niektórych przysłówków[45], na przykład długo w noc, późno (również do późna) w noc, głęboko w noc. W XIX w. wyrażenie funkcjonowało swobodnie; por. u A. Mickiewicza: Jam nie sługa pragnienia co się w noc zaczaja. Z determinantem przy rzeczowniku schemat w + biernik może być we współczesnej polszczyźnie realizowany; por. w noc sylwestrową, w noc zimowego przesilenia itp.[46] Tym rosyjskim wyrażeniom в ночь, w których zakres pojęciowy wyrazu przyprzyimkowego jest zacieśniony konstrukcjami oznaczającymi przejście w czasie, typu со среды на четверг, w polszczyźnie odpowiadają konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem w (rzadziej dopełniaczowe z przyimkiem podczas): Informowano już o brutalnym naruszeniu granic państwowych Związku Radzieckiego przez samolot, który w nocy z 31 sierpnia na 1 września wtargnął w przestrzeń powietrzną ZSRR (ŻW). Podczas nocy z 11 na 12 bm. przeszła nad. Zieloną Górą i okolicami gwałtowna burza (GR).

---

[44] Może też być oddawane rzadko używaną konstrukcją po nocy; por. Sieradzki dzwonił do mnie w nocy prosząc o instrukcję [...] Wydzwanianie po nocy o zgodę [...] wydawało się stratą czasu (L). Zob. też: K. B a j o r, Uwagi o wybranych konstrukcjach temporalnych z leksemem ночь (na tle polskim), w druku.

[45] W formie przysłówkowej żyje dziś jeszcze wyrażenie w noc w tekście dwóch piosenek: (1) Marynarz w noc się bawi, w dzień na hamaku śpi; (2) Kiedy wrócę znów do ciebie, może w dzień a może w noc...

[46] Są pewne ograniczenia, na przykład w wydawnictwach poprawnościowych nie rekomenduje się używania określenia w postaci zaimka wskazującego (zamiast konstrukcji w tę noc lepiej użyć tej nocy).

C. Schemat в + miejscownik jest realizowany w konstrukcjach z formą wyrazu ночь bez determinanta: в ночи.

И вы ушли от милых мест, Покинув дом в ночи, Там белых сабель блещет плеск (Н.Т.). - Нина, Нина, - вздыхал в ночи Прохор (В.Шиш.). Дома они узнали, что их отец и дед, древний Данило, преставился в ночи (В.Шиш.).

* Będące dokładnym ekwiwalentem wyrażenia rosyjskiego polskie w nocy w pewnych konstrukcjach jest w języku rosyjskim wyrażane odmiennie, na przykład przy precyzowaniu czasu zegarowego (por. o pierwszej w nocy - в час ночи).

D. Również bez determinanta realizowane są konstrukcje o schemacie с + dopełniacz: с ночи.

Несмотря на угрозы отца, Григорий, таясь уходил к ней [Аксинье] с ночи и возвращался с зарей (М.Ш.). С ночи танки ушли в указанном направлении (Г.Н.). Все, что Прянишников предвидел с ночи, начинало оправдываться (К.С.). Петрушин тогда же, с ночи, правильно предугадал направление удара немцев (К.С.).

* W przytoczonych przykładach с ночи jest tak użyte jak с утра, с полудня, с вечера (por.: 1.1 § 2.3.3.B; 1.1 § 2.3.4.B; 1.1 § 2.3.5.E) i jest bliskie polskiemu z nadejściem nocy, z nocą (por. Z nocą wszystko ucichło (A.M.)). Nie zrozumiał właściwie tej konstrukcji tłumacz M. Szołochowa, oddając с ночи (zob. pierwszy z przytoczonych przykładów) polskim co noc (!): Pomimo pogróżek ojca, Grigorij co noc wykradał się i wracał o świcie ("Cichy Don" w wyd. "Czytelnika" z 1962 r.).

E. Schemat на + biernik jest realizowany w konstrukcjach z rzeczownikiem określanym przez wyraz konkretyzujący: на следующую ночь, на четвертую ночь.

А потом, на следующую ночь взял да и залез опять (В.Шиш.). На четвертую ночь она слышала, как он пришел (К.С.).

* Por. polskie: następnej nocy, na czwartą noc.

F. Do sytuowania czynności w porze nocnej służy też rozbudowana struktura składniowa с + dopełniacz + на + biernik. Składniowe realizacje tego schematu nie zawierając wyrazu ночь, wskazują na noc wyrazami przyprzyimkowymi jako na przejście w czasie: с субботы на воскресенье, с воскресенья на понедельник.

С субботы на воскресенье я и поехал (М.З.). Иным из них случалось даже ночевать у Юрки с воскресенья на понедельник (А.П.).

Konstrukcje te są rezultatem dokonanej elipsy (wyrzutni uległ określany nadrzędnik ночь; por. pełne konstrukcje przytoczone w Bb).

* Dokładnie to samo mamy w języku polskim; por. z czwartku na piątek, z Wandy na Jana itp.: Nocować będę z czwartku na piątek w Boulogne (F.Ch.). Opowiadał, że co roku z Wandy na Jana dokładnie o północy zapala się w Wyszynie (TT).

1.1 § 2.3.7.

Do sytuowania czynności w połowie nocy (o północy) służy pięć schematów: trzy żywe (в + biernik, с + dopełniacz, с + narzędnik) i dwa przestarzałe (о + biernik i о + miejscownik).

A. Schemat biernikowy z przyimkiem в we wszystkich odnotowanych konstrukcjach jest realizowany bez determinanta przy rzeczowniku przyprzyimkowym: в полночь.

В полночь производится смена даты, т.е. календарного числа месяца (БСЭ). Уже в полночь приехали в хутор Гниловский (М.Ш.). В полночь мы поднялись и пошли (О).

* Dzisiejsza polszczyzna wyrażenia w północ nie stosuje, wyparła je konstrukcja miejscownikowa z przyimkiem о: о północy. Dawna polszczyzna wyrażenie to znała; por. u A. Mickiewicza: Jak na cmentarzu w północ milczenie dokoła. Raz gdy się w północ z rodzicami bawię[47].

B. Według schematu dopełniaczowego z przyimkiem с tworzy się wyrażenie przysłówkowe с полночи, с полуночи (por. analogiczne konstrukcje с утра, с полудня, с вечера omówione w 1.1 § 2.3.3.B, 1.1 § 2.3.4.B, 1.1 § 2.3.5.F).

Он еще с полночи начинает готовить страшно крепкий чай своему господину (М.П.). А этак с полуночи ударила снежная метель (В.Шиш.).

* We współczesnej polszczyźnie do sytuowania czynności w połowie nocy konstrukcji o schemacie з + dopełniacz nie stosuje się; dawniej były w użyciu; por. u W. Reymonta: Deszcz jakoś z północka ustał.

C. Schemat narzędnikowy z przyimkiem с odnotowany został tylko

---

[47] Za pomocą rosyjskiego в полночь błędnie oddano polską konstrukcję po północku w przekładzie "Chłopów" W. Reymonta: A wy zawdy po swojemu, bych po północku w kieliszki zadzwonili, wstaniecie radzi na pijatykę. Por. tłumaczenie: Хоть в полночь рюмки зазвенят, так и тогда встанешь, чтобы выпить.

w jednej konstrukcji ze składnikiem zależnym - grupą imienną первые петухи: с первыми петухами[48].

Запряжем, бывало, с первыми петухами (Б.М.).

* W polszczyźnie odnośne konstrukcje leksykalno-syntaktyczne nie były notowane.

D. Konstrukcje biernikowe i miejscownikowe z przyimkiem о są przestarzałe i gwarowe.

a. Przykład konstrukcji o schemacie о + biernik: о полночь.

Вдруг о полночь конь заржал (П.Е.).

b. Przykład konstrukcji o schemacie о + miejscownik: о полночи.

Коли проснусь со солнышка Да разогнусь о полночи, Так гору сокрушу (Н.Н.).

* Konstrukcji o schemacie о + biernik w tym znaczeniu język polski nie stosuje, natomiast konstrukcje miejscownikowe z tym przyimkiem są w powszechnym użyciu: o północy.

1.1 § 2.3.8.

Odnotowane też zostało użycie konstrukcji biernikowej z przyimkiem на do usytuowania w oznaczonej porze doby czynności rzutowanej w przyszłość: наметить что на день/ночь.

Сегодня на день и на ночь намечен решительный штурм нескольких кварталов (К.С.).

* W języku polskim są w użyciu identyczne konstrukcje; por. zaplanować na dzień, wyznaczyć na noc.

1.1 § 2.4. Konstrukcje sytuujące czynność w określonej porze roku.

Do sytuowania czynności w oznaczonej porze roku język rosyjski ma siedem lokalizatorów, których nazwy (провесень, весна, лето, осень, предзимье, зазимье, зима) jako wyrazy zależne pojawiają się w

---

[48] Frazeologizm ten niewłaściwie został użyty przez W. Lipatowa, który sądził najwidoczniej, że pierwsze pianie kogutów odbywa się przed świtem. W powieści "Еще до войны" pisze on, że kołchoźnicy do pół do drugiej w nocy oglądali film, a potem młodzież odbywała jeszcze "spacery". Nazajutrz rano ojciec dwóch śpiących jeszcze wyrostków powiada: - Не пробуждаются? [...] Ну, значится, с первыми петухами пришедши: их надоть водой отливать... - А не гуляй до рассвету. W rzeczywistości pierwsze pianie kogutów oznacza północ, drugie - brzask, trzecie - świt (wczesny ranek).

konstrukcjach tworzonych według dziewięciu schematów syntaktycznych: в + biernik, на + biernik, на + miejscownik, о + miejscownik, по + celownik, при + miejscownik, с + dopełniacz, с + narzędnik, среди + dopełniacz[49].

1.1 § 2.4.1.

Do sytuowania czynności w porze przejściowej między zimą a wiosną, a także na samym początku wiosny (na przedwiośniu) język rosyjski posługuje się dwoma schematami syntaktycznymi: biernikowym z przyimkiem в i miejscownikowym z przyimkiem на. Według obu schematów realizowane są konstrukcje gwarowe z formami wyrazu провесень: в провесень, на провесне.

A. Przykład konstrukcji o schemacie в + biernik:

Природу люблю я всегда искренней, чем людей, [...] особенно в провесень (A.M.).

B. Przykład konstrukcji o schemacie на + miejscownik: на провесне.

Так на провесне едет человек степью (M.Ш.).

* W języku polskim konstrukcjom tym odpowiada neutralne stylistycznie wyrażenie na przedwiośniu: Dziewięciu małych murzynków kąpało się na przedwiośniu, jeden w wodzie utonął, zostało ich tylko ośmiu (L.K.).

1.1 § 2.4.2.

Do sytuowania czynności między zimą a latem, w porze wiosennej (na wiosnę) używa się konstrukcji o następujących schematach: в + biernik, по + celownik, с + dopełniacz, с + narzędnik, на + biernik, о + miejscownik. Schematy te są realizowane w konstrukcjach z wyrazem zależnym będącym jakąś formą wyrazu весна.

A. Konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem в w języku literackim są współcześnie używane tylko z determinantem przy wyrazie zależnym: в эту весну, в раннюю весну itp. Konstrukcje z rzeczownikiem bez określenia (в весну) mają charakter przestarzały i gwarowy.

a. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

---

[49] W XVIII w. funkcjonowały również konstrukcje o schemacie в + miejscownik, na przykład в весне; por. u W. Majkowa: Когда бы не было портных на белом свете, Так вы бы в осени, в весне и в жарком лете ходили нагишом.

В эту весну в Москве был первый съезд художников (Т.С.-Т.). В раннюю весну снег долго держится на полях (НЖ). В памятную весну 1918 года март выдался [...] ненастный (А.П.).

b. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

Да и приработок рыба давала немалый, особенно в весну (НМ). Корми меня в весну, а в осень и сам сыт буду (ТСЖВЯ).

* Odnośne konstrukcje polskie o tym samym schemacie z wyrazem wiosna bez determinanta są uważane za niepoprawne, natomiast konstrukcje z determinantem przy rzeczowniku - bardzo rzadkie. Odnotowana została tylko jedna taka konstrukcja: w obecną wiosnę (Wieśniacy [...] kiwają w obecną wiosnę głowami, mówiąc, że oziminy przepadną (H.S.)).

B. Schemat celownikowy z przyimkiem по stosowany jest w konstrukcjach z formą wyrazu весна bez określenia: по весне. Z determinantem przy rzeczowniku konstrukcji takich używa się bardzo rzadko. Odnotowany został jeden przykład: по ранней весне.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

По весне в кумыкской сакле родился мальчик (ЛГ). [Хайдар Аннамурадов] любит здешний край, где по весне воздух наполняется медвяным запахом (П). По весне и летом тут буйствовали такие травы, полыхало такое разноцветье (С.Б.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

Прошли и похороны матери по ранней весне (М).

* Polszczyzna żadnych konstrukcji z przyimkiem po w tym znaczeniu nie stosuje.

C. Schemat dopełniaczowy z przyimkiem с stosuje się wyłącznie w konstrukcjach z rzeczownikiem bez determinanta: с весны.

Рация у них с весны вышла из строя (О.К.).

* Taką samą konstrukcję, ale przestarzałą (z wiosny), ma język polski; por. Nikt tędy dotychczas nie odważył się z wiosny, przy rozlaniu wód, wojsk prowadzić (H.S.). Nie jest wykluczone, że chodzi tu o rutenizm.

D. Wszystkie odnotowane konstrukcje o schemacie с + narzędnik mają wyraz zależny bez determinanta: с весной, с весною.

С весной мама сильно затосковала по родным местам (НЖ). Черемуха душистая с весною расцвела (С.Е.).

* Według takiego samego schematu budowane są polskie konstrukcje z przyimkiem z: z wiosną; por. Przeszła zima, brata nie ma. Czekają; myślą sobie: może powróci z wiosną? (A.M.). Por. też porzekadło: Z wiosną nadzieje rosną.

E. Schemat biernikowy z przyimkiem на stosuje się we współczesnym języku rosyjskim wyłącznie w konstrukcjach z determinantem przy rzeczowniku, na przykład на будущую весну.

Я ругался в поссовете, а там мне... там говорили о затраченном труде [...] А то, что убил несколько птиц [...] что эти птицы уже не будут петь на будущую весну, - это ладно! (Г.С.).

* W języku polskim przyimek na z biernikiem - formą wyrazu wiosna - funkcjonuje zarówno bez określenia, jak i z nim: na wiosnę, na wiosnę 1978 roku; por. Miasto leżało w widłach rzeki, która, jak zwykle na wiosnę, rozlawszy otoczyła osadę nieprzebytą tonią wód (H.S.). Pamiętam, kiedy na wiosnę 1978 r. jury [...] przyznało Tadeuszowi Kantorowi nagrodę (P).

F. Według schematu miejscownikowego z przyimkiem о forma wyrazu весна jest używana tylko adwerbialnie, w konstrukcjach przestarzałych: о весне.

Когда-то, о весне, зверями В надсмотрщики медведь был выбран над ульями (И.К.).

* W języku polskim mamy identyczne, również przestarzałe wyrażenie: o wiośnie; por. u W. Reymonta: Z nawrotem do Lipiec ciągnęła jako ci ptakowie zawżdy wracający o wiośnie do gniazd swoich.

1.1 § 2.4.3.

Do sytuowania czynności w porze letniej (w lecie) służą konstrukcje budowane według następujących schematów: в + biernik, по + celownik, среди + dopełniacz, с + dopełniacz, при + miejscownik. Do najczęstszych należą konstrukcje biernikowe z przyimkiem в. Niektóre typy konstrukcji są dziś używane wyłącznie z determinantem przy wyrazie zależnym, którym jest rzeczownik лето (np. в + biernik, при + miejscownik), inne występują tylko w znaczeniu adwerbialnym (np. по лету, среди лета, с лета).

A. Konstrukcje o schemacie в + biernik funkcjonują dzisiaj wyłącznie z określeniem konkretyzującym lub charakteryzującym: в это лето, в третье лето войны. W języku rosyjskim starszej doby możliwe było również wyrażenie o charakterze przysłówkowym: в лето.

a. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

Мы собирались было в это лето ехать в наше самарское имение в степи (Т.С.-Т.).

Почему-то в то лето дождь лил без конца (НЖ). И вот именно в такое лето научному сотруднику [...] Ступакову удалось пробраться в трудные районы хребта Удокан (НЖ). Так, например, в прошлое лето жили мы в Самаре (С.Т.). Люди страдали не столько от голода, сколько от чумы, которая объявилась в сухое лето 1703 года на Украине (НЖ). Но куда там раскатам природы до грома, что сотрясал тут землю в третье лето войны (П).

b. Przykład konstrukcji przestarzałej z wyrazem zależnym bez determinanta:

Маленькая горенка с маленькими окнами, не отворявшимися ни в зиму, ни в лето (Н.Г.).

* Konstrukcje biernikowe z przyimkiem w znane są również polszczyźnie, ale spotyka się je bardzo rzadko. Jedną konstrukcję z determinantem przy rzeczowniku zamieszcza SFJP: w skwarne lato (W skwarne lato przykry jest pobyt w mieście). Wyrażenie o charakterze przysłówkowym w lato uważane jest za niepoprawne. W języku starszej doby zapewne takim nie było, używał go H. Sienkiewicz: W lato nie ma wcale wody; Na szczytach [...] śniegi leżą nawet w lato.

B. Schemat celownikowy z przyimkiem по jest realizowany wyłącznie w przestarzałych konstrukcjach bez determinanta przy rzeczowniku: по лету[50].

- Выехали однажды по лету мы на красного зверя в Ундомский бор (А.Печ.). У матери, как всегда по лету, нос обгорел докрасна и облупился (Б.Е.).

C. Konstrukcje o schemacie среди (посреди, средь) + dopełniacz odnotowuje się też tylko bez determinanta przy rzeczowniku: среди лета, посреди лета, средь лета.

Среди лета мы с отцом должны были уехать опять в Бегичевку (Т.С.-Т.). Вскоре среди лета вдруг выпало несколько дождливых дней (В.Ш.). Откуда у меня капуста посреди лета? (Г.С.). Со снежной поляны, где в зимней, средь лета[51], обстановке пирующие катались [...] теперь убиралась возами соль (В.Шиш.).

D. W zebranym materiale znalazła się tylko jedna konstrukcja zbudowana według schematu с + dopełniacz: с лета.

---

[50] M. Wsiewołodowej konstrukcja ta wydała się mało prawdopodobna (zob. В с е в о л о д о в а, Временные конструкции..., s. 128).

[51] Por. osobliwy polski przekład tego wyrażenia w "Rzece Posępnej" W. Szyszkowa: w śródletniej zimie.

Сухие, заготовленные с лета поленья [...] рассыпались в руках (П.П.).

E. Jedna odnotowana konstrukcja miejscownikowa z przyimkiem при wystąpiła z określeniem przy wyrazie zależnym: при засушливом лете.

Считается, что при засушливом лете грибы родятся ближе к стволу дерева (НЖ).

* W języku polskim, oprócz konstrukcji przytoczonych w A, odnotowane zostały jeszcze następujące struktury syntaktyczne: wyrażenie o schemacie w + miejscownik (w lecie[52]); przestarzałe wyrażenie o schemacie na + biernik (na lato); por. Mam nadzieję, że się na lato zobaczymy w Lipsku (A.K.).

1.1 § 2.4.4.

Do sytuowania czynności między latem a zimą, w porze jesiennej (w jesieni) używa się konstrukcji budowanych według trzech schematów syntaktycznych: в + biernik, с + dopełniacz, по + celownik. Konstrukcje są realizowane z formami wyrazu осень.

A. Schemat biernikowy z przyimkiem в we współczesnym języku rosyjskim jest używany wyłącznie do budowy takich konstrukcji, które przy wyrazie zależnym mają determinant, na przykład в эту осень, в прошедшую осень, в осень сорок первого года itp. Wyrażenie bez determinanta в осень jako świadectwo dawnych stosunków składniowych doszło do nas w porzekadłach przekazanych w Słowniku W. Dala[53].

В эту осень жил [в Ясной Поляне] один из братьев мама (Т.С.-Т.). В ту осень он [Достоевский] открылся мне еще не полностью (НЖ). В прошедшую осень был редкий урожай грибов и ягод (А.Я.). Именно в осень сорок первого что-то случилось со мной (М).

B. Schemat с + dopełniacz jest realizowany wyłącznie w konstrukcjach z wyrazem zależnym bez determinanta: с осени.

---

[52] Konstrukcje rosyjskie o tym schemacie wyszły z użycia w zeszłym stuleciu. Odnotowywano je u W. Majkowa (XVIII w.) i I. Kryłowa (pierwsza połowa XIX w.): Тому и умереть в том лете (В.М.). Да помнится, что ты еще в запрошлом лете Мне здесь же как-то нагрубил (И.К.).

[53] W. Dal daje tę konstrukcję w następujących porzekadłach: Не будь в осень тороват, будь к весне богат. В осень и у воробья пиво. В осень и у вороны копна, не только у тетерева. В осень ночуй не переезжая реки, весной переезжай, не упуская часу. Polski strukturalno-leksykalny odpowiednik w jesień jest uważany za niepoprawny.

[Верующие] начали отстраивать небольшую хибарку, куда и хотят с осени переселить попа (М.З.). С осени уже поползли слухи, будто Макашин уедет в Москву (НМ).

C. Również schemat celownikowy z przyimkiem по ma realizacje wyłącznie adwerbialne: по осени.

А то, бывало, по осени вечера это долгие, на улице тьма, холод, ветер (С.П.).

А помнишь, как мы в вагоне, по осени, из Пскова ехали (Ф.Д.).

* Przytoczonym konstrukcjom rosyjskim odpowiadają polskie struktury miejscownikowe z przyimkiem w (w jesieni)[54] i na (na jesieni) oraz przestarzałe biernikowe z przyimkiem na (na jesień; por. Prawda, już rok. A ja się dowiedziałem dopiero na jesień (J.I.)).

1.1 § 2.4.5.

Język rosyjski dysponuje również konstrukcjami do sytuowania czynności w porze przejściowej między jesienią a zimą. Odnotowano konstrukcje budowane według schematów: в + biernik i по + celownik pierwsza z podrzędnikiem предзимье (в предзимье), druga - зазимье (по зазимью).

A. Przykład konstrukcji o schemacie в + biernik:

Имиенно грачиным перелетом после листопада, почти в предзимье заканчивается на русской равнине грандиозное переселение пернатных (НЖ).

B. Przykład konstrukcji o schemacie по + celownik:

Не хорони рыла по зазимью: еще до Крещенья далеко (ТСЖВЯ).

* Odnośnym odpowiednikiem polskim jest wyrażenie na przedzimiu.

1.1 § 2.4.6.

Do sytuowania czynności w porze zimowej (w zimie) służą konstrukcje o schematach: в + biernik, среди + dopełniacz i по + celownik[55].

---

[54] Język rosyjski stosował taką konstrukcję w XVIII w.; zob. przykład w przyp. 49 do rozdz. 1.

[55] W dawnym języku rosyjskim możliwe były również konstrukcje o schemacie о + biernik, np. W. Dal konstrukcję по зиме wyjaśnia za pomocą jej synonimów об зиму, в зиму (zob. ТСЖВЯ, t. III, s. 133). Odnotujmy również wyrażenie в зиме, napotkane przez A. Kokę w tekście W. Majakowskiego: Еще горой Коронованные главы и буржуа чернеют, Как вороны в зиме.

A. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem в funkcjonują głównie z determinantem przy wyrazie zależnym: в ту зиму, в прошлую зиму, в зиму 1739-1740 годов. Konstrukcje w postaci przysłówkowej, bez determinanta (в зиму) trafiają się bardzo rzadko.

a. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

В ту зиму коты почему-то начали орать не в марте а в середине февраля (М.Г.). В первую же зиму мне нашли хорошее дело - заниматься с рабочими (НЖ). В прошлую зиму наши войска подходили близко к Вязьме (К.С.). В зиму 1739-1740 годов он [Г.В. Крафт] отметил особенно сильные морозы (НЖ).

b. Konstrukcje bez determinanta przy wyrazie zależnym:

Сквозь смерть иди, не умирай, В жару лица не утирай, В снегах не мерзни в зиму (А.Тв.). Кто не купит коров в зиму? (Б.М.). В зиму шубы не занимают (ТСЖВЯ).

* Język polski zna konstrukcje tego samego typu, z determinantem przy rzeczowniku (w minioną zimę, w pierwszą, okupacyjną zimę itp.) i bez niego (w zimę), ale konstrukcja ta uważana jest za niepoprawną.

B. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem среди (посреди, gwar. посередь i средь) są używane tylko w formie przysłówkowej: среди зимы, посреди зимы, средь зимы, посередь зимы.

Генерал Трофимов в конце каждого года выселял среди зимы до десяти процентов своих жильцов (М.З.). [Грибы] закатывали в банки, угощая гостей среди зимы этим лакомством (Г.С.). Хомяк иногда даже встает среди зимы, чтобы немного поразмяться и отведать припасов, которые насыпаны у него в житнице (ВМ). И на передовую теперь посреди зимы поступал теплый и свежий "снежный" хлеб (ЛГ). И жил он, зиму проклиная, и пел о весне средь зимы (ТС). - Куды ж в Чермасолово, за Ягорбу да посередь зимы, - ворчала моя бабка Аннушка (ВС).

* Konstrukcje tego samego typu znane były dawnej polszczyźnie; por. śród ostrej zimy u W. Smoleńskiego: Dąbrowski rozpoczął kampanię śród ostrej zimy nie zaopatrzony należycie w amunicję. Obecnie nie są używane.

C. Również schemat celownikowy z przyimkiem по jest realizowany wyłącznie w konstrukcjach z rzeczownikiem bez determinanta: по зиме.

Чижей тебе, Коля, по зиме ловить да ноги в потолок задирать (Ф.П.). Весна, гляди, растопит временные дороги, скованные по зиме крепчайшим ледовым грунтом (НМ).

* Przy sytuowaniu czynności w porze zimowej polszczyzna oprócz

wspomnianej w A konstrukcji o schemacie w + biernik stosuje jeszcze wyrażenia miejscownikowe z tym przyimkiem (w zimie) i ponadto jeszcze biernikowe z przyimkiem podczas, na przykład podczas tej zimy: Podczas tej zimy rozważałem olśniewającą biel śniegu w Alpach (M.J.). Dawniej były również w użyciu konstrukcje o schemacie na + biernik: na zimę; por. Bardzo rzadko w domu przebywa, ponieważ latem do wód jeździ, a na zimę w mieście mieszka (I.K.)[56].

1.1 § 2.5. Konstrukcje sytuujące czynność w odcinkach czasu wyrażonych różnymi leksemami o niewyraźnym zakresie temporalnym

Konstrukcje intralokacyjne nieduratywne często są używane z wyrazem zależnym będącym nazwą odcinka czasu o niesprecyzowanych granicach. Chodzi o wyrazy oznaczające różne wyodrębnione okresy życia (np. девичество, детство, малолетство, молодость, ребячество, старость, юность), części jakiegoś odcinka czasu lub fazę jakiegoś procesu (np. грань, конец, начало, перелом, половина, разгар, рубеж, середина), jakieś święta (np. праздник, пасха, рождество itp.) oraz pojęcia o ogólnikowej treści temporalnej (время, година, момент, период, пора, срок).
Do sytuowania czynności w tego rodzaju odcinkach czasowych służą konstrukcje budowane według następujących schematów: в + biernik, в + miejscownik, во время + dopełniacz, к + celownik, на + biernik, на + miejscownik, о + biernik, о + miejscownik, при + miejscownik.

1.1 § 2.5.1.

Do sytuowania czynności w tradycyjnie wyodrębnionym okresie życia (niemowlęctwie, dzieciństwie, młodości itp.) służą przede wszystkim konstrukcje tworzone według schematu в + miejscownik. Zostały one odnotowane z wyrazami zależnymi w postaci form następujących leksemów: ребячество, детство, малолетство, юность, девичество (девицы, девушки, девки), молодость, старость. Zebrany

---

[56] Konstrukcja на зиме używana jest również w dzisiejszej polszczyźnie, ale ma inne znaczenie (duratywno-rezultatywne, zob. 1.2 § 2).

materiał potwierdza także możliwość użycia konstrukcji o schematach: во время + dopełniacz (odnotowano konstrukcje z rzeczownikami младенчество i юность), в + biernik (odnotowano konstrukcję z rzeczownikiem детство), на + miejscownik (odnotowano konstrukcję z rzeczownikiem старость).

A. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem в przeważnie występują z wyrazem zależnym bez determinanta. Tylko w takiej właśnie postaci odnotowano struktury: в ребячестве, в малолетстве, в юности, в девичестве, в девицах, в девушках, в девках, в старости. W konstrukcjach rozpatrywanego typu zwraca uwagę występowanie jako nazw odcinków czasowych rzeczowników osobowych w liczbie mnogiej służących do określania stanu panieńskiego: девушки, девки, девицы.

Wyrazy детство i молодость wystąpiły zarówno w konstrukcjach bez determinanta (в детстве, в молодости), jak i z nim (в далеком детстве, в ее детстве, в ранней молодости).

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

Расскажу сказку, которую в ребячестве мне рассказывала старая калмычка (А.П.). Мы, трое старших, жили в детстве совсем отдельно от младших (Т.С.-Т.). Он лишился матери в малолетстве (А.П.). В юности я была [...] высокомерной (Т.С.-Т.). Ей самой ни в девичестве, ни сейчас не дано было услышать зов пола (М.Г.).

- А в девицах мы вовсе некрасивой были (М.Горь.). Еще в девушках ее барин напугал (М.Горь.). Мы ее [колядку] еще в девках певали (М). Рассказывали, что отец в молодости был очень горяч (А.Пан.). И в старости Степан Михайлович с восторгом вспоминал о первом впечатлении (С.Акс.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

Парень совсем не знал чукотского языка, хотя утверждал, что в далеком детстве говорил по-чукотски, но потом начисто забыл язык (Ю). Юлия помнит [...], что в ее детстве сюда, на берег, приезжали в колясках (НМ). Говорят, что в ранней молодости он был очень набожен (А.Ч.).

B. Formy wyrazów младенчество i юность w wyekscerpowanych konstrukcjach pojawiały się po przyimku во время zawsze z determinantem: во время моего младенчества, во время моей юности.

Я пытаюсь припомнить женщин, бывавших в нашем доме во время моего младенчества (М.Г.). Во время моей юности Тургенев был самым любимым писателем молодежи (Т.С.-Т.).

C. W jedynej odnotowanej konstrukcji o schemacie в + biernik wy-

razem zależnym jest rzeczownik детство zaopatrzony w określenie wyrażone zaimkiem мой: в мое детство.

A в мое детство ни одна елка не обходилась без "скелетцев" (Т.С.-Т.).

D. Konstrukcje o schemacie на + miejscownik mają wyraz zależny wyrażony formą leksemu старость bez determinanta: на старости.

[Мария Ивановна] на старости будет совершенно независима от сыновей (М.П.). На старости я сызнова живу (А.П.).

* Przytoczone konstrukcje mają w polszczyźnie odpowiedniki w postaci konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem w: w niemowlęctwie, w dzieciństwie, w młodości (też: za młodu), w starości (też: na starość), w późnej starości.

1.1 § 2.5.2.

Osobną grupę stanowią konstrukcje sytuujące czynność w pewnej części jakiegoś odcinka czasu, w określonej fazie (początkowej, szczytowej, przełomowej, końcowej...) jakiegoś procesu itp. Chodzi o konstrukcje z takimi wyrazami przyprzyimkowymi, jak: начало (заря, рассвет, порог), четверть, половина, середина, конец (исход, склон, закат); разгар; рубеж (грань), перелом. Wyrazy te wchodzą w skład konstrukcji, budowanych według schematów: в + miejscownik, на + miejscownik, при + miejscownik i в + biernik.

A. Schemat miejscownikowy z przyimkiem в umożliwia budowę konstrukcji z formami wyrazów: начало, четверть, половина, середина, конец, исход, разгар.

a. Forma miejscownikowa wyrazu начало została odnotowana w różnych konstrukcjach z determinantem kazualnym w dopełniaczu przy rzeczowniku: в начале апреля, в начале лета, в начале XIX века itp.

В начале апреля [...] Николай совершенно неожиданно заговорил с ним о Тургеневе (Я.Г.). В начале лета в Кировобаде [...] состоялась читательская конференция (Ю). В начале XIX века черный носорог обитал на обширной территории Центральной, Восточной и Южной Африки (НЖ).

* Zupełnie tego samego typu pod względem strukturalnym i semantycznym jest wyrażenie polskie w początku (również przyłączające determinant w dopełniaczu), które odnotowano jeszcze w XIX w. (por. u L. Dembowskiego: Ostatnich dni listopada i w początku grudnia przeprawiali się Francuzi w wielu punktach przez

Wisłę). Dzisiaj schemat w + miejscownik funkcjonuje nadal, ale tylko w konstrukcjach z wyrazem początek w formie liczby mnogiej (w początkach) oraz z miejscownikową formą wyrazu zaranie (w zaraniu, rzadkie): Przyjechał do nas w początkach lipca (SJP 3). W zaraniu doby nowożytnej większość stanowczą ludności na Śląsku stanowił element polski (K.P.). Innymi odpowiednikami rosyjskiego wyrażenia są polskie konstrukcje: miejscownikowe z przyimkiem na (na początku przyszłego roku), narzędnikowe z przyimkiem z (z początkiem[57] XX stulecia; por. Z początkiem XX stulecia moda na panoramy przeminęła (GR), dopełniaczowa z przyimkiem u (u początków czterdziestolecia, u zarania medycyny; por.: Myślę, że podział czy opozycja owych etosów, dawniej, u początków czterdziestolecia, i w pierwszym jego okresie nie były tak silne jak obecnie (L). Badania nad sercem podjęte zostały u zarania medycyny (ŻL).

b. Forma miejscownikowa wyrazu четверть pojawia się w konstrukcjach z przyimkiem в poprzedzona, ze względu na treść leksykalną wyrazu, obligatoryjnym konkretyzującym determinantem, czyli ma dwa określenia: lewostronne i prawostronne (np. в первой четверти XIX века, в последней четверти XX века).

В первой четверти девятнадцатого века он [Буэнос-Айрес] был главным городом Соединенных Штатов Рио де Ла-Плата (M). И его, это море [Средиземное], стратеги Вашингтона, Лондона и Рима в последней четверти двадцатого века превратили в некий стартовый район для удара по Советскому Союзу (O).

* Por. polskie: w pierwszym (ostatnim itp.) dwudziestopięcioleciu XIX wieku.

c. Forma miejscownikowa wyrazu половина ma jeden lub dwa determinanty w zależności od znaczenia.

ca. Występując w znaczeniu 'jedna z dwu równych części jakiejś całości' jest wyposażona w dwa determinanty (podobnie jak четверть; zob. B), na przykład во второй половине дня, в первой половине марта[58].

---

[57] Konstrukcja ta jest bardzo rozpowszechniona, zwłaszcza w języku publicystyki. SPP PWN ją tępi, SJP Szym. podaje bez kwalifikatora.

[58] Por. też użycie konstrukcji o schemacie в + miejscownik przy sytuowaniu w oznaczonej części odcinka czasu czynności rzutowanej w przyszłość (czynność zaznaczona w podstawie konstrukcji nie zachodzi w lokalizatorze temporalnym, lecz ma charakter rezultatywny): намечаться в половине июля: Выход в море намечался из Архангельска в половине июля (СРЯ).

Вылетели мы из Москвы во второй половине дня (НЖ). Уже в первой половине марта отмечались случаи групповой сдачи в плен (П).

cb. Użyta w znaczeniu 'środek jakiegoś odcinka czasu' forma wyrazu половина ma jako wyraz zależny w konstrukcji tylko jeden determinant (prawostronny): в половине четвертого, в половине поста.

Поезд на Москву приехал в половине четвертого (М.Г.). У нас в половине поста одни коты кричат на улицах и лезут на крыши. Французы в середине поста обрывают молитву и труд, все выходят на улицу выбирать себе королеву красоты из прачек (М.П.).

cd. Dokładnie tak samo budowane są konstrukcje z formą miejscownikową wyrazu середина: в середине дня, в середине ужина.

Он неожиданно пришел к нам [...] в середине дня (П.Н.). В середине ужина тонкий учитель словесности начал говорить длинную речь (М.П.).

* Konstrukcje tego samego typu funkcjonują w polszczyźnie: w połowie zimy, w środku dnia (tygodnia, miesiąca itp.). Należy tylko zaznaczyć, że odmiennie wyraża się czas zegarowy; por.: в половине четвертого - o pół (albo: wpół) do czwartej.

d. Konstrukcje z miejscownikową formą wyrazu разгар mają determinant dopełniaczowy: в разгаре зимнего сезона, в разгаре лета.

Это было в разгаре зимнего сезона (Д.М.-С.). В самый знойный праздничный день, в разгаре лета, он бежал из тюрьмы (П.Н.).

* Por. polskie: w szczytowym okresie (też: u szczytu) sezonu zimowego, w pełni lata.

e. Formy miejscownikowe wyrazów конец i исход występują w konstrukcjach z przyimkiem в z jednym determinantem przy rzeczowniku (jak przy wyrazach начало i разгар; zob. a, d: в конце месяца, в исходе девятого).

В конце месяца в главном пролете первого цеха вывесили первый за этот год стенд (Ю). Во время войны эти работы закончены не были, их завершили в конце 20-х годов (НЖ). В конце зимы или в разгар лета в городе вдруг начинала беситься погода (О.К.). Публика собралась в исходе девятого (М.Л.).

* Polskie odpowiedniki są tego samego typu: w końcu miesiąca, w końcu lat dwudziestych itp. Oprócz tego funkcjonują jeszcze konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem z (z końcem czerwca, z końcem lat siedemdziesiątych) i przy (przy końcu obiadu: Przy końcu obiadu dowiedziano się, że Zapora przyjął wszelkie warunki (B.P.)) oraz (rzadkie) dopełniaczowe z przyimkiem u, na przykład u końca

wojny: Przedmiotem moich wykładów [...] były zawsze stosunki polsko-niemieckie wraz z tym, co chcielibyśmy osiągnąć u końca wojny (L)[59].

B. Schemat miejscownikowy z przyimkiem на służy do tworzenia konstrukcji z podrzędnikami wyrażonymi formami wyrazów: порог, заря, рассвет, половина, середина, рубеж, грань, перелом, исход, склон. Wyliczone imiona występują z determinantami kazualnymi (dopełniaczowymi). Największą frekwencję odnotowywano w użyciu konstrukcji z rzeczownikiem исход (на исходе пятого июля, на исходе вторых суток, на исходе января, на исходе зимы itp.).

a. Konstrukcje sytuujące czynność na początku oznaczonego odcinka czasu lub na początku jakiejś innej czynności (stanu): на пороге четвертого лета войны, на заре космической эры, на рассвете своей славы.

Освобождение Севастополя на пороге четвертого лета войны казалось ему счастливым предзнаменованием на будущее (К.С.). Это были не просто слова. Уже на заре космической эры США взяли курс на освоение космоса как возможной сферы вооруженной борьбы (И). На даче "Нюра" жил тогда Горький, на рассвете своей славы (С.С.).

b. Konstrukcje sytuujące czynność w połowie oznaczonego odcinka czasu, w połowie innej czynności lub stanu: на половине дороги, на самой середине речи.

На половине дороги Гурин очнулся и начал кричать на одной ноте (О.К.). Селифан, прерванный тоже на самой середине речи, смекнул, что, точно, не нужно мешкать (Н.Г.).

c. Konstrukcje sytuujące czynność na przełomie oznaczonych odcinków czasu: на рубеже XX века, на грани вечера и ночи, на переломе зимы.

Только на рубеже XX века [...] стал нарастать интерес к эстетическим качествам мостов (НЖ). Запахи, как это всегда бывает на грани вечера и ночи, стали особенно резкими (В.Л.). Это случилось на переломе зимы, почти в предвесеннее время (Ю).

---

[59] Z rzadka odnotowuje się również konstrukcje budowane według schematu на + biernik, na przykład на конец каждого року; por. Kodeks handlowy zobowiązuje kupca do sporządzenia inwentarza i bilansu przy rozpoczęciu przedsiębiorstwa oraz na koniec każdego roku obrotowego (S.J.). Według statystyki KG MO, na koniec 1985 r. poszukiwano w kraju (P).

a. Konstrukcje sytuujące czynność w końcowej części oznaczonego odcinka czasu lub w końcu jakiejś innej czynności: на склоне ясного дня, на исходе шестого часа itp.

Когда на исходе шестого часа немцы пошли во вторую атаку (К.С.). Позвонил ему редактор "Красной звезды" на исходе пятого июля (Ю). На наше счастье на исходе вторых суток ветер начал слабеть (СРЯ). Он сознался, что на исходе января 1980 года к нему явился один из заправил "серых волков" (ЛГ). Однажды на исходе зимы сорок шестого года почтальон принес мне заказную бандероль (НЖ). Однажды, на склоне ясного дня, Даша пошла к реке (А.Т.).

* W języku polskim takie same konstrukcje są budowane z rzeczownikami próg, zaranie i schyłek (por. na progu nowej epoki, na zaraniu doby historycznej, na schyłku zimy). Są też konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem u: u progu nowego czterdziestolecia, u schyłku XX wieku.

c. Schemat biernikowy z przyimkiem в w rozpatrywanej grupie ma realizacje w konstrukcjach z wyrazem четверть i разгар: в первую четверть XVIII века, в разгар полярной ночи. Jak widać, oba wyrazy przyprzyimkowe mają te same rodzaje określeń co w konstrukcjach o schemacie miejscownikowym z przyimkiem в (zob. Ab; Ad).

В четверть второго был дан шопотом приказ о начале атаки (К.С.). Примечательно, что в первую четверть XVIII века наблюдения за погодой становятся все более и более регулярными (НЖ). Геликоптер прилетел в разгар операции (П.П.). Отправился без карты и компаса в разгар полярной ночи (О.К.).

* Odnośne konstrukcje polskie są budowane według schematu w + miejscownik: w pierwszym dwudziestopięcioleciu XVIII wieku, w szczytowym okresie (albo w pełni) polarnej nocy. Nie dotyczy to umiejscowień w czasie zegarowym, które wymagają użycia konstrukcji o innej postaci (por. в четверть второго - kwadrans (piętnaście minut) po pierwszej).

D. Schemat miejscownikowy z przyimkiem при odnotowano w konstrukcjach z formami wyrazów начало i конец: при самом начале концерта, при конце последней части (konstrukcje przestarzałe).

Невозможно передать живой интерес, овладевший слушателями при самом начале концерта (М.М.). И при конце последней части Всегда наказан был порок (А.П.).

* W polszczyźnie konstrukcje tego typu są możliwe z rzeczownikiem koniec (zob. przykład w Ae).

1.1 § 2.5.3.

Można również wyodrębnić grupę konstrukcji sytuujących czynność w odcinkach czasu określanych jako święta. Należą tu struktury z takimi imionami, jak: праздник, пасха, рождество itp. Zebrany materiał poświadcza możliwość budowy tych konstrukcji według czterech schematów żywych (в + biernik, на + biernik, на + miejscownik, во время + dopełniacz) i dwóch przestarzałych (о + biernik, о + miejscownik)[60]. Konstrukcje przestarzałe rozpatrywanej grupy w odróżnieniu od pozostałych, są używane wyłącznie w postaci adwerbialnej.

A. Schemat в + biernik został odnotowany w konstrukcjach z wszystkimi trzema wymienionymi wyrazami zależnymi (inne wyrazy tej grupy są tu pomijane). Z formą wyrazu праздник konstrukcje wystąpiły bez determinanta (в праздник, в праздники) z pozostałymi dwoma (пасха, рождество) - z determinantem: в прошлую пасху, в рождество христово itp.

a. Konstrukcje z rzeczownikiem bez determinanta:

Столяр Крышкин [...] был лют в праздник погулять (В.Шиш.). Только в праздники повязывает голову белым платком (Г.С.).

b. Konstrukcje z determinantem przy rzeczowniku:

Мне, братцы, в прошлую Пасху на кулич ногой наступили! (М.З.). Пожалуйте на ужин в рождество Христово (В.Шиш.). В рождество 1961 года, арендовав автомобиль в Чаттануге, они прокатились по штатам Теннесси и Алабама (НМ).

B. Schemat на + biernik wystąpił w następujących konstrukcjach: на праздники, на праздник пасхи, на пасху, на нашу пасху, на рождество.

a. Konstrukcje z rzeczownikiem bez determinanta:

Если на праздники погода будет ясная, то мы будем праздновать пасху, действительно, как весенний праздник (Н.Ч.). Говорят, что кто умрет под пасху или на пасху, тот непременно попадет в царство небесное (А.Ч.). Анархисты собираются на рождество бросить бомбу в епархиальное училище (В.К.).

b. Konstrukcje z determinantem przy rzeczowniku:

На праздник Пасхи пускают любопытных во все известные кремлевские здания (В.Белин). Мы ее [пейсачную водку] пьем на нашу пасху (А.К.).

---

[60] A. Koka przytacza też konstrukcję napotkaną u N. Niekrasowa o schemacie у + dopełniacz: у праздника (zaopatruje ją uwagą: "пережиточное явление"): Дерется и целуется у праздника народ!

C. Schemat na + miejscownik odnotowano w trzech konstrukcjach z wyrazem zależnym bez determinanta (на праздниках, на пасхе, на рождестве) i w jednej konstrukcji z rzeczownikiem przyprzyimkowym z determinantem (на каком-то празднике).

a. Konstrukcje z rzeczownikiem bez determinanta:

На праздниках бухгалтер Горюшкин устроил у себя званый обед (М.З.). Тут [...] Наташа, которая на пасхе, катая яйца, говорит (Т.С.-Т.). Это подлинное происшествие случилось на Рождестве (М.З.).

b. Przykład konstrukcji z determinantem przy rzeczowniku

Ее сестру, жену Макашина, видела однажды на каком-то празднике (Н.М.).

D. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem во время odnotowałem tylko z formami wyrazu праздник: во время какого-то праздника, во время праздников.

Он отправился в лес во время какого-то праздника (А.Я.). Во время праздников важно шествуют наряженные верблюды (НЖ).

E. Przestarzałe konstrukcje biernikowe z przyimkiem о odnotowane zostały z wyrazami праздник i пасха bez determinantów: о праздник, о пасху.

Приедет крестьянин о праздник в церковь (М.С.). Мать попу яиц крашеных, луковая скорлупа, о пасху было (И.Гр.).

F. Przestarzałe konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem о odnotowane zostały z wyrazami праздник, пасха, рождество również bez determinantów: о празднике, о пасхе, о рождестве.

Может быть, о празднике опять буду в Москве (В.Белин.). Даже ежели, скажем, казенную водку выдавали о празднике, я не пил (В.Шиш.). Удумал Прохор народ о пасхе удивить (В.Шиш.). Родные люди вот какие: Мы их обязаны ласкать [...] И по обычаю народа, о рожестве их навещать (А.П.).

* Konstrukcjom rosyjskim z rozpatrywanej grupy odpowiadają polskie o schematach: w + biernik, w czasie + dopełniacz, na + biernik; por. w święto (rzadziej też przy święcie: Koniec tygodnia; więc przyjaciele - jako przystoi przy święcie - [...] zapraszam was na przyjęcie (G.K.)), w święta, w czasie świąt, w Wielkanoc, na Wielkanoc, na Boże Narodzenie[61].

---

[61] Por. identyczny schemat porzekadeł w obu językach: на Николу, na świętego Grzegorza itp., na przykład Иней на Николу, к урожаю (ТСЖВЯ). Na świętego Grzegorza idzie zima do morza (SJP).

1.1 § 2.5.4.

Odrębną grupę leksykalno-semantyczną tworzą konstrukcje z wyrazami zależnymi nazywającymi odcinki czasu o bliżej niesprecyzowanej, ogólnikowej treści: время, пора, период, срок, година, момент. Ze względu na swoją temporalną niewyrazistość wyrazy te, żeby wystąpić jako lokalizatory temporalne w rozpatrywanych konstrukcjach muszą być wyposażone w jakieś ograniczające determinanty; por. делать что в это (последнее, летнее itp.) время przy nieuzualnym делать *во время (nie mylić z вóвремя). Wyjątek stanowią formy z wyrazem срок (в срок, к сроку). Do sytuowania czynności w lokalizatorach oznaczonych przez wymienione leksemy język rosyjski ma siedem schematów syntaktycznych (в + biernik, к + celownik, в + miejscownik, на + biernik, к + celownik, на + miejscownik, о + miejscownik), jednakże wykorzystanie ich do tworzenia konstrukcji jest bardzo zróżnicowane; najczęściej spotyka się konstrukcje biernikowe z przyimkiem в.
Rozpatrywane tu odniesienia temporalne są również wyrażane przez konstrukcje przyimkowe o charakterze frekwentatywnym i chronologicznym, informujące o tym, który raz z rzędu odbywa się czynność komunikowana przez nadrzędnik. Chodzi o grupy przyimkowo-imienne z rzeczownikiem раз oznaczające powtarzanie się jakiejś czynności (procesu, zjawiska) i jednocześnie określające chwilę, moment (sytuację, okoliczność), w którym coś się zdarzyło[62]. Wyraz раз, użyty w tego rodzaju grupie, jest zawsze zaopatrzony w determinant, którym może być liczebnik porządkowy (первый, второй itp. раз), przymiotnik (прошлый, очередной itp. раз) lub zaimek konkretyzujący (этот раз, все разы itp.). Konstrukcje są realizowane według schematów: в + biernik, на + biernik, на + miejscownik, по + celownik. Możliwości każdego z tych schematów są inne, najbardziej uniwersalny jest schemat biernikowy z przyimkiem

---

[62] Przy wstępnej klasyfikacji materiału konstrukcje te zaliczyłem do alokacyjnych (patrz: K. B a j o r - art. cyt. we wstępie, przyp. 2), później, po ponownym ich przeanalizowaniu, doszedłem do wniosku, że mają one jednak charakter intralokacyjny: użyty w nich rzeczownik раз jest temporalnym lokalizatorem nieduratywnej czynności (zob. uwagi o treści realnoznaczeniowej wyrazu raz w SJP, t. VII, s. 835, p. 3).

в, a najbardziej ograniczony schemat celownikowy z przyimkiem по, który realizuje się tylko w grupach z określeniem o charakterze porządkującym. Schematy в + biernik i в + miejscownik, w odróżnieniu od pozostałych, mogą być realizowane z wyrazem раз nie tylko w liczbie pojedynczej, ale i mnogiej[63].

A. Schemat biernikowy z przyimkiem в został odnotowany w konstrukcjach z rzeczownikami: время, пора, период, срок, момент, година, раз.

a. Przykłady użycia konstrukcji z wyrazem zależnym время: в это время, в то время, в настоящее время, в последнее время, в солнечное время, в нынешнее время, в летнее время.

Находившийся в это время на заводе Петров ночевал в одной комнате с Цветаевым (Я.Г.). В то время Бенкендорф еще не знал, что [...] Бехметьев был дядей государственного преступника Трубецкого (Я.Г.). Его образование в настоящее время уже сравнялось с образованием старшего сына (А.Я.). В последнее время некоторые руководители американской администрации делают и такие заявления (П). Следуя примеру пчел, выйдем рано утром на прогулку в солнечное время (НЖ). По-моему, в нынешнее время студенты узко специализированных медицинских институтов во многом проигрывают (П.Н.). В летнее время верблюдов обрабатывают еженедельно специальными препаратами (НЖ).

b. Przykłady użycia konstrukcji z wyrazem zależnym пора: в эту пору, в ту пору (gwar. в те поры), в такую пору, в самую жаркую пору, в пору навигации.

Местные жители считали их за сумасшедших, увидев как-то, что они купаются в эту пору (М.Г.). В ту пору в селе храбрым по танку давали (А.Я.). - Вот как этот проклятый майор прогнал меня в одной рубахе, так я в те поры, верно простудилась (Ф.Р.). Кто ж на террасе в такую пору спит (Г.С.). В тени их [тополей] стояла прохлада даже в самую жаркую пору летнего дня (М.Ш.). На этом ее участке в пору навигации было на что поглядеть (В.Ш.).

c. Przykłady użycia konstrukcji z wyrazem zależnym период: в этот период, в послевоенный период, в период летних дождей, в период предзимья.

---

[63] W odniesieniu do użyć z wyrazem zależnym w liczbie mnogiej istnieje domniemanie, że są to konstrukcje gwarowe (zob. ССРЛЯ, 12, 89). Zauważmy jednak, że S. Ożegow pomieścił konstrukcję в следующие разы bez kwalifikatora (zob. jego Словарь русского языка, изд. XII, Москва 1978, s. 589).

Советские войска в этот период вели наступление (М). Эксперименты с наркотиками начали проводить не только в послевоенный период а увлекались ими и раньше (О). В период летних дождей вода, стекающая с окрестных гор, переполняет реку (В.Арс.). Наибольшая облачность бывает в период предзимья (ССРЛЯ).

d. Przykłady użycia konstrukcji z wyrazem zależnym срок: в срок, в кратчайший срок, в такой срок, в двухдновный срок.

da. Przykład konstrukcji z rzeczownikiem bez determinanta:

Все было сделано как надо и в срок или даже гораздо раньше (С.С.-Ц.).

db. Konstrukcje z determinantem przy rzeczowniku:

- Берлин надо взять в кратчайший срок (НМ). Прошло уже пять лет петербургской жизни, и, разумеется, в такой срок многое определилось (Ф.Д.). Он попросил в двухдневный срок собрать по деревне хлеба (А.Ф.).

e. Przykłady użycia konstrukcji z wyrazem zależnym момент: в настоящий момент, в момент покушения.

В настоящий момент [1930 г.] капиталистическая система переживает кризис (С. К.). Агджа сказал, что в момент покушения напарнику полагалось швырнуть в толпу две дымовые гранаты (ЛГ).

f. Przykłady użycia konstrukcji z wyrazem zależnym година: в годину испытаний, в черную годину второй мировой войны.

Русский человек в годину испытаний всегда находил в себе огромную силу духа (Н.Т.). Даже в черную годину второй мировой войны советские люди [...] не отождествляли трудящихся Германии с преступной гитлеровской кликой (НМ).

g. Przykłady użycia konstrukcji z wyrazem zależnym раз: в прошлый раз, в очередной раз, в этот раз, в тот раз, в первый раз, в другой раз, в третий раз; в прошлые разы, во все последние разы, во все разы, в другие разы.

ga. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym w liczbie pojedynczej:

Наберешься на поминках, как в прошлый раз - домой лучше не ходи (М). Очнувшись в очередной раз, он услышал шуршание снега о палатку (О.К.). Не нашли [Атлантиду] в этот раз, найдем в другой! (Л.Г.). И в тот раз все вроде было, как всегда (М). Однажды в сумерки, подойдя в первый раз после болезни к фортепьяно, Петр стал по обыкновению фантазировать (В.Кор.). Но об этом как-нибудь в другой раз (О). В третий раз та же история (НЖ).

gb. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym w liczbie mnogiej:

Я уверен, что кипяток не такой крутой - в прошлые разы пальцам было не так уж и горячо (В.Ш.). Во все последние разы, что виделись, он был угрюмым (НМ). Он все еще продолжал считать меня за какого-то революционера и во все разы,

как меня встречал, находил необходимым заговорить о чем-нибудь в этом роде (Ф.Д.). - Пришлось мне [...] в другие разы посылать за ней свою машину (К. С.).

B. Schemat celownikowy z przyimkiem к w rozpatrywanej funkcji wystąpił w konstrukcjach z wyrazami: время, момент, срок.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym время: к этому времени, к тому времени[64], к нашему времени.

А бал между тем к этому времени вполне разгорелся (С.С.-Ц.). Но в августе прошлого года "Восток" демонтировали: к этому времени потребовали реставрации отдельные узлы (И). В его [деда] доме я и родился, хотя самого деда к тому времени уже не было в живых (Г.С.). Наступательный дух советских войск находился к тому времени на самом высоком уровне (НМ). Снижение цен на хлеб, происшедшее к нашему времени, объясняется возросшей урожайностью злаковых культур (НЖ).

b. Konstrukcje z wyrazem zależnym момент: к моменту революции, к моменту трагедии, к моменту декабрьского заседания.

В общем, я ей очень благодарна за науку, потому что к моменту революции я уже была немного подкована (М.З.). К моменту трагедии, о которой я хочу напомнить, в городе было до полутора миллиона человек (НМ). К моменту декабрьского заседания в Кремле соотношение сил борющихся сторон не показывало также существенного превосходства над врагом (М).

c. Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym срок: к сроку.

Петр заехал ненадолго: к сроку надо было поспеть на полученное место (Н.Л.).

C. Schemat miejscownikowy z przyimkiem в na realizacje w konstrukcjach z wyrazami zależnymi время, период, раз: в скором времени, в последнем периоде, в триасовом периоде: в данном разе, в других разах (konstrukcje kolokwialne).

Он в скором времени ожидал еще третьего младенца (М.З.). Но в последнем периоде нашей жизни, последние 15 лет мы разошлись (Л.Т.). [Вулкан функционировал]

---

[64] Prawidłowość tej kwalifikacji potwierdza tekst redakcyjny Słownika akademickiego, w którym к тому времени użyte jest w charakterze synonimu form в то время, тогда (ССРПЯ, 10, 1345). Por. też użycie struktury к этому времени w poniższym tekście, który nie pozostawia najmniejszej wątpliwości co do tego, że została użyta w znaczeniu 'w tym czasie': В назначенные дни [19 и 20 ноября 1942 года] под гром артиллерийской канонады (недаром наша страна ежегодно празднует день артиллерии 19 ноября) наши войска ударили по вражеским флангам [...] К этому времени Жукова уже не было под Сталинградом: Сталин отозвал его еще 17 ноября (О). Por. też. uwagi o dwufunkcyjności przyimka temporalnego к w pracy: С к о б л и к о в а, Согласование..., s. 116-117.

в триасовом периоде (Л.Г.). Но для Фрола такая репутация была мало полезна в данном разе (С.Кар.). - Никак я супротив ее лютости выстоять не могу [...] в других разах ничего - хозяйка, как надо быть (А.Лев.).

D. Konstrukcje o schemacie на + biernik wystąpiły z wyrazami zależnymi момент, пора, раз: на данный момент, на текущий момент, на ту пору, на этот раз, на сей раз, на первый раз, на третий раз.

Как настроение на данный момент? (М). Войска гарнизона на текущий момент состоят только из пехоты (М). Муромский на ту пору овдовев уехал (А.П.). На этот раз мы были там вместе в конце марта (НЖ). На сей раз я бы назвал этот взгляд еще и вкрадчиво-дерзким (НМ). На первый раз я это дело прощаю (П.Н.). На третий раз пришла только одна из женщин (К.С.).

E. Schemat по + celownik został odnotowany w konstrukcjach z dwoma spośród siedmiu rozpatrywanych w tej grupie wyrazów zależnych, a mianowicie z wyrazem время i раз: по весеннему времени, по военному времени, по первому разу, по второму (другому) разу, по третьему разу. Wyraz время może w tych konstrukcjach wystąpić również w liczbie mnogiej: по теперешним временам, по нынешним временам.

По весеннему времени переехали Неулюбовы на лето в сад свой фруктовый за селом (С.С.). Что по военному времени хромая нога? (С). Верить на слово по теперешнему времени никому нельзя (П.Н.). И в попы не всякий может по нынешним временам (П.Н.). Отдайте мне деньги вперед, потому что по теперешним временам никому верить нельзя (П.Н.). Их избрали по желанию правительства, хотя по первому разу они и были отвергнуты (А.П.). - Какая же свадьба без расходов? Этак ваш сынок захочет жениться по другому разу (А.Я.). Сноха по второму разу вдова, внучка по второму разу сирота (К.С.). Немец на нас по третьему разу уже замахнулся (П.Н.).

F. Schemat на + miejscownik w zebranym materiale ma tylko jedną zaświadczoną realizację w konstrukcji на первых порах.

На первых порах мне действительно круто пришлось (И.Т.).

G. Schemat о + biernik został odnotowany w konstrukcjach przestarzałych z wyrazami zależnymi время, пора: об это врема, об эту пору, о ту пору, о сию пору.

Она всегда, знаете, об это время разжигает примус (М.З.). - Ну да, прилетят самолеты - завтра об эту пору (Б.М.). Брат его о ту пору вышел офицером в гвардейский полк (И.Т.). Прежде об эту пору еще и звания малины не было (М.С.). Бывало, О сию пору снежок уж порошит (Л.М.).

* Podobne treści temporalne (w tym frekwentatywne i chronologiczne) język polski wyraża w następujący sposób: (1) konstrukcjami miejscownikowymi z przyimkiem w, na przykład w tym czasie, w najbliższym czasie, we właściwym czasie, w ostatnim czasie[65] (W ostatnim czasie nawet o północy niebo było szare (Cz.C.)); w terminie jesiennym, w obecnej chwili, w chwili (momencie) ruszenia pociągu, w tej (też o tej) porze; w tym razie (konstrukcja dawna): Uczyni, co mu w tym razie serce Polaka i miłość tej ziemi, na której rodził się, doradzi (S.S.); (2) konstrukcjami biernikowymi z przyimkami w, na, po i kazualnymi (z narzędnikiem), na przykład w czarną godzinę drugiej wojny światowej, na ten raz, tym razem, na drugi raz, po raz pierwszy; por. Będziesz miał na ten raz darowane (P.G.). - Jest mi niezmiernie miło, że mam po raz pierwszy możliwość spotkać się z przedstawicielami środków masowego przekazu z zagranicy (Rz)[66]. Por. też dawne konstrukcje biernikowe z przyimkiem o: o ten czas, o tę porę (Jutro o ten czas będę już w Wiszni (Z.K.)). Nie jeden już o tę porę w kryminale gnije (A.S.) i z przyimkiem pod: pod tę porę (Był pod tę porę w Wiedniu dzisiejszy pleban nieborowski (S.T.)).

1.1 § 2.6. Konstrukcje sytuujące czynność powtarzającą się w jednorodnych odcinkach czasu

Język rosyjski szeroko stosuje sytuowanie czynności iteratywnej za pomocą konstrukcji celownikowych z przyimkiem по z wyrazem przyprzyimkowym wyrażonym formą rzeczownika w liczbie mnogiej. Schemat по + celownik w przedstawionym znaczeniu ma zaświadczone użycia w konstrukcjach z nazwami dni tygodnia, dni w jakiś sposób wyróżnionych spośród innych (будни, праздники, приемные дни), pór doby, pór roku oraz z wyrazem время. Powtarzalność czynności ma charakter względny, na przykład konstrukcja по вторникам może znaczyć 'w ogóle we wtorki' albo tylko 'w niektóre wtorki'. Mamy

---

[65] Wyrażenie w ostatnim czasie nie ma sankcji normatywnej.

[66] Zob. także: M. Nowak-Frankowska, Klasyfikacja formalna i semantyczna konstrukcji z głównym trzonem "raz", "Acta Universitatis Nicolai Copernici" 1977, Filologia polska XII.

tego przykład w zdaniu, z którego wynika, że konstrukcja iteratywna по вторникам jest relatywizowana raptem względem trzech wtorków w roku: Приехала Рая в деревню на пароходишке "Смелом", который заходил в Улым раз в два месяца, то есть трижды в навигацию, все по вторникам (В.Л.).

Konstrukcje, o których mowa, mają charakter przysłówkowy; wyraz przyprzyimkowy występuje bez determinanta. Niektóre z nich są powszechnie stosowane, na przykład по вечерам, по ночам, по понедельникам, по средам itp., inne spotyka się rzadko (por. gwar. по осеням, по зимам).

A. Konstrukcje sytuujące czynność w określonych dniach tygodnia odnotowano z wyrazami zależnymi пятницы, субботы, воскресенья: по пятницам, по субботам, по воскресеньям.

Александр обыкновенно обедал по пятницам у дяди (И.Г.). Овсяников [...] ходил в баню по субботам (И.Т.). Пить бросил по воскресеньям. По субботам стал пить (М.З.).

B. Konstrukcje sytuujące czynność w dniach w jakiś sposób wyróżnionych mają wyrazy zależne: будни, праздники, приемные дни: по будням, по праздникам, по приемным дням.

По будням после работы [Коленкоров] ел и жрал (М.З.). У многих мелкопоместных [помещиков] мужик работал на себя только по праздникам (М.С.). И мы едем тоже, и так же нас принимают по приемным дням (Т.С.-Т.).

C. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonych porach doby odnotowano z wyrazami зари, утра, вечера, ночи: по зарям, по утрам, по вечерам, по ночам.

Фазаны по зарям кормятся на полянках (Л.Т.). А теперь по утрам в их отдел было не попасть (ЛГ). По вечерам над ресторанами горячий воздух дик и глух (А.Бл.). По ночам раздавались в саду выстрелы (В.Шиш.).

D. Konstrukcje sytuujące czynność w oznaczonych porach roku odnotowano z wyrazami осени, зимы: по осеням, по зимам.

До пенсии самой плотничал: дворы ремонтировал скотные по осеням, сани делал (Ю). Домой она являлась примерно раз в неделю, а по зимам приходила и каждый день, но только лишь на ночь (Ф.Д.).

E. Przykład konstrukcji z formą wyrazu время: по временам.

Не худо бы его мыть по временам в корыте мылом (Ф.Д.).

* Język polski takich konstrukcji nie stosuje. Zatem polszczyźnie wyrażenie po nocach jest zbudowane według innego schematu (w + miejscownik) (por. Nie sypiał po nocach (A.S.)). Do wyrażenia powtarzalności w języku polskim stosuje się odpowiednio konstrukcje o schemacie w + biernik: w poniedziałki, wtorki itp. (por. Szczegółowe informacje i zapisy w biurze zarządu [...] w poniedziałki 10-17, wtorki, środy i czwartki 10-15 (ŻW). Pędził chłopów do pracy w święta i niedziele (A.M.)). Por. również uzualne wieczorami, nocami. Kontekstowo iteratywny charakter wyrażany jest też formami rzeczowników liczby pojedynczej, o czym świadczy sposób tłumaczenia konstrukcji polskich na język rosyjski. Por. Zaś w niedzielę (przekład: по воскресеньям [...] rozpytywali się pilnie o uwięzionych (W.R.).
Konstrukcja по временам ma odpowiednik w polskim wyrażeniu od czasu do czasu.

1.1 § 3. Konstrukcje sytuujące czynność w czasie innej czynności, procesu lub stanu

Często sytuowanie czynności w czasie polega na wskazaniu jej relacji do jakiejś innej czynności. Zachodzi wtedy jakby odbywanie się jednego działania na tle drugiego, na przykład рассказывать за выпивкой. Lokalizator w tego typu konstrukcjach jest wyrażany rzeczownikami oznaczającymi przebieg czegoś, proces, stan itp. W szczególności rozróżnić można lokalizatory będące (a) rzeczownikami o charakterze czynnościowym (1.1 § 3.1); (b) nazwami określonych stanów pogody (1.1 § 3.2); (c) nazwami osób lub rzeczy użytymi metonimicznie (1.1 § 3.3). Konstrukcje tego rodzaju są realizowane głównie według następujących schematów syntaktycznych во время + dopełniacz (1.1 § 3.1, 1.1 § 3.2, 1.1 § 3.3.2); при + miejscownik (1.1 § 3.1, 1.1 § 3.2, 1.1 § 3.3.1); в + biernik (1.1 § 3.1, 1.1 § 3.2); за + narzędnik (1.1 § 3.1, 1.1 § 3.2); на + miejscownik (1.1 § 3.1, 1.1 § 3.3.2); по + celownik (1.1 § 3.2). Odnotowano również konstrukcje o marginalnym znaczeniu, zbudowane według schematów в + miejscownik i без + dopełniacz (zob. 1.1 § 3.3.1).

1.1 § 3.1. Konstrukcje sytuujące czynność w czasie trwania innej czynności lub stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym

Wiele konstrukcji temporalnych jest wyposażonych w wyrazy zależne oznaczające czynność, działanie, proces itp. Chodzi o takie wyrazy, jak: бытность, виток, война, вопрос, встреча, выпивка, въезд, дежурство, жизнь, отсутствие, перемена, полет, работа, разговор, революция, счет, удар. Wyrazy te, z uwagi na wyrażane znaczenia, nazywa się tu czynnościowymi i przedstawia w reprezentatywnym wyborze. Wchodzą one w skład konstrukcji tworzonych według następujących schematów składniowych: в + biernik, в + miejscownik, во время + dopełniacz, за + narzędnik, на + miejscownik, при + miejscownik, среди + dopełniacz. Konstrukcje w znacznym stopniu są sfrazeologizowane, żaden schemat nie może być użyty do budowy konstrukcji z wszystkimi wymienionymi na wstępie rzeczownikami jako wyrazami zależnymi.

A. Najczęściej w tej grupie występują konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem в. Zostały odnotowane z formami następujących spośród uwzględnionych tu wyrazów czynnościowych: бытность, война, встреча, дежурство, отсутствие, разговор, революция. Przeważnie konstrukcje występują z determinantem przy wyrazie zależnym, bez determinanta odnotowano konstrukcje z dwoma wyrazami przyprzyimkowymi: война, революция.

a. Konstrukcje z rzeczownikiem bez determinanta: в войну, в революцию.

- Вы хоть и росли в войну, но мы позакаленней вас (НМ). Это было в революцию, в двадцатом или двадцать первом году (М.З.).

b. Konstrukcje z determinantem przy rzeczowniku: в минувшую войну, в тот первый их разговор, в их последнюю встречу, в его отсутствие, в бытность мою на Сахалине.

В минувшую войну генералу было пять лет (ЛГ). Не поверил Юлии, когда она сказала в тот первый их разговор (НМ). Собственно, ЧП произошло в дежурство Шуры и Липы (О). Макашину в их последнюю встречу она сказала, что Ильин непременно вернется на большой завод (НМ). Все эти нарушения были допущены в его отсутствие[67] по причине болезни жены (Б.М.). В бытность мою на Сахалине при Александровской тюрьме числилось более двух тысяч каторжных (А.Ч.).

---

[67] W literaturze poprawnościowej ostrzega się przed użyciem wyrażenia в отсутствии (por. Д. Розенталь, Управление в русском языке, Москва

* W rozpatrywanej grupie semantycznej współczesna polszczyzna konstrukcji o schemacie w + biernik w zasadzie nie stosuje. Wyrażenia w rewolucję, w wojnę są uznane za niepoprawne. W dawniejszej polszczyźnie były w użyciu; por. u A. Mickiewicza: [Trembecki] był tu w bibliotece [...], ale w rewolucję zginął. (Do dziś jest jednak w użyciu w języku ogólnopolskim wyrażenie w żniwa). Dawne struktury zostały wyparte przez konstrukcje dopełniaczowe z przyimkami w czasie i podczas; por. w czasie rewolucji, podczas minionej wojny, podczas mojego pobytu (książkowe: za mojej bytności) na Sachalinie, w czasie mojej nieobecności (i wychodzące z użycia: pod moją nieobecność).

в. Konstrukcje o schemacie во время + dopełniacz zostały odnotowane z następującymi wyrazami zależnymi: бытность, война, встреча, жизнь, отсутствие, разговор.

а. Konstrukcje z rzeczownikiem bez determinanta: во время войны, во время дежурства, во время разговора.

Давно известно, что во время войны первым о наступлении узнает шофер (В.Л.). Говорят, что во время дежурства в его кабинете стрелочник играл на балалайке, а он плясал "барыню" (Б.М.). Он во время разговора шевелил пальцами (К.С.).

b. Konstrukcje z determinantem przy rzeczowniku: во время бытности государственных преступников, во время встречи на высшем уровне, во время нашей жизни, во время отсутствия своего опекуна, во время революции 1905 года.

Во время бытности государственных преступников в заводе [...] имели с преступниками большие связи (Я.Г.). Я надеюсь, что во время встречи на высшем уровне мы сможем найти пути доказать делами, а не только словами, что у нас нет нужды не доверять друг другу (И). Во время нашей жизни с Ханной под сводами произошел со мной очень странный случай (Т.С.-Т.). Просили позволения, чтоб внучка во время отсутствия своего опекуна и брата, приехала погостить к бабушке (С.Акс.). Эстакады сожгли во время революции 1905 года (В.К.).

* Polski odpowiednik przyimka rosyjskiego - w czasie - tworzy konstrukcje według identycznego schematu: w czasie wojny, w czasie śledztwa itp. Podobne funkcje pełnią również konstrukcje o

---

1981, s. 123). W wieku XIX było poprawne, używał go A. Puszkin; por. А что же сделает супруга Одна в отсутствии супруга? Zaznaczmy nawiasem, że antonim wyrazu отсутствие w normatywnym użyciu z przyimkiem в tworzy konstrukcję miejscownikową: в присутствии.

schematach w trakcie + dopełniacz i za + dopełniacz; por. w trakcie pobytu, za poprzedniego pobytu: W trakcie pobytu delegacja zapoznała się z formami pracy partyjnej w gospodarce radzieckiej (GR). Nie wspomniałem tu, że oczywiście za poprzedniego pobytu w Bonn, podjął przyjęciem polską delegację min. Schell (L). Trzeba zaznaczyć, że zakres możliwości realizacyjnych tych dwóch ostatnich schematów jest ograniczony.

c. Konstrukcje o schemacie при + miejscownik zostały odnotowane z wyrazami: бытность, встреча, жизнь, отсутствие, разговор.

a. Konstrukcje z rzeczownikiem bez determinanta:

О Гайдаре еще при жизни ходили легенды (НЖ). Старик [...] при встрече вел себя с подобающим величием (В.Шиш.).

b. Konstrukcje z determinantem przy rzeczowniku: при моей бытности, при въезде в Петербург, при жизни мамы, при всех разговорах с подчиненными.

При мне было дело, при моей, значит, бытности (В.Шиш.). При въезде в Петербург Веневитинова и Воше арестовали (Я.Г.). Еще при жизни мамы была сделана попытка водить меня в детский сад (В.К.). Бабченко считал своим долгом при всех разговорах с подчиненными [сохранять строгий вид] (К.С.).

W wydawnictwach poprawnościowych zwraca się uwagę na potrzebę umiaru w posługiwaniu się przyimkiem при, w tym celu przytacza się niektóre karykaturalne struktury, jak na przykład z Ilfa i Pietrowa при наличии отсутствия[68].

* W języku polskim konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem przy również są w użyciu; por. przy pierwszym spotkaniu, przy łapaniu ryb (Przy łapaniu ryb zachowywać się trzeba cicho (B.P.)). Ten sposób mówienia nie jest zalecany, na przykład SPP PWN radzi konstrukcję przy posuwaniu się łodzi zastąpić strukturę kiedy łódź się posuwała. Konstrukcje z wyrazem жизнь mają w polszczyźnie odpowiedniki z przyimkiem za (z dopełniaczem); por. za życia mamy.

---

[68] Należy zaznaczyć, że niektóre konstrukcje o tym schemacie oprócz znaczenia temporalnego mogą również wyrażać odcienie innych znaczeń, np. wyrażenie при увеличении przy podstawie изменяться ma odcień znaczenia kauzalnego (Между тем психофизиологам давно известен тот факт, что при увеличении [por. вследствие увеличения] информационной нагрузки изменяется частота сердечного ритма (НЖ), a wyrażenie при наступлении przy nadrzędniku отдаляться ma odcień znaczenia kondycjonalnego (Мятежники [...] при наступлении пехоты [por. "если наступала пехота"] отдалялись (А.П.)).

D. Wyraźne znaczenie temporalne mają też konstrukcje z wyrazami zależnymi oznaczającymi jakąś sferę przejawianej czynności, zbudowane według schematu на + miejscownik[69]. Odnotowano konstrukcje z rzeczownikami: виток, вопрос, перемена, полет, счет, удар. Wszystkie konstrukcje przy wyrazie zależnym mają determinanty: на этом витке, на пятом вопросе, на большой перемене, на пятом полете, на пятом счете, на четвертом ударе. Zwraca uwagę częste użycie kwantyfikatora porządkującego.

На большой перемене Аппатов подходит к нему и заводит разговор (М.П.). На этом витке [...] пересекали Средиземное море (НЖ). На четвертом ударе [стенных часов] я уже стою, закутавшись в одеяло, на подоконнике (В.К.). Только на пятом или шестом вопросе Прянишников понял, что капитан, очевидно, контужен (К.С.). "Раз, два, три, четыре". На пятом счете он дошел до двери (К.С.). На пятом полете потерпел аварию (НЖ).

* Z niektórymi rzeczownikami konstrukcje takie możliwe są również w polszczyźnie, na przykład na dużej przerwie.

E. Schemat narzędnikowy z przyimkiem за odnotowany został w konstrukcjach z formami wyrazów: выпивка, работа, разговор: за выпивкой, за работой, за разговором, за разговорами. Wyraz przyprzyimkowy zawsze bez determinanta.

И один раз за выпивкой я им откровенно рассказал, за что я получил направление в Сибирь (П.Н.). Портной Соловей перерождался за работой (В.И.). За разговором время идет незаметней (К.С.). За разговорами мы не заметили, как нас вынесло на кривуне на галечную отмель (Б.М.).

* Konstrukcje tego typu w polszczyźnie nie są stosowane.

F. Schemat в + miejscownik odnotowany został w konstrukcjach z formą wyrazu война: в минувшей войне.

Не всем известно, что в минувшей войне войска тыла фронта составляли свыше 25 процентов общей численности фронта (НМ).

* W dawnej polszczyźnie konstrukcje o tym schemacie też były w użyciu, na przykład w rewolucji, w nieobecności męża: W rewolucji jeden sądnik zabił własnego ojca (A.M.). Prowadziła w nieobecności męża gospodarstwo (K.J.).

---

[69] Konstrukcje o tym schemacie mogą być również rozumiane jako przestrzenne, na przykład wyrażenie на заседании dopuszcza nie tylko pytanie 'когда?' ale i 'где?'

G. W konstrukcjach dopełniaczowych z przyimkami среди i посреди wystąpiła forma wyrazu разговор: среди веселого, беспорядочного разговора, посреди разговора.

Среди веселого, беспорядочного разговора куплетист С.-С. вдруг посмотрел в дальний угол (В.К.). Не то заснул посреди разговора, не то впал в беспамятство (К.С.).

* W języku polskim podobne wyrażenia, na przykład wśród naszej rozmowy, można odnaleźć wyłącznie w starych tekstach: por. Nadszedł wśród naszej rozmowy Pan Podstoli (I.K.).

1.1 § 3.2. Konstrukcje sytuujące czynność podczas określonych stanów pogody

Duża grupa konstrukcji relatywizuje czynność w stosunku do pewnego stanu klimatycznego, pogodowego, wyrażonego językowo takimi rzeczownikami, jak: ведро, вьюга, грязь, дождь, жара (жарынь), метель, мороз (морозец), непогода, ненастье, погода, холод, (холодок) itp. Do sytuowania czynności w takich odcinkach czasu służą konstrukcje budowane według czterech schematów: в + biernik, по + celownik, при + miejscownik, во время + dopełniacz. Najczęstsze są realizacje schematu biernikowego z przyimkiem в, stosunkowo częste są też konstrukcje o schemacie по + celownik. Zebrano zbyt dużo konstrukcji, żeby je tu przytoczyć, podaje je się więc w reprezentatywnym wyborze, uwzględniając głównie te, których wyrazy zależne wystąpiły w połączeniu więcej niż z jednym przyimkiem.

A. Schemat biernikowy z przyimkiem в odnotowano w konstrukcjach z wyrazami: ведро, грязь, дождь, жара (жарынь), метель, мороз, ненастье, погода, холод.

a. Konstrukcje z rzeczownikiem bez determinanta: в ведро, в грязь, в дождь, в жару (жарынь), в мороз, в ненастье, в непогоду, в погоду, в холода.

Сей в ненастье, а убирай в ведро (ТСЖВЯ). Особенно много рожали осенью - в самую распутицу, в грязь, в темные ночи (НЖ). И в зной и в стужу, в дождь и в пургу они [воины-пограничники] всегда начеку (П). - Отчего в жару валенки надеваешь, Петька (Б.М.). В "Авангарде", бывшей церкви, даже в жарынь было прохладно (Ю). Тогда как картофель нельзя перевозить в мороз, хлеб - можно (Т.С.-Т.). В холода его [Васю] шатает, как пьяного (Г.С.). [Таян] ходил с ними [эскимосами] на байдарках в море бить моржа в погоду и непогоду (Б.Гор.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym: в свежую погоду, в трескучий мороз, в сильные морозы, в страшную метель.

Конечно, бывало и так, что в свежую погоду шлюпку при высадке разбивало о камни (П.С.). В трескучий мороз люди жили в брезентовых палатках (В.Шиш.). В сильные морозы в бараках нестерпимый холод (В.Шиш.). В полдень, в страшную метель [...] к нам приехал [...] милиционер (П.Н.).

B. Schemat celownikowy z przyimkiem по odnotowano w konstrukcjach z wyrazami: ведро, вьюга, грязь, дождь, жара, метель, мороз (морозец), погода, холод (холодок).

a. Konstrukcje bez determinanta przy wyrazie zależnym: по ведру, по грязи, по дождю, по жаре, по морозу (морозцу), по холоду (холодку).

По ненастью лыко драли, по ведру лапти плели (ТСЖВЯ). Где это видано, чтобы лен по грязи сеяли? (А.Я.). Право, иной раз лишний крюк по дождю сделаю, чтоб только подольше не возвращаться в эти недра (Ф.Д.). Он ходит по селу, лясы точит, а мы топай за ним по жаре, уговаривай, как девку красную (Б.М.). Уезжал я поутру да по морозу (Б.М.). Утречком по морозцу он легкой рысцой трусил без передышки до Тиханова (Б.М.). А я только что на печке угрелась, не хочется слезать, одеваться да по холоду в дом идти (Т.С.-Т.). Сейчас по холодку далеко можно проехать (П.Н.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym: по такой вьюге, по такой жаре, по сильной метели, по хорошей погоде.

- А не стыдно тебе, что человек по такой вьюге с этой телеграммой пер от станции три с лишним версты? (Т.С.-Т.). Не только, скажем, крупное животное, - клоп и тот может по такой жаре взбеситься (М.З.). Туда пошли пешком по Дону против ветра по сильной метели (Т.С.-Т.). К Лампии на свиноферму частенько по хорошей погоде с утра прибегали дети (А.Я.).

C. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem при odnotowane zostały z czterema spośród jedenastu wymienionych na wstępie paragrafu wyrazów - nazw stanów klimatycznych: вьюга, дождь, непогода, холод.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta: при дожде, при непогоде, при холоде.

Вообще же тяжесть всего носимого солдатом на походе составляла два с четвертью пуда, а при дожде, когда намокала шинель, - до трех пудов (С.С.-Ц.). При непогоде на поиски посылали группы из трех - четырех собак (НЖ). На протяжении многовековой эволюции закреплялась способность теплокровных животных сохранять высокую активность при холоде (НЖ).

b. Przykład konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym: при сильной вьюге.

5 февраля, по морозу, при сильной вьюге, пришел посланый с Козловой-Засеки (Г.С.-Т.).

D. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem во время odnotowano z wyrazami дождь, ненастье.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta: во время дождя, во время ненастья.

На площадке близ него построен домик [...], а подальше галерея, где гуляют во время дождя (М.Л.). Осенью, во время ненастья, лес имеет особенно унылый вид (В.Арс.).

b. Przykład konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym: во время ливнеподобного пеплового дождя.

В самом низу лежат породы, выпавшие во время ливнеподобного пеплового дождя (НЖ).

* W języku polskim, podobnie jak w rosyjskim, przy sytuowaniu czynności w odcinkach czasu oznaczających stany pogody najczęściej używa się konstrukcji o schemacie w + biernik. Odnotowano między innymi konstrukcje: w pogodę, w piękną (upalną itp.) pogodę, w upał, w mróz, w słotę, w niepogodę, w taki deszcz. Odnotowuje się też konstrukcje dopełniaczowe z przyimkami podczas i w czasie, na przykład podczas mrozów, w czasie upałów itp. Z rzeczownikiem deszcz możliwa jest też konstrukcja o schemacie po + miejscownik: po deszczu (Nie chodź po deszczu (SPP PWN)). Z rzadka spotkać można również pojedyncze przykłady konstrukcji o schematach: przy + miejscownik, śród + dopełniacz i w + miejscownik (Jako to zwykle przy mrozie (W.R.). Szła do świń śród mrozu tnącego jak szkło (M.D.). Dodajmy, że w sztormowej pogodzie, podczas rejsu z ładunkiem, jednostki te miały np. obowiązek sztormowania (TL)).

1.1 § 3.3. Konstrukcje sytuujące czynność w czasie wyrażonym *implicite*

Język rosyjski stosuje także konstrukcje intralokacyjne nieduratywne z wyrazami przyprzyimkowymi - nazwami przedmiotów konkretnych - osób i rzeczy. W charakterze wyrazów zależnych występują

w tych konstrukcjach nazwy własne (np. Екатерина II) lub pospolite (np. мама), a także zaimki osobowe (np. мы, она itp.).

1.1 § 3.3.1.

Konstrukcje sytuujące czynność w czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby można podzielić na trzy grupy. (1) Konstrukcje sytuujące czynność w czasie czyichś rządów, panowania itp. Konstrukcje tej grupy trafiają się najczęściej; wyrazami zależnymi są imiona władców, mężów stanu, postaci historycznych; (2) konstrukcje sytuujące czynność w czasie czyjegoś życia mają przy przyimku rzeczowniki oznaczające różnych tzw. prostych ludzi; (3) najmniejszą frekwencję wykazują konstrukcje z nazwami osób, służące do sytuowania czynności w czasie czyjejś obecności (lub nieobecności).
Do sytuowania czynności w czasie czyichś rządów, panowania, życia i obecności używa się konstrukcji o schemacie при + miejscownik. Konstrukcje sytuujące czynność w czasie czyjejś nieobecności tworzone są za pomocą przyimka без i dopełniacza.
A. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność w czasie czyichś rządów, panowania itp.: при Владимире, при Екатерине II, при покойнике Нахимове, при бывшем президенте Фифа Артуре Дрюри.
При Владимире, прозванном в народе Красным Солнышком, было время долгого мира (А.Т.). Мраморная церковь в Петербурге, начатая при Екатерине II, достраивалась при Павле кирпичом (М.З.). Нога у Вархамеюшки деревянная, еще при покойнике Нахимове в Крымскую войну шрапнелью отхватило (В.Шиш.). Еще при бывшем президенте Фифа Артуре Дрюри уже проводился подобный эксперимент (СС).
* Konstrukcje te mają polskie odpowiedniki w strukturach dopełniaczowych z przyimkiem za, na przykład za Gomułki, za Urbana (Redaktorstwo "Przeglądu Powszechnego" obejmuje ksiądz Jan Urban [...] Za Urbana miesięcznik staje się bardzo i coraz bardziej ofensywny (TT)). Jest też do odnotowania jedna konstrukcja z idiolektu J. Putramenta (zapewne reminiscencja z któregoś dialektu kresowego: przy Hitlerze (Nikt z tego [tzn. spośród pisarzy], co wyrosło przy Hitlerze, nie przedstawiał większego znaczenia (L)).
B. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność w czasie czyjegoś życia, rzadziej, czyjegoś pobytu, zamieszkania gdzieś itp. при Леле, при маме, при нас.

Мы с ним [Кириллом] остались друзьями, хотя раньше, при Леле, я его не очень любила (И.Гр.). Я знаю, что уже слышал ее [музыку] некогда, при маме[70] (В.К.). Эту доску выломали уже при нас (В.Ш.).

* Polszczyzna takich konstrukcji nie stosuje; por. при Леле - za życia Leli (Eleonory), gdy żyła Lela; при нас - za naszych czasów, gdy tam mieszkaliśmy.

C. Konstrukcje o scnemacie при + miejscownik sytuujące czynność w czasie czyjejś obecności i без + dopełniacz sytuujące czynność w czasie czyjejś nieobecności.

a. Przykład konstrukcji o schemacie при + miejscownik: при Бубенцове.

Торопчину ты Бубенцова чернишь, а при Бубенцове Торопчина осуждаешь (В.Ф.).

* Polszczyzna stosuje takie same konstrukcje: przy Bubiencowie, przy obcych, przy świadkach itp.

b. Przykłady konstrukcji o scnemacie без + dopełniacz: без Матвея, без нее, без нас, без отца.

Без Матвея на пасеке произошли большие перемены (Г.М.). Чудится ей в полудреме, как просит у нее прощения загулявшийся без нее Юрочка (Г.С.). А если без нас придет один такой человек (М.З.). Во весь голос ревела [...] Лидка, родившаяся уже без отца (В.Р.).

* Język polski konstrukcji takich nie stosuje; por. без Матвея - w czasie (podczas) nieobecności Mateusza, pod nieobecność Mateusza.

1.1 § 3.3.2.

Konstrukcje sytuujące czynność w czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie rzeczy są budowane najczęściej według schematów за + narzędnik, rzadziej во время + dopełniacz. Odnotowuje się również pojedyncze przykłady użycia konstrukcji miejscownikowych z przyimkami на i при. Wyrazy zależne użyte są w tych konstrukcjach w sensie metonimicznym, na przykład луна - w znaczeniu 'światło księżyca', суп - 'jedzenie zupy' itp.

A. Konstrukcje o schemacie за + narzędnik występują z rzeczownikami-nazwami trzech podstawowych posiłków (завтрак, обед, ужин)

---

70 W innym miejscu tekstu W. Katajewa wyrażenie при маме zastąpione jest synonimicznym при жизни мамы (zob. 1.1 § 3.1.Cb).

i niektórych naczyń (рюмка, бутылка). Odnotowano następujące konstrukcje: за завтраком, за обедом, за ужином, за третьей рюмкой за рюмкой чая, за бутылкой пива.

За завтраком он был молчалив (В.В.). За обедом подали немецкое столовое вино (Ю). Однажды за ужином жена сказала (Н.С.). И вскоре за третьей рюмкой коньяку у них пошел разговор на получистом английском (В.Шиш.). И мы с ними хорошо поговорили за рюмкой чая (НЖ). За бутылкой пива эта вся история была освещена (М.З.).

* Por. polskie: przy obiedzie, przy kieliszku itp.

B. Przykłady konstrukcji o schemacie во время + dopełniacz: во врема шага, во время дороги, во время супа.

Он [дядя Саша] ходит нараскоряку и как бы слегка приседает во врема шага - у него больны ноги (Н.С.). Они [Соловьев и Мозалевский] ничего не помнят о случившемся с ними во врема дороги от Калуги до Москвы (Я.Г.). До конца додержали порядок, - сказал Батюк во время супа (К.С.).

* W języku polskim użycie przyimka w czasie z dopełniaczem rzeczownika konkretnego zależy od tego, czy funkcjonuje on w sensie metonimicznym; można więc powiedzieć w czasie drogi, ale nie można - *w czasie zupy.

C. Przykład konstrukcji o schemacie на + miejscownik: на шестнадцатом стакане[71].

Николаха выпил шестнадцать тонких стаканов. Емеля - пятнадцать. На шестнадцатом стакане свалился под стол и помер (Б.М.).

* Tego rodzaju konstrukcji polszczyzna nie stosuje.

D. Przykłady konstrukcji o schemacie при + miejscownik: при луне, при солнце. Konstrukcje te mają wyraźny odcień znaczenia akcesoryjnego, czasem też warunkowego.

- Пожалуй, [...] я давно не ездила при луне (И.Т.). Я очень люблю день и солнце - при солнце мне покойно и весело (М.Г.).

---

[71] W języku M. Zoszczenki konstrukcja miejscownika z przyimkiem на jest zaświadczona również z wyrazem przyprzyimkowym oznaczającym osobę: на четвертом пассажире. Temporalne znaczenie tej struktury ("gdy czwarty z kolei pasażer podał pieniądze o dużym nominale") jest zrozumiałe tylko w szerszym kontekście, który wygląda tak: И такое, представьте себе, стечение обстоятельств: четыре пассажира подают ей крупные деньги. На четвертом пассажире кассирша высовывается из окошечка и кричит: - Чтоб этого больше не было! Что вы сегодня, опухли, что ли? Все время подаете мне крупные деньги.

* Konstrukcje tego typu znane są i polszczyźnie; por. przy księżycu: Późnym wieczorem, przy księżycu, doszły wojska do Rozłogów (H.S.). W dawnej polszczyźnie w tymże znaczeniu funkcjonowało wyrażenie po miesiącu: Czas piękny; dobra pora jechać po miesiącu (F.Z.).

Uwagi i wnioski

I. Do najczęściej odnotowywanych konstrukcji intralokacyjnych o charakterze nieduratywnym należą wyrażenia z przyimkami в, на. Zasób możliwych wyrazów przyprzyimkowych (zależnych) pojawiających się w tych strukturach jest tak bogaty i zróżnicowany, że nawet pobieżny jego opis zająłby tu zbyt dużo miejsca, świadomie więc zeń rezygnuję, zwłaszcza że odnośne dane przytoczone zostały w Indeksie. Przyimek в najwyższą frekwencję wykazuje w konstrukcjach biernikowych. Pod tym względem nie dorównuje mu żaden inny wyraz synsemantyczny o rozpatrywanych tu funkcjach. Konstrukcje z tym przyimkiem sytuują czynność, o której mówi się w czterdziestu trzech paragrafach. W konstrukcjach miejscownikowych przyimek в pojawia się rzadziej (przytoczony w konstrukcjach omawianych w dwudziestu czterech paragrafach). Drugą pozycję pod względem częstotliwości i zakresu występowania zajmują konstrukcje z przyimkiem на: biernikowe, omówione w dwudziestu pięciu paragrafach i miejscownikowe - w siedemnastu.

II. Do stosunkowo często odnotowywanych konstrukcji należą również wyrażenia dopełniaczowe z przyimkiem среди i celownikowe z przyimkiem по. Konstrukcje z przyimkiem среди (средь, середи, середь, посреди) należą do często spotykanych, ale zakres ich użycia jest ograniczony do sytuowania czynności w tygodniu, określonej porze doby i roku oraz w czasie innej czynności lub stanu. Omówione w siedmiu paragrafach. Często odnotowywane konstrukcje celownikowe z przyimkiem по wyróżniają się tym, że są używane nie tylko do sytuowania czynności w oznaczonych odcinkach czasu (tak sprecyzowanych, jak i nie sprecyzowanych pod względem długości trwania), lecz służą także do lokalizowania czynności powtarzającej się w jednorodnych odcinkach czasu. Omówione w dziesięciu paragrafach.

III. Tylko w obrębie konstrukcji sytuujących czynność w odcinkach czasu sprecyzowanych i nie sprecyzowanych pod względem długości trwania występują przyimki к, о. Konstrukcje celownikowe z przyimkiem к stosowane są do sytuowania czynności o oznaczonej godzinie, w oznaczonym miesiącu lub roku, w oznaczonej porze doby oraz w odcinkach czasu wyodrębnionych z nieokreślonej całości. Konstrukcje z przyimkiem о (biernikowe i miejscownikowe) są przestarzałe i sytuują czynność wyłącznie w odcinkach czasu oznaczających skonkretyzowany dzień tygodnia, skonkretyzowany rok, porę doby, porę roku, święta oraz odcinki czasu wyodrębnione z nieokreślonej całości.

IV. Tylko w obrębie konstrukcji sytuujących czynność w odcinkach czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania i w czasie trwania innej czynności lub stanu odnotowane zostały konstrukcje z przyimkami во время, при. Przyimka wtórnego во время nie używa się w połączeniu z nazwą odcinka rachuby czasu (chyba że wystąpi w postaci scharakteryzowanej; zob. 1.1 § 1.5). Odnotowano go między innymi w konstrukcjach sytuujących czynność w tradycyjnie wyodrębnionych okresach życia, w czasie świąt oraz różnych procesów, czynności i stanów. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem при służą głównie do sytuowania czynności: w okresie, na który składa się nieokreślona liczba dni; na początku lub w końcu dnia, w określonej porze roku, w określonej części jakiegoś odcinka czasu oraz podczas innej czynności lub stanu (m. in. podczas czyjegoś życia, działania, pobytu itp. oraz podczas określonych stanów pogody).

V. Tylko w obrębie konstrukcji sytuujących czynność w odcinkach czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania odnotowane zostały konstrukcje z przyimkiem вместе с i przyimkiem с. Konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem вместе с sytuują czynność na początku lub w końcu dnia. Konstrukcje z przyimkiem с są dopełniaczowe i narzędnikowe, sytuują czynność w określonej porze doby lub roku.

VI. Tylko w obrębie konstrukcji sytuujących czynność w czasie trwania innej czynności odnotowane zostały wyrażenia z przyimkiem без (dopełniaczowe) i за (narzędnikowe).

VII. Zawarty w rozdziale materiał językowy świadczy o dużych możliwościach rozpatrywanego podsystemu językowego w zakresie synonimicznego wyrażania podobnych treści, na przykład znaczenie 'w nocy' można oddać za pomocą następujących konstrukcji przyimkowych: в + biernik (в ночь), в + miejscownik (в ночи), среди (посреди) + dopełniacz (среди ночи, посреди ночи). Stwierdzenie występowania dwu i więcej konstrukcji na oznaczenie tego samego zjawiska ułatwia Indeks, umieszczony w pracy na s. 265. Najwięcej dubletów o tej samej funkcji wykazują konstrukcje biernikowe z przyimkiem в. Niżej przytacza się (bez wartościowania stylistycznego) ciągi wyrażeń synonimicznych, wymiennych z konstrukcjami o schemacie в + biernik.

бытность: в мою бытность - во время моей бытности - при моей бытности

ведро: в ведро - по ведру

весна: в весну - по весне - с весны - с весной; в раннюю весну - по ранней весне; в будущую весну - на будущую весну

век: в век одичания культуры - в веке одичания культуры

вечер: в вечер - на вечер - по вечеру - с вечера; в другой вечер - на другой вечер

война: в войну - во время войны; в минувшую войну - в минувшей войне

воскресенье: в воскресенье - по воскресенью; в прошлое воскресенье - об прошлое воскресенье

время: в весеннее время - по весеннему времени; в скорое время - в скором времени; в это время - к этому времени - об это время

встреча: в их последнюю встречу - во врема их последней встречи - при их последней встрече

год (лето): в 1942-1943 годы - в 1942-1943 годах; в голодный двадцать первый год - в голодном двадцать первом году; в этот год - в этом году; в четвертый год войны - в четвертом году войны - на четвертом году войны - по четвертому году войны; в тридцатые годы - в тридцатых годах; в прошлый год - о прошлый год - о прошлом годе; в шесть лет - на шестом году; в молодые годы - в молодых годах; в шестой год жизни - на шестой год жизни

грязь: в грязь - по грязи

дежурство: в дежурство - во время дежурства

декада: в первую декаду января - в первой декаде января

день: в пятый день - в пятом дне; в первый день пасхи - на первый день пасхи; в летние дни - средь летних дней; в наши дни - при наших днях

десятилетие: в последнее десятилетие - в последнем десятилетии
детство: в мое детство - в моем детстве
дождь: в дождь - во время дождя - при дожде
жара: в жару - по жаре
зима: в зиму - по зиме - среди зимы
месяц: в этот месяц - в этом месяце
лето: в лето - по лету - с лета - среди (посреди) лета; в засушливое лето - при засушливом лете
метель: в сильную метель - по сильной метели
минута: в последние минуты - на последних минутах
момент: в момент покушения - к моменту покушения
мороз: в мороз - по морозу
неделя: в последнюю неделю месяца - в последней неделе месяца; во вторую неделю пребывания - на вторую неделю пребывания
ненастье: в ненастье - во время ненастья - по ненастью
непогода: в непогоду - при непогоде
ночь: в ночь - в ночи - с ночи - среди ночи
отсутствие: в его отсутствие - во время его отсутствия
пасха: в нашу пасху - на нашу пасху
период: в последний период - в последнем периоде
погода: в хорошую погоду - по хорошей погоде
полдень: в полдень - о полдень - с полудня
полночь: в полночь - о полночь - с полночи
пора: в ту пору - на ту пору - о ту пору
праздник: в праздник - во время праздника - на праздник - о праздник - о празднике
провесень: в провесень - на провесне
пятница: в прошлую пятницу - о прошлой пятнице
раз: в первый раз - на первый раз - по первому разу
разгар: в разгар лета - в разгаре лета
разговор: в тот разговор - во время того разговора - при том разговоре - среди того разговора
рассвет: в ранний рассвет - на раннем рассвете - с ранним рассветом
революция: в революцию - во время революции
срок: в срок - к сроку
сумерки: в сумерки - в сумерках - на сумерки; в глубокие сумерки - в глубоких сумерках
столетие: в последнее столетие - в последнем столетии

сутки: во вторые сутки - на вторые сутки

тысячелетие: в первые тысячелетия до новой эры - в первых тысячелетиях до новой эры

холод: в холод - при холоде

час: в семь часов - на семь часов; (час): в восемь - к восьми

четверть: в первую четверть XVIII века - в первой четверти XVIII века

число: в последние числа сентября - в последних числах сентября

VIII. Analiza rozpatrzonych konstrukcji na ich polskim tle pozwala poczynić następujące uwagi:

a. Pięć obecnych w obu językach schematów syntaktycznych z tymi samymi genetycznie przyimkami tworzy konstrukcje temporalne o funkcjach intralokacyjnych nieduratywnych tylko w języku rosyjskim. Są to schematy: dwa dopełniaczowe z przyimkami без/bez, среди/śród[72], dwa celownikowe z przyimkami к/ku, по/po i jeden narzędnikowy z przyimkiem за/za.

b. Pięć przyimków właściwych funkcjonujących w konstrukcjach o dziewięciu schematach odnotowano w tekstach obu języków: в/w + biernik, в/w + miejscownik, на/na + biernik, на/na + miejscownik, о/o + biernik, о/o + miejscownik, при/przy + miejscownik с/z + dopełniacz i с/z + narzędnik.

ba. Konstrukcje temporalne o schemacie в/w + biernik w zakresie funkcji intralokacyjnych nieduratywnych w języku rosyjskim stosowane są znacznie szerzej niż w polskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: в воскресенье - w niedzielę, в день ангела - w dzień imienin, в полдень - w południe, в тот вечер - w ten wieczór, в эту ночь - w tę noc, в это лето - w to lato, в первую зиму - w pierwszą zimę, в праздники - w święta, в черную годину второй мировой войны - w czarną godzinę drugiej wojny światowej, в дождь - w deszcz, в жару - w upał, в мороз - w mróz. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: в час, в четыре часа, в этот день, во второй день, в это число, в эту неделю, в последнюю неделю месяца, в первую декаду января, в этот месяц, в тот декабрь, в первый месяц войны, в рекордный месяц, в 1942-1943 годы, в го-

---

72 Również konstrukcje temporalne z przyimkiem wśród w dzisiejszej polszczyźnie nie są odnotowywane (zob. uwagę po 1.1 § 3.1.G).

лодный двадцать первый год, в тот год, в первый год войны, в последний год жизни, в шесть лет, в год президентских выборов, в последнее десятилетие, в тридцатые годы, в последнее столетие, в первые тысячелетия до н. э., в следующую секунду, в последнюю минуту, в свободные от полетов часы, в эти свободные недели, в те месяцы, в годы войны, в наш век, в античную эпоху, в раннее средневековье, в один теплый осенний день, в зимний рассвет, в ночь, в полночь, в провесень, в весну, в эту ссень, в предзимье, в мое детство, в первую четверть XVIII века, в это время, в эту пору, в этот период, в такой срок, в настоящий момент, в войну, в революцию, в его отсутствие. Dodajmy nawiasem, że można też wskazać na pewne (nieliczne) polskie realizacje schematu, nieuzualne w języku rosyjskim. Należą tu niektóre konstrukcje sytuujące czynność powtarzającą się w jednorodnych odcinkach czasu, na przykład w poniedziałki, we wtorki itp. (zob. uwagi polskie do 1.1 § 2.6).

bb. Konstrukcje temporalne o schemacie в/w + miejscownik w funkcjach intralokacyjnych nieduratywnych w polszczyźnie stosowane są znacznie szerzej niż w języku rosyjskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: в первых числах августа - w pierwszych dniach sierpnia, в последней неделе месяца - w ostatnim tygodniu miesiąca, в первой декаде августа - w pierwszej dekadzie sierpnia, в апреле - w kwietniu, в этом месяце - w tym miesiącu, в теплом декабре - w ciepłym grudniu, в 1981 году - w 1981 roku, в этом году - w tym roku, в четвертом году пятилетки - w czwartym roku pieciolatki, в последнем десятилетии - w ostatnim dziesieciolecie, в тридцатых годах - w latach trzydziestych, в прошлом веке - w zeszłym wieku, в этом столети - w tym stuleciu, в третьем тысячелетии - w trzecim tysiacleciu, в средних веках - w wiekach średnich, в прошлом - w przeszłości, в мезозое - w mezozoiku, в ночи - w nocy, в детстве - w dzieciństwie, в середине дня - w środku dnia, в конце месяца - w końcu miesiąca, в скором времени - w najbliższym czasie, в последнем периоде - w ostatnim okresie, в данном разе - w danym razie. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: в восьмом часу, в полднях, в сумерках, в минувшей войне. Przykłady konstrukcji polskich nie mających odpowiedników rosyjskich o tym samym schemacie składniowym: w tym

tygodniu, w tygodniu, w osiemdziesiątym roku życia, w roku wyborów prezydenckich, w następnej sekundzie, w ostatniej chwili, w godzinach nocnych, w tych (najbliższych) dniach, w tych tygodniach, w tych miesiącach, w lecie, w jesieni, w zimie, w ostatnim czasie, w obecnej chwili (zob. uwagi polskie w podrozdz. 1.1 po §§: 1.2.5; 1.4.1.1; 1.4.3; 1.7.2.2.1; 1.7.3; 2.1.A; 2.1.B; 2.1.Ca; 2.1.Cc; 2.1.Cd; 2.1.Db; 2.1.E; 2.1.G; 2.4.3.E; 2.4.4.C; 2.4.6.C; 2.5.4.G).

bc. Konstrukcje temporalne o schemacie na/na + biernik w zakresie funkcji intralokacyjnych nieduratywnych w języku rosyjskim wykorzystywane są nieco szerzej niż w polskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: наметить выезд на пять тридцать - wyznaczyć odjazd na piątą trzydzieści, на другое воскресенье - na drugą niedzielę, перенести встречу на пятницу - przełożyć spotkanie na piątek, насчитывать сколько чего на 1 июня - liczyć czego ile na 1 czerwca, наметить открытие второго фронта на 1 мая - ustalić datę otwarcia drugiego frontu na 1 maja, на третий день - na trzeci dzień, на второй день соревнований - na trzeci dzień zawodów, на вторую неделю (пребывания) - na drugi tydzień (pobytu), на третий месяц - na trzeci miesiąc, на следующий год - na przyszły rok, на другой вечер - na drugi wieczór, на четвертую ночь - na czwartą noc, с субботы на воскресенье - z soboty na niedzielę, назначить на ночь - wyznaczyć na noc - на будущую весну - na przyszłą wiosnę, на пасху - na Wielkanoc. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: на пасхальную неделю, на третий год своего пастушества, на 6-15 год своей жизни, на утро, на следующее утро, на данный (текущий) момент, на ту пору.

bd. Konstrukcje temporalne o schemacie на/na + miejscownik w zakresie rozpatrywanych funkcji w języku rosyjskim stosowane są szerzej niż w polskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: на свету - na świtaniu (konstrukcja polska przestarzała), на провесне - na przedwiośniu, на пороге новой эпохи - na progu nowej epoki, на исходе зимы - na schyłku zimy, на большой перемене - na dużej przerwie. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie: на этой неделе, на пасхальной неделе, на неделе, на пятнадцатом месяце войны, на третьем году замужества, на сорок втором году жизни, на

шестнадцатом году, на последних минутах, на днях, на каких-нибудь неделях, на восходе солнца, на закате солнца, на старости, на пасхе, на первых порах, на шестнадцатом стакане.

be. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem o/o w obu językach mają charakter przestarzały; korzysta się z nich w tekstach ogólnoliterackich do celów stylizacyjnych, w języku rosyjskim w nieco szerszym zakresie niż w polszczyźnie. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: об это время - o ten czas, об эту (сию) пору - o tę porę. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: об прошлое воскресенье, о прошлый год, о полдень, о полночь, о пасху.

bf. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem o/o w funkcjach temporalnych intralokacyjnych o charakterze nieduratywnym szerzej występują w języku polskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: о полночи (konstrukcja przestarzała) - o północy, о весне - o wiośnie (obie konstrukcje przestarzałe). Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: о прошлой пятнице, о прошлом годе, о празднике, о пасхе. Przykłady konstrukcji polskich nie mających odpowiedników rosyjskich o tym samym schemacie składniowym: o godzinie pierwszej, o ósmej, o świcie, o wschodzie słońca, o zmroku, o zachodzie słońca, o zmierzchu, o tej porze, o czasie (zob. uwagi polskie w podrozdz. 1.1 po §§: 1.1.1.B; 2.3.2; 2.3.5.A; 2.3.5.C; 2.5.4.G).

bg. Konstrukcje temporalne o schemacie при/przy + miejscownik w zakresie funkcji intralokacyjnych nieduratywnych w języku rosyjskim stosowane są częściej niż w polszczyźnie. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: при конце последней части - przy końcu ostatniej części, при конце обеда - przy końcu obiadu, при первой встрече - przy pierwszym spotkaniu, при въезде - przy wjeździe, при Бубенцове - przy Bubiencowie, при свидетелях - przy świadkach. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: при наших днях, при заре, при засушливом лете, при начале концерта, при жизни (мамы), при Екатерине II, при нас. Wychodząc w konfrontacji materiału od polszczyzny możn[illegible] wnież odnotować polskie realizacje schematu, których tran[illegible] przyimkiem при nie odnotowuje się w języku rosyjskim, n[illegible] ad przy [illegible]iedzieli,

przy kieliszku itp. (zob. uwagi polskie w podrozdz. 1.1 po §§: 1.2.1; 3.3.2.A).

bh. Konstrukcje temporalne o schemacie c/z + dopełniacz w zakresie funkcji intralokacyjnych nieduratywnych w języku rosyjskim stosowane są nieco szerzej niż w polskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: с утра - z rana, с вечера - z wieczora, с субботы на воскресенье - z soboty na niedzielę, с весны - z wiosny (konstrukcja przestarzała). Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: с полудня, с ночи, с полночи (полуночи), с лета, с осени.

bi. Również konstrukcje temporalne o schemacie c/z z narzędnikiem w zakresie rozpatrywanych funkcji w języku rosyjskim stosowane są nieco szerzej. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: с рассветом - ze świtem, с заходом солнца - z zachodem słońca, с весной - z wiosną. Przykład konstrukcji rosyjskiej nie mającej odpowiednika polskiego o tym samym schemacie składniowym: с первыми петухами. Przykłady konstrukcji polskich nie mających odpowiedników rosyjskich o tym samym schemacie: z początkiem XX stulecia, z końcem czerwca (zob. uwagi polskie po 1.1 § 2.5.2.Aa, Ae).

c. W tekstach obu języków odnotowano wyrażenia o funkcji synsemantycznej, między którymi łatwo dostrzec pełne lub częściowe analogie.

ca. Jeden wtórny przyimek rosyjski ma polski ekwiwalent będący jakby jego dokładną kalką (chodzi o pełną leksykalno-semantyczną tożsamość obu struktur). Mam na myśli przyimek вместе с i razem z. Oba przyimki łączą się z narzędnikiem i dają się wzajem dosłownie tłumaczyć; por. вместе с курами - razem z kurami, razem ze wschodem słońca - вместе с восходом солнца.

cb. Równoległość cech leksykalno-semantycznych (przy różnicach w budowie syntaktycznej) wykazuje rosyjski przyimek wtórny во время i polski w czasie. Konstrukcje temporalne o schemacie во время/w czasie + dopełniacz w obu językach stosowane są w zasadzie w ten sam sposób; por. во время моего младенчества - w czasie mojego niemowlęctwa, во время моей юности - w czasie mojej młodości, во время праздников - w czasie świąt, во время дежурства - w czasie dyżuru, во время отсутствия - w czasie nieobecności, во время революции - w czasie rewolucji, во время дождя - w czasie deszczu,

во время дороги - w czasie drogi. Nie dają się dosłownie tłumaczyć jedynie niektóre konstrukcje, na przykład pewne konstrukcje sytuujące czynność w czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie rzeczy: во время супа (zob. 1.1 § 3.3.2.B).

d. Należy zaznaczyć, że język polski dysponuje poza tym takimi konstrukcjami z przyimkiem, służącymi do wyrażania funkcji intralokacyjnych o znaczeniu nieduratywnym, których w języku rosyjskim brak. Należą tu między innymi konstrukcje o następujących schematach: po + biernik (np. po raz pierwszy), po + miejscownik (np. po nocach), pod + biernik (np. pod tę porę - konstrukcja przestarzała; pod moją nieobecność), podczas + dopełniacz (np. podczas tej zimy), w trakcie + dopełniacz (na przykład w trakcie pobytu), u + dopełniacz (np. u zarania medycyny, u szczytu sezonu), za + biernik (np. za dni młodości, za naszych czasów, za Gomułki); zob. uwagi polskie w podrozdz. 1.1. po §§: 2.6.E; 2.5.4.G; 3.1.Ab; 3.3.2.Cb; 2.4.6.C; 3.1.Ab; 3.3.2.Cb; 3.1.Bb; 2.5.2.Aa, Ad, Ae, Bd; 2.1.Ca-b; 3.1.Ab, Bb; 3.3.1.A,B.

1.2. KONSTRUKCJE INTRALOKACYJNE DURATYWNE

Duża część konstrukcji intralokacyjnych jest nacechowana kwantytatywnie: informują one nie tylko o tym, kiedy akcja, czynność, proces czy stan są sytuowane, ale przede wszystkim o tym, w ciągu jakiego czasu się to odbywa (przez jak długo); na przykład: в час, за час, в течение часа, на протяжении часа, в продолжение часа 'w ciągu godziny, w godzinę, przez godzinę' (por. nieduratywne прийти в час 'o pierwszej' i duratywne сделать в час/за час itp.) 'w ciągu godziny'. Konstrukcje te odpowiadają na takie pytania, jak: 'в какое время?' 'в течение какого времени?' 'как долго?' 'за какое время?' itp. (zob. 1.2 § 1.1-1.2 § 1.3).
Konstrukcje te oprócz znaczenia temporalnego mogą wyrażać jeszcze jakieś inne znaczenia, na przykład wskazywać na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik (konstrukcje takie odpowiadają na pytania 'на какое время?' 'на как долго?' - zob. 1.2 § 2), informować o krotności czynności (odpowiadają na pytanie 'сколько раз в какое время?' - zob. 1.2 § 3), o kolejności czynności (odpowiadają na pytanie 'в который раз за какое время?'- zob. 1.2 § 4), o kwantyfikacji obiektów czynności (odpowiadają na pytania 'сколько чего

в какое время?' 'по скольку чего в какое время?'- zob. 1.2 § 5), o sytuowaniu czynności w jednym ciągu czasowym z inną czynnością (odpowiadają na pytanie 'одновременно с чем?'- zob. 1.2 § 6) i o sytuowaniu czynności w lokalizatorach wywierających wpływ na jej rozwój (odpowiadają na pytania 'с течением какого времени?''по мере чего?'- zob. 1.2 § 7).

1.2 § 1. Konstrukcje duratywne właściwe

Właściwe konstrukcje intralokacyjne duratywne, czyli takie, które oprócz podstawowego znaczenia nie wyrażają innych znaczeń, są tworzone według następujących modeli konstrukcyjnych: dopełniaczowych z przyimkami в продолжение, в течение, в ходе, на протяжении; celownikowego z przyimkiem по i biernikowych z przyimkami в, за, на, через[73].

1.2 § 1.1. Konstrukcje sytuujące czynność w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu

Do rozpowszechnionych konstrukcji temporalnych należą struktury syntaktyczne sytuujące czynność w przeciągu czasu określonego w jednostkach jego miary: minutach, godzinach, dniach (dobach) itp. Nazwy jednostek rachuby czasu, wyjąwszy syngularne, są obligatoryjnie wyposażane w kwantyfikator lub inny determinant, konkretyzujący lub charakteryzujący. Częste są przypadki wyposażania wyrazów przyprzyimkowych więcej niż w jeden determinant. Odnotowano konstrukcje zbudowane według następujących schematów: за + biernik, в + biernik, в течение + dopełniacz, на протяжении + dopełniacz, в продолжение + dopełniacz, в ходе + dopełniacz, по + ce-

---

[73] Pominąłem tu: (1) przyimek на пространстве ('skalkowany' odpowiednik polskiego na przestrzeni), który był odnotowany w ruszczyźnie XIX-wiecznej, ale szybko został zapomniany (por. u A. Czechowa: на пространстве почти двух десятков лет); (2) przyimek от używany w dawnych konstrukcjach do oznaczania czasu, który upłynął od momentu rozpoczęcia jakiejś kontynuowanej czynności i funkcjonujący dzisiaj tylko w jednym utartym wyrażeniu от века (gwar. из веку) 'od niepamiętnych czasów, od dawien dawna; od wieków'; por. Военные оркестры играют ее [мелодию старинного марша] от века (M). У нас из веку богато жили (B.P.). Co się tyczy polszczyzny, to konstrukcje tego typu należą w niej do często używanych; por. od godziny, od roku, od wieków itp.: Czekam na ciebie od godziny (SJP Szym.). Od ponad roku wypłacam dla niego [Wałęsy] co miesiąc ponad 32 tys. zł (TL). Nocniki znane są od wieków (F).

lownik. Jedna odnotowana konstrukcja biernikowa z przyimkiem через ma charakter przestarzały.

A. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem за należą w tej grupie semantycznej do najczęściej spotykanych. Nazwy oznaczające jedną jednostkę występują zarówno bez determinanta (np. за час, за год), jak i z nim (np. за один час, за эту неделю, за прошлый год). Nazwy oznaczające jednostki o charakterze pluralnym zawsze mają określenia kwantyfikujące i czasem jeszcze dodatkowe - konkretyzujące lub charakteryzujące, na przykład за восемь часов, за эти две недели, за все свои тридцать лет.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta (kwantyfikatora): за час, за год.

За час убило двух связистов (К.С.). Дорогу за год не построишь (Б.М.).

b. Konstrukcje z kwantyfikatorem przy wyrazie zależnym: за один час, за два дня, за одну неделю, за два месяца.

За один час стрелка поворачивается на 15° (НЖ). Он [Фирбек] составил большое и детальное описание последствий извержения, которое всего за два дня полностью опустошило некогда цветущие острова (НЖ). Полный оборот вокруг Солнца Земля делает за 365 дней 5 часов 48 минут 46 секунд (НЖ). Работы можно выполнить за одну неделю (УРЯ). Язык он выучил за два месяца почти в совершенстве (О.К.).

c. Konstrukcje z wyrazem zależnym wyposażonym w determinant konkretyzujący lub charakteryzujący: за эту неделю, за эти две недели, за прошедший год, за все свои тридцать с небольшим лет.

За эту неделю в институте должны были вывесить списки (НМ). За эти две недели случилось вот что: пришла весна (В.Шиш.). Коробейников опубликовал за прошедший год еще семь рассказов (НЖ). Сама она [цыганка] за все свои тридцать с небольшим лет привыкла знать, что очень красива (Г.С.).

* Język polski ma konstrukcje o tym samym kształcie i znaczeniu; por. za tydzień, za miesiąc, za te dwa lata: Nie wiem, czy za tydzień skończyć potrafię (A.M.). Tak sprzykrzyłem tutejszy pobyt, że jeśli za miesiąc nic nie zrobię, udam się na powrót do Moskwy (A.M.). Epidemicznie szerzy się [...] "Napracowałem się za te dwa lata" (ŻW). W dzisiejszej polszczyźnie konstrukcje takie uważane są za nienormatywne. Właściwymi ekwiwalentami konstrukcji rosyjskich są wyrażenia dopełniaczowe z przyimkami w ciągu, w przeciągu i biernikowe z przyimkami przez i w; por. за час - w ciągu (w przeciągu) godziny, przez godzinę, w godzinę. Trafia-

ją się również rzadkie przykłady użycia do tego celu konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem w: w jednym dniu, w ostatnich trzech latach, we dwustu latach; por.: [Rulewski] w jednym tylko dniu udzielił wywiadu trzem agencjom (P). Próby wniesienia takich poprawek były podejmowane w ostatnich 3 latach, ale zostały zablokowane (TL). [Rzym] we dwustu latach trzy części świata [zdołał] zagarnąć (A.M.).

B. Konstrukcje o schemacie в + biernik budowane są w identyczny sposób, co konstrukcje biernikowe z przyimkiem за opisane w A, z którymi są współwymienne.

a. Konstrukcje bez determinanta (kwantyfikatora) przy wyrazie zależnym: в неделю, в месяц.

Комары расплодились в неделю и стали до смерти заедать оленят (О.К.). Графский берейтор берется вас в месяц выучить [езды верхом] (И.Г.).

b. Konstrukcje z kwantyfikatorem przy wyrazie zależnym: в один день, в двое суток, в одну неделю, в один год.

И я тоже не могу полюбить вас в один день (М.П.). Двести верст до станции проехали в двое суток (А.Ч.). Работу можно выполнить в одну неделю (СТРЯ). Он [датчанин] должен был пройти это расстояние [из Владивостока в Копенгаген] в один год (Т.С.-Т.).

c. Konstrukcje z wyrazem zależnym wyposażonym w determinant konkretyzujący lub charakteryzujący: в первые же пять минут, в три летних месяца.

Этот старикан [...] в первые же пять минут нажрался до того, что "мама" сказать не мог (М.З.). В три летних месяца билетов на все виды транспорта не хватает (М).

* Polszczyzna stosuje identyczne konstrukcje, mają one jednak znacznie rzadsze użycie niż w języku rosyjskim; por. w jeden dzień, w dwa tygodnie, w rok: [Kat Mydlarz] przepił w jeden dzień 10 kop miśnieńskich talarów (ŻL). "Pijaka" napisał Fallada w dwa tygodnie (TT). W rok postawili osiemnaście takich domków (EW). Konstrukcje tego typu, możliwe przy nadrzędniku wyrażonym czasownikiem dokonanym lub iteratywnym (por. przepić - przepijać w jeden dzień), nie są używane przy czasownikach niedokonanych typu pisać (por. "Pijaka" *pisał Fallada w dwa tygodnie).

C. Odnotowane konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem в течение mają przy rzeczowniku wyłącznie określenia kwantyfikujące - formy pluralne na powierzchni struktury, syngularne - w jej głębi.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez kwantyfikatora: в течение часа, в течение суток, в течение недели, в течение года.

Маня могла говорить не умолкая в течение часа (НМ). Известно, что вид звездного неба изменяется в зависимости от времени года и в течение суток (НЖ). В течение недели Игнат Александрович с утра закрывался в своей комнате (А.Я.). Положение Солнца относительно звезд на небесной сфере непрерывно меняется в течение года (НЖ).

b. Konstrukcje z kwantyfikatorem przy wyrazie zależnym: в течение восьми часов, в течение трех дней, в течение двадцати лет, в течение многих лет.

Итак, если бы вы ежедневно в течение восьми часов не посещали бы наше предприятие, мы бы могли извлечь из этого немало положительных моментов (Ю). В течение трех дней на берегу Адуна появился палаточный поселок (В.А.). В течение 20 лет украинское население Зап. Украины томилось под гнетом польских панов (БСЭ). Уже в течение многих лет, с одной стороны, - подписываются договоры и соглашения, а с другой, - срывается их ратификация (П).

* Najbliższe strukturalnie i znaczeniowo tym konstrukcjom są polskie struktury o schemacie w ciągu (w przeciągu) + dopełniacz: w ciągu dnia, w ciągu ostatnich dziesięciu lat, w przeciągu doby; por.: W południowo-wschodniej części kraju będzie zachmurzenie małe i umiarkowane, w ciągu dnia miejscami duże (Rz). W ciągu ostatnich 10 lat na Węgrzech znacznie wzrósł odsetek młodzieży zatrudnionej w rolnictwie (F). W przeciągu doby przepompowuje ono [serce] 7 tysięcy litrów krwi (ŻL). Właściwymi odpowiednikami są też polskie konstrukcje o schemacie przez + biernik, na przykład в течение восьми дней - przez osiem dni; por. [Ninon de Cenclos] mieszkała trzy lata w jego [markiza de Villarceax] posiadłości i potrafiła przez osiem dni nie wychodzić z jego łóżka (Sz).

D. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem на протяжении zostały odnotowane z nazwami jednostek rachuby czasu: час, день, год, лето, век. Determinantem przy wyrazie zależnym z reguły jest kwantyfikator (tylko w jednym przypadku odnotowano określenie charakteryzujące).

a. Konstrukcje z kwantyfikatorem przy wyrazie zależnym: на протяжении двух часов, на протяжении девяти лет, на протяжении пяти веков.

Брака в работе на протяжении двух часов почти нет (В.Л.). Лесли и Джон Браун, у которых на протяжении девяти лет не было детей, неоднократно обращались к

врачам (КП). На протяжении пяти веков британская столица страдает от наводнений (ТМ).

D. Przykład konstrukcji z determinantem charakteryzującym przy wyrazie zależnym: на протяжении целого рабочего дня.

Чем он [...] занимается на протяжении целого рабочего дня? (В.Л.).

* Najbliższe tym konstrukcjom są polskie struktury dopełniaczowe z przyimkiem na przestrzeni; por. na przestrzeni ostatnich tygodni: Jest to już trzeci na przestrzeni ostatnich tygodni wypadek tego typu (GR). Wydawnictwa poprawnościowe nie zalecają tego sposobu mówienia (lepiej byłoby: w ciągu ostatnich tygodni).

E. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem в продолжение wykazują stosunkowo niską frekwencję; odnotowałem tylko trzy użycia: в продолжение часа, в продолжение шести суток, в продолжение двух лет.

Платили ему пятак за то, что он в продолжение часа таскал за ней по базару эту корзину (М.Горь.). В продолжение шести суток шли непрерывные бои (СВ). Какая будет цель моей жизни в деревне в продолжение 2 лет?(Л.Т.).

* Por. polskie: w ciągu godziny, przez godzinę (sześć dób, dwa lata itp.).

F. Odnotowano tylko jedną konstrukcję o schemacie в ходе + dopełniacz, z formą wyrazu день, użytego terminologicznie ('dzień pracy'): в ходе дня.

В ходе дня космонавты проводят также профилактический осмотр бортовых систем станции "Салют-6" (П).

* Por. polskie: w ciągu dnia roboczego.

G. Przestarzałą konstrukcję biernikową z przyimkiem через również odnotowano tylko z jedną nazwą jednostki rachuby czasu, z formą wyrazu год: через три года.

Через три года Петра Малышев в миллионах ходил (В.Шиш.)[74].

* Por. polskie: przez trzy lata, w ciągu trzech lat.

H. Ustosunkowanie temporalno-duratywne czynności wyrażają także konstrukcje celownikowe z przyimkiem по. Chodzi o wyrażenia z syngularną nazwą jednostki rachuby czasu, komunikujące sytuowaną czynność jako bliską co do długości trwania całej danej jednost-

---

[74] Polski tłumacz powieści W. Szyszkowa "Rzeka Posępna" to через три года oddaje przez we trzy roki [?]: We trzy roki Piotr Małyszew chodził w milionach.

ce (trwającej prawie przez całą tę jednostkę czasu). Konstrukcje te mają odcień znaczenia iteratywnego i nie są wymienne z wyrażeniami opisanymi w A-G. Konstrukcje, o których mowa, odnotowane zostały z formami wyrazów час, день, неделя, месяц, год. Rzeczowniki występują z określeniem - formą wyrazu целый lub bez niego.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta: по часу, по неделе, по месяцу, по году.

По свидетельству современников он [Гоголь] мог по часу обсуждать с ней [Марией Волконской] меню очередного обеда (НЖ). И в холодной воде купались, и голодали в немецком тылу по неделе (НМ). Теперь невмоготу уже было не видеться по месяцу (М.Г.). По году не писал писем (ТСРЯ).

b. Konstrukcje z determinantem - formą wyrazu целый przy wyrazie zależnym: по целому дню, по целому месяцу.

С утра он [отец] исчезал, и мы не видели его по целому дню (А.Я.). С мужеством он преодолевал себя иногда по целому месяцу, но наконец все-таки не выдерживал (Ф.Д.).

* Konstrukcje te można oddawać między innymi polskimi strukturami o schemacie przez + biernik z nadrzędnikiem o treści iteratywnej; por. не видели его по целому дню - nie widywali go przez cały dzień[75] (też cały dzień).

1.2 § 1.2. Konstrukcje sytuujące czynność w przeciągu odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania

Dużą grupę semantyczną stanowią konstrukcje z wyrazami zależnymi nie precyzującymi dokładnie długości odcinków czasu, w przeciągu których sytuowana jest czynność. Należą tu w szczególności konstrukcje: (1) sytuujące czynność w przeciągu trwania drobnej cząstki czasu, wyrażonej formami wyrazów миг, мгновение itp.; (2) sytuujące czynność w przeciągu odcinków czasu wyrażonych formami wyrazów день i год w liczbie mnogiej użytymi w znaczeniu 'pe-

---

[75] Por. zdanie F. Dostojewskiego: Мечтательница чрезвычайная; по восьми часов, по целому дню сидит на месте ("Бесы", ч. I) i jego polski przekład: Nieprawdopodobna marzycielka, przez osiem godzin, przez cały dzień siedzi bez ruchu.

wien okres, okres pewnej liczby dni, lat'; (3) sytuujące czynność w przeciągu określonej pory doby; (4) sytuujące czynność w przeciągu określonej pory roku i (5) sytuujące czynność w odcinkach czasu wyodrębnionych z nieokreślonej całości. Tu też umieszcza się (6) konstrukcje informujące, że sytuowana czynność o charakterze iteratywnym trwa w przeciągu nieokreślonej liczby jednostek rachuby czasu (przez wiele danych jednostek: godzin, dni (dób), tygodni, miesięcy). Konstrukcje te budowane są według następujących schematów: trzech dopełniaczowych z przyimkami в продолжение, в течение, на протяжении; jednego celownikowego z przyimkiem по; czterech biernikowych z przyimkami в, за, на, через.

A. Odrębną grupę konstrukcji tworzą wyrażenia z formami wyrazów секунда, минута, миг, мгновение, sytuujące czynność w przeciągu trwania drobnej cząstki czasu ('przez chwilę'). We współczesnym języku rosyjskim struktury te są budowane według schematu на + biernik, dawniej używano również konstrukcji biernikowych z przyimkiem через. Konstrukcje mają charakter adwerbialny, przy rzeczownikach nie ma determinantów.

a. Konstrukcje żywe o schemacie на + biernik: на секунду, на минуту (минутку), на мгновение, на миг.

Кирпичников на секунду замялся (К.С.). - Допустим на минуту, что союзники пришли к самому Севастополю (С.С.-Ц.). И у меня было на минутку такое чувство, будто я когда-то давно здесь жила (П.Н.). А она на мгновение задержала на нем возбужденный взгляд (Г.С.). Багровое пламя [выстрела] [...] ослепит на миг и погасит звезды (И.Б.).

b. Przykład konstrukcji dawnej o schemacie через + biernik: через минуту.

В трех верстах от станции стало накрапывать, и через минуту проливной дождь вымочил меня до последней нитки (А.П.).

* Polszczyzna też takie konstrukcje stosuje; por. na chwilę (O wskazówce tej nie zapomniała ani na chwilę (L)); na moment (Postanowiliśmy odpocząć na moment (L)); na minutę (Jak można było w Europie Zachodniej choćby na minutę przypuścić [...], że amerykański sposób myślenia nie uzewnętrzni się w polityce USA? (ŻW)). Tę samą treść oddaje wyrażenie biernikowe z przyimkiem przez: przez chwilę, przez moment.

в. Konstrukcje sytuujące czynność w przeciągu pewnego okresu (okresu pewnej liczby dni, lat) tworzone są według schematu за + biernik. Wyrazami zależnymi w tych konstrukcjach są formy pluralne wyrazów день i год wyposażone w obligatoryjny determinant konkretyzujący lub charakteryzujący: за эти дни, за последние годы, за бурные годы нэпа.

От него я узнал, что за эти дни мы чуть не погибли (К.С.). Кто только не побывал у них за эти годы! (НМ). Замечу одно: то новое, что появилось в литературе за последние годы, что волнует советского читателя [...] это вернейшее свидетельство (П). Главное, родственнички ее [А. С. Барановой] все, как один, подохли за бурные годы нэпа (М.З.).

* Przedstawionych konstrukcji język polski nie stosuje; por. ekwiwalenty: w ciągu tych dni, na przestrzeni tych lat.

г. Do sytuowania czynności w przeciągu określonej pory doby używa się najczęściej konstrukcji o schematach за + biernik i в течение + dopełniacz. Znacznie rzadziej stosowane są w tej grupie semantycznej konstrukcje biernikowe z przyimkiem в i dopełniaczowe z przyimkami на протяжении i в продолжение. Równie rzadkie są konstrukcje z odcieniem znaczenia iteratywnego o schemacie по + celownik i przestarzałe konstrukcje biernikowe z przyimkiem через.

а. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem за odnotowane zostały z formami wyrazów: день, заря, утро, вечер, ночь.

Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta: за день, за утро, за вечер, за ночь.

Когда стемнело, она, конечно, ушла, но за день она осмотрела все, что можно разглядеть у нас в трубы с приличной дистанции, на какой она держалась (С.С.-Ц.). Между тем Отто Шварц на своем заводе много отвалов и лемехов натаскал за утро из литейного в свое отделение (М.П.). Там килограммов пятьдесят [рыбы], если не больше, да за вечер еще понабьется (Г.С.). Зима только погрозилась, теплый ветер за ночь съел весь снег (В.Шиш.).

Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym: за одну зорю, за эту ночь, за всю ночь.

Я никогда ни от кого не слышал о таком количестве тянущих за одну зорю птиц! (Г.С.). Кто же они, эти немцы [...] убившие за эту ночь столько москвичей (НМ). Так, выходит, за всю ночь-то никто и не вздохнет по ней (НЖ).

ь. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem в течение odnotowane zostały z formami wyrazów: день, утро, вечер, ночь.

Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta: в течение ночи.

В течение ночи немецкое командование приняло все меры, чтобы остановить здесь продвижение наших войск (НМ).

Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym: в течение всего дня, в течение всего вечера, в течение всей почти ночи, в течение утра 9 июня.

Бои в предместьях города велись в течение всего дня (М). Вездесущий дружка балагурил и колобродил в течение всего вечера (А.Я.). У нее же слово "бойня" так и звенело и стучало в мозгу [...] и продолжало звенеть и стучать в течение всей почти ночи (С.С.-Ц.). В течение утра 9 июня английские и канадские [...] войска твердо держались в районе Кана (М).

c. Przykład konstrukcji o schemacie на протяжении + dopełniacz: на протяжении двух ночей.

Достаточно, чтобы на протяжении двух ночей подряд наблюдались заморозки [...], чтобы это отразилось на приросте сосны (НЖ).

d. Przykład konstrukcji o schemacie в продолжение + dopełniacz: в продолжение ночи.

В продолжение ночи [...] я не спал ни минуты (М.Л.).

e. Przykład konstrukcji o schemacie в + biernik: в один вечер.

На больших шахматных соревнованиях редко бывает, что все очередные встречи заканчиваются в один вечер (ВМ).

f. Przykład konstrukcji o odcieniu znaczenia iteratywnego o schemacie по + celownik: по всей ночи.

По всей ночи дрались до озверения (С.С.).

g. Przykład konstrukcji dawnej o schemacie через + biernik: через ночь.

Встал он [с постели] [...] и пошел старичков посмотреть: живы ли они, и здоровы ли, и чего они через ночь, полируясь, надумались (Н.Лес.).

* W dawnej polszczyźnie konstrukcje takie można było spotkać; por. na przykład u A. Mickiewicza za wieczór: Trzeba by chyba to, co Wolter za wieczór napisał, cały rok przetwarzać. Dzisiaj stosuje się wyrażenia dopełniaczowe z przyimkiem w ciągu (por. W ciągu dnia Elvis stwarzał pozory totalnego posłuszeństwa Parkerowi (L)) i biernikowe z przyimkiem przez (por. Wprowadziwszy nas do cytadeli, ustawiono na placu, gdzie przez całą noc do samego rana musieliśmy czekać na chłodzie październikowym (G.D.)).

D. Zebrany materiał poświadcza użycie konstrukcji sytuujących czynność w przeciągu określonej pory roku zbudowanych według schematów: за + biernik, в продолжение + dopełniacz, в течение + dopełniacz. Największą frekwencję wykazują konstrukcje biernikowe z przyimkiem за.

a. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem за odnotowane zostały z formami wyrazów: весна, лето, зима.

aa. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta: за весну, за лето, за зиму.

За весну он успел наслышаться всяких историй (О.К.). Ко мне в бригаду не хочешь? За лето на кооператив [заработаешь] (НМ). Прохор убил за зиму трех медведей (В.Шиш.).

ab. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym: за прошлую вёсну, за одно лето, за эту зиму, за одну короткую зиму.

За прошлую весну, помнится, об эту пору дождику переводу не было (Л.Г.). - Не узнаю своих детей, что сделала с ними за одно лето эта милая Маша (М.П.). За эту зиму наша Ханна стала опять хворать (Т.С.-Т.). За одну короткую зиму в одном только нашем учреждении семь сажен еловых дров сэкономлено (М.З.).

b. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem в продолжение odnotowane zostały z formami wyrazów лето, зима: в продолжение лета, в продолжение нескольких зим.

И мы в продолжение лета часто ездили туда за покупками (И.Р.). [Школы живописи и ваяния] я посещала в продолжение нескольких зим (Т.С.-Т.).

c. W zebranym materiale znalazła się tylko jedna odnośna konstrukcja dopełniaczowa z przyimkiem в течение: в течение нашей первой московской зимы.

В течение нашей первой московской зимы произошло одно событие (Т.С.-Т.).

* Odnośne odpowiedniki polskie mają kształt konstrukcji o schemacie przez + biernik: przez zimę, przez całą wiosnę (Opowiadała z wolna wszystko, co się stało we wsi przez zimę (W.R.). Chorował całą wiosnę, przez całą wiosnę (SJP Szym.)).

E. Osobną grupę stanowią konstrukcje sytuujące czynność w przeciągu odcinków czasu wyodrębnionych z nieokreślonej całości. Chodzi o wyrażenia temporalno-duratywne z wyrazami o ogólnikowej treści temporalnej: время i период. Formy tych wyrazów, zaopatrzone w wyznaczające ich zakres determinanty, odnotowane zostały w konstrukcjach realizujących schematy syntaktyczne: за + biernik, в продолжение + dopełniacz, в течение + dopełniacz, на протяжении + dopełniacz.

a. Konstrukcje o schemacie за + biernik: за это время, за последнее время, за разумное время, за летний период, за период до 1987.

Многое изменилось за это время (М). Действительно, за последнее время руководителями США было произнесено немало речей (П). Только обозначив по порядку все действия, можно убедиться, что работа имеет конец, и он достижим за разумное время (НЖ). Значит, сколько стаивало льда за летний период, столько же нарастало снизу за зиму (НЖ). Президент Рейган намеревается за период до 1987 поднять расходы на вооружения до гигантской суммы 1.600 млрд. долларов (П).

b. Konstrukcje o schemacie: в продолжение + dopełniacz: в продолжение некоторого времени, в продолжение некоторого периода.

По этому случаю, в продолжение некоторого времени, он мог не принадлежать более этой академии (А.П.). В продолжение некоторого периода замечено, что все звезды несколько подаются к востоку от пересечения экватора с эклиптикою (А.Гер.).

c. Przykład konstrukcji o schemacie в течение + dopełniacz: в течение двух ее периодов.

Я была свидетелем жизни моего отца в течение двух ее периодов (Т.С.-Т.).

d. Przykład konstrukcji o schemacie на протяжении + dopełniacz: на протяжении определенного времени.

Как я уже говорил, то, что мы делаем сейчас, соответствует договору, и это то, чем Советский Союз занимается на протяжении определенного времени (И).

* Por. odpowiedniki polskie: за это время - przez ten czas, w ciągu tego czasu; в продолжение некоторого времени - przez pewien czas; в течение определенного периода - przez pewien okres, w ciągu określonego czasu. W praktyce przekładowej konstrukcje rosyjskie tego typu są oddawane również polskimi strukturami nieduratywnymi, na przykład за последнее время - ostatnio, w ostatnim czasie; за период до 1987 - w okresie do 1987 itp.

F. Niektóre nazwy jednostek rachuby czasu, najczęściej rzeczowniki час i день, rzadziej - сутки, неделя, месяц występują w konstrukcjach informujących o sytuowaniu czynności w przeciągu pewnej, nieokreślonej liczby tych jednostek. Konstrukcje te mają odcień znaczenia iteratywnego, realizowane są według schematu по + celownik. Są dwa typy: z determinantem w postaci formy przymiotnika целый przy wyrazie zależnym i bez determinanta[76].

---

[76] Konstrukcji tych nie należy mylić ze strukturami nieduratywnymi sytuującymi czynność powtarzającą się w jednorodnych odcinkach czasu (zob. 1.1 § 2.6).

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta: по неделям, по месяцам, по годам.

По неделям над городом стоял туман (В.К.). Один и тот же предмет назывался различными лицами различно, и я часто по неделям не знал, какое выражение правильно (Н.М.-М.). Он отсутствовал иногда по месяцам (С). Недаром в город по месяцам не наведывался (П.П.). За свадебку, за исповедь Должают по годам (Н.Н.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym: по целым часам, по целым дням, по целым суткам, по целым неделям.

[Он] часто по целым часам сиживал с нею за фортепьяно (А.П.). Он [Толстой] "занимается" по целым дням (Т.С.-Т,). Он [Потемкин] по целым суткам сидел один (А.П.). Встречи, как и прежде, происходили на загородной даче [...] где иногда жил [Павел] по целым неделям (Ог).

* W języku polskim podobne konstrukcje są budowane według schematu miejscownikowego: po całych dniach, po całych miesiącach itp., por. Po całych dniach siedziałem milczący, zatopiony w swych myślach (W.P.). Należy zaznaczyć, że nie jest to rozpowszechniony sposób mówienia, przeważnie używa się form kazualnych (narzędnikowych): całymi godzinami (dniami, miesiącami, latami).

1.2 § 1.3. Konstrukcje sytuujące czynność w przeciągu trwania innej czynności lub stanu

Konstrukcje intralokacyjne o charakterze duratywnym mogą być też budowane z użyciem wyrazów zależnych oznaczających jakiś proces, czynność lub stan. Uwzględniono je tu w reprezentatywnym wyborze, przytaczając i analizując te spośród nich, które mają po przyimku rzeczowniki: война, жизнь, отсутствие, пребывание i разговор. Konstrukcje tworzy się najczęściej według schematów за + biernik i за время + dopełniacz. Stosunkowo rzadziej występują konstrukcje dopełniaczowe z przyimkami в течение, на протяжении, в продолжение i в ходе. Odnotowano też jedną konstrukcję przestarzałą zbudowaną według schematu через + biernik. Konstrukcje z wyrazem przyprzyimkowym война wystąpiły zarówno z determinantem, jak i bez; pozostałe konstrukcje przy wyrazie zależnym zawsze mają jakieś określenie.

A. Schemat biernikowy z przyimkiem за odnotowany został w konstrukcjach z formami następujących (spośród uwzględnionych - zob.

wyżej) wyrazów czynnościowych: война, жизнь, отсутствие. Wszystkie konstrukcje w zebranym materiale wystąpiły z determinantem przy wyrazie zależnym.

a. Konstrukcje z formą wyrazu жизнь: за всю жизнь, за долгую жизнь, за свою жизнь.

Такого предложения может не будет за всю жизнь (Ю). За долгую жизнь лошадь привыкла к тому, что хозяин зимой и летом [...] выводил ее из сарая (Г.С.). Три книжки за свою жизнь прочел, и те по слогам (М.Г.).

b. Konstrukcje z formą wyrazu отсутствие: за его отсутствие, за мое отсутствие.

Григорий сразу узнал ее, Поленьку Веселову, хотя за его отсутствие она вытянулась, похудела (А.И.). [Мальков] доложил мне, что за мое отсутствие его вызвали в губернское Жандармское отделение (А.Март.).

c. Przykład konstrukcji z formą wyrazu война: за три войны.

Если он жив, этот сын Иван, если за три войны с ним ничего не случилось, значит, ему сейчас за семьдесят (Ю).

* Polskimi odpowiednikami przytoczonych konstrukcji są struktury dopełniaczowe z przyimkiem w ciągu (w przeciągu); por. w ciągu całego swego życia[77], w ciągu jego (mojej) nieobecności, w ciągu trzech wojen itp. Niektóre konstrukcje mogą też być budowane według schematu przez + biernik (np. przez całe życie) i w + miejscownik (np. w swoim życiu): Ze wszystkich książek, które Kazik w swoim życiu czytał, najbardziej podobał mu się "Pan Twardowski" (W.Perz.).

B. Schemat dopełniaczowy z przyimkiem за время wystąpił w konstrukcjach z formami wyrazów: война, жизнь, отсутствие i пребывание.

a. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym: за время гнездовой жизни птенцов, за врема его отсутствия, за время отсутствия мужа, за время Великой Отечественной войны, за время своего пребывания в Петербурге.

Фотографии, сделанные за время гнездовой жизни птенцов, раскрыли массу любопытных моментов из соловьиной жизни (НЖ). Он интересовался, что появилось новенького за время его отсутствия (П.Н.). Но досада ее [жены на мужа] умерена, ибо за время отсутствия мужа ей понравился другой человек (М.З.).

---

[77] Por. też frazeologiczne użycie konstrukcji w życiu: Mówili, że srebro "popłynęło", albo że paser to człowiek zaufany i w życiu go nie sypną (ŻW).

Берлинская операция была, пожалуй, самой сложной из всех операций, которые мне довелось проводить за время Великой Отечественной войны (НМ). За время своего пребывания в Петербурге [...] Толстой потерял веру в то "просвещенное меньшинство" (Я.Г.).

b. Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta: за время войны.

Военные городки за время войны обветшали (НМ).

* Por. polskie: w ciągu (w przeciągu) życia (pobytu, nieobecności, wojny itp.).

c. Schemat dopełniaczowy z przyimkiem в течение odnotowano w konstrukcjach z formami wyrazów война, жизнь, пребывание.

a. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym: в течение всей жизни, в течение всей своей долгой жизни, в течение пребывания в нем [училище].

Самцы [макак] к пяти годам обычно уже завоевывают себе свое место в стаде и сохраняют его за собой в течение всей жизни (НЖ). Он только что кончил курс юнкерского училища, не выказав в течение пребывания в нем особенного пристрастия к наукам (В.Г.).

b. Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta: в течение войны.

[Правительство Норвегии] заявляло, что в течение войны норвежское правительство неоднократно убеждалось в дружбе и симпатии советского правительства к Норвегии (М).

* Odpowiedniki polskie: konstrukcje dopełniaczowe z przyimkami w ciągu, w przeciągu.

D. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem на протяжении pojawiły się w zebranym materiale z formami wyrazów война, жизнь, разговор: на протяжении всей войны, на протяжении всей жизни, на протяжении всего разговора.

На протяжении всей войны он [Иван Ефимович Петров] проявлял храбрость и мужество (НМ). Киркегор на протяжении всей жизни не может отбросить эту "романтическую предпосылку" (СВ). Он так и остался на протяжении всего разговора "поддакивающим" окружному инженеру (В.Саян.).

* Odpowiedniki polskie jak w C.

E. Schemat dopełniaczowy z przyimkiem в продолжение[78] jest za-

---

[78] W XIX w. był też w użyciu wariant tego przyimka z częścią imienną w miejscowniku (в продолжении); por. u A. Puszkina: Слезы сии отчасти воз-

świadczony w konstrukcjach z formami wyrazów: жизнь, разговор: в продолжение всей своей жизни, в продолжение всего разговора.

Прошла у нее золотуха, но она осталась слабенькой и хрупкой, какой и была в продолжение всей своей жизни (Т.С.-Т.). В продолжение всего разговора непрерывно курил (Ож.).

* Odpowiedniki polskie jak w C.

F. Konstrukcje o schemacie в ходе + dopełniacz zostały odnotowane z formą wyrazu война: в ходе войны, в ходе Крымской войны.

Сосредоточение усилий на важном направлении, ни малейшего распыления сил ударной группировки - это то новое, что родилось в ходе войны (НМ). Знаете ли вы [...] Что русские ракеты успешно использовались уже в ходе Крымской войны 1853-1856 годов? (ЛГ).

* Por. polskie: w ciągu (w przeciągu) wojny, w toku wojny.

G. Odnotowałem też jedną przestarzałą konstrukcję zbudowaną według schematu через + biernik: через всю революцию[79].

Вот, - говорит, я помещик. Я - говорит, - сумел сохраниться через всю вашу революцию (М.З.).

* Por. polskie: w ciągu (w przeciągu) całej rewolucji, przez całą rewolucję.

1.2 § 2. Konstrukcje wskazujące na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik

Osobnego potraktowania wymagają konstrukcje mające charakter duratywno-rezultatywny, służące do oznaczania czasu, w ciągu którego ma trwać rezultat czynności, lub stanu komunikowanego przez podstawę konstrukcji. Chodzi o struktury syntaktyczne przy nadrzędnikach rozumianych kauzatywnie: ехать куда на четыре месяца, осудить кого к трем годам. Wyrażenia на четыре месяца, к трем годам nie sytuują czynności nazwanych przez wyrazy, których są określnikami, lecz ich rezultat (nie odpowiadają na pytanie 'как долго?', ale -'на как долго?')[80].

буждаемые были пуншем, коего вытянул он пять стаканов в продолжении своего повествования.

[79] Por. konstrukcję o tym samym znaczeniu z okazjonalnie użytym przyimkiem сквозь: сквозь пролетарскую революцию (Что, - думаю, - за черт. Поехать, что ли, поглядеть как это он сохранился сквозь пролетарскую революцию? (М.З.).

[80] R. Grzegorczykowa nazywa ten typ konstrukcji "określnikami miary rezultatu (lub miary stanu) spowodowanego przez akcję" (zob.: Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków, Wrocław 1975, s. 59).

Do budowy tych konstrukcji służy przede wszystkim schemat на + biernik (zob. 1.2 § 2.1.A, 1.2 § 2.2.A, 1.2 § 2.3), w mniejszym zakresie wykorzystywany jest również schemat к + celownik (zob. 1.2 § 2.1.B, 1.2 § 2.2.B). Bardzo rzadko trafiają się również konstrukcje o schemacie в + biernik (zob. 1.2 § 2.2.C).
W charakterze wyrazów zależnych w konstrukcjach odnotowuje się głównie nazwy jednostek rachuby czasu (1.2 § 2.1) oraz nazwy odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania (1.2 § 2.2). Bardzo rzadko używa się tych konstrukcji do sytuowania rezultatu czynności w przeciągu trwania jakiejś innej czynności lub stanu (1.2 § 2.3).

1.2 § 2.1.

Do tworzenia konstrukcji duratywno-rezultatywnych z wyrazami zależnymi - nazwami jednostek rachuby czasu - służą dwa schematy syntaktyczne: на + biernik i к + celownik. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem на mają następujące nadrzędniki: ехать, оставить, осудить, отдать, отпустить, приговариваться, приговорить, приехать; konstrukcje celownikowe z przyimkiem к odnotowano przy podstawach: осудить, приговаривать, приговорить, присудить.
Wszystkie wyrazy przyprzyimkowe mają kwantyfikatory, z wyjątkiem syngularnych, które przyłączają je fakultatywnie.

A. Konstrukcje o schemacie на + biernik: на час, на три дня, недели на две, на четыре месяца, на год, на полтора года, на пять лет.

[Женька] схватил две двойки и был к тому же оставлен на час после урока (В.К.). В мехколонне отпустили Федора на три дня (М.Г.). - Вы надолго приехали? - Недели на две (В.Саян.). Его императорское величество дозволяет Вам, согласно изъявленному Вами желанию, ехать в Оренбург и Казань на четыре месяца (Я.Г.). Ты только отдал страшный долг, который сделал в ту годину, когда твой отступивший полк их на год отдал на чужбину (К.С.). Он был судим и приговорен к тюремному заключению на год с последующей ссылкой в места не столь отдаленные (М.П.). Либкнехт был осужден на полтора года тюремного заключения (ТРЯ). Подсудимый Дубков приговаривался к лишению свободы на пять лет (НМ).

B. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к шести неделям, к трем годам, к десяти годам, к одному году.

[Мужиков] присудили к шести неделям в острог (Т.С.-Т.). Я приговариваю вас

к трем годам заключения (НЖ). Суд приговорил З. Прейсса к 13, а М. Прейсс к 10 годам лишения свободы (КП). Лжесвидетель был осужден к 1 году лишения свободы[81] (ВМ).

* Przytoczone w A-B konstrukcje mają swoje odpowiedniki w polskich wyrażeniach biernikowych z przyimkiem na: wyjechać na tydzień, skazać na miesiąc itp.; por. Wyjechał na tydzień, ale zabawił przeszło dwa (M.B.). Skazano go na miesiąc aresztu (J. Kur.). Jest też w użyciu konstrukcja o schemacie na przeciąg + dopełniacz (wyjechać na przeciąg kilku tygodni), ale nie ma sankcji normatywnej.

1.2 § 2.2.

Konstrukcje sytuujące rezultat czynności w przeciągu odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania są budowane według schematów: на + biernik, к + celownik, в + biernik. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem на zostały odnotowane z nadrzędnikami: зайти, заказать, засолить, отложить, переселить, посылаться, приехать, припрятать, развести, устраивать, уходить; konstrukcje celownikowe z przyimkiem к - z nadrzędnikami: заготовлять, откармливать, приехать, сооружать; konstrukcje biernikowe z przyimkiem в - z nadrzędnikami: приглашать, назначить. Jako wyrazy przyprzyimkowe wystąpiły: nazwy pór doby (утро, вечер, ночь); pór roku (лето, зима) oraz wyrazy минута (w znaczeniu "chwila"), рождество, субботник, время, срок, будущее. Wyrazy zależne z reguły występują bez determinanta; tylko w dwóch konstrukcjach przy wyrazach время i срок odnotowano określenia.

A. Konstrukcje o schemacie на + biernik: на утро, на вечер, на ночь, на лето, на зиму, на минуту, на рождество, на субботник, на будущее, на время, на срок; на время родов, на долгий срок.

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:
Очевидно, они не ввели в бой свои резервы, решив отложить это на утро (К.С.)

---

[81] Konstrukcje rozpatrywanego typu przy podstawie осудить uważane są za nienormatywne (kontaminacja z приговорить к чему: ссылке, лишению свободы itp.); poprawnie: осужден на один год albo приговорен к одному году (Zob. Трудности русского языка, Москва 1974, s. 293).

Они пошли в "Глорию", заказали столик на вечер (М.Г.). На ночь животные уходят в ложбины (НЖ). Она умоляла ее приехать с семьей из Кутаиса на лето в Ясную Поляну (Т.С.-Т.). Она засолила на зиму две кадки капусты (М.Г.). - Михаил Павлович, вы не зайдете на минуту к Карине (М.Г.). Отец-был атеистом, но устраивал мне тайно на рождество елку (М.Г.). Ничего не скопил, не припрятал на будущее (Г.С.). Любовь - она на время, а жена навсегда, как сказано в Писании (М). Воеводы посылались на срок, на два или на три года (Н.Ч.).

Ь. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:

На время родов матери меня ненадолго переселили к некой Антонине Егоровне (В. Ш.). Но скоро были мы судьбою на долгий срок разведены (А.П.).

В. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к ночи, к зиме, к субботнику.

Где Бульбанюк? - На плотах. В лесу плоты к ночи сооружают (Ю.Б.). В давнее время на моей родине рябину заготовляли к зиме как еду (А.Я.). Впрочем, весной в сарае сытно жилось только поросенку, которого хозяева откармливали к зиме (Г.С.). Да мне к субботнику приехать надо (Ю).

С. Konstrukcje o schemacie в + biernik: в ночь.

Валентин Николаевич пришел домой веселый и возбужденный. Колхозники приглашают его в ночь на рыбалку (ЛГ). Я хотел завтра пару каменщиков в ночь назначить (А.И.).

* W języku polskim przedstawioną semantykę (A-C) obsługują konstrukcje biernikcwe z przyimkiem na; por. na zimę, na święta, na Boże Narodzenie, na określony czas. Wynajęła pokój z kuchnią na całą zimę (H.B.). Na Boże Narodzenie zaproszono piętnaścioro najrozmaitszych gości (LS). Na święta jeżdżę zazwyczaj do Ługi (LS). [Niektórzy eksperci proponują] kary wydalenia z Polski na określony wyrokiem czas takich osób, którym udowodnione zostały poważne przestępstwa przeciwko państwu (TL).

1.2 § 2.3.

Tylko jedna konstrukcja odnotowana została z wyrazem zależnym o charakterze czynnościowym. Chodzi o konstrukcję z wyrazem жизнь zbudowaną według schematu на + biernik: на всю долгую жизнь.

Она [картина] запечатлелась в моей памяти на всю долгую жизнь (НЖ).

* Por. polskie: zapamiętać na całe życie.

1.2 § 3. Konstrukcje binarne informujące o krotności czynności i jej usytuowaniu w ciągu czasowym

Oddzielnego potraktowania wymagają konstrukcje służące do sytuowania czynności iteratywnej w ciągu oznaczonego czasu. Konstrukcje te komunikują: (1) ile razy czynność się powtarza i (2) w przeciągu jakiego odcinka czasu się powtarza. Otrzymujemy w ten sposób odpowiedzi na pytanie 'сколько раз в какое время?' na przykład раз в день, дважды в сутки. W każdej konstrukcji tego typu występuje forma wyrazu раз z kwantyfikatorem (liczebnik один może być opuszczony) albo zastępczo - przysłówek единожды, дважды itp. i jedna z konstrukcji duratywnych zbudowanych według schematu в + biernik (zob. 1.2 § 3.1.A, 1.2 § 3.2.B); за + biernik (zob. 1.2 § 3.1.B, 1.2 § 3.2.A, 1.2 § 3.3.A) lub в течение + dopełniacz (zob. 1.2 § 3.1.E, 1.2 § 3.2.C). Z formami wyrazów zależnych день i год odnotowuje się również pojedyncze przykłady konstrukcji o schematach: в + miejscownik (zob. 1.2 § 3.1.D; 1.2 § 3.3.B); на + miejscownik (zob. 1.2 § 3.1.F); на + biernik (zob. 1.2 § 3.1.C).

1.2 § 3.1.

Największą frekwencję w rozpatrywanej grupie semantycznej wykazują konstrukcje sytuujące określoną krotność czynności w przeciągu odstępów czasowych wyrażonych nazwami jednostek rachuby czasu: dniami, tygodniami itp. Krotność czynności oznaczona bywa dwojako: (1) bez językowego wyrażenia jej iteratywności (np. раз, три раза itp.), (2) przez wyraźne zaznaczenie jej iteratywnego charakteru (np. по два раза, по пять раз itp.). Odnotowano konstrukcje z następującymi nazwami jednostek rachuby czasu: день, сутки, неделя, месяц, год. Konstrukcje budowane są według następujących schematów: в + biernik, за + biernik, на + biernik, в + miejscownik, в течение + dopełniacz, на + miejscownik. Następujące schematy mają realizacje z pierwszym składnikiem nie wyrażającym językowo iteratywności czynności: в + biernik, за + biernik, на + biernik, в + miejscownik, в течение + dopełniacz. Iteratywność czynności wyrażona *explicite* wystąpiła w strukturach z konstrukcjami: biernikowymi z przyimkiem в i miejscownikowymi z przyimkiem на (te ostatnie występują tylko w takiej postaci).

A. Konstrukcje o schemacie в + biernik: раз в день, дважды в сутки, раз в неделю, раз в два месяца, единожды в год; по нескольку раз в день, раза по три в неделю.

a. Przykłady konstrukcji nie wyrażających iteratywności *explicite:*
Раз в день, после завтрака, раздавали еду (К.С.). Поезда в городок приходили дважды в сутки (М.Г.). [Экс-буржуи] подметали улицы, за что красноармейцы раз в неделю выдавали им миску борща (ЛГ). [Пароход] заходил в Улым раз в два месяца (В.Л.). [Пирог] пекла единожды в год она, угощая соседок в день рожденья (М.Г.).

b. Przykłady konstrukcji z zaznaczoną iteratywnością:
Наш крестьянин опрятен по привычке и по правилу [...] умывается по нескольку раз в день (А.П.). - Раза по три в неделю у нее голова болит (В.В.).

* Polszczyzna współczesna takich konstrukcji nie stosuje, ale językowi starszej doby były one znane; por. raz w miesiąc: [Pierwsze posiedzenia] odbywały się raz w miesiąc takim jak dotąd porządkiem, [...] drugie, również raz w miesiąc (A.M.).

B. Konstrukcje o schemacie за + biernik: трижды за день, раз за месяц, ни разу за пятнадцать лет.
Они и все окружавшие его трижды за день ждали этого момента (К.С.). То есть как же, помилуйте, часто. За месяц только раз и зашел - успокоить даму!(М.З.). За пятнадцать лет не хворали ни разу (М).

* Tego typu konstrukcji język polski nie stosuje. Odpowiedniki zob. w C-E.

C. Konstrukcje o schemacie на + biernik: раза три на день, несколько раз на день.
Земля под ними была такая чистая и желтая, словно ее раза три на день прометали тщательно метлой (В.Л.). Несколько раз на день он спрашивал у жены (А.И.).

* Konstrukcje tego typu w języku polskim są szeroko stosowane; por. raz na dzień (tydzień, rok itp.), siedemdziesiąt razy na minutę, po dwa razy na dobę: Kurczy się ono [serce] bowiem 70 razy na minutę, 100 tys. razy na dobę, 40 milionów razy w ciągu roku i około 3 miliardów razy w przeciągu 70 lat (ŻL). Raz na jakiś czas sypiasz po dwa razy na dobę (B.P.).

D. Konstrukcje o schemacie в + miejscownik: два-три раза в году, дважды в году.
Я доложил, что такие проверки мы проводим регулярно два-три раза в году (НМ). Говорили, что Тыран моет голову дважды в году - на рождество и на пасху (Б.М).

* W języku polskim konstrukcje o tym schemacie są szeroko stosowane i nie tylko z rzeczownikiem rok: raz, dwa, trzy itp. razy w roku (też na rok, do roku), ale i z innymi nazwami jednostek rachuby czasu; por. raz, dwa, trzy itp. razy w tygodniu, miesiącu itp.: Mniej więcej raz w miesiącu mój serdeczny przyjaciel uczestniczy w posiedzeniach zespołu doradczego (ŻL). Jestem już członkiem MKS Sopot i grywam [w tenisa] regularnie trzy razy w tygodniu (L).

E. Przykład konstrukcji o schemacie в течение + dopełniacz: несколько раз в течение дня.

Встретиться с ним несколько раз в течение дня в непринужденной обстановке было куда заманчивей (НЖ).

* Polszczyzna stosuje podobne konstrukcje; por. kilkanaście razy w ciągu godziny, dwa razy w ciągu doby: Kilkanaście razy w ciągu godziny "wyrywał" Teofila (J.P.). Arthur Bloom z Mullhausen [Alzacja] umarł dwa razy w ciągu dwunastu godzin (F).

F. Przykłady konstrukcji gwarowych o schemacie на + miejscownik: на дню дважды; по два раза (по пять раз) на дню[82].

a. Przykład konstrukcji bez językowego wyrażenia iteratywności:

Артем зачастил к ней [Дуняшке] каждодневно, а то и на дню дважды (Г.М.).

b. Konstrukcje z zaznaczoną iteratywnością:

Он к ней едва не по два раза на дню топает (М.Г.). Пока оформляли документы, она по пять раз на дню бегала осматривать свои владения (П).

* Konstrukcji tego rodzaju polszczyzna nie stosuje.

1.2 § 3.2.

Nierzadko czynność iteratywna jest sytuowana w lokalizatorach wyrażonych leksemami o nieostrym zakresie temporalnym, na przykład nazwami pór doby, pór roku, wyrazem время z determinantem. Odnotowałem konstrukcje zbudowane według trzech schematów: за + biernik, в + biernik, в течение + dopełniacz.

A. Konstrukcje o schemacie за + biernik: дважды за ночь, несколько раз за весну, три раза за зиму; раз по пять за ночь.

---

[82] Poza strukturami binarnymi konstrukcja на дню odnotowana została tylko jeden raz: На дню у него [Шухова] выдалось сегодня много удач (А.С.). Konstrukcja ta znaczeniowo jest współwymienna z wyrażeniem в ходе дня (por. 1.2 § 1.1.F).

a. Przykłady konstrukcji nie wyrażających iteratywności *explicite:*
Дважды за ночь Сабурова осыпало комьями земли (К.С.). Несколько раз за весну по внезапной тревоге танки выходили на намеченные для боя рубежи (К.С.). Виктор Андреевич за зиму еще три раза ездил в Италию (Ог).

b. Przykłady konstrukcji z zaznaczoną iteratywnością:
Тревогу объявляли раз по пять, а то и больше за ночь (М.Г.).

B. Konstrukcje o schemacie в + biernik: трижды в ночь, шесть раз в ночь; по четыре и пять раз в ночь.

a. Przykłady konstrukcji nie wyrażających iteratywności *explicite:*
Больной трижды в ночь сменил мокрое белье (В.Шиш.). В любую погоду они летают шесть раз в ночь (К.С.).

b. Przykłady konstrukcji z zaznaczoną iteratywnością:
Хорошо, что последние ночи прошли без пота, а то меняла белье по четыре и пять раз в ночь (Т.С.-Т.).

C. Konstrukcje o schemacie в течение + dopełniacz: несколько раз в течение ночи, раза два в течение лета.
Несколько раз в течение ночи генерал и генеральша выбегали на террасу (В.К.). Раза два в течение лета папе проходилось уезжать по епархиальным делам (В.К.).

* W dzisiejszej polszczyźnie przytoczone (w A-C) konstrukcje mają odpowiedniki w wyrażeniach dopełniaczowych z przyimkiem w ciągu: dwa (po dwa) razy w ciągu nocy (wiosny, lata itp.).

1.2 § 3.3.

Są również do odnotowania konstrukcje sytuujące określoną krotność czynności w przeciągu trwania jakiegoś procesu lub stanu. Najczęściej konstrukcje te są zbudowane według schematu biernikowego z przyimkiem за, tylko dwie odnotowane konstrukcje są innego typu (miejscownikowe z przyimkiem в).

A. Konstrukcje o schemacie за + biernik: ни разу за дорогу, не единственный раз за свое царствование, не раз за его трудную жизнь, сколько раз за мое отсутствие.
За дорогу Будда ни разу не взглянул на карту (О.К.). Какой-то мудрец научил Николая II чуть ли не единственный раз за все свое царствование ответить ясно и твердо (М.П.). Она почувствовала в его словах горечь и что-то [...], что, наверное, за его трудную жизнь ему не раз приходилось душить в себе (К. С.). - Сколько раз за мое отсутствие опаздывали в батерею с кухней (Ю.Б.).

B. Przykład konstrukcji o schemacie в + miejscownik: раз в жизни.
Акакий Акакиевич раз в жизни захотел показать характер (Н.Г.). У каждого в сердце возникали нежные слова, которые единожды в жизни произносятся для очень любимой (В.Кож.).

* Por. polskie: nie raz w ciągu swego trudnego życia, raz w życiu.

1.2 § 4. Konstrukcje binarne informujące o kolejności czynności i jej usytuowaniu w czasie

Osobną grupę tworzą konstrukcje informujące: (1) który raz z rzędu czynność jest dokonywana i (2) w przeciągu jakiego odcinka czasu jest dokonywana. Informację o kolejności czynności, o tym, który raz z rzędu czynność zachodzi w konstrukcjach tych podaje: (1) grupa imienna składająca się z wyrazu раз i determinanta - liczebnika porządkowego (первый (второй) раз itp.); (2) konstrukcja przyimkowa składająca się z przyimka в i takiej grupy imiennej w bierniku (в первый (во второй) раз itp.) lub (3) przysłówek впервые. O usytuowaniu czynności w przeciągu jakiegoś odcinka czasu informuje drugi składnik struktury: konstrukcja duratywna o schemacie за + biernik, na przykład первый раз (в первый раз, впервые) за свою жизнь. Lokalizację temporalną mogą poza tym ustalać konstrukcje o schematach в + miejscownik i в + biernik, jednakże ich uzualność ma bardzo ograniczony zakres.

A. Konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem за odnotowane zostały z wyrazami zależnymi należącymi do wszystkich trzech rozpatrywanych grup leksykalnych (zob. 1.2 § 1). Najczęściej odnotowywane były konstrukcje z wyrazami przyprzyimkowymi - formami wyrazów nazywających jednostki rachuby czasu (первый раз за две недели, впервые за свое суток itp.) oraz z nazwami różnych odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania (второй раз за утро, во второй раз за вечер, впервые за последне время itp.). Stosunkowo najrzadziej trafiały się konstrukcje z rzeczownikami oznaczającymi jakieś czynności, procesy i stany (впервые за все свое пребывание в детдоме, в первый раз за свою жизнь itp.).

a. Przykłady konstrukcji o schemacie: grupa imienna + за + bier-

nik: первый раз за две недели, второй раз за пять дней, второй раз на утро.

Шапошников спокойно уснул - первый раз за две недели (В.Шиш.). За пять дней я второй раз вижу такое (М.Г.). Сабуров второй раз за утро изложил план захвата дома (К.С.).

b. Przykłady konstrukcji o schemacie: konstrukcja przyimkowa + в + grupa imienna + за + biernik: в первый раз за всю историю, в первый раз за войну, в первый раз за свою жизнь, в первый раз за все время, во второй раз за вечер, в третий раз за ночь, в сотый раз за день.

Воевать с русскими войсками им приходилось в первый раз за всю историю Англии и России (С.С.-Ц.). В первый раз за войну он почувствовал головокружение (К.С.). В первый раз за свою жизнь он скучал по матери, хотелось ее увидеть (НМ). Я в первый раз за все время пребывания в степи увидала березу (Т.С.-Т.). Она подошла к сыну, во второй раз за вечер нежно привлекла его голову к себе (В.Л.). - Я бы его послал [...] да трудно в третий раз за ночь идти (К.С.). - Где госпиталь? [...] уже в сотый раз за день задавали этот вопрос (К.С.).

c. Przykłady konstrukcji o schemacie: przysłówek + за + biernik: впервые за день, впервые за двое суток, впервые за вечер, впервые за последнее время, впервые за свое свое пребывание в деревне.

Ему было холодно, и он впервые за день вспомнил, что вот уже вечер, а он без шинели (К.С.). Кочетков [...] впервые за двое суток дороги чувствовал себя легко и свободно (Ю). Впервые за вечер он тяжело заворочался (П.П.). Она была так удивлена и взволнована, что впервые за последнее время снова обращалась к нему на "вы" (К.С.). Впервые за все свое пребывание в детдоме я ел в одиночестве (В.Ш.).

в. Konstrukcje o schemacie miejscownikowym z przyimkiem в odnotowane zostały z wyrazami zależnymi: год, война, жизнь; впервые в году, впервые в Великой Отечественной войне; в первый раз в жизни.

Было тепло, градусов двадцать, впервые в году появились люди без пальто (НМ). Впервые в Великой Отечественной войне она [пехота] шла за двойным огневым валом (О). Промолчал, потому что, в первый раз в жизни, почувствовал, как комок подступает к горлу (К.С.).

c. Konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem в w rozpatrywanej grupie semantycznej są poświadczone tylko jednym przykładem: в жизнь мою в первый раз.

В жизнь мою в первый раз вижу такого рыцаря (С.С.-Ц.).

* Podobne treści polszczyzna oddaje głównie za pomocą konstrukcji dopełniaczowych z przyimkiem w ciągu; por. второй раз за пять дней - drugi raz (po raz drugi) w ciągu pięciu dni, в первый раз за всю историю Англии - pierwszy raz (po raz pierwszy) w ciągu całej historii Anglii, впервые за день - pierwszy raz (po raz pierwszy) w ciągu dnia. Konstrukcje z rzeczownikami год i жизнь mają polskie ekwiwalenty w postaci konstrukcji miejscownikowych z przyimkiem w: первый раз за свою жизнь - pierwszy raz w swoim życiu, в первый раз в жизни - pierwszy raz w życiu, в жизнь мою в первый раз - pierwszy raz w moim życiu, впервые в году - pierwszy raz w roku.

1.2 § 5. Konstrukcje binarne kwantyfikujące obiekty czynności i sytuujące je w przeciągu określonego czasu

Konstrukcje nazwane w tytule paragrafu składają się z dwóch części, z których pierwsza jest ilościowym determinantem dopełnieniowym czynności, druga zaś determinantem okolicznikowym sytuującym tę czynność w określonym odcinku czasu. W konstrukcjach tych jest mowa o tym, że czynność dotyczy jakiejś ilości czegoś w przeciągu danego czasu, na przykład że picie dotyczy jednej szklanki mleka na dobę, lot - szybkości dziewięciuset kilometrów na godzinę itp. Jak widać, konstrukcje te mają charakter dystrybucyjny. Podobnie jak krotność w konstrukcjach, opisanych w 1.2 § 3.1, dystrybucyjność ta może być wyrażona formalnie bądź nie. Językowe zaznaczenie dystrybucyjnego charakteru konstrukcji przejawia się w użyciu schematu по + celownik (biernik)[83] do wyrażenia jej członu kwantyfikującego. Wyekscerpowany materiał językowy poświadcza uzualność trzech typów członów temporalnych rozpatrywanych konstrukcji, z których najczęstszym są konstrukcje budowane według schematu в + biernik (двадцать километров в час, по двадцати километров в час itp.). Odnotowano też rzadziej wy-

---

[83] Z liczebnikami przyimek по w znaczeniu dystrybucyjnym jest używany: z celownikiem (по одному); z biernikiem (по два, три, четыре, по двести, триста, четыреста); z celownikiem i biernikiem (по пяти, шести... десяти... тридцати... пятидесяти... - по пять, шесть... десять... тридцать... пятьдесят).

stępujące konstrukcje biernikowe z przyimkami за i на (тридцать пять верст за час, рубль семьдесят на сутки itp.) i miejscownikową z przyimkiem в (по три человека в году).

A. Konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem в odnotowywane były z reguły z wyrazami zależnymi będącymi nazwami jednostek rachuby czasu, tylko jedna konstrukcja okazała się innego typu - ma wyraz przyprzyimkowy - nazwę pory roku.

a. Przykłady konstrukcji nie wyrażających dystrybucyjności *explicite:* двадцать километров в час, сорок пять километров в день, пять часов в сутки, сто часов экономии в год.

Он [верблюд] достигает скорости более двадцати километров в час (НЖ). Танки 9-й американской армии [...] продвигались со скоростью от 35 до 45 километров в день (П). Всю жизнь он спит только пять часов в сутки (М.Г.). Пол отциклеван и покрыт лаком, сто часов экономии в год при уборке (М.Г.).

b. Przykłady konstrukcji z zaznaczoną dystrybucyjnością: по миллиметру в минуту, по двадцать одному грамму гречихи в день, по четырнадцать часов в сутки, по девушке в месяц.

И наверняка пробка - продвигался бы по миллиметру в минуту (ЛГ). Целый год проработал и получил из колхоза по двадцать одному грамму гречихи в день на рыло (Б.М.). И так в зиму по четыре головы лошадей одних пускал (Б.М.). И они не работали по двенадцать-четырнадцать часов в сутки (Б.М.). Один дракон издавна получал от населения в месяц по девушке (ЛГ).

B. Przykłady konstrukcji o schemacie за + biernik: тридцать пять верст за час, восемь литров за сутки.

Тридцать пять верст за час пропетали (Б.М.). - У меня коза Манька восемь литров за сутки дает! (А.Я.).

C. Przykład konstrukcji o schemacie на + biernik: рубль семьдесят на сутки.

- Сколько, ребята, получаете? [...] - Рубль семьдесят на сутки, будь он проклят! - озлобленно закричали рабочие (В.Шиш.).

* Przedstawione konstrukcje mają we współczesnej polszczyźnie odpowiedniki w postaci wyrażeń na + biernik; por. более двадцати километров в час - ponad dwadzieścia kilometrów na godzinę, пять часов в сутки - pięć godzin na dobę, восемь литров за сутки - osiem litrów na dobę, рубль семьдесят на сутки - rubel siedemdziesiąt na dobę. W XIX w. w użyciu były również konstrukcje o schemacie w + biernik; por. u A. Mickiewicza: Mam [...] lekcyj godzin sześć w tydzień.

D. Przykład konstrukcji o schemacie в + miejscownik: по три человека в году.

У нас в Коростылях в году по три человека [речь идет о председателе колхоза] перепробуют (П.П.).

* Por. polskie: po trzech w roku (w ciągu roku).

1.2 § 6. Konstrukcje sytuujące czynność w jednym ciągu czasowym z inną czynnością

Język rosyjski stosuje również konstrukcje informujące o tym, że jakaś czynność ma charakter socjatywny: następuje, odbywa się, przebiega równocześnie (równolegle) z inną czynnością (w ciągu tej innej czynności), na przykład, że czyjejś chorobie towarzyszy przejęcie czyichś obowiązków przez kogoś innego, że opieka nad kimś wykonywana jest jednocześnie z czynieniem czego innego (uczeniem się itp.); por. с болезнью мужа забрать в свои руки все бразды правления, справляться с детьми в параллель с учебой. Konstrukcje mają często charakter eliptyczny, na przykład konstrukcja: параллельно с романом "Сто лет" обдумывать новый роман - w pełnym brzmieniu (co wynika z kontekstu) miałaby kształt: параллельно с писанием романа "Сто лет" itd. (zob. przykład w E).
Jak widać, chodzi o konstrukcje wyrażające stosunki odpowiedniości w czasie dwóch równocześnie przebiegających czynności. Tworzy się je przeważnie według pięciu schematów narzędnikowych z przyimkami: с, вместе с, в параллель с, параллельно с, одновременно с. Odnotowane również zostały pojedyncze przykłady konstrukcji o schemacie narzędnikowym z przyimkami рядом с, наряду с.

A. Konstrukcje o schemacie с + narzędnik: с болезнью мужа, с войной[84].

Вши пришли с войной (М.Г.). Нина Яковлевна с болезнью мужа забрала в свои руки все бразды правления огромных и сложных предприятий (В.Шиш.).

---

[84] W. Filippowa do tego typu konstrukcji (с войной поглупела) zalicza też pewne struktury o niemieckiej proweniencji, na przykład приехал с первым пароходом, które w rzeczywistości wyrażają nie okoliczności czasu a sposobu (zob. В. М. Филиппова, Глагольно-именные сочетания с временным значением в современном русском языке, [w:] Исследования по грамматике русского литературного языка, Москва 1955, s. 189).

B. Przykład konstrukcji o schemacie вместе с + narzędnik: вместе с утренним туманом, вместе с первыми теплыми днями.

К рассвету минные поля были разведаны, и танки, вместе с утренним туманом ворвались в город (К.С.). Вместе с первыми теплыми днями пришло в Локти известие, что в Иркутске расстреляли Колчака (А.И.).

C. Konstrukcje o schemacie одновременно с + narzędnik: одновременно с началом переговоров, одновременно с победой, одновременно с многоквартирными домами.

В качестве первоочередного шага мы предлагаем одновременно с началом переговоров установить взаимный мораторий на испытания и развертывание ударных космических систем (П). Одновременно с победой над турецким флотом русские сухопутные силы одержали [...] при крепости Ахалцых крупную победу над большим отрядом турок (С.С.-Ц.). Одновременно с многоквартирными домами будут возводиться школы (ЛГ).

D. Konstrukcje o schemacie в параллель с + narzędnik: в параллель с учебой, в параллель с этим.

И в самом деле, справляться [с детьми] было все труднее, особенно в параллель с учебой (И.Г.). В параллель с этим было выдвинуто измышление, что доподлинный убийца мог быть и политический преступник (В.Шиш.).

E. Konstrukcje o schemacie параллельно с + narzędnik: параллельно с романом, параллельно с этим открытием.

Параллельно с романом "Сто лет" он обдумывал новый роман о декабристах (Я. Г.). А параллельно с этим открытием новосибирский исследователь Е. Ромадановская обнаруживает [...], что Ермак родом "з Двины, з Борку" (НЖ).

F. Konstrukcje o schemacie рядом с + narzędnik: рядом с обогащением, рядом с этим.

Рядом с обогащением языка, с завоеваниями у иных писателей идет заметный процесс иссякания образных его качеств (К.П.). Число голосов, подаваемых за социалистических кандидатов удваивалось... Рядом с этим замечалось ослабление сил левого крыла буржуазии - радикальной партии (Г.П.).

G. Przykład konstrukcji o schemacie наряду с + narzędnik: наряду со шлюзованными каналами.

Наряду со шлюзованными каналами было предположено устройство судоходного туннеля (А.Кр.).

* Podobne treści oddaje się w języku polskim za pomocą konstrukcji narzędnikowych z przyimkami wraz z, razem z, jednocześnie z, równolegle z, na przykład: wszy pojawiły się wraz z wojną; jednocześnie z rozpoczęciem rokowań ustanowić wzajemne mo-

ratorium; Układ Warszawski ma charakter przejściowy i przestanie istnieć równolegle z likwidacją NATO (TL). Należy zaznaczyć, że używanie wyrażeń temporalnych z przyimkiem równolegle z w polszczyźnie poprawnej nie jest zalecane.

1.2 § 7. Konstrukcje sytuujące czynność w lokalizatorach wywierających wpływ na jej rozwój

W zakresie rozpatrywanego podsystemu temporalnego funkcjonuje grupa konstrukcji duratywnych nacechowanych kauzalnie. Da się wyróżnić dwa rodzaje konstrukcji: (1) konstrukcje informujące o czynności zmieniającej się na skutek upływu czasu, w przeciągu którego czynność jest lokalizowana; (2) konstrukcje informujące o czynności zmieniającej się w miarę rozwoju dokonującego się w innej czynności (procesie) przebiegającej z nią równolegle. Konstrukcje pierwszego typu są budowane według schematu с + narzędnik, drugiego - według schematu по мере + dopełniacz.

A. Konstrukcje o schemacie с + narzędnik informują o czynności rozwijającej się, zmieniającej się na skutek upływu czasu, w którym są zlokalizowane: mija czas i z jego upływem coś się pogarsza lub polepsza, zmniejsza lub zwiększa itp. Związek przyczynowy między lokalizatorem i lokalizowaną w nim czynnością jest wyraźny. Wyrazami zależnymi w tych konstrukcjach są z reguły rzeczowniki - nazwy jednostek rachuby czasu, rzadziej inne wyrazy temporalne, na przykład время i возраст. Wyrazy przyprzyimkowe przeważnie występują z determinantem w postaci zaimka nieokreślonego каждый: с каждым часом (днем, годом itp.), wyjątkiem są utarte wyrażenia: с годами, с летами, со временем, с течением времени.

a. Przykłady konstrukcji z determinantem - zaimkiem каждый przy wyrazie zależnym: с каждым часом, с каждым днем, с каждым годом.

Погода ухудшалась с каждым часом (НЖ). С каждым днем мы становимся старше. С каждым годом мы просто стареем. А вот брак - он с каждым годом, с каждым днем, наоборот, молодеет (Ю). Интерес публики к журналу падал с каждым днем (Я.Г.). Но ведь лесов в Японии становится с каждым годом все меньше (НЖ).

b. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta: с годами (летами), со временем, с возрастом.

С годами в нас прорезывается память к минувшему (В.Ш.). Но краски чуждые, с летами, Спадают ветхой чешуей (А.П.). Использование композиционных материалов со временем должно привести авиационную технику к качественному скачку (НЖ). С возрастом передвижение становится труднее (РГ). Прогресс состоит в том, что с течением времени хорошее делается еще лучше, плохое еще хуже (Н.Ч.).

* Materiał polski jest tego samego typu; por. z każdym dniem, z latami, z czasem, z upływem czasu: Z każdym dniem coraz mniej można dostać (L). Jakoż kiedy się moda odmieniła z laty, Tenże sam Markiż przybrał tytuł Demokraty (A.M.). Rozum przychodzi z wiekiem (SFJP). Z upływem czasu Niemcy zaczęli deklarować, że nie wiedzieli nic o okrucieństwach reżimu nazistowskiego (L).

B. Konstrukcje o schemacie по мере + dopełniacz informują o czynności rozwijającej się w toku (przebiegu) zachodzącego procesu, na tle którego czynność jest lokalizowana. Wyrazami zależnymi w tych konstrukcjach są rzeczowniki czynnościowe: взросление, изучение, испарение itp.; por. по мере своего взросления, по мере изучения материала, по мере дальнейшего испарения жидкости, по мере приближения, по мере продвижения отряда, по мере увеличения средств.

По мере своего взросления Татьяна Львовна становится своеобразным поверенным отца в его творческих делах (А.Ш.). По мере изучения материала сомнения в благородстве сердца героя все усиливались (Я.Г.). По мере дальнейшего испарения жидкости ее общий уровень в сосуде снижается (НЖ). По мере приближения эти предметы начали принимать форму самолета (НЖ). По мере приближения отряда огонь стихает (К.С.). Образ жизни становится шире по мере увеличения средств (Т.С.-Т.).

* Polskimi odpowiednikami tych konstrukcji są wyrażenia z przyimkiem wtórnym w miarę (z dopełniaczem), na przykład w miarę jedzenia (por. porzekadło: Apetyt rośnie w miarę jedzenia).

Uwagi i wnioski

I. Do najczęściej odnotowywanych konstrukcji temporalnych o funkcjach intralokacyjnych duratywnych należą wyrażenia biernikowe z przyimkami за, в.

a. Najwyższą frekwencję i najszerszy zakres występowania wykazują konstrukcje o schemacie за + biernik. Najczęściej sytuują

czynność w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu, w przeciągu odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania oraz w przeciągu trwania innej czynności lub stanu. Ponadto występują w strukturach binarnych, informujących o krotności względnie kolejności czynności oraz o kwantyfikowaniu jej obiektów i sytuowaniu w ciągu czasowym.

b. Dużą frekwentację wykazują konstrukcje biernikowe z przyimkiem в. Sytuują one czynność w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu; w przeciągu odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania wskazują na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik oraz występują w strukturach binarnych informujących o krotności czynności i kwantyfikowaniu jej obiektów w przeciągu określonego czasu. W konstrukcjach duratywnych z miejscownikiem przyimek в pojawia się rzadko.

II. Do stosunkowo częstych konstrukcji intralokacyjnych o charakterze duratywnym należą wyrażenia biernikowe z przyimkiem на. Sytuują one czynność w przeciągu drobnej cząstki czasu, wskazują na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik, a ponadto - podobnie jak wyrażenia z przyimkami за i в - występują w strukturach binarnych, informujących o krotności czynności i kwantyfikowaniu jej obiektów w przeciągu określonego czasu. Konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem на odnotowane zostały tylko w strukturach sytuujących określoną krotność czynności w ciągu dnia.

III. Ważną funkcję w grupie rozpatrywanych konstrukcji spełniają wyrażenia dopełniaczowe z przyimkami в течение, в продолжение, на протяжении. Przyimki te występują w konstrukcjach sytuujących czynność w przeciągu określonego czasu (przyimek в течение występuje ponadto w konstrukcjach informujących o krotności czynności i jej usytuowaniu w ciągu czasowym). Stosunkowo niewielki udział w tworzeniu konstrukcji intralokacyjnych duratywnych mają przyimki в ходе, за время.

a. Konstrukcje o schemacie в ходе + dopełniacz sytuują czynność w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu i w przeciągu innej czynności lub stanu.

b. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem за время sytuują czynność tylko w przeciągu trwania innej czynności lub stanu.

IV. Dość liczną grupę konstrukcji tworzą wyrażenia celownikowe z przyimkiem по. Komunikują one sytuowaną czynność jako bliską co do długości trwania całej danej jednostce, a także informują, że sytuowana czynność trwa w przeciągu nieokreślonej liczby jednostek rachuby czasu (przez wiele danych jednostek). Czynność lokalizowana w tych jednostkach ma charakter iteratywny.

V. Przyimek к odnotowany został w funkcji intralokacyjnej duratywnej tylko w wyrażeniach celownikowych wskazujących na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik konstrukcji.

VI. Przyimek с, łącząc się z narzędnikiem w rozpatrywanej grupie semantycznej, funkcjonuje w dwóch grupach konstrukcji: (a) lokalizujących czynność w jednym ciągu czasowym z inną czynnością oraz (b) sytuujących ją w lokalizatorach wywierających wpływ na jej rozwój.

VII. Tylko w obrębie konstrukcji sytuujących czynność w jednym ciągu czasowym z inną czynnością odnotowano przyimki: вместе с, в параллель с, наряду с, одновременно с, параллельно с, рядом с.

VIII. Tylko w obrębie konstrukcji sytuujących czynność w lokalizatorach temporalnych wywierających wpływ na jej rozwój odnotowany został przyimek по мере.

IX. Konstrukcje intralokacyjne o charakterze duratywnym wykazują duże możliwości współwymiany, na przykład znaczenie "w ciągu oznaczonego roku (lat)" może być wyrażone pięcioma różnymi konstrukcjami z przyimkiem: за + biernik (за год), в + biernik (в год), в продолжение + dopełniacz (в продолжение года), в течение + dopełniacz (в течение года), на протяжении + dopełniacz (на протяжении года). Dla zilustrowania synonimicznego sposobu wyrażania rozpatrzonych funkcji temporalnych przytacza się poniżej konstrukcje biernikowe z przyimkiem за i ich poświadczone bliskoznaczne odpowiedniki o schematach: в + biernik, в + miejscownik, в продолжение + dopełniacz, в течение + dopełniacz, в ходе + dopełniacz, за время + dopełniacz, на + biernik, на + miejscownik, на протяжении + dopełniacz.

вечер: за один вечер - в один вечер

война: за войну - в течение войны - в ходе войны - за время войны - на протяжении войны; впервые за Великую Отечественную войну - впервые в Великой Отечественной войне

время: за определенное время - в продолжение определенного времени - на протяжении определенного времени

год: за год - в год - в течение года

день: за один день - в один день - в течение одного дня - в ходе одного дня - на протяжении одного дня; два раза за день - два раза в день - два раза в течение дня - два раза на день - два раза на дню

жизнь: за всю свою жизнь - в течение всей своей жизни - в продолжение всей своей жизни - за время всей своей жизни - на протяжении всей своей жизни; в первый раз за свою жизнь - в первый раз в своей жизни

зима: за зиму - в продолжение зимы - в течение зимы

лето: за лето - в продолжение лета; за пять лет - в продолжение пяти лет - в течение пяти лет - на протяжении пяти лет

месяц: за два месяца - в два месяца; раз за месяц - раз в месяц

неделя: за неделю - в неделю - в течение недели

ночь: за ночь - в течение ночи - на протяжении ночи; дважды за ночь - дважды в ночь - дважды в течение ночи

отсутствие: за его отсутствие - за время его отсутствия

период: за летний период - в продолжение летнего периода - в течение летнего периода

сутки: рубль за сутки - рубль в сутки - рубль на сутки

утро: за утро - в течение утра

час: за час - в продолжение часа - на протяжении часа; двадцать километров за час - двадцать километров в час

X. Analiza rozpatrywanych konstrukcji na ich polskim tle pozwala poczynić następujące uwagi:

a. Cztery obecne w obu językach schematy syntaktyczne z tymi samymi genetycznie przyimkami tworzą konstrukcje temporalne o funkcjach intralokacyjnych duratywnych tylko w języku rosyjskim. Są to schematy: за/za[85] + biernik, к/k + celownik, на/na + miejscownik, по/po + celownik.

---

[85] Mówiąc ściślej, konstrukcje tego rodzaju są polszczyźnie znane, ale są nienormatywne (zob. uwagi polskie po 1.2 § 1.1.Ac).

b. Jeden rosyjski schemat składniowy występuje z przyimkiem właściwym nieobecnym w polszczyźnie. Chodzi o schemat biernikowy z przyimkiem через, według którego budowane są konstrukcje intralokacyjne dawne i przestarzałe.

c. Siedem rosyjskich przyimków wtórnych funkcjonujących w rozpatrywanym zakresie różni się swoją budową od odnośnych odpowiedników polskich. Są to przyimki tworzące konstrukcje: (1) z dopełniaczem: в продолжение (por. w przeciągu z częścią imienną w innym przypadku); в течение (por. w ciągu z częścią imienną w innym przypadku); в ходе, за время, на протяжении (por. na przestrzeni z częścią imienną o innej treści leksykalnej); по мере (por. w miarę z innym przyimkiem właściwym i częścią imienną w innym przypadku) i (2) z narzędnikiem: в параллель с (por. równolegle z z przysłówkiem na miejscu rosyjskiego wyrażenia przyimkowego).

d. Trzy przyimki właściwe, funkcjonujące w rozpatrywanym zakresie w konstrukcjach o czterech schematach, odnotowane zostały w tekstach obu języków: в/w + biernik, в/w + miejscownik, на/na + biernik, с/z + narzędnik. Poniżej daje się ich przegląd.

da. Konstrukcje temporalne o schemacie в/w + biernik w zakresie funkcji intralokacyjnych duratywnych w języku rosyjskim stosowane są szerzej niż w polskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: в один день - w jeden dzień, в две недели - w dwa tygodnie. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: в один вечер, приглашать кого в ночь, раз в месяц, трижды в ночь, в жизнь мою в первый раз, пять часов в сутки.

db. Konstrukcje temporalne o schemacie в/w + miejscownik w funkcjach intralokacyjnych duratywnych szerzej stosowane są w polszczyźnie. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: дважды в году - dwa razy w roku, раз в жизни - raz w życiu, впервые в году - pierwszy raz w roku, по три человека в году - po trzech ludzi w roku. Przykłady konstrukcji polskich nie mających odpowiedników rosyjskich o tym samym schemacie składniowym: w jednym dniu, raz w tygodniu (miesiącu), (zob. uwagi polskie po 1.2 § 1.1.Ac, 1.2 § 3.1.D).

dc. Konstrukcje temporalne o schemacie на/na + biernik w zakresie funkcji intralokacyjnych duratywnych stosowane są w obu językach

w podobny sposób; por. на секунду (минуту, мгновение) - na moment (chwilę), отпустить кого на три дня - zwolnić kogo na trzy dni, приехать куда на лето - przyjechać dokąd na lato, запомнить на всю жизнь - zapamiętać na całe życie, несколько раз на день - kilka razy na dzień, рубль семьдесят на сутки - rubel siedemdziesiąt na dobę.

dd. Konstrukcje o schemacie c/z + narzędnik w zakresie rozpatrywanych funkcji w języku rosyjskim stosowane są nieco szerzej niż w polskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: с каждым днем - z każdym dniem, с годами - z latami. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: с войной, с болезнью мужа.

e. Trzy rosyjskie przyimki wtórne mają polskie ekwiwalenty będące jakby ich dokładnymi kalkami. Chodzi o takie synsemantyczne wyrażenia, jak: вместе с - razem z, одновременно с - jednocześnie z, параллельно с - równolegle z. W obu językach przyimków tych używa się w identyczny sposób: wyraz zależny występuje w formie narzędnika; por. вместе с утренним туманом - razem z poranną mgłą, одновременно с началом переговоров - jednocześnie z rozpoczęciem rokowań, параллельно с романом - równolegle z pracą nad powieścią (nad pisaniem powieści).

f. Zaznaczyć należy, że polszczyzna w rozpatrywanej grupie semantycznej dysponuje schematami o takim składzie leksykalnym i kształcie składniowym, których nie ma w języku rosyjskim. Chodzi o następujące struktury: na przeciąg + dopełniacz (np. wyjechać na przeciąg kilku tygodni); na przestrzeni + dopełniacz (np. na przestrzeni ostatnich tygodni); po + miejscownik (np. po całych dniach, po całych miesiącach); przez + biernik (np. przez godzinę, przez cały dzień); w ciągu + dopełniacz (np. w ciągu godziny, w ciągu dnia, kilkanaście razy w ciągu tygodnia); w miarę + dopełniacz (np. w miarę jedzenia); w przeciągu + dopełniacz (np. w przeciągu godziny, w przeciągu wojny); w toku + dopełniacz (np. w toku wojny); wraz z + narzędnik (np. wraz z wojną). Zob. uwagi polskie w podrozdz. 1.2 po §§: 2.1.B; 1.1.Db; 1.2.B; 1.2.Fb; 1.1.Ac; 1.1.Cb; 1.1.E; 1.1.G; 1.1.Ha-b; 1.2.Ab; 1.2.B; 1.2.Cg; 1.2.Dc; 1.2.Ed; 1.3.Ac; 1.3.G; 1.1.Cb; 1.1.Db; 1.1.E; 1.3.Bb; 1.3.Cb; 1.3.F; 1.3.G; 3.1.E; 3.2.C; 4.C; 5.D; 7.B; 1.1.Ac; 1.1. Cb; 1.1.F; 1.1.G.

2. KONSTRUKCJE EKSTRALOKACYJNE

Konstrukcje, nazwane tu ekstralokacyjnymi, sytuują czynność poza granicami lokalizatora, tzn. informują o znaczeniach temporalnych, które mają odniesienia do uprzedniości (2.1) lub następczości (2.2). Tu też należą konstrukcje o charakterze interpozycyjnym, sytuujące czynność między dwoma lokalizatorami (2.3).

2.1. KONSTRUKCJE PRELOKACYJNE

Konstrukcje sytuujące czynność przed lokalizatorem wymagają jeszcze rozróżnienia w zależności od tego, czy mają charakter statyczny, niefazowy czy też dynamiczny, fazowy. Pierwsze informują tylko o odniesieniach uprzedniości i nie wyrażają gramatycznego znaczenia ciągu czasowego[1], drugie, informując o tym, że jakaś czynność jest wcześniejsza względem lokalizatora, dają dodatkową informację o momencie jej zakończenia.
Wykładnikami funkcji składniowych, wyrażających stosunki temporalne o charakterze prelokacyjnym jest trzydzieści jeden przyimków: dziewięć właściwych (без, близ, до, за, к[2], на, перед, по, под) i dwadzieścia dwa wtórne (ближе к, близко к, в канун, в преддверии, вперед, вплоть до, впредь до, глядя на, задолго до, назад, накануне, наперед, незадолго до, незадолго перед, около[3], поближе к, поперед, предварительно, прежде, раньше (ранее), тому, тому назад).

---

[1] Zob. o tym: Е. С. Скобликова, Согласование и управление в русском языке, Москва 1971, s. 110-112.

[2] Sklasyfikowanie niektórych konstrukcji z punktu widzenia ich fazowości/ /niefazowości nastręcza pewne trudności, dotyczy to zwłaszcza konstrukcji z przyimkiem к, na przykład угомониться к утру, добраться к утру ('do rana' czy 'nad ranem'?): К утру норд-ост угомонится и в Астрахани и в Москве (КП); - Как думаешь, доберемся к утру до Переваловского? (Б.М.).

[3] Należy przestrzec przed nieuzasadnionym przypisywaniem konstrukcjom temporalnym z przyimkiem около tego samego zakresu lokalizowania czynności

2.1 § 1. Konstrukcje prelokacyjne niefazowe

Język rosyjski stosuje wiele rozmaitych konstrukcji syntaktycznych z przyimkiem, które służą do sytuowania czynności przed lokalizatorem. Konstrukcje te, w odróżnieniu od omawianych w 2.1 § 2, mają charakter statyczny: nie informują o kontynuowaniu czynności ani o tym, gdzie jest jej kres. Charakter oznaczanej przez nie uprzedniości określa stawiane im pytanie: когда? (por.: под воскресенье, около двадцатого февраля, в преддверии революции).

Rozpatrzono następujące konstrukcje prelokacyjne o charakterze niefazowym: dopełniaczowe z przyimkami: без, близ, в канун, в преддверии, вперед, до, задолго до, накануне, наперед, незадолго до, около, поперед, предварительно, прежде, раньше; celownikowe z przyimkami: ближе к, близко к, к, поближе к; biernikowe z przyimkami: глядя на, за, назад, под, тому, тому назад; narzędnikowe z przyimkami: назад, незадолго перед, перед, раньше (ранее).

2.1 § 1.1. Konstrukcje sytuujące czynność przed oznaczonym odcinkiem czasu, sprecyzowanym pod względem długości trwania

Szereg konstrukcji prelokacyjnych służy do sytuowania czynności przed lokalizatorami stosunkowo dokładnie precyzującymi odcinki czasowe. Chodzi o wyrazy zależne będące takimi nazwami temporalnymi, jak: час, день, месяц, год. Nazwany w konstrukcji odcinek czasu, a właściwie jego początkowa granica, służy do lokalizowania czynności w okresie poprzedzającym, przy czym stopień

---

względem lokalizatora, jaki konstrukcje z tym przyimkiem mają przy sytuowaniu czynności w przestrzeni. W odróżnieniu od konstrukcji lokatywnych, konstrukcje temporalne z przyimkiem около nie umieszczają czasu akcji 'tuż przed lub po nazwanym momencie', a użycie ich ogranicza się tylko do tych sytuacji, w których chodzi o sytuowanie czynności w krótkiej odległości przed lokalizatorem. Faktyczny uzus potwierdzają definicje realnoznaczeniowe wyrazu zamieszczane w słownikach lingwistycznych, por.: 'когда время подойдет, подошло к такому-то часу' (ССРЛЯ); 'при обозначении времени, незадолго до которого, близко к которому происходит действие' (СРЯ).

odległości od lokalizatora może być różny, co w dużym stopniu zależy od wartości leksykalnej przyimka[4].
Omawiane konstrukcje są realizowane łącznie według dwunastu schematów: ośmiu dopełniaczowych z przyimkami: без (2.1 § 1.1.1.Aa-b), близ (2.1 § 1.1.1.E), в канун (2.1 § 1.1.2.Ba), в преддверии (2.1 § 1.1.2.Bb), до (2.1 § 1.1.1.C, 2.1 § 1.1.2.Bc, 2.1 § 1.1.4.Bc), около (2.1 § 1.1.1.B, 2.1 § 1.1.2.Bd, 2.1 § 1.1.4.Ab), прежде (2.1 § 1.1.3.B), раньше (2.1 § 1.1.1.D, 2.1 § 1.1.4.Ac, 2.1 § 1.1.5); dwóch biernikowych z przyimkami: глядя на (2.1 § 1.1.2.Ab); под (2.1 § 1.1.2.Ac, 2.1 § 1.1.2.Bf, 2.1 § 1.1.4.Bb); jednego celownikowego z przyimkiem к (2.1 § 1.1.2.Aa, 2.1 § 1.1.2.Be, 2.1 § 1.1.3.A, 2.1 § 1.1.4.Aa, 2.1 § 1.1.4.Ba); jednego narzędnikowego z przyimkiem перед (2.1 § 1.1.2.Bg).

2.1 § 1.1.1.

Cztery schematy syntaktyczne służą do budowy konstrukcji sytuujących czynność przed oznaczoną godziną. Są to schematy dopełniaczowe z przyimkami без, около, до, близ[5]. Według schematu без + dopełniacz buduje się konstrukcje sytuujące czynność w ściśle określonej (w minutach) odległości czasowej przed lokalizatorem, tzn. przed oznaczoną godziną. Konstrukcje z pozostałymi przyimkami informują ogólnie o sytuowaniu czynności w bliskiej odległości czasowej przed daną godziną. Konstrukcje z przyimkiem близ są przestarzałe.
Konstrukcje z przyimkiem без mają charakter złożony; składają się z dwóch składników, a mianowicie z wyrażenia: przyimek без +

---

[4] Można to zilustrować na przykładzie przyimków до, перед. Oba występują w konstrukcjach sytuujących czynność przed lokalizatorem, jednakże konstrukcje z przyimkiem до wyrażają tylko ogólne znaczenie wyprzedzenia podczas gdy użycie przyimka перед związane jest z lokalizacją czynności bezpośrednio przed lokalizatorem (zob. Д. Е. Розенталь, Управление в русском языке, Москва 1981, s. 39; Скобликова, Согласование..., s. 117).

[5] Można tu jeszcze dodać konstrukcje z przyimkiem к z przestawnym szykiem wyrazów: часам к одиннадцати, часам к двенадцати itp.; por. К Переваловскому подходили часам к одиннадцати пополудни (Б.М.). Но часам к двенадцати от полного огорчения и сам набрался до полного безобразия (М.З.). Mimochodem odnotujmy, że konstrukcję часам к двенадцати ze zdania M. Zoszczenki przetłumaczono na język polski za pomocą nieuzualnego w tym kontekście wyrażenia pod dwunastą (?) ("Literatura na świecie" 1984, 2, s. 260).

forma wyrazu минута z kwantyfikatorem i grupy imiennej: forma wyrazu час z kwantyfikatorem, na przykład без десяти минут шесть часов. Często dochodzi w nich do elipsy i występują wtedy bez formy rzeczownika час: без десяти минут шесть, a nawet i bez formy rzeczownika минута: без десяти шесть. Tu też należą konstrukcje z wyrazem четверть w znaczeniu 'piętnaście minut' typu без четверти восемь.

Pozostałe konstrukcje są jednoczęściowe, podstawowym wyrazem zależnym jest w nich rzeczownik час, często ulegający wyrzutni; por. до двенадцати часов i до двенадцати.

A. Przykłady konstrukcji o schemacie без + dopełniacz: без трех минут девять, без четверти восемь.

a. Przykład konstrukcji z formą wyrazu минута:

На службу Игорь Саввович приехал вовремя, без трех минут девять (В.Л.).

b. Przykład konstrukcji z formą wyrazu четверть:

Без четверти восемь я уже был в гостинице (В.К.).

B. Konstrukcje o schemacie около + dopełniacz: около часу дня, около четырех часов пополудни.

Около часу дня в институт ворвалась актриса Голубкина (В.Л.). Около четырех часов пополудни рабочие [...] двинулись на поселок (В.Шиш.).

C. Konstrukcje o schemacie до + dopełniacz: до двенадцати.

А то что же, всю ночь будешь букой сидеть? Так мы с тобой еще до двенадцати заснем (Ог). Тороплюсь закончить все до двенадцати, до восхода луны (В. Нек.).

D. Konstrukcje o schemacie раньше + dopełniacz: раньше девяти, раньше одиннадцати часов вечера.

В контору приехал [...] раньше девяти (Ю). [Иванова] ни разу в рабочий день не вышла из здания обкома раньше одиннадцати часов вечера (В.Л.).

E. Przestarzałe konstrukcje o schemacie близ + dopełniacz близ пяти часов, близ шести.

Закусив балыком, они сели за стол близ пяти часов (Н.Г.). В тот самый день попозже, близ шести, разбился известный летчик Мациевич (ВТ).

* Konstrukcjom dopełniaczowym z przyimkiem без (A) odpowiadają polskie wyrażenia za + biernik; por. без четверти три - za kwadrans trzecia. Konstrukcje przytoczone w B-D mają swoje odpowiedniki w wyrażeniach około (koło) + dopełniacz i przed + na-

rzędnik: około godziny drugiej nad ranem, koło czwartej po południu, przed jedenastą[6].

2.1 § 1.1.2.

Zebrany materiał językowy świadczy o szerokim, zróżnicowanym i częstym użyciu konstrukcji sytuujących czynność przed oznaczonym dniem tygodnia lub miesiąca. Odnotowane konstrukcje są zbudowane według następujących schematów syntaktycznych: czterech dopełniaczowych z przyimkami: в канун, в преддверии, до, около; jednego celownikowego z przyimkiem к; dwóch biernikowych z przyimkami глядя на i под; jednego narzędnikowego z przyimkiem перед.

A. Konstrukcje sytuujące czynność przed oznaczonym dniem tygodnia: к понедельнику, ко вторнику, на понедельник глядя, под воскресенье.

a. Przykład konstrukcji o schemacie к + celownik:

[Ты] не могла мне написать, т[о] е[сть] прислать письмо к понедельнику (Ф. Д.). Ко вторнику он должен вернуться (УСССРЯ).

b. Przykład konstrukcji o schemacie глядя на + biernik:

И даже не спросил, куда это она направилась на понедельник глядя (Ю).

c. Przykład konstrukcji o schemacie под + biernik:

Как-то под воскресенье вечером пришел Прохор Зыков (М.Ш.). Дело было под воскресенье (И.Т.).

* Konstrukcji o podobnych schematach polszczyzna nie stosuje; Odpowiednikami są konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem przed: przed poniedziałkiem, przed samą niedzielą itp.

B. Konstrukcje sytuujące czynność przed oznaczonym dniem miesiąca: в канун седьмого ноября, в преддверии первого апреля, до первого числа, окошо двадцатого февраля, к двадцатому января, под седьмое, перед седьмым.

a. Przykład konstrukcji o schemacie в канун + dopełniacz:

В канун седьмого ноября 1895 года к Анне Ильиничне пришел товарищ Саши (СВ).

---

[6] Z rzadka pojawia się tu też konstrukcja o schemacie w okolicach + dopełniacz, np. w okolicach szóstej: Red. Jarzębowski mówi jeszcze o telefonie, z którego dowiedział się, iż u brata [...] w Dzianiszu rano w okolicach 6.00 niespodziewanie obudził i przestraszył domowników nagły, niespotykanego natężenia, blask dziwnego światła (Prz).

b. Przykład konstrukcji o schemacie в преддверии + dopełniacz:
Сегодня, в преддверии 1 апреля, наших читателей разыгрывает своими рисунками [...] Амаяк Акопян (ЛГ).

c. Przykład konstrukcji o schemacie до + dopełniacz:
Мы должны были выехать из Бруклина до 1 числа (И.И.; Е.П.).

d. Przykłady konstrukcji o schemacie около + dopełniacz:
Пушкин писал это около 20 февраля (Я.Г.). Около 25 февраля [...] он писал Нащокину (Я.Г.).

e. Przykłady konstrukcji o schemacie к + celownik:
С тяжелыми боями к 20 января удалось освободить Рузу (О). К 20 января инженерные части Красной Армии и Войска Польского навели через Вислу понтонный и построили деревянный мосты (М).

f. Przykład konstrukcji o schemacie под + biernik:
Лег было славный зазимок и как раз под седьмое растаял (М.П.).

g. Przykład konstrukcji o schemacie перед + narzędnik:
Потом он вспомнил о лежавшем у него в чемодане, присланном перед седьмым ноября наркомовском подарке (К.С.).

* Przytoczone w Ba-g konstrukcje mają polskie odpowiedniki w wyrażeniach o schematach około (koło) + dopełniacz i przed + narzędnik: około 21 marca, przed siódmym listopada itp.

2.1 § 1.1.3.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność przed oznaczonym miesiącem są zbudowane według schematów к + celownik i прежде + dopełniacz.

A. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к апрелю 1827 года, к октябрю 1944 года.
К апрелю 1827 года в Чите было уже около семидесяти узников (Я.Г.). К октябрю 1944 года Германия оказалась в политической изоляции (М).

* Por. polskie: przed kwietniem 1928 roku, przed październikiem 1944 roku.

B. Konstrukcje o schemacie прежде + dopłeniacz: не прежде июня.
По лету ожидай меня, не прежде июня (К.Б.).

* Por. polskie: nie wcześniej niż w czerwcu.

2.1 § 1.1.4.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność datowaną przed oznaczonym rokiem są utworzone według schematów: к + celownik, около +

dopełniacz, ранее + dopełniacz, sytuujące czynność przed określonym rokiem (latami) czyjegoś życia - według schematów: к + celownik, до + dopełniacz i под + biernik[7].

A. Konstrukcje sytuujące czynność datowaną przed oznaczonym rokiem:

a. Przykład konstrukcji o schemacie к + celownik:

Признано необходимым [...] к 1988 году полностью прекратить выпуск плодово-ягодных вин (И).

b. Przykład konstrukcji o schemacie около + dopełniacz:

Древнейший из них [кладов] был зарыт около 1020 года (НЖ).

c. Przykład konstrukcji o schemacie ранее + dopełniacz:

Самородное железо использовалось для изготовления оружия ранее 2700 г. до н. э. (МН).

* Por. polskie: przed rokiem 1960, 2700 itp., około roku 1960, 2700 itp.

B. Konstrukcje sytuujące czynność przed określonym rokiem (latami) czyjegoś życia: к двадцати трем годам, к пятидесяти под шестьдесят лет, до восемнадцати. Jak widać, konstrukcje te mogą wystąpić z elipsą rzeczownika год (лето)[8].

a. Konstrukcje o schemacie к + celownik:

Мой любимый художник Васильев к двадцати трем годам закончил земное существование (Ю). Впрочем, к пятидесяти все мы становимся сентиментальными (О).

b. Przykład konstrukcji o schemacie под + biernik:

Индусы под 60 лет уходят в леса (Т.С.-Т.).

c. Przykład konstrukcji o schemacie до + dopełniacz:

- До восемнадцати [жениться] нельзя (Ю).

* Przytoczone konstrukcje oddaje się w polszczyźnie wyrażeniami narzędnikowymi z przyimkiem przed: przed osiemnastym rokiem życia, przed pięćdziesiątką (pot.) itp.

---

[7] Odnotowałem również jedną, najwidoczniej okazjonalną, konstrukcję dopełniaczową z przyimkiem возле: возле тридцати: por. Различие в натурах и характерах, особенно у мужчин, начинает проявляться где-то возле тридцати и после тридцати (В.Коч.).

[8] W przytoczonej postaci konstrukcje te właściwie nadal nie są "pełne" bowiem pierwotny ich kształt wiąże się z użyciem formy wyrazu жизнь: por. к двадцати трем годам i к двадцати трем годам жизни.

2.1 § 1.1.5.

W zebranym materiale znalazła się również jedna konstrukcja o schemacie раньше + dopełniacz sytuująca czynność przed datowanym stuleciem: раньше десятого столетия.

Мы знаем, что началось оно [освоение Русского севера] не раньше X столетия (НЖ).

* Por. polskie: przed dziesiątym stuleciem.

2.1 § 1.2.

Osobną grupę semantyczną tworzą konstrukcje z wyrazami zależnymi nie precyzującymi dokładnie długości odcinków czasu, przed którymi sytuowana jest czynność. Należą tu konstrukcje sytuujące czynność: (1) przed określoną porą doby (2.1 § 1.2.1); (2) przed określoną porą roku (2.1 § 1.2.2); (3) przed określoną częścią lub fazą jakiegoś odcinka czasu (2.1 § 1.2.3.1); (4) przed odcinkami czasu oznaczającymi jakieś święto lub dzień wolny od pracy (2.1 § 1.2.3.2); (5) przed wyodrębnionym okresem życia (2.1 § 1.2.3.3); (6) przed odcinkami czasu wyodrębnionymi z nieokreślonych całości (2.1 § 1.2.3.4). Konstrukcje te są realizowane łącznie według siedemnastu schematów syntaktycznych: dziesięciu dopełniaczowych z przyimkami: близ (podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.3.E, 1.2.1.6.E, 1.2.3.2.I), в канун (2.1 § 1.2.3.2.F), в преддверии (2.1 § 1.2.2.F, 2.1 § 1.2.3.2.E), до (podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.1.A, 1.2.1.3.F, 1.2.1.4.C, 1.2.1.5.E, 1.2.2.E, 1.2.3.1.B, 1.2.3.4.A), задолго до (2.1 § 1.2.1.1.F), накануне (2.1 § 1.2.3.2.D), незадолго до (2.1 § 1.2.1.1.E, 2.1 § 1.2.1.4.D, 2.1 § 1.2.3.2.H), около (podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.3.C, 1.2.1.4.G, 1.2.1.6.A, 1.2.3.2.G); прежде (2.1 § 1.2.3.4.C), раньше (podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.1.G, 1.2.1.5.F, 1.2.2.G, 1.2.3.1.E, 1.2.3.4.B); czterech celownikowych z przyimkami: ближе к (podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.1.D, 1.2.1.2.D, 1.2.1.3.B, 1.2.1.4.E, 1.2.1.5.D, 1.2.1.6.D, 1.2.2.B, 1.2.3.3.B), близко к (2.1 § 1.2.3.4.D), к (podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.1.C, 1.2.1.2.C, 1.2.1.3.A, 1.2.1.4.Ba-b, 1.2.1.5.Aa-b, 1.2.1.6.C, 1.2.2.A, 1.2.3.1.Aa-e, 1-2-3-2-C, 1.2.3.3.A, 1.2.3.4.D), поближе к (2.1 § 1.2.1.4.F, 2.1 § 1.2.2.B); dwóch biernikowych z przyimkami: глядя на (2.1 § 1.2.1.5.C, 2.1 § 1.2.2.H), под (podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.1.H, 1.2.1.2.B, 1.2.1.4.H, 1.2.2.C,

1.2.3.1.C, 1.2.3.2.A, 1.2.3.3.C) i jednego narzędnikowego z przyimkiem перед (podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.1.Ba-b, 1.2.1.2.A, 1.2.1.3.D, 1.2.1.4.Aa-b, 1.2.1.5.Ba-b, 1.2.1.6.B, 1.2.2.D, 1.2.3.1.D, 1.2.3.2.B).

2.1 § 1.2.1.

W wyekscerpowanym materiale znalazło się aż 16 wyrazów, których formy funkcjonują w charakterze wyrazów zależnych konstrukcji sytuujących czynność przed określoną porą doby. Do relatywizowania czynności względem pór doby język rosyjski stosuje ogółem dwanaście schematów syntaktycznych, których użycie, podobnie jak przy wyrażaniu odnośnych funkcji intralokacyjnych (zob. 1.1 § 2.2), jest zróżnicowane i zależy od walencji wyrazu przyprzyimkowego.

2.1 § 1.2.1.1.

Do sytuowania czynności przed początkiem dnia (przed świtem) używa się konstrukcji budowanych według schematów до + dopełniacz i перед + narzędnik oraz rzadziej - dopełniaczowych z przyimkami задолго до, раньше, celownikowych z przyimkami к i ближе к oraz biernikowego z przyimkiem под. Wyrazami zależnymi w tych konstrukcjach są nazwy niektórych zjawisk związanych z będącym pod widnokręgiem względnie wschodzącym słońcem (заря, свет, рассвет, восход (солнца)), w tym dwa wyrazy informujące o początku dnia w sposób metonimiczny (солнце, петухи). Najczęściej realizowane są konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до i narzędnikowe z przyimkiem перед. Wyraz przyprzyimkowy, z nielicznymi wyjątkami, występuje bez determinanta.

A. Konstrukcje o schemacie до + dopełniacz odnotowane zostały w następującym kształcie: до зари, до света (свету), до солнца, до восхода солнца, до петухов.

Экипажи разбудили до зари (Б.П.). Отец Ипат вставал до свету (В.Шиш.). Рано утром, еще до света, был пробужден Алеша (Ф.Д.). До рассвета, при утренней звезде, мы чаю напились, наговорились (М.П.). Поднялись до солнца (В.Шиш.). Утром, чего у меня никак не получалось в городе, поднялся до восхода солнца - в пять часов (НМ). Зачем бы ей, стал думать я, Вставать до петухов (А.П.).

* W zakresie przedstawionych treści polszczyzna konstrukcji tego typu nie stosuje. Można przytoczyć tylko jedno wyrażenie gwarowe

zbudowane według takiego schematu: do dnia; por. - Dyć jeszcze do dnia pojechała do miasta z matką i z wójtem (W.R.).

B. Konstrukcje o schemacie перед + narzędnik odnotowano z wyrazami: заря, свет, рассвет, восход.

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta: перед зарей, перед светом, перед рассветом.

Борис Зиновьевич [...] представил, как перед зарей услышит робкое пощелкивание первого глухаря (А.Я.). - Хозяин, закрой окна, перед светом будет гроза (В.Арс.). Перед рассветом выпала роса (В.К.).

b. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym: перед утренней зарею, перед солнечным восходом.

Перед утренней зарею Братья дружною толпою Выезжают погулять (А.П.). Перед солнечным восходом пала на землю обильная роса (В.Арс.).

* Konstrukcje tego samego typu (o schemacie przed + narzędnik) szeroko stosowane są w polszczyźnie; por. przed świtem, przed wschodem słońca, przede dniem (Miotany noc całą marzeniami usnął przede dniem (J.N.)). Por. również dawne przed zorzą: Tych troski [...] budzą przed zorzą (J.N.).

C. Przykład konstrukcji o schemacie к + celownik: к рассвету.

Теперь над болотами дул порывистый ветер, который к рассвету как будто усилился (Г.С.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie ближе к + celownik: ближе к рассвету.

И ближе к рассвету сами собой закрываются глаза (П.П.).

E. Przykład konstrukcji o schemacie незадолго до + dopełniacz: незадолго до рассвета.

Незадолго до рассвета генерал имел крупный разговор с полковником Бессоновым (К.С.).

* Por. polskie na krótko przed świtem.

F. Przykład konstrukcji o schemacie задолго до + dopełniacz: задолго до солнца.

Они подымались задолго до солнца (В.Шиш.).

* Por. polskie na długo przed wschodem słońca (możliwe też: przed słońcem).

G. Przykład konstrukcji o schemacie раньше + dopełniacz: раньше петухов.

Я раньше петухов не ложусь (П.Б.).

* Por. polskie przed trzecim kurem: Stawaj tu przed trzecim kurem (S.W.).

H. Przykład konstrukcji o schemacie под + biernik: под свет.

А под свет проснулись детки, Поглядят - пришел отец (А.Тв.).

* W dawniejszej polszczyźnie konstrukcje tego typu były możliwe, np. pod dzień: Pod dzień spokojniej zasnąłem (I.Ch.). Por. też nade dniem: Nade dniem [...] budzić ją zaczynało wzmagające się zimno (E.O.).

2.1 § 1.2.1.2.

Do sytuowania czynności przed porą ranną (przedpołudniową) służą konstrukcje z wyrazem zależnym - formą rzeczownika утро, budowane według schematów: перед + narzędnik, под + biernik, к + celownik, ближе к + celownik. Wyrazy zależne występują w tych konstrukcjach bez determinanta.

A. Konstrukcje o schemacie перед + narzędnik: перед утром.

Перед утром вернулся с большим куском мяса (В.Шиш.). Где-то уже перед утром решил, что заберет Шурку (М.Г.). Перед утром они проснулись оба (О). Венька [...] перед утром сказал мне (П.Н.).

B. Konstrukcje o schemacie под + biernik: под утро.

Под утро 2 декабря радист Роман Липский принял сигнал бедствия (Н). Ушел Жорка под утро, она додремала до семи (М.Г.).

C. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к утру.

Просто он к утру сойдет с ума (П.П.). К утру бред прошел (М.Л.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie ближе к + celownik: ближе к утру.

Ближе к утру он на полчаса словно провалился в сон (П.П.).

* Odnośne konstrukcje polskie są budowane według schematu nad + narzędnik: nad ranem, nad rankiem. Dawniej były w użyciu również konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem przed; por. Wódka w karczmie lała się [...] muzyka przed ranem nie milkła (W.K.).

2.1 § 1.2.1.3.

Do sytuowania czynności przed porą dnia rozumianą jako jego połowa, środek (tzn. przed południem), służą konstrukcje z formą wyrazu полдень (czasem w tym znaczeniu bywa również używany wyraz обед), budowane według schematów: к + celownik, ближе к + ce-

lownik, около + dopełniacz, перед + narzędnik, близ + dopełniacz. W tekście z pierwszej połowy XIX w. odnotowano też konstrukcję dopełniaczową z przyimkiem до. Wyrazy przyprzyimkowe występują bez determinanta.

A. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к полудню[9], gwar. к полдням.

Каждый день одинаково к полудню согревается воздух (М.П.). К полудню ветер стих, и погода прояснилась (ТСРЯ). [Самоквасов] уверял Сурмина, что [...] к полдням непременно ему надо в соседний город поспеть (А.Печ.).

B. Konstrukcje o schemacie ближе к + celownik: ближе к полудню, ближе к обеду.

Зарубин пошел на бульвар и в это утро - ближе к полудню, как был тут и накануне (С.С.-Ц.). Самолеты появились ближе к обеду (М).

C. Przykład konstrukcji o schemacie около + dopełniacz: около полудня.

Было уже около полудня, зной становился тяжелее (М.Горь.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie перед + narzędnik: перед полуднем[10].

Перед полуднем по телефону позвонил Бабченко (К.С.).

E. Przykład konstrukcji o schemacie близ + dopełniacz: близ полудня.

Близ полудня [...] луга пустели (Г.М.).

F. Przykład przestarzałej konstrukcji o schemacie до + dopełniacz: до полудни.

13 числа июня до полудни [...] Мирон Рудаков доставил в Нерчинскую горную контору [...] человеческую левую руку (Я.Г.).

* Odnośne konstrukcje polskie są budowane według schematów przed + narzędnik i koło (około) + dopełniacz: przed południem, koło (około) południa. Dawniej w użyciu były również konstrukcje biernikowe z przyimkiem pod i dopełniaczowe z przyimkiem blisko, np.

---

[9] Konstrukcję к полудню ('koło południa') tłumacz powieści W. Szyszkowa Угрюм река oddał polskim wyrażeniem ... po południu (!); por. oryginał: Приставъ явился в поселок только к полудню i przekład: Prystaw zjawił się w osiedlu dopiero po południu.

[10] Za pomocą konstrukcji перед полуднем tłumacz W. Reymonta błędnie oddaje polskie wyrażenia o samym południu; por. Jakoś o samym południu (przetłumaczono: перед самым полуднем) dzień się nieco rozjaśnił ("Chłopi").

pod samo południe, blisko południa; por. Pod samo południe [...] kazał kopać studnię (A.M.). Gdy było blisko południa stanęliśmy na popas (I.K.).

2.1 § 1.2.1.4.

Do sytuowania czynności przed końcem dnia (przed wieczorem) język rosyjski posługuje się konstrukcjami o następujących schematach: перед + narzędnik, к + celownik, до + dopełniacz, незадолго до + dopełniacz, ближе к + celownik, поближе к + celownik, под + biernik, около + dopełniacz.

W charakterze wyrazów przyprzyimkowych występują: закат (солнца), заход (солнца), сумерки, темнота, вечер.

A. Konstrukcje o schemacie перед + narzędnik zostały odnotowane z wyrazami: закат, заход, сумерки, темнота, вечер.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta: перед сумерками, перед темнотой, перед вечером.

[Зюзин] Пришел ко мне перед сумерками (Г.С.). Уже перед темнотой Сабурова еще раз засыпало землей (К.С.). Перед вечером зашла на рынок, купила груш и винограду (М.Г.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym: перед самым закатом, перед заходом солнца, перед самой темнотой.

Перед самым закатом солнце заглянуло в избу (А.Я.). Перед заходом солнца я погнал Новенькую [корову] домой (НЖ). Уже перед самой темнотой, в полумгле, Сабуров [...] подполз к будке (К.С.).

B. Konstrukcje o schemacie к + celownik wystąpiły z rzeczownikami: закат, заход, сумерки, вечер.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta: к закату, к сумеркам, к вечеру.

Только к закату мы вышли на берег озера (К.П.). Как раз к сумеркам вернулась в дом (М.Г.). Соединения 43-й армии [...] к вечеру вышли в район Гнездиловичей (М).

b. Przykład konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym: к заходу солнца.

Не справившись к заходу солнца со всей кучей грязного белья, убежала опять к себе (А.И.).

C. Konstrukcje o schemacie до + dopełniacz: до захода солнца, до заката солнца.

Одним словом, еще до захода солнца было известно все, и даже немножко больше (В.Л.). [Евреи считали, что] труп должен быть похоронен в день смерти до заката солнца (НЖ).

D. Przykład konstrukcji o schemacie незадолго до + dopełniacz незадолго до захода.

Незадолго до захода солнце спряталось за тучи (НЖ).

E. Przykład konstrukcji o schemacie ближе к + celownik: ближе к вечеру.

На другой день, уже ближе к вечеру, братишку отнесли на погост (М).

F. Przykład konstrukcji o schemacie поближе к + celownik: поближе к вечеру.

Поближе к вечеру к ним приплыл пастух Бардуша (Ю).

G. Przykład konstrukcji o schemacie около + dopełniacz: около вечера.

Мы подходили к островам около вечера (И.Г.).

H. Przykład konstrukcji o schemacie под + biernik: под вечер.

В воскресенье под вечер [...] услышал пай (Ю).

* Do sytuowania czynności przed rozpatrywaną częścią doby język polski stosuje konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem przed (przed wieczorem, przed zmierzchem itp.). Poza tym są w użyciu utarte wyrażenia pod wieczór[11] i nad wieczorem (dawniej funkcjonowało też nad wieczór: Jednego razu, nad wieczór, podeszła do mojego łóżka Anulka (P.J.)). W dawnej polszczyźnie funkcjonowały też konstrukcje o schemacie ku + celownik, na przykład ku wieczorowi; por. Ciągle pada, a tylko czasem ku wieczorowi na godzinę, dwie albo z rana wypogodzi się chwilowo! (La).

2.1 § 1.2.1.5.

Do sytuowania czynności przed porą nocną (przed nocą) służą konstrukcje budowane z formami wyrazu ночь według następujących schematów syntaktycznych: к + celownik, перед + narzędnik, глядя

---

[11] Między poszczególnymi przyimkami o treści prelokacyjno-niefazowej użytkownicy języka dokonują rozróżnień co do ich relacji wobec lokalizatora, na przykład według H. Sienkiewicza przyimek pod oznacza bliższą lokalizację temporalną niż przyimek przed; por. Ruszysz dziś pod wieczór, a przed wieczorem przyjdziesz po instrukcje ("Ogniem i mieczem").

на + biernik, ближе к + celownik, до + dopełniacz, раньше + dopełniacz.

A. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к ночи, к самой ночи, к ночи с 24 на 25 апреля.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

Вдали погромыхивало: наверное, к ночи гроза придет (В.Шиш.). А мужик повеселел, покушал даже, но к ночи все-таки помер (М.З.).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

Волконского, Трубецкого и братьев Борисовых привезли к самой ночи (Я.Г.). К ночи с 24 на 25 апреля агенты ЦРУ заготовили [...] пять грузовиков (ЛГ).

B. Konstrukcje o schemacie перед + narzędnik: перед самой ночью; перед ночью.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

Я все надеюсь, что они [тучки несогласия] разойдутся перед ночью (Л.Т.). Последний напет перед ночью делают (К.С.).

b. Przykład konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:

Перед самой ночью весь в грязи [...] вернулся из лесу Прохор (В.Шиш.).

C. Konstrukcje o schemacie глядя на + biernik (на + biernik + глядя): глядя на ночь, на ночь глядя[12].

Тому, что вызывал глядя на ночь, [...] удивляться не приходилось (К.С.). Значит [...] что-нибудь на ночь глядя обнаружил (К.С.). Приперся на ночь глядя и здрастье вам - расселся, чаи тут гоняет (М). На ночь глядя дождь будет (Б.М.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie ближе к + celownik: ближе к ночи.

- На Бобруйском шоссе ближе к ночи тоже пытался прорваться (К.С.).

E. Przykład konstrukcji o schemacie до + dopełniacz: до ночи.

Надо было чем-то срочно, до ночи, помочь бойцам и заткнуть прорыв (К.С.).

F. Przykład konstrukcji o schemacie раньше + dopełniacz: раньше следующей ночи.

О том, чтобы раньше следующей ночи подтащить сюда кухни, нечего было и думать (К.С.).

G. Konstrukcje o schemacie под + biernik: под ночь, под эту ночь.

---

[12] Por. też gwarową odmiankę tej konstrukcji: на ночь глядючи (Выпустил меня с "губы", дал мотоцикл, и помчался я на ночь глядючи в район (О)).

a. Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:
Вот почему уже под ночь два мужика [...] свернули с дороги и приблизились к дереву (В.Р.).

b. Przykład konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:
Под эту ночь Матера утихомирилась рано (В.Р.).

* Odnośne treści oddaje się w dzisiejszej polszczyźnie konstrukcjami o schemacie przed + narzędnik: przed nocą. W polszczyźnie starszej doby możliwe były jeszcze konstrukcje celownikowe z przyimkiem ku (ku nocy) i biernikowe z przyimkiem pod (pod noc); por. Choć miał trzy mile przed sobą, zrobił je w dniu jednym i ku nocy stanął w Nałyczkach (J.K.). Z wielkiego miasta nigdy ku nocy nie wyjeżdżaj (S.R.). Powstał wiatr od wschodu, wzmagał się do samego wieczora, a pod noc okropna, nie pamiętna w tej stronie i porze, wybuchła burza (P.K.).

2.1 § 1.2.1.6.

Do sytuowania czynności przed połową nocy (przed północą) używa się konstrukcji budowanych z formami wyrazu полночь według następujących schematów: около + dopełniacz, перед + narzędnik, к + celownik, ближе к + celownik, близ + dopełniacz.

A. Konstrukcje o schemacie около + dopełniacz: около полуночи.
Около полуночи поезд остановился на знакомом вокзале (О). Около полуночи бригада без артподготовки атаковала Оглендув (ЗС).

B. Przykład konstrukcji o schemacie перед + narzędnik: перед самой полночью.
Он вышел на охоту перед самой полночью (Ю.Т.).

C. Przykład konstrukcji o schemacie к + celownik: к полуночи.
К полуночи выпили два ведра самогонки (М.Ш.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie ближе к + celownik: ближе к полуночи.
Ближе к полуночи 8 мая союзные представители собрались в кабинете Г.К. Жукова (О).

E. Przykład konstrukcji o schemacie близ + dopełniacz: близ полуночи.
Близ полуночи наши разведчики обезвредили немецкого солдата из боевого охранения (Ю).

* Por. odnośne konstrukcje polskie: przed północą, krótko przed północą, koło północy, około północy[13].

2.1 § 1.2.2.

Do sytuowania czynności przed określoną porą roku (wiosną, latem, jesienią, zimą) stosuje się przede wszystkim konstrukcje o schematach к + celownik, ближе (поближе) к + celownik. Zdecydowanie mniejszą frekwencję wykazują pozostałe konstrukcje o schematach: под + biernik, перед + narzędnik, до + dopełniacz, в преддверии + dopełniacz, раньше + dopełniacz, глядя на + biernik. Wyraz przyprzyimkowy występuje z reguły bez determinanta, tylko jedna odnotowana konstrukcja ma wyraz zależny z określeniem (zob. E).

A. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к весне, к лету, к осени, к зиме.

К весне, в феврале и марте, дорога по Лене, говорят, очень хороша, укатана (И.Г.). К лету старая мужская компания распалась (НЖ). К осени ягоды шиповника стали мягче и слаще (НЖ). К зиме они [подсвинки] вымахают такими кабанами, что без твоей, Князь Андрей, подмоги не смогу доставить их на базар (М).

* Podobne konstrukcje polskie, o schemacie ku + celownik, są bardzo rzadko spotykane i mają charakter książkowy; por. ku wiośnie, ku jesieni: Spacer tam zimą zły - ale ku wiośnie, gdy wyjdziesz na świat - serce ci urośnie: tyle wesela ujrzysz wkoło siebie (B.P.). Czasem było jadła skąpo, ale czasem, zwłaszcza ku wiośnie, gdy owce zdychać zaczęły, Brzost dożynał je i wyprawiał [...] sute biesiady (A.Sw.). Później ku jesieni niedźwiedzie schodzą na leszczyny (K.W.).

B. Konstrukcje o schemacie ближе (поближе) к + dopełniacz: ближе к весне, ближе к лету, ближе к осени, ближе к зиме; поближе к весне.

Каждый год зимой, ближе к весне, мы получали от него по почте открытку (В.К.). Ближе к лету сделал большую работу - составил новую тепловую схему станции (НЖ). Ближе к осени в березках - грибы (О). Лето они [моржи] проводят на

---

13 Odnotowałem też jedną konstrukcję z przyimkowym użyciem wyrazu bliżej: bliżej północy [!]; por. Wieczorem dzielnica pustoszeje do tego stopnia, że wieczorem - bliżej północy - głośnym echem odbijają się kroki nielicznych przechodniów (GR).

лежбищах, а ближе к зиме покидают Чукотку (И). Поближе к весне стал Вадим подрастать, развиваться (НМ).

* Por. polskie koło lata, koło jesieni itp.: - Nie jeszcze, dopiero koło jesieni to zrobię - odpowiedział zdumiony (W.R.).

C. Konstrukcje o schemacie под + biernik: под осень, под зиму.

Потом, под осень, пошли грибы (НЖ). Прорывает вдоль яблонь канавы, которые он под зиму зальет особым удобрением (П.Н.).

* Polskie konstrukcje o schemacie pod + biernik (pod wiosnę, pod jesień, pod zimę) mają charakter książkowy i wychodzą z użycia: Pamiętam zimą, już tak pod wiosnę, dwa dni błąkałem się we mgle, nie mogąc znaleźć [...] drogi do domu (K.K.). Pod jesień trzciny pożółkły i wydawały szelest suchy (S.Ż.). Sprzedaż kilku lub kilkunastu gęsi pod zimę odgrywa w drobnych gospodarstwach rolę jednego z głównych źródeł gotówki (F.B.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie перед + narzędnik: перед весной.

Однажды, перед весной, отец сказал за чаем (В.Шиш.).

* Tak samo po polsku: przed wiosną (latem, zimą itp.).

E. Przykład konstrukcji o schemacie до + dopełniacz: до этой весны.

И до этой весны рота не раз пополнялась (НЖ).

* Por. polskie przed tą wiosną.

F. Konstrukcje o schemacie в преддверии + dopełniacz: в преддверии весны.

В преддверии весны [...] Катей овладевала тоска (А.Р.).

* Por. polskie w przeddzień (w przededniu) zimy, wiosny itp.

G. Konstrukcje o schemacie раньше + dopełniacz: раньше зимы.

Пишу Вам в Ясную Поляну, так как полагаю, что Вы раньше зимы не вернетесь в Москву (И.Т.).

H. Konstrukcje o schemacie глядя на + biernik: на зиму глядя.

У нас мост хотели строить [...] Отменили - на зиму глядя незачем строить (Б. М.). Кстати через полгода начнется весна, а на зиму глядя, кто же делает десант (С.С.-Ц.).

* Konstrukcje przytoczone w G i H mają odpowiedniki w polskich wyrażeniach narzędnikowych z przyimkiem przed: przed zimą.

2.1 § 1.2.3.

Podobnie jak w odnośnych grupach konstrukcji intralokacyjnych (zob. 1.1 § 2, 1.2 § 1.2), również w obrębie grupy konstrukcji prelokacyjnych można wyodrębnić struktury sytuujące czynność przed oznaczonymi odcinkami czasu nazwanymi różnymi wyrazami o nie sprecyzowanym zakresie temporalnym. Należą tu w szczególności konstrukcje sytuujące czynność: (1) przed określoną częścią lub fazą jakiegoś odcinka czasu; (2) przed odcinkami czasu oznaczającymi jakieś święto lub dzień wolny od pracy; (3) przed wyodrębnionym okresem życia; (4) przed odcinkami czasu wyodrębnionymi z nieokreślonych bliżej całości.
Konstrukcje rozpatrywanego typu są budowane według czternastu schematów syntaktycznych: dziewięciu dopełniaczowych z przyimkami: близ, в канун, в преддверии, до, накануне, незадолго до, около, прежде, раньше; trzech celownikowych z przyimkami: к, ближе к, близко к; jednego biernikowego z przyimkiem под i jednego narzędnikowego z przyimkiem перед.

2.1 § 1.2.3.1.

Dość dużą częstotliwość użycia wykazują konstrukcje sytuujące czynność przed określoną częścią jakiegoś odcinka czasu, przed określoną fazą (początkową, środkową, końcową) jakiegoś procesu. Chodzi o konstrukcje z formami wyrazów начало, половина, середина, конец, исход, budowane według schematów: к + celownik, до + dopełniacz, под + biernik, перед + narzędnik, раньше + dopełniacz. Największą frekwencję wykazują konstrukcje celownikowe z przyimkiem к.

A. Schemat к + celownik odnotowany został w konstrukcjach z wyrazami: начало, половина, середина, конец, исход.

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem начало: к началу нашего столетия, к началу осени, к началу пятидесятых годов.

К началу нашего столетия эти животные были почти полностью истреблены (См). К началу осени они приблизились к [...] "линии Зигфрида" (П). Одних только больших торговых кораблей к началу пятидесятых годов считалось в Англии до шестнадцати тысяч (С.С.-Ц.).

b. Przykład konstrukcji z wyrazem половина: к половине пятого.

Спектакль сегодня игрался старый, так что, если она вернется домой к четырем или даже к половине пятого, то сумеем отдышаться и собраться (М.Г.).

c. Przykład konstrukcji z wyrazem середина: к середине месяца.

К середине месяца под прикрытием туманов оно [нацистское командование] стянуло в район Кёльна две танковые и одну общевойсковую армию (П).

d. Przykłady konstrukcji z wyrazem конец: к концу дня, к концу сентября, к концу жизни.

К концу дня мы и наши соседи стали строить что-то вроде шапашей (НМ). К концу сентября Иван Степанович уже не заблуждается насчет состояния здоровья своего корреспондента (НМ). Некоторые утверждали, будто Толстой к концу жизни "смирился" (А.Ш.).

e. Przykłady konstrukcji z wyrazem исход: к исходу дня, к исходу сентября.

К исходу дня немцы, не добившись никакого результата, отошли (К.С.). Говорит он, - будь царица И роди богатыря Мне к исходу сентября (А.П.).

* Podobne konstrukcje o schemacie ku + celownik funkcjonowały w dawniejszej polszczyźnie; por. ku końcowi tego miesiąca, ku schyłku wieku[14]: Ku końcowi tego miesiąca opuszczę Berlin (F. Ch.). Wieś, na której ku schyłku wieku osiadł [...], dziedzictwem była od najdawniejszego czasu przodków, a na końcu rodziców jego (I.K.). Dzisiejsze odpowiedniki zob. w B-E. Ponadto por. к половине пятого - przed pół (albo wpół) do piątej, к половине июля - około połowy lipca.

B. Schemat до + dopełniacz odnotowany został w konstrukcjach z wyrazem начало: до начала всенощной, до начала суда.

Для того чтобы это увидеть, следовало прийти до начала всенощной (В.К.). Но адвокат Хайдемана еще до начала суда предупредил (ЛГ).

* Por. polskie: przed początkiem (rozpoczęciem) nabożeństwa wieczornego.

C. Schemat под + biernik odnotowany został w konstrukcjach z wyrazem конец: под конец путешествия, под конец жизни.

Я под конец путешествия почувствовал тоску смертельную (И.Т.). Надо под конец жизни выдать какой-то поступок (М.Г.).

* Konstrukcje tego typu polszczyzna stosuje stosunkowo szeroko,

---

[14] Jedną, zapewne okazjonalną, konstrukcję z przyimkiem ku (ku końcu [!] panowania Augusta III) odnotowano we współczesnym języku polskim: Ku końcu panowania Augusta III zagęściły się ordery, które graf Bryl [...] sprzedawał (ŻL).

odnotowałem między innymi pod koniec miesiąca, pod koniec 1981 roku, pod koniec XX wieku, pod koniec średniowiecza i inne.

D. Schemat перед + narzędnik odnotowany został w konstrukcjach z wyrazem конец: перед концом работы, перед концом смены.

Перед концом работы она подошла к Володе (М.Г.). Перед концом смены к нему подошел Петька Юшин (Ю).

* To samo mamy w polszczyźnie; por. przed końcem czerwca, przed końcem roku szkolnego itp.

E. Schemat раньше + dopełniacz został odnotowany w konstrukcjach z wyrazem конец: раньше конца сражения.

[Серпилин] отговорил отправлять его [Кузьмича] в госпиталь раньше конца сражения (К.С.).

* Por. polskie przed końcem bitwy.

2.1 § 1.2.3.2.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność przed odcinkami czasu oznaczającymi jakieś święto lub dzień wolny od pracy tworzone są według dziewięciu schematów: sześciu dopełniaczowych z przyimkami близ, в канун, в преддверии, накануне, незадолго до, около; celownikowego z przyimkiem к; biernikowego z przyimkiem под i narzędnikowego z przyimkiem перед.

Grupę opracowuje się z uwzględnieniem reprezentatywnego wyboru wyrazów przyprzyimkowych: праздник, Новый год, пасха, рождество, выходной [день]. Największą frekwencję wykazują konstrukcje biernikowe z przyimkiem под i narzędnikowe z przyimkiem перед.

A. Konstrukcje o schemacie под + biernik: под большие праздники, под Новый год, под пасху, под самое рождество, под выходные дни под выходной.

Но иногда, под большие праздники, папа его [прибор] чистил (В.К.). Хозяин кнейпе объясняет ему всеобщий обычай в Саксонии угощать под Новый год всех, кто только бы ни зашел (М.П.). Говорят, что кто умрет под пасху или на пасху, тот непременно попадет в царство небесное (А.Ч.). И уже под самое рождество того же года, 22 декабря, она опять пишет своей сестре (Т.С.-Т.). И у него под выходные дни всегда собиралась публика (М.З.). Однажды под выходной он зашел к Василию Гущину (НМ).

B. Konstrukcje o schemacie перед + narzędnik: перед праздником (празниками), перед пасхой, перед рождеством, перед выходным.

А что такое Будорань? Где это? Так я спросил у ласковой старушки, которая перед праздником, кажется перед петровым днем, истопила баньку на берегу озера (Г.С.). Приохотился Лупп Егорович ходить перед праздниками на рыбалку - и кот за ним (А.Я.). Однажды перед пасхой Елизавета Николаевна купила себе на разговенье телячий рулет (В.Ш.). Перед рождеством здесь продавали елки (В.Ш.). Перед выходным [...] накупит рыбы в магазине, нажарит (Г.С.).

C. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к пасхе, к рождеству.

К пасхе он выпросил у тетеньки несколько крашеных яиц (М.С.). Калоши врачу вернули к Рождеству, в самый сочельник (М.З.).

D. Konstrukcje o schemacie накануне + dopełniacz: накануне праздника, накануне Нового года.

Накануне праздника гости начали съезжаться (А.П.). Встретились накануне Нового года (Ож.).

E. Konstrukcje o schemacie в преддверии + dopełniacz: в преддверии праздника Победы, в преддверии веселого рождества.

В преддверии праздника Победы, например, в архивы [...] с запросами [...] обратились 40 тысяч человек (И). [Никто не смотрит на небо] под малиновыми праздничными гирляндами, уже перекинутыми через улицу в преддверии веселого рождества (НМ).

F. Przykład konstrukcji o schemacie: в канун + dopełniacz: в канун праздника.

Я уезжал из Баку в канун праздника (П).

G. Przykład konstrukcji o schemacie около + dopełniacz: около пасхи.

В семнадцатом году весной еду на станцию, пахота шла, время - около пасхи (М.Ш.).

H. Przykład konstrukcji o schemacie незадолго до + dopełniacz: незадолго до Нового года.

В декабре, незадолго до Нового года, Зинаида Ивановна, прихворнув, пришла к врачу (К.С.).

I. Przykład konstrukcji o schemacie близ + dopełniacz: близ Нового года.

Близ нового года пришло известие о болезни отца (РГ).

* Por. możliwe odpowiedniki polskie: przed (na krótko, na długo przed) + narzędnik; w przeddzień (w przededniu, w wilię (wigilię)) + dopełniacz; koło (około) + dopełniacz; na przykład: przed świętami, w przeddzień Bożego Narodzenia, około Wielkanocy.

2.1 § 1.2.3.3.

Spośród dziesięciu wyrazów oznaczających tradycyjnie wyodrębnione okresy życia (zob. 1.1 § 2.5.1), w rozpatrywanych konstrukcjach prelokacyjnych odnotowany został tylko jeden - старость. Formy tego wyrazu wystąpiły w konstrukcjach budowanych według schematów: к + celownik, ближе к + celownik, под + biernik.

A. Przykład konstrukcji o schemacie к + celownik: к старости.

Он часто с завистью говорил об индусах, которые к старости удаляются от мира (Т.С.-Т.).

B. Przykład konstrukcji o schemacie ближе к + celownik: ближе к старости.

Это уж с ним началось ближе к старости (Н.С.).

C. Przykład konstrukcji o schemacie под + biernik: под старость.

Иные под старость либо косеют, либо слепнут, а я под старость только больше видеть стал (А.Я.).

* Wszystkim tym konstrukcjom odpowiada polskie wyrażenie pod starość: Pod starość i pamięć i zdolność się zmienia: chcesz się czegoś nauczyć, idzie jak z kamienia (W.S.).

2.1 § 1.2.3.4.

W osobną grupę trzeba również wydzielić konstrukcje z wyrazami o ogólnikowej treści temporalnej: время, пора i срок. Konstrukcje sytuujące czynność przed odcinkami czasu wyodrębnionymi z nazwanych nieokreślonych całości budowane są według schematów: dopełniaczowych z przyimkami: до, прежде, раньше i celownikowych z przyimkami к i близко к.

A. Konstrukcje o schemacie до + dopełniacz mają charakter adwerbialny; wyrazy przyprzyimkowe występują bez determinanta: до времени, до поры, до срока.

Гимнастерки наши просолились потом [...], а в волосах до времени заблестели первые белые нити (О). И он себя ничем особенным не проявлял до поры (Н.С.). Нашел, может быть, одно-два деревца с которых сняли кору до срока (Б.М.).

* Przedstawionym konstrukcjom odpowiada polskie utarte wyrażenie przed czasem ('przed właściwym czasem (terminem), przedwcześnie').

B. Konstrukcje o schemacie раньше + dopełniacz odnotowano z formami wyrazów время i срок (również bez determinanta): раньше времени, раньше срока.

Дома он еще ничего не рассказывал: к чему раньше времени дразнить гусей (НМ).

Все равно раньше срока не выпишем (К.С.).

C. Przykład konstrukcji o schemacie прежде + dopełniacz: прежде срока.

Он получил все прежде срока или в срок - но не позже (А.П.).

* Polskie odpowiedniki konstrukcji przytoczonych w B i C zob. w A.

D. Konstrukcje o schematach celownikowych z przyimkami к, близко к zostały odnotowane z formą wyrazu время z określeniem: к тому времени, близко к обеденному времени.

Таким городом [относительно не разрушенным] был к тому времени [до 13 февраля 1945 года] Дрезден (НМ). Пароходишко "Смелый" [...] должен был прибежать близко к обеденному времени (В.Л.).

* Por. polskie: do tego czasu (przed tym), (na) krótko przed porą obiadową.

2.1 § 1.3. Konstrukcje sytuujące czynność przed inną czynnością lub stanem

Podobnie jak w konstrukcjach intralokacyjnych (por. 1.1 § 3; 1.2 § 1.3), również w konstrukcjach prelokacyjnych odnotowuje się rzeczowniki przyprzyimkowe oznaczające procesy (2.1 § 1.3.1), stany pogodowe (2.1 § 1.3.2) oraz różne odcinki czasowe wyrażone *implicite* przez nazwanie rzeczy lub osób (2.1 § 1.3.3). Konstrukcje te budowane są według siedemnastu zaświadczonych schematów: dwunastu dopełniaczowych z przyimkami: в канун (2.1 § 1.3.1.K), в преддверии (2.1 § 1.3.1.H), вперед (2.1 § 1.3.3.2.Ea), до (podrozdz. 2.1 §§: 1.3.1.A, 1.3.2.C, 1.3.3.1.A, 1.3.3.2.A), задолго до (2.1 § 1.3.1.C, 2.1 § 1.3.3.1.F) накануне (2.1 § 1.3.1.F), наперед (2.1 § 1.3.3.2.Eb), незадолго до (2.1 § 1.3.1.B, 2.1 § 1.3.3.1.G поперед (2.1 § 1.3.3.2.Eb), предварительно (2.1 § 1.3.1.M), прежде (2.1 § 1.3.1.L, 2.1 § 1.3.3.1.D, 2.1 § 1.3.3.2.C), раньше (2.1 § 1.3.1.I, 2.1 § 1.3.3.2.B); dwóch celownikowych z przyimkami: ближе к (2.1 § 1.3.1.J, 2.1 § 1.3,3.1.E), к (2.1 § 1.3.1.G, 2.1 § 1.3.3.1.C); dwóch narzędni-

kowych z przyimkami: незадолго перед (2.1 § 1.3.1.E, 2.1 § 1.3.2.B, 2.1 § 1.3.3.1.H), перед (podrozdz. 2.1 §§: 1.3.1.D, 1.3.2.A, 1.3.3.1.B, 1.3.3.2.D) i jednego biernikowego z przyimkiem глядя на (2.1 § 1.3.1.Ł).

2.1 § 1.3.1.

Stosunkowo dużą grupę konstrukcji prelokacyjnych stanowią struktury z wyrazami oznaczającymi jakiś proces, czynność lub stan. Chodzi o takie rzeczowniki, jak: война, выход, выборы, выдача, испытание, наступление, открытие, отлет, приход, революция, рождение, смерть, совершение, сон. Spośród dużej liczby rzeczowników czynnościowych występujących w przebadanych konstrukcjach wymienione wyrazy powtarzały się najczęściej. Rozpatrywane konstrukcje budowane są według następujących schematów syntaktycznych: dopełniaczowych z przyimkami: в канун, в преддверии, до, задолго до, накануне, незадолго до, прежде, раньше, предварительно (daw.); celownikowych z przyimkami: к, ближе к; biernikowego z przyimkiem глядя на i narzędnikowych z przyimkami: перед, незадолго перед.

A. Konstrukcje o schemacie до + dopełniacz: до войны, до революции.

До войны, конечно, случалось - делали и так и сяк, не всегда правильно (С. Зап.). В этом ресторане до революции кутили богатые купцы (П.Н.). Мы разберем дело и закроем лавку, если приговор ваш подан до выдачи задатка (Т.С.-Т.).

* Poprawna polszczyzna stosuje konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до tylko do oznaczania końcowego momentu czynności (zob. 2.1 § 2), natomiast w konstrukcjach informujących tylko o tym, że czynność poprzedził jakiś fakt, używa się przyimka przed z narzędnikiem, na przykład przed wojną: Studiował przed wojną (nie wiadomo czy do samej wojny)[15].

B. Konstrukcje o schemacie незадолго до + dopełniacz: незадолго до финской войны, незадолго до его смерти.

---

[15] W WSPR w artykule słownikowym przyimka przed wyrażenie przed wojną oddaje się tylko jednym translatem: до войны. Czytelnikowi nasunie to niesłuszną myśl o nieuzualności konstrukcji z przyimkiem перед: перед войной.

И еще помнила, как незадолго до финской войны у них во дворе что-то копали (М.Г.). Я посетил Сорокоумова незадолго до его смерти (И.Т.).

* Por. polskie: (na) krótko przed z narzędnikiem: (na) krótko przed wojną (śmiercią itp.).

C. Konstrukcje o schemacie задолго до + dopełniacz: задолго до моего рождения, задолго до открытия материка.

[Девушка] умер в Вятке задолго до моего рождения (В.К.). Ведь пингвин - бескрылая водоплавающая птица - был известен задолго до открытия материка на Южном полюсе (И).

* Por. polskie (na) długo przed z narzędnikiem, na przykład na długo przed boomem naftowym: Emirat Dubai już na długo przed boomem naftowym utrzymywał ścisłe związki z zagranicą (F).

D. Konstrukcje o schemacie перед + narzędnik: перед войной, перед смертью[16], перед сном[17].

Перед войной мать отвезла Юлию к бабушке в Тамбов (НМ). - Может, перед смертью и помыться больше не придется, - вздохнул он (П.Н.). - Очень вкусно вечером перед сном высосать рюмочку (М.Г.).

* Dokładnie takie same konstrukcje stosuje polszczyzna; por.: przed wojną, przed śmiercią, przed snem.

E. Konstrukcje o schemacie незадолго перед + narzędnik: незадолго перед наступлением, незадолго перед выходом.

Незадолго перед наступлением пришла весть, которая вообще вынуждала штаб фронта [...] сделать нечто невозможное (НМ). Незадолго перед выходом "Святого Георгия" в отчаянное плавание постамент "Русалка" был снова завален живыми цветами (Ю).

* Odpowiedniki polskie zob. w B.

F. Konstrukcje o schemacie накануне + dopełniacz: накануне недавней войны, накануне прихода немцев, накануне собственной смерти.

---

[16] T. Łomtiew konstrukcję перед смертью utożsamia funkcjonalnie z konstrukcją при смерти, uważając, że przyimek при wyraża m. in. znaczenie 'момента, близкого по времени к событию, обозначенному именем существительным'. Użycie przyimka при w znaczeniu przypisywanym mu przez T. Łomtiewa nie ma potwierdzenia w materiale językowym. Podany przykład: Он был при смерти (= перед смертью) (Т. П. Л о м т е в, Очерки по историческому синтаксису русского языка, Москва 1956, s. 340) jest chybiony, ponieważ chodzi o frazeologizm o znaczeniu 'umierać, być umierającym'.

[17] Rzadkim synonimem konstrukcji перед сном jest wyrażenie biernikowe z przyimkiem на: на сон; por. Залезайте, посидим на сон грядущий (О).

Накануне недавней войны старик Жирарден заговорил иным языком (П.В.). Он отправил семью только накануне прихода немцев (П.П.). Накануне собственной смерти помещик Павлов выдал деду вольную и сто рублей (П.Н.).

* Por. polskie wyrażenia dopełniaczowe z przyimkami w przeddzień, w przededniu: w przeddzień wyjazdu, w przededniu rewolucji. Należy jednak zauważyć, że w pewnych kontekstach wyrażenia te - ze względu na swoją żywą treść leksykalną - nie mogą być zastosowane jako translaty. Ma to miejsce na przykład wtedy, gdy występujący w zdaniu inny okolicznik czasu informuje, że coś się dzieje nie w czasie poprzedniego dnia (wydarzenia itp.), ale podczas n o c y; por. Его [самолет] доставили сюда только в ночь накануне операции (Н). W tym kontekście właściwym odpowiednikiem przyimka rosyjskiego będzie polskie na krótko (bezpośrednio) przed + narzędnik. W polszczyźnie starszej doby na miejscu dzisiejszych w przeddzień, w przededniu funkcjonowało wyrażenie w przedjutrzu; por. w przedjutrzu rewolucji francuskiej: W przedjutrzu rewolucji francuskiej społeczeństwa europejskie [...] przedstawiały w swym życiu i upodobaniach najdziwniejsze, wręcz sobie wrogie sprzeczności (W.P.).

G. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к революции, к отлету, к отходу.

К революции сахарная свекла в наших местах занимала большие площади (П.П.). Приехать к отлету самолета (СРЯ). Явиться к отходу поезда (СРЯ).

* Odpowiedniki polskie zob. w A-D, F.

H. Konstrukcje o schemacie в преддверии + dopełniacz: в преддверии войны, в преддверии Октябрьской революции, в преддверии большого испытания.

В преддверии войны нужно было с максимальной точностью определить направление главного удара вермахта (О). В преддверии Октябрьской революции [...] большинство из нас уже понимало, что настал час и для переустройства театра(Ю.Ю.). Нам повезло в жизни. Мы видели мобилизацию сил в преддверии большого испытания (А.Пер.).

* Odpowiedniki polskie zob. F.

I. Przykład konstrukcji o schemacie раньше + dopełniacz: раньше выдачи задатка.

Приговор был принят акцизным управлением раньше выдачи задатка за помещение (Т.С.-Т.).

* Odpowiednik polski zob. D.

J. Przykład konstrukcji o schemacie ближе к + celownik: ближе к приходу домой мужа.

Предметы более дорогостоящие [...] следует показывать [по телевидению] попозже, ближе к приходу домой мужа (НМ).

* Odpowiednik polski zob. B.

K. Przykład konstrukcji o schemacie в канун + dopełniacz: в канун предстоящих выборов.

Выступление Найссера можно было бы объяснить конъюнктурными соображениями в канун предстоящих выборов в Национальный совет (И).

* Odpowiednik polski zob. F.

L. Przykład konstrukcji o schemacie прежде + dopełniacz: прежде совершения ненавистного брака.

Одна надежда ей оставалась: умереть прежде совершения ненавистного брака (А.П.).

* Odpowiednik polski zob. D.

Ł. Przykład konstrukcji o schemacie глядя на + biernik: на смерть глядя.

Я не поехала, куда я, говорю, на смерть глядя, поеду? (П.П.).

* Odpowiednik polski zob. B.

M. Przykład konstrukcji dawnej o schemacie предварительно + dopełniacz: предварительно помещения оных в газетах и журналах.

[Князь Горчаков:] Все статьи касающиеся военных действий наших войск, предварительно помещения оных в журналах и газетах первоначально печатаются в газете "Русский инвалид" (Я.Г.) (cytowane z dokumentu z 1854 r.).

* Przyimek предварительно ma znaczenie polskiego przed (por. przed zamieszczeniem, przed opublikowaniem), jest to germanizm, który całkowicie wyszedł z użycia.

2.1 § 1.3.2.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność przed odcinkami czasu objętymi jakimś stanem pogody są zbudowane według trzech schematów syntaktycznych: перед + narzędnik, незадолго перед + narzędnik, до + dopełniacz.

A. Konstrukcje o schemacie перед + narzędnik: перед дождем, перед бурей, перед грозой.

Я июле было жарко и тихо, как перед дождем (А.Ч.). - Молчите оба, как Алакуль [озеро] перед бурей (А.И.). И совсем уж растерялась деревня и притихла как перед грозой (В.П.).

B. Przykład konstrukcji o schemacie незадолго перед + narzędnik: незадолго перед дождем.

А незадолго перед дождем [...] слышится нежное дыхание влаги (К.П.).

C. Przykład konstrukcji o schemacie до + dopełniacz: до пурги.

До пурги добежим до больших выселок (П.Н.).

* Odpowiedniki polskie: przed deszczem (burzą, zamiecią itp.), (na) krótko przed deszczem (burzą, zamiecią itp.).

2.1 § 1.3.3.

Język rosyjski często sytuuje czynność przed czasem wyrażonym *implicite*. Chodzi o konstrukcje z wyrazami przyprzyimkowymi - nazwami różnych rzeczy i osób, znajdujących się na miejscu właściwych oznaczeń odcinków czasowych.

2.1 § 1.3.3.1.

Konstrukcje sytuujące czynność przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) są budowane według schematów: dopełniaczowych z przyimkami: до, задолго до, прежде; celownikowego z przyimkiem к i narzędnikowego z przyimkiem перед[18]. Największą frekwencję wykazują konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до i narzędnikowe z przyimkiem перед. Wyrazy zależne użyte są w tych konstrukcjach w sensie metonimicznym, na przykład wyraz армия w konstrukcji до армии znaczy 'służba w armii (wojsku)', a wyraz Женева w konstrukcji перед Женевой - 'spotkanie Gorbaczowa i Reagana w Genewie'.

A. Konstrukcje o schemacie до + dopełniacz: до завтрака, до обеда, до ужина; до армии, до института, до Кондинской экспедиции, до школы, до колхозов, до снега.

Григорий до завтрака вышел во двор, почистил в конюшне (А.И.). Выехали они со двора еще до обеда (А.Ч.). Еще до ужина [...] мать сказала, что получила на какие-то талоны вино (М.Г.). В. Король встретился с механизаторами колхоза [...], где до армии он работал шофером (П). До института работал на этом заводе (П). До Кондинской экспедиции он работал на Харасабэе (О). Читать нау-

---

[18] Wyjątkowo w konstrukcjach tego typu może się też pojawić przyimek накануне, na przykład накануне стипендии: На курсе у Юры постоянно занимали по трешке, по пятерке, когда накануне стипендии факультетские кутилы успевали начисто опустошить карманы (НМ).

чился я еще до школы (НЖ). Ведь раньше, до колхозов, у нас сады были (Б.М.). В тот же год, еше до снега, отстроили новый скотный двор (А.И.).

* Część konstrukcji rosyjskich jest oddawana w polszczyźnie konstrukcjami narzędnikowymi z przyimkiem przed z translatem wyrazu zależnego; por. до завтрака (обеда, ужина) - przed śniadaniem (obiadem, kolacją); до армии - przed wojskiem. Niektóre konstrukcje wymagają nadania im w polszczyźnie formy *explicite;* por. до школы - przed pójściem do szkoły, до колхозов - przed utworzeniem kołchozów itp.

B. Konstrukcje o schemacie перед + narzędnik: перед ужином, перед армией, перед Женевой, перед департаментом, перед самым снегом, перед самым поездом.

Перед ужином Афанасий Иванович еще кое-что закушивал (Н.Г.). Представилась мне целина наподобие хорошо мне знакомого родного колхоза, в котором, проработав несколько лет перед армией без выходных, с зари до зари, я даже на штаны из чертовой кожи не получил (М). А ведь именно ответ на этот вопрос в первую очередь интересует людей перед Женевой (И). [Вилицкий:] Я к ним теперь заеду, перед департаментом (И.Т.). Перед самым снегом [...] Григорий говорил (А.И.). Если хотите знать, Володька Боков перед самым поездом скляночку эриванской выпил да пивком добавил (М.З.).

* Część przytoczonych konstrukcji ma w polszczyźnie odpowiedniki dokładnie tego samego typu, na przykład перед ужином - przed kolacją, перед Женевой - przed Genewą (por.: Między innymi Ł. przeprosił mnie za niezręczne czepianie się mnie przed Katowicami (L); Katowice znaczy tu 'zjazd ZLP w Katowicach'). Niektóre konstrukcje rosyjskie przy tłumaczeniu ich na polski wymagają nadania im formy *explicite;* por. перед департаментом - przed udaniem się do departamentu, перед самым поездом - na krótko przed odejściem pociągu.

C. Konstrukcje o schemacie к + celownik: к обеду, к десятому классу.

К обеду будем в Рыльске (А.П.). К десятому классу Катька свободно говорила по-английски (Г.С.).

* Por. polskie: przed obiadem, przed przejściem do dziesiątej klasy.

D. Konstrukcje o schemacie прежде + dopełniacz: прежде мазурки, прежде денег.

Ты пай дитя; с бала уезжаешь прежде мазурки, по приходам не таскаешься (А.П.). Письмо во всяком случае прежде денег придет (Ф.Д.).

* Por. polskie: przed mazurem, przed nadejściem pieniędzy.

E. Przykład konstrukcji o schemacie ближе к + celownik: ближе к обеду.

Ближе к обеду, проходя той же улицей [...] я снова увидел старушку (П).

* Por. polskie (na) krótko przed obiadem.

F. Przykład konstrukcji o schemacie задолго до + dopełniacz: задолго до железных дорог.

Давным-давно, задолго до железных дорог, на самой дальней окраине большого южного города жили из рода в род ямщики - казенные и вольные (А.К.).

* Por. polskie (na) długo przed pojawieniem się kolei.

G. Przykład konstrukcji o schemacie незадолго до + dopełniacz: незадолго до обеда.

Незадолго до обеда он закончил разметку (Ю).

* Odpowiednik polski zob. E.

H. Przykład konstrukcji o schemacie незадолго перед + narzędnik: незадолго перед ужином.

Незадолго перед ужином в комнату вошел Гриша (Л.Т.).

* Por. polskie (na) krótko przed kolacją.

2.1 § 1.3.3.2.

Konstrukcje sytuujące czynność przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby (osób) budowane są według następujących schematów dopełniaczowych z przyimkami: до, прежде, раньше (konstrukcje normatywne) i вперед, наперед, поперед (konstrukcje gwarowe). Wyrazami przyprzyimkowymi są nazwy własne (np. Петр Великий), pospolite (np. хозяин), zaimki osobowe (np. я, ты, он, мы) i substantywizowane przymiotniki (np. другой).

A. Konstrukcje o schemacie до + dopełniacz: до Петра Великого, до Шевченко, до гостей, до следователя, до меня, до него, до нее, до тебя.

Шефнеры перекочевали в Россию из Прибалтики еще до Петра Великого (В.Ш.). До Шевченко не было у нас поэта более народного, более понятного массам (М.З.). - Подите, прилягте до гостей... (В.Шиш.). - Прошу, согласно инструкции, ничего не шевелить до следователя (В.Шиш.). А ты до меня со многими целовался? (В.Ш.). Вид у сахара [куска] такой, будто до него кто-нибудь им уже пользо-

вался (Т.С.-Т.). Татьяна Павловна сказала сейчас все, что мне надо было узнать и чего я никак не мог понять до нее (Ф.Д.). А планы будущих действий утверждены до тебя (К.С.).

B. Konstrukcje o schemacie раньше + dopełniacz: раньше Лели, раньше деда, раньше матери, раньше нас.

- Я раньше Лели ухожу на работу (В.Ш.). Если кто-нибудь из нас торопился протянуть ложку к чашке раньше деда, он хмурил брови (Ф.Г.). Он один [буйвол] жил раньше матери, и мать сама знала о нем по преданию (Ю). И все другие раньше нас пройдут повсюду (П.Н.).

C. Konstrukcje o schemacie прежде + dopełniacz: прежде самого хозяина, прежде казаков, прежде других.

Гости тоже были в веселом расположении духа и без церемонии вошли прежде самого хозяина (Н.Г.). Но горцы прежде казаков взялись за оружие и били казаков из пистолетов и рубили их шашками (Л.Т.). Прежде других этому [мытью бататов] научился молодняк (НЖ).

D. Przykład konstrukcji o schemacie перед + narzędnik: перед самым немцем.

Лежу и вспоминаю, как в первую осень перед самым немцем, картошку в поле копали (П.П.).

E. Konstrukcje z przyimkami: вперед, наперед, поперед.

a. Przykłady konstrukcji o schemacie вперед + dopełniacz: вперед меня, вперед мужиков[19].

Мне придумывать нечего... Ты вперед меня придумал, когда... мать уморил взаперти... (А.И.). Ах, постреленок, вперед меня узрел (Г.М.). Этак Ерунда о нашем уговоре вперед мужиков будет знать (Г.М.).

b. Przykład konstrukcji o schemacie наперед + dopełniacz: наперед дочери.

Генеральша бы, как окунь, наперед дочери за блесной - и попалась бы на крючок (Г.С.).

c. Przykład konstrukcji o schemacie поперед + dopełniacz: поперед нас, поперед других[20].

---

[19] Konstrukcję z przyimkiem вперед odnotowałem też w definicji realnoznaczeniowej tzw. Małego słownika akademickiego (!): Прежде [...] Вперед кого-л., раньше кого-л. (СРЯ, III, 514).

[20] Jedna odnotowana konstrukcja z przyimkiem поперед ma wyraz zależny będący nazwą pojęcia: поперед всех (воспоминаний); por. И вспоминалось тоже легко, легко и живо - потому и всплыло поперед всех именно это воспоминание (В.Р.).

Лень-матушка поперед нас родилась (И.Г.). Иннокентий Иванович, старающийся обо всем знать поперед других (В.Р.).

* W języku polskim odnośne treści wyrażane są konstrukcjami narzędnikowymi z przyimkiem przed; por. przed Hitlerem ('przed okresem rządów hitlerowskich'): Z pisarzy mniej lub więcej uznanych przez społeczeństwo przed Hitlerem, nie poparł go nikt (L). Konstrukcji tego typu używa się rzadko, przy tłumaczeniu wyrażeń rosyjskich stosuje się raczej struktury z rzeczownikami czynnościowymi, na przykład до меня - przed moim przyjazdem, до следователя - przed przybyciem sędziego.

2.1 § 1.4. Konstrukcje sytuujące czynność przed upływem oznaczonej ilości czasu

Istnieje pewna liczba konstrukcji, które występują z wyrazem zależnym oznaczającym interwał temporalny. Interwał ten nie będąc lokalizatorem, określa jedynie miarę oddalenia czynności od jakiejś granicy temporalnej, usytuowanej w późniejszym czasie, którą wyznacza kontekst (zob. 2.1 § 1.4.2). Przy budowie tych konstrukcji realizowane są schematy syntaktyczne: cztery biernikowe z przyimkami: за (2.1 § 1.4.1.1.F-G, 2.1 § 1.4.1.2.B, 2.1 § 1.4.2.A-B), назад (2.1 § 1.4.1., 2.1 § 1.4.1.1.Aa-b, 2.1 § 1.4.1.2.A), тому (2.1 § 1.4.1.1.Ca-b), тому назад (2.1 § 1.4.1.1 Ba-b, G); trzy narzędnikowe z przyimkami: назад (2.1 § 1.4.1.1.E, 2.1 § 1.4.1.2.C), перед (2.1 § 1.4.2.B), раньше (ранее) (2.1 § 1.4.1.1.D, 2.1 § 1.4.1.2.D) i jednego dopełniaczowego z przyimkiem до (2.1 § 1.4.2.A).

2.1 § 1.4.1.

Konstrukcje sytuujące czynność przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz od nie zaznaczonej granicy są budowane według sześciu schematów: czterech biernikowych z przyimkami назад, тому назад[21], тому, за i dwóch narzędnikowych z przyimkami: раньше

---

[21] Z reguły przyimek тому назад występuje w skostniałej postaci: najpierw zaimek, potem przysłówek, użycie inwersyjne jest unikatem. Taką jedyną w swoim rodzaju jest konstrukcja z tekstu N. Niekrasowa: два века с половиною назад тому; por. Мой предок Оболдуй Впервые поминается В старинных русских грамотах Два века с половиною назад тому.

(ранее) i назад. Poza tym były odnotowane nie mające praktycznego znaczenia pojedyncze konstrukcje o schemacie biernik + взад[22] (nienormatywne) i за + biernik + тому назад (przestarzałe). Największą produktywność wykazuje schemat biernikowy z przyimkiem назад. Spośród sześciu typów konstrukcji, pięć (z wyjątkiem konstrukcji biernikowych z przyimkiem за) - z reguły występuje w postpozycji w stosunku do wyrazu zależnego (неделю назад, неделю тому назад, неделю тому; неделей раньше, неделей назад). Konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem тому назад są wypierane przez konstrukcje o schemacie biernik + назад. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem тому są reliktem ubiegłej epoki i najprawdopodobniej wyjdą w ogóle z użycia, natomiast konstrukcje narzędnikowe z przyimkami раньше (ранее) i назад są zjawiskiem nowym, wchodzącym do języka rosyjskiego dopiero od pewnego czasu.

Niezaznaczenie granicy czasowej, właściwe rozpatrywanym konstrukcjom, przy ustalaniu czasu sytuowanej czynności lub stanu nie nastręcza trudności. Odliczanie wstecz następuje od chwili relacji lub od granicy wskazanej przez kontekst, na przykład jeśli w 1983 r. publikuje się tekst o bitwie informując, że "сражение произошло 40 лет назад", to jest jasne, że bitwa miała miejsce w 1943 r. Czasem zdarza się, że informacja jest zdublowana: podaje się w tym samym zdaniu nie tylko, ile czasu upłynęło od momentu, w którym coś się działo, ale również i to, kiedy to faktycznie było, na przykład: 40 лет назад, 5 июля 1943 года, началось одно из величайших сражений Великой Отечественной войны (П)[23]. Z tego rodzaju redundancją spotykamy się jednak tylko wyjątkowo.

Rozpatrywane konstrukcje sytuują czynność z reguły przed odcinkami czasu oznaczonymi nazwami jednostek rachuby czasu: godzinami, dniami, tygodniami (2.1 § 1.4.1.1). Konstrukcje sytuujące czynność przed odcinkami czasu nie sprecyzowanymi pod względem

---

[22] Por. Было тому... сколько? .. четыре года взад (M.3.).

[23] Por. kontekst polski tego samego typu: 41 lat temu 19 kwietnia 1943 r. wybuchło powstanie w Getcie Warszawskim (gazeta datowana dniem 19 IV 1984 (TL)).

długości trwania reprezentowane są tylko kilkoma przykładami (2.1 § 1.4.1.2)[24].

2.1 § 1.4.1.1.

Konstrukcje rozpatrywanej grupy semantycznej z wyrazem zależnym będącym nazwą odcinka czasu jednoznacznie sprecyzowanego pod względem długości trwania są realizowane według sześciu schematów syntaktycznych: czterech biernikowych z przyimkami: za, назад, тому, тому назад i dwóch narzędnikowych z przyimkami: назад i раньше (ранее).

A. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem назад przeważnie mają wyraz zależny usytuowany lewostronnie (w prepozycji), prepozytywne usytuowanie przyimka jest bardzo rzadkie.

a. Przykłady konstrukcji o schemacie biernik + назад: два дня назад, пять лет назад.

Он приехал два дня назад (УССРЯ). Пять лет назад [...] он этак не выкамаривал (Ю.Т.).

b. Przykład konstrukcji o schemacie назад + biernik: назад два месяца.

Никто бы меня не узнал, кто видел меня назад два месяца (Ф.Д.).

B. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem тому назад z reguły występują z wyrazem zależnym w prepozycji, struktury inwersyjne należą do rzadkości.

a. Przykłady konstrukcji o schemacie biernik + тому назад: неделю тому назад, сто лет тому назад.

Проценко вернулся в дивизию совсем недавно, всего неделю тому назад (К.С.). Шкап сделан ровно сто лет тому назад (А.Ч.).

b. Przykład konstrukcji o schemacie тому назад + biernik: тому назад недели две.

---

[24] Por. okazjonalną konstrukcję три километра назад, użytą adnominalnie w znaczeniu 'czas potrzebny na przebycie trzech kilometrów drogi konnym zaprzęgiem': А я переживаю свое совсем недавнее, всего три километра назад, волнение (НМ). Jako wyjątkowe należy też uznać konstrukcje o schemacie за + biernik, w których rzeczownik zależny wyraża nie czas dzielący czynność od lokalizatora (w minutach, godzinach, latach itp.) lecz liczbę poprzedzających go czynności, na przykład w języku sportowców: за два тура до конца турнира, за три тура до финиша, itp.; por. Спартаковцы досрочно, за два тура до конца турнира, обеспечили себе в будущем году место в группе сильнейших (ВечЛ). За три турнира до финиша [tytuł] (КЗ).

Тому назад недели две, посылали для переговоров [...] майора Ольгина (М.Заг.).

C. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem тому: сутки тому, двадцать пять лет почти тому, лет двенадцать тому, года три тому; тому лет двадцать.

a. Przykłady konstrukcji z prepozytywnym użyciem wyrazu zależnego:

Сутки тому был взят Минск (Ю). Помнишь, какой я прибыл в Братск, двадцать пять лет почти тому? (О). Кук, безнадежно влюбленный в Нину [...] еще года три тому выписал из Америки и подарил ей к именинам великолепное, в двенадцати томах, издание "Лютер Бёрбанк, его методы и открытия" (В.Шиш.). Мы же как-то, дай бог памяти, лет двенадцать тому, на родительском собрании, рядом за партой сидели (П.П.).

b. Przykład konstrukcji z biernikiem w postpozycji:

Тому лет двадцать, как нас из полка перевели сюда (А.П.).

D. Konstrukcje o schemacie narzędnikowym z przyimkiem раньше (ранее): часом раньше, неделей раньше, годом раньше; тремя месяцами ранее.

Уж была какая-то особая нить, связывающая их иначе, чем это было часом раньше (П.П.). 1 августа в Риме бесследно исчез прибывший туда неделей раньше сотрудник МИД СССР Виталий Сергеевич Юрченко (И). А начиналась работа эта тремя месяцами ранее, когда мы вновь "сели на раскоп" (ЗС). Годом раньше Петр I издал "Устав морской" (НЖ).

E. Przykład konstrukcji narzędnikowej z przyimkiem назад: неделей назад.

У немцев что-то произошло [...] если неделей назад за невыполнение нормы просто оставляли на работе в ночь, то позавчера пятерых женщин расстреляли (П.П.).

F. Osobną grupę stanowią struktury eliptyczne - konstrukcje biernikowe o schemacie за + biernik: за десять минут, за несколько дней, за сутки; века за два, за три.

За десять минут он еще чувствовал себя как всегда (Ф.Д.). Я развернул листок: на нем четко и ясно был написан адрес Ламберта а заготовлен был, очевидно, еще за несколько дней (Ф.Д.). - Лишь бы сейчас не прилетел к нам гидросамолет [...] - Не должен. Обычно дают заявку за сутки (ВС). Кто-то издревле, века за два, за три начал заботиться о том, чтобы не вырубались деревья и в благодарность за это какие они стали мощные, в два охвата (С.С.-Ц.).

G. W języku rosyjskim starszej doby funkcjonowała również rozbudowana struktura o schemacie за + biernik + тому назад (dzisiaj zapomniana): за неделю тому назад, за два месяца тому назад.

[Адриан] думыл о проливном дожде, который, за неделю тому назад, встретил у самой заставы похороны отставного бригадира (А.П.). Последнее [письмо] пришло за два месяца тому назад (Н.Ст.).

* Do wyrażania przedstawionych treści polszczyzna stosuje konstrukcje biernikowe z przyimkiem temu i przysłówkiem wcześniej oraz narzędnikowe z przyimkiem przed, na przykład rok temu, rok wcześniej, przed czterema laty; por. Rok temu było jeszcze nam dobrze (SPP PWN). Rok wcześniej zmuszeni byliśmy odmówić wydania paszportu niemal co piątej osobie deklarującej chęć podróży do krajów zachodnich (TL). Wyjechała z Warszawy przed czterema laty (W.Perz.). W znaczeniu rosyjskiego назад w polszczyźnie czasem pojawia się niepoprawne wstecz[25]. na przykład A jeszcze parę dni wstecz - [mogłem] zapewnić, że mam dla nich [przyszłych pracowników Uniwersytetu Szczecińskiego] locum (P). A. Mickiewicz używał również wyrażenia od z dopełniaczem; por. Choć mąż zginął od roku, Ja go wskrzeszę dziś jeszcze. Od kilku godzin słońce zaszło. Por. też dawne rokiem pierwej: Rokiem pierwej posłał był do druku trzy księgi (W.M.).

2.1 § 1.4.1.2.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność przed upływem oznaczonej ilości czasu z wyrazem zależnym nie precyzującym dokładnie długości odcinka czasu są realizowane według czterech schematów syntaktycznych: dwóch biernikowych z przyimkami за i назад i dwóch narzędnikowych z przyimkami назад i раньше. Należą tu konstrukcje z takimi wyrazami zależnymi, jak: секунда i минута (w znaczeniu 'chwila, moment'), время i жизнь (z ograniczającymi determinantami).

A. Konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem назад: минуту назад, некоторое время назад, всю жизнь назад.

Минуту назад Виктора [...] видели на главном конвейере (В.Л.). Комета, которую он некоторое время назад видел приближающейся к Солнцу, теперь от него удалялась (ЗС). Они торопливо текли [...] два одинаковых, встретившихся наконец-то [...] могших столкнуться четверть, полжизни, всю жизнь назад - или не столкнуться вовсе (М.Г.).

---

[25] SPP PWN konstrukcję tę uznaje za niepoprawną (s. 889), zauważmy jednak, że w SJP użyto jej w definicji realnoznaczeniowej (wyrażenie przed niedawnymi laty zdefiniowano jako 'niedawno, kilka lat wstecz' (t. IV, s. 37)).

B. Konstrukcje o schemacie за + biernik: еще за минуту.

Почему меня вдруг осенила идея сделать модель аэроплана Блерио? Еще за минуту я даже не думал об этом (В.К.). Улица, за минуту кипевшая народом, почти опустела (Д.Г.).

C. Przykład konstrukcji o schemacie narzędnikowym z przyimkiem назад: минутой назад.

В голове тонко, непрерывно звенело, глаза слезились: минутой назад перед ним стоял чистый, нетронутый лес (П.П.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie narzędnikowym z przyimkiem раньше: секундой раньше.

Секундой раньше успел передвинуть автомат (П.П.).

* Odpowiednikami polskimi przedstawionych konstrukcji są wyrażenia narzędnikowe z przyimkiem przed; por. минуту назад, минутой назад, за минуту, секундой раньше - przed chwilą (też chwilę przedtem). Okazjonalnie mogą się pojawić i inne struktury, na przykład biernikowe z przyimkiem temu; por. pokolenie temu, dwanaście sezonów temu: Wydarzenie tam opisywane miało miejsce całe pokolenie temu (ŻL). Nam zaoszczędzono tych emocji. Może utwór Bertolucciego był wówczas, dwanaście sezonów temu, zbyt drogi? (ŻL).

2.1 § 1.4.2.

Konstrukcje służące do sytuowania czynności przed upływem czasu liczonego wstecz od innej czynności lub stanu mają postać rozbudowaną, tzn. składają się z dwóch wyrażeń, według schematów: за + biernik + до + dopełniacz i за + biernik + перед + narzędnik[26]. Pierwszy człon struktury określa miarę oddalenia sytuowanej czynności, człon drugi ustala granicę temporalną, od której dany czas liczy się wstecz. W charakterze lokalizatorów występują przeważnie rzeczowniki czynnościowe, ale sporadycznie mogą być użyte również inne, w tym nawet nazwy osób.

---

[26] Odnotujmy, że (1) podczas gdy w słowniku poprawnościowym (Трудности словоупотребления и варианты норм русского литературного языка, Ленинград 1973, s. 136) konstrukcje o schemacie за + biernik + перед + narzędnik uznaje się za nienormatywne, to w ССРЛЯ (t. IV, s. 200) przytacza się je bez żadnej kwalifikacji; (2) w języku rosyjskim starszej doby funkcjonowała odmianka konstrukcji за + biernik + до + dopełniacz z przyimkiem через na miejscu przyimka за: na przykład через неделю до отъезда; por. Я был у него через неделю до отъезда (ТСЖВЯ).

A. Konstrukcje o schemacie за + biernik + до + dopełniacz: за день до драки, за шесть дней до выезда, за четыре-пять дней до стипендии, за шесть и более суток до отправления поезда, за месяц до чемпионата мира, за год до Чинкова, за пять тысяч лет до нашей эры.

У кого почевал за день до драки гражданин Гольцов? (В.П.). Доставка их [заказов] производится за шесть дней до выезда (ВМ). За четыре-пять дней до стипендии сарделек мы уже не ели (В.Ш.). В осенне-зимний период заказы принимаются за 6 и более суток до отправления поезда, а доставка билетов производится за 3 суток до выезда (ВМ). За месяц до чемпионата мира состоялось первенство СССР (П). [Фурдецкий] был назначен сюда за год до Чинкова [фамилия] (О.К.). Одомашнили его [верблюда] примерно за пять тысяч лет до нашей эры (НЖ).

B. Konstrukcje o schemacie за + biernik + перед + narzędnik: за два месяца перед отправкой в тайгу, месяца за два перед этим, за сто лет перед Пугачевым.

- Старые охотники соблюдают старый обычай: за два месяца перед отправкой в тайгу на охоту они [...] даже не умываются (Б.М.). Месяца за два перед этим я гулял на юбилее у одного областного работника (М). Подробности сей казни разительно напоминают казнь другого донского казака, свирепствовавшего за сто лет перед Пугачевым (А.П.).

* Odnośne konstrukcje polskie tworzone są według schematów na + biernik + przed + narzędnik, biernik + przed + narzędnik, na przykład na dzień przed otwarciem, rok przed ślubem: Genscher interweniował na dzień przed otwarciem (TL). Mama zmarła dokładnie rok przed moim ślubem (TT).

Uwagi i wnioski

I. W konstrukcjach prelokacyjnych niefazowych sytuujących czynność w nieokreślonym czasie przed lokalizatorem najszerszy zakres występowania wykazały przyimki: до, к, в канун, в преддверии, перед, прежде, раньше (ранее), глядя на, które odnotowane zostały we wszystkich trzech badanych grupach struktur (sytuujących czynność: (1) przed oznaczonym odcinkiem czasu sprecyzowanym pod względem długości trwania; (2) przed oznaczonym odcinkiem czasu nie sprecyzowanym pod względem długości trwania; (3) przed inną czynnością lub stanem).

II. Tylko w dwóch grupach badanych struktur wystąpiły konstrukcje z przyimkami близ, под, около. Odnotowano je w konstrukcjach sytuujących czynność przed oznaczonym odcinkiem czasu, zarówno sprecyzowanym, jak i nie sprecyzowanym pod względem długości trwania.

III. Tylko w konstrukcjach sytuujących czynność przed oznaczonym odcinkiem czasu nie sprecyzowanym pod względem długosci trwania oraz przed inną czynnością lub stanem wystąpiły przyimki задолго до, незадолго до.

IV. Tylko w konstrukcjach sytuujących czynność przed inną czynnością lub stanem wystąpiły przyimki незадолго перед, вперед, наперед, поперед, предварительно.

V. Jeden przyimek (без) wystąpił tylko w konstrukcjach sytuujących czynność w ściśle określonej (w minutach) odległości czasowej przed daną godziną.

VI. W konstrukcjach sytuujących czynność przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz odnotowanych zostało pięć przyimków: за, назад, раньше, тому, тому назад. Największy zakres użycia ma przyimek за, który łącząc się z biernikiem sytuuje czynność przed upływem oznaczonego czasu, liczonego wstecz zarówno od zaznaczonej, jak i nie zaznaczonej granicy. Przyimek назад spośród pozostałych wyróżnia się tym, że występując w konstrukcjach sytuujących czynność przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz od nie zaznaczonej granicy, łączy się zarówno z biernikiem, jak i narzędnikiem.

VII. Przytoczony w pracy materiał świadczy o dużej różnorodności środków syntaktycznych wykorzystywanych w języku rosyjskim do wyrażania funkcji temporalnych o charakterze prelokacyjnym niefazowym, na przykład sytuowanie czynności przed lokalizatorem oznaczonym wyrazem ночь może się odbywać między innymi za pomocą konstrukcji przyimkowych o następujących schematach: ближе к + celownik (ближе к ночи), глядя на + biernik (глядя на ночь, на ночь глядя) до + dopełniacz (до ночи), к + celownik (к ночи), перед + narzędnik (перед ночью). Dla zobrazowania synonimiki

rozpatrywanych konstrukcji przytacza się niżej konstrukcje o schemacie до + dopełniacz (występują najczęściej) i poświadczone zebranym materiałem ich bliskoznaczne odpowiedniki.

армия: до армии - перед армией

весна: до весны - ближе к весне - в преддверии весны - к весне - перед весной - поближе к весне

война: до войны - незадолго до войны - перед войной

восход: до восхода солнца - перед восходом солнца

выдача: до выдачи задатка - раньше выдачи задатка

закат: до заката солнца - перед закатом солнца

заря: до зари - перед зарей

заход: до захода солнца - к заходу солнца - незадолго до захода солнца - перед заходом солнца

начало: до начала всенощной - к началу всенощной

ночь: до ночи - ближе к ночи - на ночь глядя - к ночи - перед ночью - раньше ночи

обед: ближе к обеду - к обеду - незадолго до обеда

петух: до петухов - раньше петухов

революция: до революции - в преддвери революции - к революции

снег: до снега - перед снегом

солнце: до солнца - задолго до солнца

срок: до срока - прежде срока - раньше срока

рассвет: до рассвета - ближе к рассвету - к рассвету - незадолго до рассвета - перед рассветом

свет: до света - педер светом - под свет

ужин: до ужина - незадолго перед ужином - перед ужином

час: до часу дня - около часу дня

я: до меня - вперед меня

VIII. Przyimki występujące w przeanalizowanej grupie konstrukcji różnią się między sobą co do możliwości sygnalizowania stopnia oddalenia sytuowanej czynności od lokalizatora temporalnego. Największą grupę stanowią te, które wskazują na względną bliskość (małe oddalenie) w czasie; ближе к, близ, близко к, в канун, в преддверии, глядя на, к, накануне, незадолго до, незадолго перед, около, поближе к, перед, под. Względną dalekość (znaczne oddalenie w czasie) wyraża przyimek задолго до. Inne przyimki występujące w konstrukcjach prelokacyjnych niefazowych swą treścią

leksykalną sygnalizują tylko ogólne wyprzedzenie w czasie bez wskazywania na stopień oddalenia od lokalizatora, na przykład вперед, до, наперед, поперед, предварительно, прежде, раньше. Do obiektywnego wskazywania oddalenia w czasie (w konstrukcjach sytuujących czynność przed upływem oznaczonej ilości czasu) używa się przyimków: без, за, назад, тому, тому назад.

IX. Analiza rozpatrzonych konstrukcji na ich polskim tle pozwala poczynić następujące uwagi:

a. Cztery obecne w obu językach schematy syntaktyczne z tymi samymi genetycznie przyimkami tworzą konstrukcje temporalne o funkcjach prelokacyjnych niefazowych tylko w języku rosyjskim. Są to schematy: без/bez + dopełniacz, до/do + dopełniacz, за/za + biernik, к/ku[27] + celownik.

b. Jeden rosyjski schemat syntaktyczny, близ + dopełniacz, występuje z przyimkiem właściwym nieobecnym w polszczyźnie.

c. Osiemnaście rosyjskich przyimków wtórnych, funkcjonujących w konstrukcjach omawianej grupy semantycznej, nie występuje w podobnym kształcie leksykalnym w języku polskim. Są to przyimki tworzące konstrukcje: (1) z dopełniaczem: в преддверии, вперед, задолго до, накануне, наперед, незадолго до, поперед, предварительно, прежде, раньше; (2) z celownikiem: ближе к, поближе к, близко к; (3) z biernikiem: глядя на, назад, тому назад; (4) z narzędnikiem: назад, незадолго перед, раньше.

d. Dwa przyimki właściwe, odnotowane w zakresie rozpatrywanych funkcji temporalnych, występują w konstrukcjach obu języków. Chodzi o konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem перед/przed i biernikowe z przyimkiem под/pod.

e. Konstrukcje o schemacie перед/przed + narzędnik w zakresie funkcji prelokacyjnych niefazowych w języku polskim są stosowane znacznie szerzej niż w języku rosyjskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: перед седьмым ноября - przed siódmym listopada, перед светом - przed świtem, перед полуднем - przed południem, перед весной - przed wiosną, перед праздниками - przed

---

[27] W polszczyźnie starszej doby konstrukcje temporalne o funkcjach prelokacyjnych niefazowych z przyimkiem ku były w użyciu (zob. uwagi polskie w podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.4.H; 1.2.1.5.F; 1.2.2.A; 1.2.3.1.Ae).

świętami, перед сном - przed snem, перед дождем - przed deszczem. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie składniowym: перед самым поездом, перед самым немцем. Co się tyczy polszczyzny, to konstrukcje z przyimkami przed występują w niej często na miejscu rosyjskiego до: до двенадцати - przed dwunastą, до первого числа - przed pierwszym, до восемнадцати - przed osiemnastym rokiem życia. Poza tym w języku polskim stosuje się konstrukcje z tym przyimkiem do sytuowania czynności przed upływem oznaczonego czasu: przed chwilą, przed czterema laty (zob. uwagi polskie po 2.1 § 1.4.1.1; 2.1 § 1.4.1.2).

f. Konstrukcje temporalne o schemacie под/pod + biernik w rozpatrywanych funkcjach szerzej stosowane są w języku rosyjskim. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: под вечер - pod wieczór, под осень - pod jesień, под конец жизни - pod koniec życia, под старость - pod starość. Przykłady konstrukcji rosyjskich nie mających odpowiedników polskich o tym samym schemacie: под воскресенье, под седьмое, под 60 лет, под свет, под утро, под большие праздники, под выходные дни.

g. Trzy rosyjskie przyimki wtórne, stosowane w konstrukcjach omawianej grupy, mają odpowiedniki polskie będące jakby ich dokładnymi kalkami: около - około (z dopełniaczem), тому - temu (z biernikiem w prepozycji), в канун - w wigilię (wilię) (z dopełniaczem); por. около часу дня - około pierwszej po południu, пять лет тому - pięć lat temu, в канун праздника - w wigilię (wilię) święta.

h. Kilka przyimków polskich odnotowanych w zakresie rozpatrywanych funkcji temporalnych różni się od ich odpowiedników rosyjskich co do możliwości podobnego użycia. Należą tu na przykład konstrukcje o schemacie nad + narzędnik (np. nad wieczorem) i za + biernik (np. za kwadrans trzecia). Poza tym w języku polskim mamy kilka przyimków wtórnych nie występujących w podobnym kształcie w języku rosyjskim. Są to przyimki tworzące konstrukcje: (1) z dopełniaczem: koło (np. koło północy), w przeddzień (w przededniu) (np. w przeddzień wyjazdu, w przededniu rewolucji); (2) z biernikiem: wstecz (np. parę dni wstecz); (3) z narzędnikiem: (na) krótko przed (np. (na) krótko przed północą), (na) długo przed (np. (na) długo przed boomem naftowym); (zob. uwagi

polskie w podrozdz. 2.1 po §§: 1.2.1.2.D, 1.2.1.4.H, 1.1.1.E, 1.1.2.Bg, 1.2.1.2.F, 1.2.1.6.E, 1.2.2.B, F, 1.3.1.B-C, F, 1.4.1.1.G, 1.2.1.1.E-F, 1.3.3.1.B, 1.2.3.2.I).

i. Należy też zwrócić uwagę na odmienny kształt rosyjskich i polskich konstrukcji rozbudowanych, służących do sytuowania czynności przed upływem czasu liczonego wstecz od innej czynności lub stanu; por. ros. за + biernik + до + dopełniacz, за + biernik + перед + narzędnik i pol. na + biernik + przed + narzędnik (2.1 § 1.4.2.A-B).

2.1 § 2. Konstrukcje prelokacyjne fazowe

Język rosyjski stosuje również takie konstrukcje prelokacyjne które nie tylko informują o tym, że jakaś czynność jest wcześniejsza w odniesieniu do lokalizatora, lecz jednocześnie wskazują na moment jej zakończenia. W odróżnieniu od konstrukcji prelokacyjnych niefazowych, omówionych w 2.1 § 1, konstrukcje o charakterze fazowym, nazywane tu też finitywnymi, mają cechy dynamiczne, informują, że czynność jest kontynuowana do oznaczonego kresu (gdzie ustaje). Zawarta w nich informacja o końcowej granicy rozwijanej czynności determinuje charakter stawianych im pytań: до какого времени? по какое время[28]?

W pracy rozpatrzono następujące konstrukcje prelokacyjne o znaczeniu fazowym: dopełniaczowe z przyimkami: вплоть до, впредь до, до, celownikowe z przyimkiem к, biernikowe z przyimkami: на, по.

---

[28] W różnych konstrukcjach kres czynności komunikowany jest niejednakowo. Odnotowuje się m. in. sytuacje, kiedy: (1) lokalizator objęty jest sytuowaną czynnością (por. до осени - 'do jesieni włącznie'): Так и жил [Потев] от весны до осени третий год в этой Горяевке, перебивался кое-как зимой (Г.С.). (czas, w którym Potiew "жил" (wiosna, lato, jesień) przeciwstawiono czasowi, w którym "перебивался" (zima)); (2) lokalizator sytuowaną czynnością objęty nie jest (por. до первого августа ('do 31-go sierpnia włącznie')): Документы принимаются до первого августа (zob. o tym: М. В. Всеволодова, Способы выражения временных отношений в русском языке. Москва 1975, s. 215).

2.1 § 2.1. Konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną do oznaczonego odcinka czasu sprecyzowanego pod względem długości trwania

Wśród konstrukcji informujących o końcowej granicy rozwijanej czynności wyodrębnia się grupę struktur składniowych sytuujących czynność kontynuowaną do odcinków czasu określonych wyrazami oznaczającymi jednostki rachuby czasu: час, день, месяц, год, a także nazwami dni tygodnia i nazwami miesięcy. Podobnie jak przy wyrażaniu stosunków temporalnych intralokacyjnych (zob. 1.1 § 1.1.1.Ab, 1.1 § 1.2.3), również i tu trafiają się konstrukcje eliptyczne, na przykład: до шести вечера (opuszczono formę wyrazu час; por. до шести часов вечера); до первого января (opuszczono formę wyrazu число; por. до первого числа января); до шестидесяти (opuszczono formę wyrazu лето; por. до шестидесяти лет).

Odnotowane konstrukcje są budowane według następujących schematów: до + dopełniacz (podrozdz. 2.1 §§: 2.1.1.Aa-b, 2.1.2.A, Ba, Ca, 2.1.3.A, 2.1.4.A, B); по + biernik (2.1 § 2.1.2.Bb, Cb, 2.1 § 2.1.3.B); к + celownik (2.1 § 2.1.2.Bd, Cd; 2.1 § 2.1.3.C), на + biernik (2.1 § 2.1.1.B, 2.1 § 2.1.2.Bc, Cc).

2.1 § 2.1.1.

Do sytuowania czynności kontynuowanej do oznaczonej godziny stosuje się z reguły konstrukcje o schemacie до + dopełniacz, rzadziej на + biernik.

A. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до mogą być pełne - z formą wyrazu час i kwantyfikatorem - bądź eliptyczne - bez formy wyrazu час (tylko z kwantyfikatorem - liczebnikiem głównym).

a. Przykład konstrukcji nieeliptycznej: до семи часов утра, до двух часов ночи, до третьего часу.

Отдыхали до семи часов утра уставшие машины шпалозавода (В.Л.). В общем, опять мы накрыли стол и засиделись до 2 часов ночи (НЖ). Долго, до третьего часу ночи, щелкал на счетах, выхеривал и вносил в книгу Яков Назарыч (В.Шиш.).

b. Przykład konstrukcji eliptycznej: до шести вечера.

Провозились до 6 вечера (НЖ).

B. Przykład konstrukcji biernikowej z przyimkiem на: на пятнадцать часов ноль семь минут.

На 15 ч. 07 минут московского времени корабль совершил 60 оборотов вокруг земли (Сп).

* Odpowiedniki polskie są konstruowane według schematu do + dopełniacz, na przykład do drugiej nad ranem, do trzeciej: Ty o siódmej już chrapiesz, tu nie śpią do trzeciej (A.F.). Wiele dziewcząt czekało aż do drugiej nad ranem (L).

2.1 § 2.1.2.

Wśród konstrukcji sytuujących czynność kontynuowaną do oznaczonego dnia można rozróżnić trzy podstawowe rodzaje, zależnie od charakteru wyrazu zależnego: (1) wyraz zależny konstrukcji jest nazwą dnia tygodnia; (2) wyraz zależny jest nazwą datowanego dnia miesiąca; (3) wyraz zależny jest nazwą dnia skonkretyzowanego. Odnotowane konstrukcje z wyrazem zależnym - nazwą dnia tygodnia mają postać wyrażeń dopełniaczowych z przyimkiem до, pozostałe konstrukcje są budowane według czterech schematów: до + dopełniacz, по + biernik, на + biernik, к + celownik. Konstrukcje z wyrazem zależnym - nazwą datowanego dnia miesiąca - mogą mieć następującą postać: (1) eliptyczną - wyrazem przyprzyimkowym jest kwantyfikator, właściwego wyrazu zależnego brak, na przykład восьмое марта (brak wyrazu число); (2) pełną, na przykład десятое число (używa się przy pominięciu nazwy miesiąca; zob. przykład w Ba).

A. Konstrukcje o schemacie до + dopełniacz z wyrazem zależnym - nazwą dnia tygodnia: до субботы.

До субботы я тоже успел провиниться (М.Горь.).

B. Konstrukcje z wyrazem zależnym - nazwą datowanego dnia miesiąca: до первого января 1806 года, до десятого числа; по тридцать первое мая; на пятнадцатое мая; к двадцать девятому июня.

a. Przykłady konstrukcji o schemacie до + dopełniacz.

Республиканский к[алендарь] существовал до 1 янв. 1806 г., когда Наполеон заменил его снова христианским к[алендарем] (ЭС). Председатель числился в отпуске - как раз ему оставалось отгулять до десятого числа (Н.С.).

b. Przykład konstrukcji o schemacie по + biernik:

По 31 мая проходит всесоюзный смотр безопасности движения (К).

c. Przykład konstrukcji o schemacie на + biernik:

Хочу засвидетельствовать что на 15 мая мы выдали 4.200 продовольственных карточек (НМ).

a. Przykład konstrukcji o schemacie к + celownik:

К 29 июня окруженная группировка противника была ликвидирована (М).

c. Konstrukcje z wyrazem zależnym - nazwą dnia skonkretyzowanego: до сегодняшнего дня, до сего дня; по сегодняшний день, по сей день; на сегодняшний день; к завтрашнему дню.

a. Przykłady konstrukcji o schemacie до + dopełniacz:

До сегодняшнего дня не найдены следы пропавшего в 1937 году самолета [...] Леваневского (НЖ). А успей - может, и жив был бы до сего дня (К.С.).

b. Przykłady konstrukcji o schemacie по + biernik:

[Володя] живет и здравствует по сегодняшний день (НМ). В Закавказье средиземноморская черепаха по сей день особой редкости не представляет (НЖ).

c. Przykłady konstrukcji o schemacie на + biernik:

Считается, что на сегодняшний день придумано 150-300 тысяч иллюзионных трюков (НЖ).

d. Przykład konstrukcji o schemacie к + celownik:

К завтрашнему дню вы должны подготовить все документы (УСССРЯ).

* Możliwe odpowiedniki polskie są budowane według schematu do + dopełniacz i po + biernik, na przykład do soboty, do pierwszego stycznia, do dnia dzisiejszego, po dzień 17 kwietnia (por. u A. Mickiewicza: Po dzień 17 kwietnia 1849).

2.1 § 2.1.3.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną do oznaczonego miesiąca są zbudowane według trzech schematów: до + dopełniacz, по + biernik, к + celownik.

A. Przykład konstrukcji o schemacie до + dopełniacz: до декабря прошлого года.

До декабря прошлого года мировой рекорд на дистанции 10.000 метров принадлежал шведу (Ю).

B. Przykład konstrukcji o schemacie по + biernik: по ноябрь.

Плавание на Дудинском направлении было продлено по ноябрь (И).

C. Przykład konstrukcji o schemacie к + celownik: к августу 1883 года.

К августу 1883 года острова были покрыты пышными тропическими лесами (НЖ).

* Por. odpowiedniki polskie: do grudnia zeszłego roku, do sierpnia 1883 roku, po sierpień 1883 roku.

2.1 § 2.1.4.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną do oznaczonego roku (lat) zbudowane są według jednego schematu: do + dopełniacz. Rozróżnić tu należy: (1) konstrukcje oznaczające czynność kontynuowaną do datowanego roku i (2) konstrukcje oznaczające czynność kontynuowaną do określonego roku (lat) czyjegoś życia.

A. Przykłady konstrukcji oznaczających czynność kontynuowaną do datowanego roku: до 1957 года, года до 1932-го.

До 1957 года секунда определялась по вращению Земли вокруг своей оси (НЖ). На доме № 23 по Шестой линии года до 1932-го можно было видеть большую вывеску (В.Ш.).

B. Przykłady konstrukcji oznaczających czynność kontynuowaną do określonego roku (lat) czyjegoś życia: до года, до семидесяти лет, до шестидесяти[29].

Наталья кормила детей грудью до года (М.Ш.). Для кого я себа сберегала, Для кого как фиалка цвела! До семнадцати лет не гуляла, А потом хулигана нашла (В.Ш.). Средний геолог может работать до шестидесяти (О.К.).

* Por. konstrukcje polskie o identycznej budowie: do 1957 roku, do roku, do siedemnastu lat, do sześćdziesiątki.

2.1 § 2.2. Konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną do odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania

Często wyrazem przyprzyimkowym w omawianych tu konstrukcjach o charakterze finitywnym jest jakaś forma rzeczownika - nazwy odcinka czasu, którego długość trwania jest rozumiana w przybliżeniu (por. 1.1 § 2). W zebranym materiale znalazły się między innymi konstrukcje z wyrazami - nazwami: (1) pór doby; (2) pór roku; (3) części jakiegoś odcinka czasu; (4) ogólnych pojęć czasu. Konstrukcje z tymi wyrazami realizowane są przede wszystkim według schematu dopełniaczowego z przyimkiem до (Aa-d) i rzadziej

---

[29] Tę samą treść komunikują konstrukcje z formą wyrazu возраст i stosownym determinantem, na przykład до десятилетнего возраста: До десятилетнего возраста Агджа страдал припадками эпилепсии (ЛГ).

- вплоть до (Ba-c). Tylko pojedyncze konstrukcje budowane są według dwóch innych schematów: по + biernik (C) i к + celownik (D).

A. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до odnotowane zostały z formami wyrazów: свет, петухи, солнце, утро, полдень, закат, вечер, заря, темнота, ночь, полночь; весна, лето, осень; начало, середина, половина, конец; время, пора.

a. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność kontynuowaną do określonej pory doby: до света (свету), до петухов, до вторых (третьих, последних) петухов, до солнца, до утра.

- Ты бы погодил до свету (Б.М.). Заснуть ей теперь не удавалось до света (М.Г.). Протасов вернулся в кабинет, до вторых петухов просматривал доставленный пришельцем материал (В.Шиш.). Гуляли почти целую ночь, до третьих петухов (В.Шиш.). Провалялся он там до последних петухов (Н.Л.). Просиживали они над этой бутылкой до петухов (Н.С.). На крыше они просидели до солнца (Л.Лн.). Ложился и легко спал до утра (М.Г.). Здесь он пробыл до того утра, когда фашисты перестали наступать (Ю). Он, проработав до полудня, пришел на выгон (Ю). Канонада, начавшаяся в семь утра, не прекращалась до заката (К.С.). [Флеммер] велел мне до вечера ничего не есть (В.К.). До самого вечера он на наблюдательном пункте (Ю). Федька засиделся у меня до позднего вечера (А. Гай.). Совещание педагогов длилось до глубокого вечера (В.Шиш.). Встаю в три часа утра и работаю до поздней зари (Т.С.-Т.). Значит, так и будут они до темноты там сидеть? (К.С.). Потом Воше до ночи читал им свои записки (Я.Г.). - Ты уйдешь, а она плачет до самой ночи (М.Г.). Я до полуночи занимался вычислениями (К.С.).

b. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność kontynuowaną do określonej pory roku: до весны, до лету (gwar.), до осени.

Светка быстро прислала ей встревоженное письмо, прося как-нибудь продержаться до весны (М.Г.). Не до лету лежать товару (М.З.). В Рамушеве мы прожили до осени (В.Ш.).

c. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność kontynuowaną do określonej części jakiegoś odcinka czasu: до начала лета, до середины зимы, до половины шестого утра, до конца дня.

До начала лета 1941 года Гитлер выбирал и громил свои жертвы поодиночке (П). Дом до середины зимы не отапливался (РГр). Час наступления отодвинут почему-то до половины шестого утра (С.С.-Ц.). Раскаты взрывов продолжались до конца дня (НЖ).

d. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność kontynuowaną d

odcinków czasu wyodrębnionych z nieokreślonej całości: до этого времени, до сих пор.

До этого времени Игорь Васильевич уже перенес два инфаркта (М). Но о их [динозавров] поведении до сих пор не было известно практически ничего (НЖ).

B. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem вплоть до odnotowane zostały z formami wyrazów: ночь, весна, лето; середина, конец.

a. Przykład konstrukcji sytuującej czynność do określonej pory doby: вплоть до ночи.

Танкисты не допустили преследования его [полка] немцами и длительным боем, вплоть до ночи, обеспечили закрепление полка на следующем рубеже (К.С.).

b. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność do określonej pory roku: вплоть до поздней весны 1940 года, вплоть до лета 1943 года.

Англия и Франция [...] вплоть до поздней весны 1940 года так и не вели боевых действий (О). Вплоть до лета 1943 года Гитлер запрещал строить крупные оборонительные полосы глубоко в тылу вермахта (О).

c. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność do określonej części jakiegoś odcinka czasu: вплоть до середины XX века, вплоть до самого конца мела.

Вопрос об участии правого полушария в психической деятельности оставался открытым вплоть до середины XX века (НЖ). Вплоть до самого конца мела аммониты были представлены тремя отрядами (НЖ).

C. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem по odnotowane zostały z formami wyrazu пора: по эту пору, по сию пору, по сю пору.

Слово навсегда соединилось [...] с ее не забытым и по эту пору голосом (О). - И даже телевизора у меня по сию пору нет (П.Н.). [Ризнич] работает и по сю пору[30] на фарфоровом заводе (Ю).

D. Odnotowano tylko jedną konstrukcję o schemacie к + celownik: к настоящему времени.

К настоящему времени найдено множество их [динозавров] остатков (НЖ).

* Odnośne konstrukcje polskie są budowane z reguły według schematu dopełniaczowego z przyimkiem до: до рана, до późnej nocy, aż do wiosny. W zebranym materiale znalazła się tylko jedna konstrukcja biernikowa z przyimkiem по: по wsze czasy (Właśnie podpisałem ustawę wyjmującą Rosję spod prawa po wsze czasy (GR).

---

[30] Według tegoż schematu (по + biernik) powstał przysłówek посейчас: У нас [...] была одна комната в общей квартире, отец посейчас в ней живет (М.Г.).

2.1 § 2.3. Konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną do zaistnienia innej czynności lub stanu

Kres czynności w konstrukcjach prelokacyjnych o charakterze finitywnym mogą też wyznaczać wyrazy przyprzyimkowe nazywające jakąś czynność wyrażoną *explicite* (rzeczownikami czynnościowymi) lub *implicite* (mianami przedmiotów konkretnych). Odnotowano konstrukcje zbudowane według trzech schematów dopełniaczowych z przyimkami: до (Aa, Ba), впредь до (Ac), вплоть до (Ab, Bb) i jednego biernikowego z przyimkiem по (Ad).

A. Odnotowane zostały konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną do zaistnienia stanu wyrażonego następującymi rzeczownikami o charakterze czynnościowym: приезд, выяснение, смерть. Konstrukcje są budowane według schematów: dopełniaczowych z przyimkami: до, вплоть до, впредь до i biernikowego z przyimkiem по.

a. Przykład konstrukcji o schemacie до + dopełniacz: до приезда следователя.

Оставим его [мальчишку] до приезда следователя (М.Горь.).

b. Przykład konstrukcji o schemacie вплоть до + dopełniacz: вплоть до приезда специалиста.

[Иван Алексеевич] оставался им [завуземом] пять месяцев и три дня, вплоть до приезда из губернии специалиста (С.Зал.).

c. Przykład konstrukcji o schemacie впредь до + dopełniacz: впредь до выяснения, впредь до особого разрешения, впредь до высочайшего повеления, впредь до решения райисполкома.

Даю, дескать, расписку о невыезде впредь до выяснения (М.З.). Он приказал мне опустить руки и не поднимать их впредь до особого разрешения (Н.С.). Семья графа Р. подала жалобу государю, и впредь до высочайшего повеления поручик был посажен под арест (М.З.). Первым делом он зашел к председателю райпотребсоюза чтобы запретить вывоз отловленных птиц впредь до решения райисполкома (Б.М.).

d. Przykład konstrukcji o schemacie по + biernik: по смерть.

За все твое доброе по смерть теба помнить буду (Ог).

* Do wyrażania podobnych treści w polszczyźnie najczęściej stosuje się konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до, rzadziej biernikowe z przyimkiem по, na przykład до приезда, до выяснения, по załamanie się: I tak zostało, aż po załamanie się III Rzeszy (L).

B. Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną do za-

istnienia stanu wyrażonego *implicite* mają wyrazy przyprzyimkowe będące wyłącznie nazwami rzeczy (por. 1.1 § 3.3.1 omawiający konstrukcje intralokacyjne sytuujące czynność w czasie wyrażonym *implicite* również przez nazwanie osób). W zebranym materiale konstrukcje te wystąpiły m. in. z formami rzeczowników армия, школа, институт, поезд, снег, самолет i przymiotników urzeczownikowionych: Нижний (= Нижний Новгород 'miasto'), Золотая (= Золотая звезда 'medal'). Konstrukcje budowane są według schematu dopełniaczowego z przyimkiem до. Konstrukcje te mają wyraz przyprzyimkowy przeważnie z determinantem w postaci zaimka самый uściślającego relację czasową: до самой армии, до самой школы, до самого института, до самого Нижнего. Dwie konstrukcje odnotowane zostały z wyrazem zależnym bez determinanta.

a. Przykłady konstrukcji z determinantem - formą wyrazu самый przy wyrazie zależnym:

Так и не увидел я часов до самой армии (Б.М.). До самой школы я росла, в общем, взаперти (М.Г.). До самого института она была теленком (М.Г.). Так до самого снега и скрывались в лугах (Б.М.). И опять замолчал до самого Нижнего (М.П.).

b. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:

Времени до самолета оставалось много (О.К.). До Золотой еще год воевал (П).

* Język polski w zasadzie takich konstrukcji nie stosuje; przy tłumaczeniu na miejscu rosyjskiej elipsy pojawia się rzeczownik czynnościowy, na przykład до самолета - do odlotu samolotu.

Uwagi i wnioski

I. Do najczęściej odnotowywanych konstrukcji temporalnych o funkcjach prelokacyjnych fazowych należą konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до. Możliwości użycia tego przyimka przy wyrażaniu odniesień, o których tu mowa, nie wydają się niczym ograniczone: może wystąpić z każdym wyrazem zależnym - nazwą lokalizatora temporalnego. Pozostałe przyimki tej grupy (по, вплоть до, на, к) używane są nieporównanie rzadziej i zakres ich stosowania jest leksykalnie ograniczony.

II. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до, najczęstsze w tej grupie, mają swoje bliskoznaczne odpowiedniki w wyrażeniach do-

pełniaczowych z przyimkiem вплоть до i rzadszych - celownikowych z przyimkiem к oraz biernikowych z przyimkami на, по. Zobrazowaniu tej synonimiki służy poniższy wykaz zawierający ciągi synonimiczne odnotowanych konstrukcji finitywnych z przyimkiem до.

весна: до весны - вплоть до весны

время: до настоящего времени - к настоящему времени

день: до сегодняшнего дня - к сегодняшнему дню - на сегодняшний день - по сегодняшний день

конец: до самого конца мела - вплоть до самого конца мела

лето: до лета - вплоть до лета

ночь: до ночи - вплоть до ночи

приезд: до приезда - вплоть до приезда

середина: до середины зимы - вплоть до середины зимы

час: до семи часов - на семь часов

III. Analiza konstrukcji na ich polskim tle pozwala poczynić następujące uwagi:

a. Dwa obecne w obu językach schematy syntaktyczne z genetycznie tymi samymi przyimkami tworzą konstrukcje temporalne o funkcjach prelokacyjnych fazowych tylko w języku rosyjskim. Są to schematy к/ku + celownik; на/na + biernik.

b. Dwa spośród rosyjskich przyimków wtórnych rozpatrywanej grupy różnią się swoją budową od odnośnych semantycznych odpowiedników polskich. Są to przyimki вплоть до, впредь до tworzące konstrukcje z dopełniaczem.

c. Dwa przyimki właściwe w zakresie rozpatrywanych funkcji temporalnych występują w konstrukcjach obu języków: до/do + dopełniacz по/po + biernik.

d. Uzus konstrukcji o schemacie до/do + dopełniacz w obu językach wykazuje dużą zbieżność: до двух часов ночи - do drugiej nad ranem, до сегодняшнего дня - do dnia dzisiejszego, до декабря прошлого года - do grudnia zeszłego roku, до года - do roku, до утра - do rana. Pewne różnice odnotowuje się przy oddawaniu niektórych konstrukcji rosyjskich sytuujących czynność kontynuowaną do zaistnienia stanu wyrażonego *implicite;* por. до самолета - do odlotu samolotu.

e. Konstrukcje o schemacie по/po + biernik w zakresie funkcji prelokacyjnych fazowych w obu językach używane są do wyrażania

tych samych treści temporalnych; por. по 31 марта - po dzień 31 marca, по сегодняшний день - po dzień dzisiejszy, по ноябрь - po listopad.

2.2. KONSTRUKCJE POSTLOKACYJNE

Konstrukcje sytuujące czynność po lokalizatorze, podobnie jak prelokacyjne, omówione w 2.1 wymagają jeszcze rozróżnienia zależnie od tego, czy informują tylko o odniesieniach następczości i nie wyrażają gramatycznego znaczenia ciągu czasowego (2.2 § 1), czy też informując o tym, że jakaś czynność jest późniejsza w relacji do lokalizatora, dają jeszcze dodatkową informację o momencie, od którego trwa dane działanie, granicy czasowej, od której jest kontynuowane (2.2 § 2).
Wykładnikami funkcji składniowych wyrażających stosunki o charakterze postlokacyjnym jest piętnaście przyimków: sześć właściwych (за, из, от, по, с, через) i dziewięć wtórnych (вслед за, начиная с, по истечении, по прошествии, погодя, позже (позднее), после, свыше, спустя).

2.2 § 1. Konstrukcje postlokacyjne niefazowe

Konstrukcje postlokacyjne o charakterze niefazowym, w odróżnieniu od fazowych, omawianych w 2.2 § 2, mają charakter statyczny: nie informują o kontynuowaniu czynności ani nie wskazują na jej początek. Rozpatruje się następujące konstrukcje: dopełniaczowe z przyimkami: по истечении, по прошествии, позже, после[31], с, свыше; celownikowe z przyimkiem по; biernikowe z przyimkami: за, погодя, спустя, через; narzędnikowe z przyimkami: вслед за, за, позже (позднее), с, спустя; miejscownikowe z przyimkiem по.

---

[31] Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem после mają także gwarową odmiankę w postaci wyrazu опосля, por. konstrukcje: опосля майских гулянок, опосля родин: Ну в город мы едем сразу опосля майских гулянок (В.П.); - Опосля родин долго-то оправляться некогда было (Ю).

2.2 § 1.1. Konstrukcje sytuujące czynność po oznaczonym odcinku czasu, sprecyzowanym pod względem długości trwania

W zestawieniu z odnośnymi konstrukcjami prelokacyjnymi, budowanymi według trzynastu schematów (zob. 2.1 § 1.1), rodzajów konstrukcji sytuujących czynność po lokalizatorach dokładnie precyzujących odcinki czasowe jest znacznie mniej. Są one realizowane według czterech schematów syntaktycznych: trzech dopełniaczowych z przyimkami: после (Aa, B, Ca), позже (Ab), свыше (Ac) i jednego biernikowego z przyimkiem за (Cb).

A. Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność po oznaczonej godzinie z reguły są budowane według schematu dopełniaczowego z przyimkiem после. Konstrukcje o innych schematach (wchodzą tu w rachubę konstrukcje dopełniaczowe z przyimkami позже, свыше) są reprezentowane tylko pojedynczymi przykładami.

a. Konstrukcje o schemacie после + dopełniacz: после пятнадцати часов, после одинадцати, после часу[32].

Большинство комнатных растений хорошо растут при условии освещения солнцем в утренние часы до 10 часов и во второй половине дня - после 15 часов (НЖ). После одиннадцати на лавочке появлялись солдаты (М.Г.). Иван Иваныч будет после часу (ЛГ).

b. Przykład konstrukcji o schemacie позже + dopełniacz: позже восьми часов.

Сеансы начинались рано, так как позже 8 часов появляться на улице запрещалось (В.К.).

c. Przykład konstrukcji o schemacie свыше + dopełniacz: свыше десяти часов.

Было уже не рано - свыше десяти часов, когда впереди показался большой конный отряд (С.С.-Ц.).

* Por. polskie: po godzinie dwunastej w południe, po ósmej. Byliśmy na miejscu po godzinie 12 w południe (GR). Po ósmej idę [...] do galerii obrazów (A.M.).

B. Konstrukcje sytuujące czynność po datowanym dniu, roku, stuleciu odnotowane zostały wyłącznie w schematach dopełniaczowych z

---

[32] Jak widać, mamy tu do czynienia z konstrukcjami eliptycznymi, podobnymi do opisanych w 2.1 § 1.1.1.

przyimkiem после: после тридцатого августа, после 1924 года, после семнадцатого года, после XIII века.

Только после 30 августа Тотлебена вспомнил Корнилов (С.С.-Ц.). После 1924 года бывать в старорусских местах мне не приходилось (В.Ш.). Что с ним сталось после семнадцатого года? (Ю). В южнорусской языковой области после XIII века б/пр. лок., как правило, не встречается (В.Т.).

* Por. polskie: po trzydziestym sierpnia, po roku 1924, po XIII wieku, na przykład u A. Mickiewicza: W Wilnie będę po pierwszym.

c. Również konstrukcje sytuujące czynność po oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia są budowane z reguły według schematu после + dopełniacz: после тридцати лет, после шестидесяти лет. Jedną odnotowaną konstrukcję biernikową z przyimkiem за (за тридцать) należy uznać za wyjątkową.

a. Konstrukcje o schemacie после + dopełniacz:

Только после тридцати лет я решился попробовать писать прозой (М.П.). Однако врачи решительно запретили Валентинову работать после шестидесяти лет (В.Л.).

b. Przykład konstrukcji o schemacie за + biernik:

Жизнь узнаешь далеко за тридцать (М.Горь.).

* Por. polskie: po trzydziestym roku życia, po trzydziestce (pot.), na przykład Po 75 roku życia tańsze bilety na linie krajowe PLL "Lot" [tytuł] (GR).

2.2 § 1.2. Konstrukcje sytuujące czynność po odcinkach czasu nazwanych wyrazami o niewyraźnym zakresie temporalnym

Również i w tej grupie, w zestawieniu z odnośnymi konstrukcjami prelokacyjnymi (zob. 2.1 § 1.2) uderza ubóstwo środków syntaktycznych. Konstrukcje sytuujące czynność po określonej porze doby lub roku są budowane prawie wyłącznie według schematu после + dopełniacz (2.2 § 1.2.1.Aa-b, 2.2 § 1.2.2.A,B). W zebranym materiale znalazły się tylko dwie konstrukcje utworzone według innego modelu: за + biernik (2.2 § 1.2.1.B).

2.2 § 1.2.1.

W wyekscerpowanych konstrukcjach sytuujących czynność po określonej porze doby powtarza się sześć wyrazów zależnych: рассвет,

утро, полдень, ночь, полночь, петухи. Uderza brak wyrazów день, вечер, poza tym, w porównaniu ze stanem odnotowanym w zakresie wyrażania funkcji intralokacyjnych (21 wyrazów lokalizuje czynność w poszczególnych odcinkach doby; zob. 1.1 § 2.3) i prelokacyjnych (16 wyrazów relatywizujących czynność względem oznaczonych pór doby; zob. 2.1 § 2.1), zarówno liczba konstrukcji, jak i ich frekwencja jest wyraźnie mniejsza.

A. Konstrukcje o schemacie после + dopełniacz: после рассвета, после полудня, после полуночи, после петухов; после этого утра, после глухой ночи, после ночи дежурства, после первых петухов, после третьих петухов.

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:

[АН-24] прибыл в Советский [...] после рассвета, то есть около девяти утра по местному времени (О). На командный пункт батальона Школенко добрался только после полудня (К.С.). После полуночи Ланс проснулся (Ю). - Я теперь засну [...] - ты разбуди меня после петухов (Л.Т.).

b. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:

Два дня после этого утра я не заходил в библиотеку (В.Ш.). Но и шарканье [...] после глухой ночи бывало почти так же радостно, как настоящий рассвет (М.П.). После ночи дежурства[33] хорошо было бы часок-другой, позавтракав, поспать (П.Н.). [Дарья] в ночь куда-то исчезла и вернулась только после первых петухов (М.Ш.). После третьих петухов Григорий собрался было перекочевать в горницу, но она его удержала (М.Ш.).

B. Konstrukcje o schemacie за + biernik: за полдень, за полночь[34].

На рудники приехали лишь за полдень (Б.М.). Уж было за полдень, когда его разбудил скрип двери (И.Г.). Ночной поезд подошел к вокзалу за полночь, перроны были пустынны (О). Часто Поленька приходила с работы за полночь, ложилась сразу в постель (С).

* Podobne treści język polski oddaje konstrukcjami miejscownikowymi z przyimkiem po: po dniu jasnym, po zachodzie, po zmroku

---

[33] Nie wykluczone, że chodzi tu nie o sytuowanie czynności po nocy, wyróżniającej się tym, że miano wtedy dyżur, lecz o lokalizację czynności po dyżurze, który trwał przez noc, inaczej mówiąc, po czynności mierzonej (zob. 2.2 § 1.3.2).

[34] Znaczenie konstrukcji за полночь ma też struktura за середину ночи: Было за середину ночи, шел при несильном ветре снег (М).

itp.; por.: Jako chmury przed burzą Gdy po dniu jasnym burzliwą noc wróżą (A.M.). Cały dzień pomagał [...] przy zwożeniu owsa i przyszedł dopiero po zachodzie do domu (S.P.). Do domu wrócił dobrze po zmroku (S.P.). Drobne koterie polityczne [...] objęły [...] po nocy 29-go rej polityczny (A.M.). W dawnej polszczyźnie z wyrazami południe i północ (północek) możliwe były konstrukcje postlokacyjne budowane według schematu z + dopełniacz: z południa, z północy, z północka; por. Zaraz z południa zrobiło się na wsi jakby święto (W.R.). Przybliżyłem się do jednej dużej wsi, o godzinie drugiej z północy (J.K.). O pierwszej z północka gospoda opróżniać się zaczęła (W.G.).

2.2 § 1.2.2.

W zebranym materiale jest tylko kilka konstrukcji sytuujących czynność po określonej porze roku. Odnotowane zostały przykłady z wyrazami лето, осень i зима: после зимы; после долгой зимы, после жаркого лета, после осени 1833 года.

A. Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:
Плоская, разоренная после зимы земля кружится по сторонам шоссе (Г.С.).

B. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:
Впервые попав после долгой зимы на берег былинной реки, я не замечал чавкающей под ногами земли (Г.С.). Бить! Шурфы! Осенью! После жаркого лета! (О.К.). После осени 1833 года [...] он не написал ни одной поэмы (Я.Г.).

* Por. możliwe odpowiedniki polskie: po długiej zimie, po upalnym lecie.

2.2 § 1.3. Konstrukcje sytuujące czynność po innej czynności lub stanie

Analiza tekstów wykazała, że najczęściej konstrukcje postlokacyjne używane są z wyrazami będącymi nazwami procesu, czynności lub stanu. Sytuowanie czynności może mieć różny charakter: sytuowana czynność może być odniesiona do innej czynności jako całości lub tylko do jakiejś mierzonej jej części; por. после работы i после часа работы. Tu też należą konstrukcje sytuujące czynność po czasie wyrażonym *implicite* - z wyrazami przyprzyimkowymi - nazwami przedmiotów konkretnych, osób i rzeczy.

Rozpatrywane konstrukcje (różne w różnym zakresie) są realizowane według schematów: dwóch dopełniaczowych z przyimkami: после (2.2 § 1.3.1.C, 2.2 § 1.3.2.Aa-b), с (2.2 § 1.3.1.D); jednego celownikowego z przyimkiem по (2.2 § 1.3.1.Ba-b); jednego biernikowego z przyimkiem через (2.1 § 1.3.2.B); trzech narzędnikowych z przyimkami: вслед за (2.2 § 1.3.1.G), за (2.2 § 1.3.1.F), с (2.2 § 1.3.1.E) i jednego miejscownikowego z przyimkiem по (2.2 § 1.3.1.Aa-b).

2.2 § 1.3.1.

Konstrukcje postlokacyjne niefazowe z wyrazem zależnym - rzeczownikiem o charakterze czynnościowym są budowane według następujących schematów: по + miejscownik, по + celownik, после + dopełniacz, с + dopełniacz, с + narzędnik, за + narzędnik, вслед за + narzędnik.

A. Konstrukcje o schemacie по + miejscownik występują przeważnie z wyrazem zależnym z determinantem (по достижении совершеннолетия, по окончании юридического факультета, по отъезде князя, по прилете в Тихвин, по зрелом размышлении, по смерти старика), rzadziej z wyrazem zależnym bez określenia (по приезде).

a. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:
В полном объеме такая способность возникает по достижении совершеннолетия - 18 лет (И). Прибыткин по окончании юридического факультета надеялся быстро сделать карьеру (Г.М.). Чуть ли не целый месяц по отъезде князя [...] о нем говорить было не принято (Ф.Д.). По прилете в Тихвин и Новую Ладогу уточните с военным командованием все условия полетов (ВС). Скорее машинально, чем по зрелом размышлении, он отправился искать судебно-медицинского эксперта (Ог). По смерти старика явился в поместье единственный его сын и наследник (П.А.).

b. Przykład konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:
По приезде они остановились в гостинице (О).

B. Konstrukcje o schemacie по + celownik: по приезду, по прилету; по достижению этого первого этапа, по окончанию работы, по зрелому размышлению[35].

---

[35] Konstrukcji postlokacyjnych o schemacie по + celownik używał A. Puszkin; słownik jego języka odnotowuje ich czternaście (na sześćdziesiąt trzy konstrukcje по z miejscownikiem). We współczesnym języku rosyjskim najczęściej pojawia się konstrukcja по зрелому (здравому) размышлению, współzawodnicząca

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:
Иван Алексеевич Бобровских [...] к кому я отправился сразу по приезду, такие качества имеет (О). По прилету у Саши Иванченкова разболелась спина (НЖ).

b. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:
Тогда, обыкновенно по достижению этого первого этапа, в Охранное отделение начинали поступать сведения о деятельности данного районного комитета (А. Март.). По окончанию работы, Петр спросил Ибрагима (А.П.). Нет, термин, в общем и целом говоря, верный, и исправлять его, по зрелому размышлению, я теперь не стану (С.Н.).

c. Konstrukcje o schemacie после + dopełniacz: после окончания университета, после ее отъезда, после ее смерти; после сна.

a. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:
После окончания университета в 1950 году работал сначала литературным сотрудником сельскохозяйственного отдела (А.И.). На следующий день после ее отъезда он отмечает, что ему грустно без нее (Т.С.-Т.). После ее смерти между ее друзьями часто поднимался вопрос о том, чтобы написать о ней воспоминания (Т.С.-Т.).

b.. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:
Коля всегда входил в комнату, где поселился гость, с каким-то сладостным потягиванием, словно он после сна разминал свои кости (Г.С.).

D. Konstrukcje o schemacie с + dopełniacz: с приезда, с работы, со службы, со сна.
Еще раз и теперь уже гораздо внимательнее, чем с приезда, оглядел он в трубу лагерь противника (С.С.-Ц.). Утром на работу отвозит, вечером с работы встречает (М). Не успел толком оглядеться со службы, как забрили его на войну (Б.М.). Она вышла на палубу и остановилась, не очень соображая со сна, что происходит (М.Г.).

E. Konstrukcje o schemacie с + narzędnik: со взятием противником Рославля, с вступлением Красной Армии в Польшу, с прекращением огня, с покончанием работы.
Со взятием противником Рославля положение Качалова может быть очень невыгодным (О). С вступлением Красной Армии в Польшу 21 июля 1944 года был создан

---

z konstrukcją по зрелом (здравом) размышлении. Według N. Ickowicza, konstrukcje celownikowe rozpatrywanego typu "находятся если не за пределами, то, в лучшем случае, в серой зоне, между нормой и ненормой" (Н. А. И ц к о в и ч, Очерки синтаксической нормы, Москва 1982, s. 103). W słownikach poprawnościowych konstrukcje te zaliczane są do nienormatywnych.

Польский комитет национального освобождения (О). С прекращением огня все вновь заняли свои места в траншее (Ю). С покончанием своей работы пошла домой (НМ).

F. Przykłady konstrukcji o schemacie за + narzędnik: за разлукой.

За горем приходит радость, за разлукой - свидание (В.Кав.).

G. Przykład konstrukcji o schemacie вслед за + narzędnik: вслед за созданием квантового генератора.

Такое сотрудничество позволило буквально вслед за созданием квантового генератора разработать на его основе первый молекулярный "хронометр" (НЖ).

* Do wyrażenia przedstawionych treści polszczyzna stosuje konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem po: po osiągnięciu pełnoletności, po przyjeździe, po ukończeniu szkoły, po pracy, po wkroczeniu do Polski, po rozłące itp.; por. Zaraz po przejechaniu dwóch stacji uczułem wielką ulgę (A.M.). Słowniki poświadczają również możliwość użycia konstrukcji o schemacie za + narzędnik (np. SJP Szym. przytacza w znaczeniu 'zaraz po' konstrukcję za nadejściem wiosny), ale przebadane teksty współczesne tego uzusu wydają się nie potwierdzać.

2.2 § 1.3.2.

Konstrukcje postlokacyjne sytuujące czynność po określonej, mierzonej części innej czynności mają charakter złożony. Podstawowym wyrazem przyprzyimkowym jest w nich nazwa jednostki rachuby czasu (минута, час, день, месяц, год) - przeważnie z kwantyfikatorem - wobec której rzeczownik oznaczający czynność mierzoną (występujący w dopełniaczu rządu (минута молчания, час работы)), będąc formalnie podrzędny, funkcjonalnie ma charakter określający (por. после минуты молчания). Konstrukcje te z reguły buduje się według schematu dopełniaczowego z przyimkiem после, trafiają się jednak również, chociaż rzadko, konstrukcje o schemacie через + biernik.

A. Przykłady konstrukcji o schemacie после + dopełniacz:

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez kwantyfikatora: после минуты молчания, после недели проливных дождей, после года одиночного заключения.

[Он переводил] во время редких прогулок, в часы дружеских бесед, когда после минуты молчания он бросался записывать найденную строчку (О). Гигантский

оползень, образовавшийся после недели проливных дождей в восточной части Перу, унес жизни более 20 крестьян (И). Освобожденный после года одиночного заключения не знает, что первые дни свободы - опасные дни (М.П.).

b. Konstrukcje z kwantyfikatorem przy wyrazie zależnym: после двадцати часов работы, после нескольких дней отдыха, после пятнадцати месяцев войны.

Это ['у всех около 36°'] вполне нормально после 20 часов непрерывной тяжелой работы (НЖ). После нескольких дней отдыха в Москве [...] вызывает меня Алексей Николаевич Старов (НЖ). Их возраст трудно определить уже сейчас, после пятнадцати месяцев войны (К.С.).

в. Przykład konstrukcji o schemacie через + biernik: через сутки езды.

Налево, за речкой Бурлой, через сутки езды, начиналась глухая тайга (Н.С.).

* Odnośne konstrukcje polskie tworzy się według schematu miejscownikowego z przyimkiem po: po chwili milczenia, po piętnastu miesiącach wojny, po dobie jazdy.

2.2 § 1.3.3.

Są też do odnotowania konstrukcje sytuujące czynność po czasie wyrażonym *implicite*. Podobnie jak przy wyrażaniu stosunków prelokacyjnych (zob. 2.1 § 1.3.4), chodzi o konstrukcje z wyrazami przyprzyimkowymi - nazwami różnych rzeczy i osób, znajdujących się na miejscu właściwych oznaczeń odcinków czasowych.

2.2 § 1.3.3.1.

Konstrukcje sytuujące czynność po czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) są budowane według schematów dopełniaczowych, najczęściej z przyimkiem после, a z niektórymi rzeczownikami również z przyimkiem с. Podobnie jak w konstrukcjach prelokacyjnych (zob. 2.1 § 1.3.3.1), użyte w tych konstrukcjach wyrazy zależne mają charakter metonimiczny, na przykład wyraz армия w konstrukcji с армии znaczy 'służba w armii (w wojsku)', a wyraz тюрьма w konstrukcji после тюрьмы - 'wyjście z więzienia'. Wiele z tych konstrukcji ma charakter przejrzysty; por. после тюрьмы 'po wyjściu z więzienia', после университета 'po ukończeniu uniwersytetu', после пива 'po wypiciu piwa', ale trafiają się też konstrukcje, których zrozumienie umożliwia tyl-

ko szerszy kontekst, na przykład co znaczy konstrukcja после этих часов? (W. Szyszkow użył w znaczeniu 'po obejrzeniu tego zegara').

A. Konstrukcje o schemacie после + dopełniacz: после завтрака, после обеда, после ужина; после школы, после дороги, после тюрьми, после пива; после этих часов, после баньки, после Днепра, после Сталинграда.

Утром после завтрака - программа полета (НЖ). Сразу после обеда отец молча накрывал лампу зеленым абажуром (В.К.). После ужина [...] все расходятся по своим постелям (И.Г.). Решил после школы поступить не в военно-морское училище [...] а в танковое (Ю). После дороги и позднего ужина они [гости] проспали дольше обыкновенного (Т.С.-Т.). Алпатов рассказывает все, что с ним было после тюрьмы (М.П.). Почему-то после пива его потянуло на высокий стиль (М). После этих часов Екатерина Вторая к белым ручкам своим прибрала его (В.Шиш.). После баньки, как говорил Петр I, продай портки, но остограмься (НЖ). Про себя Серпилин рассчитывал, что хорошо бы использовать дивизии третьего эшелона попозже, после Днепра (К.С.). - Успокоился после Сталинграда, что победа будет за нами (К.С.).

B. Konstrukcje o schemacie с + dopełniacz: с армии, с дороги[36], со свету.

А люди из колхозов уходят. С армии почти никто не оседает (П.П.). Приняв ванну, поспали с дороги, затем спустились вниз выпить кофе (М.Г.). Здесь темно [...] - Да со свету почти ничего не видно (К.С.).

* Część przytoczonych konstrukcji rosyjskich jest oddawana w polszczyźnie konstrukcjami miejscownikowymi z przyimkiem po z translatem wyrazu zależnego, na przykład после завтрака - po śniadaniu, после Сталинграда - po Stalingradzie; por.: W jednym z nich [klasztorze] przez cztery miesiące internowano po Stalingradzie feldmarszałka von Paulusa (L). Por. też с армии - po wojsku. Pewne konstrukcje przy tłumaczeniu wymagają nadania im w polszczyźnie formy *explicite*, na przykład после Днепра - po sforsowaniu Dniepru.

2.2 § 1.3.3.2.

Konstrukcje sytuujące czynność po czasie wyrażonym *implicite* przez

---

[36] Konstrukcja с дороги w opisywanym znaczeniu używana jest najczęściej.

nazwanie osoby budowane są według jednego schematu: после + dopełniacz. Zebrany materiał poświadcza występowanie w nich wyrazów zależnych będących: (1) rzeczownikami własnymi; (2) rzeczownikami pospolitymi; (3) zaimkami osobowymi. Przeważnie są łatwo czytelne, na przykład konstrukcja после дяди w zdaniu: После дяди в чугун полезла ложкой Рая (В.Л.), czasem jednak znajomości szerszego kontekstu, na przykład ze zdania: Розы целыми аллеями долго росли после отца (М.П.) bynajmniej nie wynika, że после отца znaczy 'po śmierci ojca'.

A. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym - rzeczownikiem własnym: после Валерия, после Леньки, после Гагарина.

Отпечатки лап вели точно в следующий кедрач, куда я направился после Валерия (С). Вышел Ленька [...] После Леньки высыпала мелкота (Ю). В век спутников, после Гагарина, все это выглядело нелепо (М.Г.).

B. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym - rzeczownikiem pospolitym: после нотариуса, после князя, после родителей, после доктора.

Потом после нотариуса у него была третья служба (М.П.). Вам теперь на квартире, после князя, одной-то скучно? (Ф.Д.). Остался князь после родителей еще малым ребенком (Ф.Д.). Я еще раз после доктора осмотрел, ощупал окровавленную голову убитого (П.Н.).

C. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym - zaimkiem osobowym: после тебя, после него.

Музыкальные вечера с "дядюшкой" у нас были только два раза после тебя (Д. М.-С.). Раньше газету, бывало, в руки не возьмет, теперь не только читает, а вырезает, и газета после него, как решето (М.П.).

* W polszczyźnie odnośne treści wyrażane są konstrukcjami miejscownikowymi z przyimkiem po; por. po mnie ('gdy mnie już nie będzie'): Po mnie niech spadnie niebo i skowronki zgniecie (A. M.); po Hitlerze: Po Hitlerze, Oświęcimiu, [...] Niemcy nie mają prawa żądać "normalności" w obcowaniu z żydowskimi współobywatelami (F). Przy przekładzie niektórych konstrukcji trzeba użyć rzeczownika czynnościowego; por. после него (ze zdania przytoczonego w C) i polski ekwiwalent - po przeczytaniu przez niego.

2.2 § 1.4. Konstrukcje sytuujące czynność po upływie określonego czasu

Część konstrukcji postlokacyjnych występuje z wyrazem zależnym oznaczającym interwał temporalny. Interwał ten nie będąc lokalizatorem, określa miarę oddalenia czynności od jakiejś granicy temporalnej usytuowanej w poprzedzającym ją czasie. Granicę tę wyznacza kontekst (zob. 2.2 § 1.4.1) lub dodatkowa konstrukcja syntaktyczna (zob. 2.2 § 1.4.2). Tu też należą konstrukcje sytuujące czynność w najbliższym kolejnym odcinku czasu następującym po upływie oznaczonej liczby idących jeden za drugim przedzielonych interwałami takichże odcinków czasowych (zob. 2.2 § 1.4.3) oraz konstrukcje służące do temporalno-frekwentatywnego sytuowania czynności cyklicznej (zob. 2.2 § 1.4.4).
Przy budowie tych konstrukcji realizowane są następujące schematy syntaktyczne: trzy dopełniaczowe z przyimkami: по истечении (2.2 § 1.4.1.1.F, 2.2 § 1.4.1.2.G), по прошествии (2.2 § 1.4.1.1.G, 2.2 § 1.4.1.2.Ca-b), после (podrozdz. 2.2 §§: 1.4.1.1.H, 1.4.1.2.F, 1.4.2.A, 1.4.2.Ca-b); cztery biernikowe z przyimkami: на (2.2 § 1.4.4.2.B), погодя (2.2 § 1.4.1.1.D), спустя (podrozdz. 2.2 §§: 1.4.1, 1.4.1.1.Ba-b, 1.4.1.2.Ba, 1.4.2.Ca-b, 1.4.3.B), через (podrozdz. 2.2 §§: 1.4.1, 1.4.1.1.A, 1.4.1.2.Aa-b, 1.4.2.A, B, 1.4.3.A, 1.4.4.1, 1.4.4.1.A, B, 1.4.4.2, 1.4.4.2.A, 1.4.4.2.A, B); dwa narzędnikowe z przyimkami: позже (позднее) (2.2 § 1.4.1.1.C, 2.2 § 1.4.1.2.E), спустя (2.2 § 1.4.1.1.E, 2.2 § 1.4.1.2.D) i jednego miejscownikowego z przyimkiem по (2.2 § 1.4.2.B).

2.2 § 1.4.1.

Konstrukcje sytuujące czynność po upływie oznaczonego czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy są budowane według ośmiu schematów: trzech dopełniaczowych z przyimkami: по истечении, по прошествии, после; trzech biernikowych z przyimkami погодя, спустя, через; dwóch narzędnikowych z przyimkami позже i спустя. Największą frekwencję użycia wykazują konstrukcje biernikowe z przyimkami через, спустя, najrzadziej są w użyciu konstrukcje z przyimkiem погодя: w całym zebranym materiale znalazło się tylko jedno wyrażenie.

Wyliczone schematy składniowe umożliwiają tworzenie konstrukcji sytuujących czynność po upływie oznaczonej ilości czasu liczonego w przód od momentu, który jest znany z kontekstu lub sytuacji a w samej konstrukcji językowo nie wyrażony. Nienazwanie lokalizatora nie nastręcza trudności przy ustalaniu czasu sytuowanej czynności (por. podobną sytuację w 2.1 § 1.4.1). Przykładem może być odczytanie treści konstrukcji через три года w tytule Диалог через три года (ЛГ). W podtytule artykułu podano: "Очерк В. Осипова «Процент удачи» был опубликован в «Лит. газете» 23 июня 1976 года [...] Недавно автор очерка снова встретился со своим героем". Jak z tego wynika, konstrukcja через три года ma odniesienie do lokalizatora, którym jest rok 1976. Dialog, o którym mowa w tytule, odbył się więc w 1979 r. Zdarza się, że lokalizator znajduje się w tym samym zdaniu, w którym użyto konstrukcji, na przykład dla konstrukcji год спустя poszukiwanym lokalizatorem w przytoczonym niżej zdaniu jest rok 1945; por.: Окончив в 1945 году среднюю школу, Анатолий Иванов, [...] год спустя поступил на факультет журналистики (А.И.). Często momentem, od którego liczy się upływ czasu, jest chwila mówienia, jak w zdaniu Извините, но я уезжаю через час (М.Г.). Rozpatrywane konstrukcje przeważnie sytuują czynność po odcinkach czasu sprecyzowanych pod względem długości trwania (2.2 § 1.4.1.1), ale odnotowuje się również konstrukcje z rzeczownikami nie będącymi nazwami jednostek rachuby czasu (2.2 § 1.4.1.2).

2.2 § 1.4.1.1.

Konstrukcje rozpatrywanej grupy semantycznej z wyrazem zależnym, będącym nazwą odcinka czasu jednoznacznie sprecyzowanego pod względem długości trwania, są realizowane według ośmiu schematów syntaktycznych wyliczonych w poprzednim paragrafie. Należy zaznaczyć, że w konstrukcjach biernikowych z przyimkiem спустя wyrazu zależnego częściej używa się w prepozycji, a konstrukcje narzędnikowe z przyimkami позже (позднее), погодя, спустя tylko tak są budowane (przyimek zawsze w postpozycji).

A. Konstrukcje o schemacie через + biernik: через две недели, через полтора года.

- Кузьма Юрьевич через две недели улетает на пленум (В.Л.). И, как выяснилось через полтора года, не напрасно боялись (Я.Г.).

B. Konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem спустя: час спустя, три дня спустя; спустя год.

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym w prepozycji:

Час спустя все скрылось в беловатом тумане (Г. Сен.). Три дня спустя оба приятеля катили по дороге в Никольское (И.Т.).

b. Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym w postpozycji:

Спустя год мы встретились вновь (ГСРЛЯ).

C. Konstrukcje o schemacie narzędnikowym z przyimkiem позже (позднее): сутками позже, годом позже, несколькими неделями позднее.

Три фронта должны были начать ее [Белорусскую операцию] завтра утром, 23 июня, а четвертый - сутками позже (К.С.). [Крестоносцы] разбившие лагерь в 1203 году в Константинополе [который они разграбили годом позже] видели в одной из церквей погребальный покров Христа (НЖ). Вот одна из причин ухода моего отца несколькими неделями позднее (Т.С.-Т.).

D. Przykład konstrukcji o schemacie biernikowym z przyimkiem погодя: неделю погодя.

Сыграли пышную свадьбу. А неделю погодя счастивая молодая жена с ужасом обнаружила, что Рашид Тифитулин вовсе не тот человек, за которого она выходила замуж (И).

E. Przykład konstrukcji o schemacie narzędnikowym z przyimkiem спустя: годом спустя.

В 1120 году епископ Лионский [...] отлучил от церкви гусениц и полевых мышей [...], годом же спустя он отлучил от церкви мух (П.М.).

F. Konstrukcje o schemacie по истечении + dopełniacz: по истечении установленных трех часов, по истечении всякого полугода.

По истечении установленных трех часов [...] наши войска возобновили боевые действия (НМ). По истечении всякого полугода он ревизовал накопившуюся [в копилке] медную сумму и заменял ее мелким серебром (Н.Г.).

G. Konstrukcje o schemacie по прошествии + dopełniacz: по прошествии двух-трех дней, по прошествии многих лет.

[Серебристые облака] очень нестойки и по прошествии двух-трех дней полностью исчезают (КП). И приезжают по прошествии многих лет, ну там, повзрослевшие дети (М).

H. Konstrukcje o schemacie после + dopłeniacz: после первых трех дней, после девяти лет, после стольких лет.

- Трудно вот так встречаться после девяти лет (П.П.). - Поговорите, есть о чем после стольких лет (П.П.). После первых трех дней начала прибывать Ангара (В.Р.).

* Do wyrażania przedstawionych treści polszczyzna stosuje konstrukcje o schematach: po + miejscownik, w + biernik + później, po upływie + dopełniacz; por. через две недели, спустя две недели, неделей позже, неделю погодя, неделей спустя, по истечении недели, по прошествии недели - po tygodniu, w tydzień później, po upływie tygodnia. Możliwe jest również użycie konstrukcji o schemacie za + biernik, ale tylko wtedy, gdy konstrukcja rosyjska oznacza, że coś zacznie się dziać po upływie określonego czasu, a więc wyraża treści (działania, procesy, stany) odnoszące się do przyszłości[37]. Nadrzędnikami tych konstrukcji mogą być czasowniki wyrażające stany i czynności ujęte jako procesy rozgrywające się w ramach czasu przyszłego (w znaczeniu bezwzględnym) lub innego, użytego sekundarnie w funkcji czasu przyszłego. Przykłady: (1) Konstrukcje z nadrzędnikami w czasie przyszłym: будут поставлены через неделю - będą postawione za tydzień, буду через три недели - będę za trzy tygodnie; por. - Хочу сказать, что через неделю на Усть-Чае все краны будут поставлены на консервацию (В.Л.). Сохранилась записка, посланная Генрихом Наваррским своей возлюбленной Габриель д'Эстре: "Не мойся, милая, я буду у тебя через три недели" (ВС); (2) Konstrukcje z nadrzędnikiem w czasie teraźniejszym, użytym w funkcji czasu przyszłego ('будущее немедленное'): кончается через десять минут - kończy się za dziesięć minut, уезжаю через час - wyjeżdżam za godzinę; por. Лекция кончается через десять минут (В.Л.). Я уезжаю через час (М.Г.); (3) Konstrukcje z nadrzędnikiem w czasie przeszłym, użytym w funkcji czasu przyszłego: уходил через три часа - odchodził za trzy godziny, начинались через два месяца - zaczynały się za dwa miesiące; por. Поезд уходил через три часа (М.Г.). Занятия в техникуме начинались через два месяца (М.Г.). Translatu za + biernik nie można użyć i trzeba się posłużyć inną konstrukcją (po + miejscownik, po upływie + dopełniacz, w + biernik + później), gdy konstrukcja rosyjska oznacza, że coś dzieje się lub działo się po upływie jakiegoś czasu. Konstrukcje adwerbalne tego typu mają

---

[37] Użycie przyimka za w znaczeniu 'po upływie' w odniesieniu do przeszłości odbierane jest jako rażące wykolejenie; por. ubolewanie z tego powodu w "Życiu Warszawy", gdzie w 1984 r. pisano: "Epidemicznie szerzy się «przyjechałem za dwa lata»" (nr 281, s. 12).

nadrzędnik wyrażony czasownikiem w czasie teraźniejszym lub przeszłym (bezwzględnym), na przykład сижу и читаю через двадцать лет - siedzę i czytam po dwudziestu latach (po upływie dwudziestu lat, w dwadzieścia lat później), сидели через четверть часа - siedzieli po kwadransie (po upływie kwadransa, w kwadrans później); por. 20 лет тому назад [...] я начала писать эту книгу [...] И вот теперь, через 20 лет сижу одна и читаю (С.Т.). Через четверть часа они оба [...] сидели в конторе (А.И.). Konstrukcje tego typu często są używane w tytułach z elipsą właściwego nadrzędnika, na przykład Встреча через десятилетия (П). Chodzi o spotkanie, które o d b y ł o s i ę po latach, co niedwuznacznie wynika z samej treści tak zatytułowanego artykułu ("Они знают друг друга более 35 лет, но впервые увидеться пришлось только теперь").

W polszczyźnie starszej doby do wskazywania na odstęp czasowy w przyszłość służyły również konstrukcje o schemacie w + biernik, na przykład w miesiąc w znaczeniu 'za miesiąc'; por. W miesiąc poszedłem znowu (A.M.)[38].

2.2 § 1.4.1.2.

Wyekscerpowane konstrukcje sytuujące czynność po upływie oznaczonej ilości czasu z wyrazem zależnym nie precyzującym dokładnie długości odcinka czasu są realizowane według siedmiu schematów syntaktycznych: trzech dopełniaczowych z przyimkami: по истечении, по прошествии, после; dwóch biernikowych z przyimkami: через, спустя i dwóch narzędnikowych z przyimkami позже, спустя. Należą tu konstrukcje z wyrazami - nazwami jednostek rachuby czasu - użytymi sekundarnie (секунда i минута w znaczeniu 'chwila, moment', годы - 'okres pewnej liczby lat'), oraz z niektórymi innymi wyrazami o niewyraźnej treści temporalnej, na przykład nazwy pór roku, wyrazy: мгновение, миг, пауза, урок, поколение, время. Niektóre rzeczowniki są zaopatrywane w kwantyfikatory, na przykład через несколько мгновений, спустя много уроков.

---

[38] We współczesnej polszczyźnie konstrukcje tego typu są niezmierną rzadkością, ale zdarzają się; por. użycie z 1986 r. konstrukcji w kilka minut w znaczeniu 'po kilku minutach': W kilka minut zjawili się przebywający w stojących obok pawilonach administracyjnych naszej budowy polscy pracownicy (P).

A. Konstrukcje o schemacie через + biernik: через минуту, через миг, через несколько мгновений, через зиму, через поколение, через паузу, через пятнадцать уроков, через несколько поколений, через долгие годы, через какое-то время, через некоторое время.

a. Konstrukcje z wyrazem zależnym bez determinanta:

Через минуту Живой вошел без мешка (Б.М.). Он ушел. Через миг на улице взревел его желтосиний мотоцикл (Ю). На второй день после приезда в деревню она отправилась в райцентр кончать десятилетку всего год оставался. А через зиму, в конце июня Рая вернулась в Улым (В.Л.). Спрашивается, удастся ли нам найти что-либо подобное через поколение? (Ю). Чего у тебя случилось-то? - спросила Софья Павловна через паузу[39] (О).

b. Konstrukcje z determinantem przy wyrazie zależnym:

Память - источник ненадежный, особенно если к ней обращаться через долгие годы (НЖ). Через какое-то время учительница пересадила меня на другую парту (В.Ш.). Через некоторое врема подросшие самцы покидали родную нору (НЖ).

ba. Konstrukcje z determinantem-kwantyfikatorem przy wyrazie zależnym:

Через пятнадцать уроков я научусь играть на мандолине (В.К.). Через несколько мгновений эхо принесло по воде весть о том, что они [снаряды] разорвались (В.К.). Через несколько поколений, по мысли организаторов, военные поселения должны были дать России значительную резервную армию (Я.Г.).

B. Konstrukcje o schemacie biernikowym z przyimkiem спустя: минуту спустя, годы спустя, мгновение спустя, спустя время, спустя много уроков, спустя лето; спустя некоторое время.

a. Przykłady konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:

aa. Z wyrazem zależnym w prepozycji:

Минуту спустя послышался стук колес (Г.Сен.). Потом, годы спустя Бурденко увидел, конечно, несравненно лучшие театры (П.Н.). Мгновение спустя она исчезла (НЖ).

ab. Z wyrazem zależnym w postpozycji:

Теперь, спустя время, можно осуждать меня (НЖ). Спустя лето по малину в лес не ходят (ТСРЯ).

b. Przykład konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:

---

[39] Konstrukcji через паузу M. Ganina w jednej swej książce użyła aż sześć razy: Потом она вошла [...], сказала через паузу; - Растерялся я как-то... - сказал он через паузу; - Давай спать, а? - предложила я через паузу; В одиночку страшно [...] - И через паузу добавила так же серьезно; Добавила через паузу; И через паузу окликнула меня.

[Майор] вернулся в гостиную лишь спустя некоторое время (НЖ).

ba. Przykład konstrukcji z determinantem-kwantyfikatorem przy wyrazie zależnym:

Спустя много уроков она вспомнила об этом (СШ).

C. Konstrukcje o schemacie по прошествии + dopełniacz: по прошествии лет, по прошествии времени; по прошествии какого-то времени, по прошествии этого времени.

a. Przykład konstrukcji z wyrazem zależnym bez determinanta:

Но по прошествии лет таких режиссеров будет становиться все меньше (М.Г.). Правда, по прошествии времени я обзавелась собственной комнатой (П.Н.).

b. Przykłady konstrukcji z determinantem przy wyrazie zależnym:

Лишь по прошествии какого-то времени он вдруг обнаружил, что не знает, как идти дальше (Ю). По прошествии этого времени [7 дней] бог крикнул "выходи" и из болота вместо ящерицы вышел человек (НЖ).

D. Konstrukcje o schemacie narzędnikowym z przyimkiem спустя: несколькими секундами спустя, минутой спустя.

Несколькими секундами спустя она [Рая] поняла: нельзя неподвижно стоять на месте (В.Л.). Дверь спервоначалу была тиха, недвижна, но минутой спустя она быстро отворилась (В.Л.).

E. Konstrukcje o schemacie narzędnikowym z przyimkiem позже: минутой позже.

Савельев [...] почувствовал, что вот сейчас или минутой позже нужно будет вскочить (К.С.). Еще минутой позже спустилась старшая медсестра [...] и тоже села (В.Л.).

F. Konstrukcje o schemacie после + dopełniacz: после времени, после паузы.

- В шею его надо было прогнать, - соображал Маркич после времени (Д.М.-С.). Потом, после паузы добавляла: "Если не помрешь, то живой будешь" (В.Л.).

G. Konstrukcje o schemacie по истечении + dopełniacz: по истечении этого времени.

Но непременно жду вас по истечении этого времени (В.Л.).

* Odnośne treści w języku polskim oddawane są konstrukcjami miejscownikowymi z przyimkiem po: po chwili, po latach, po pewnym czasie itp. Pojedyncze konstrukcje rosyjskie mogą wymagać innego typu translatów, na przykład через поколение (zob. przykład w Aa) - gdy odejdzie to pokolenie, gdy przyjdzie następne pokolenie.

2.2 § 1.4.2.

Konstrukcje służące do sytuowania czynności po upływie czasu liczonego w przód od innej czynności lub stanu, podobnie jak odnośne konstrukcje prelokacyjne (por. 2.1 § 1.4.2), mają postać rozbudowaną; każda składa się z dwóch wyrażeń o schematach: через + biernik + после + dopełniacz, спустя + biernik (albo: biernik + спустя) + после + dopełniacz[40] i (rzadkie) через + biernik + по + miejscownik. Pierwszy człon struktur określa miarę oddalenia sytuowanej czynności, człon drugi ustala granicę temporalną, od której dany czas liczy się w przód. W charakterze lokalizatorów występują z reguły rzeczowniki czynnościowe, sporadycznie może się jednak trafić inna nazwa, na przykład поколение (zob. przykład w Cb).

A. Konstrukcje o schemacie через + biernik + после + dopełniacz: через четыре дня после приезда, через неделю после похорон, через семь месяцев после рождения дочери, через тридцать с лишним лет после победы.

Через четыре дня после приезда на Кавказ [...] он записал в дневнике (Я.Г.). Примерно через неделю после похорон Григорий все-таки не вытерпел, пошел к Дуняшке (А.И.). Мама погибла на колчаковском фронте через семь месяцев после рождения дочери (В.Л.). Такова предыстория того, что произошло в парке Маркуэтт в воскресенье 9 июля 1978 года, через тридцать с лишним лет после победы (И).

B. Przykład konstrukcji o schemacie через + biernik + по + miejscownik: через час по ее уходе.

Князь проснулся примерно через час по ее уходе (Ф.Д.).

C. Konstrukcje składające się z wyrażeń biernikowych z przyimkiem спустя i dopełniaczowych z przyimkiem после: спустя полчаса после посадки, спустя 25 лет после создания; три дня спустя после приключения, два поколения спустя после Троянской войны.

a. Przykłady konstrukcji o schemacie спустя + biernik + после + dopełniacz:

---

[40] W konstrukcji z drugim składnikiem mającym wyraz zależny oznaczający nie czynność lecz punkt w czasie na miejscu przyimka после wystąpił przyimek с: спустя долгие десятилетия с момента посадки; por. Только вот сейчас, в наши годы, спустя долгие десятилетия с момента посадки, открылась взорам и чувствам величественная колоннада сосен, елей и лиственниц (НЖ).

Американец Аллан Макквин умер спустя полчаса после посадки в самолет (СР). В таком искаженном виде роман и был напечатан спустя 25 лет после создания (ВП).

Ь. Przykłady konstrukcji o schemacie: biernik + спустя + после + dopełniacz:

Фердыщенко съехал куда-то три дня спустя после приключения у Настасьи Филипповны (Ф.Д.). Это хорошо соответствует древнему преданию, по которому микенские государства погибли два поколения спуста после Троянской войны (ЗС).

* Odnośne konstrukcje polskie budowane są według schematów: (w +) biernik + po + miejscownik, po + miejscownik + od + dopełniacz, na przykład w dwa tygodnie po wyzwoleniu, dwa i pół roku po odejściu, po trzech latach od wielkiego remontu; por. W dwa tygodnie po wyzwoleniu Warszawy zaczęliśmy odtwarzać Archiwum Miejskie (EW). Zmarł [A. Rapacki] zaledwie dwa i pół roku po odejściu ze stanowiska w 1970 r. (P). Tymczasem po trzech latach od wielkiego remontu Czarnolas znów się rysuje (P). Dawniejszy język polski miał do dyspozycji również konstrukcje o schemacie za + biernik + po + miejscownik; por. u A. Mickiewicza: Zajmę się tym za tydzień po mojej ostatniej lekcji.

2.2 § 1.4.3.

W języku rosyjskim najnowszej doby odnotowuje się konstrukcje sytuujące czynność w najbliższym kolejnym odcinku czasu następującym po upływie oznaczonej liczby idących jeden za drugim przedzielonych interwałami takichże odcinków czasowych. Chodzi tu wyłącznie o konstrukcje z wyrazami nazywającymi zjawiska (wydarzenia, imprezy itp.), mające charakter cykliczny, powtarzające się w określonych odstępach czasu (pora doby, dzień tygodnia, koncert). Konstrukcje te informują, że czynność sytuowana jest w czasie najbliższej nocy (soboty, koncertu itp.) po upływie nazwanej liczby nocy (sobót, koncertów itp.), na przykład через две ночи znaczy 'w najbliższą noc po uprzednich dwóch nocach, tzn. w trzecią z kolei noc' (nie: 'po dwóch nocach, po upływie dwóch nocy'!). Odnotowane konstrukcje budowane są według dwóch schematów biernikowych z przyimkami через, спустя.

A. Konstrukcje o schemacie через + biernik: через две ночи, через субботу, еще через три весны.

В церковь, она, конечно, не пошла, но через две ночи Стелла приснилась ей

снова (М.Г.). И через субботу к нему пришел в условленное место представитель советского консульства (ЛГ). Еще через три весны Гришка пахал землю (А.В.).

в. Przykład konstrukcji o schemacie спустя + biernik: спустя концерт[41].

Спустя концерт она говорила Марине (СВ).

* W języku polskim konstrukcje takie mają następujące translaty: через две ночи - w (na) trzecią noc, через субботу - w (na) drugą sobotę (nie licząc najbliższej), через три весны - na czwartą wiosnę, спустя концерт - na drugim koncercie (nie licząc najbliższego).

2.2 § 1.4.4.

Język rosyjski dysponuje też konstrukcjami służącymi do temporalno-frekwentatywnego sytuowania czynności cyklicznej. Konstrukcje te są możliwe przy nadrzędnikach oznaczających czynności lub stany niedokonane użyte jako iteratywne. Tworzy się je według schematu через + biernik. Są dwa rodzaje konstrukcji: (1) sytuujące czynność cykliczną po kolejnym upływie nazwanej jednostki (jednostek) czasu; (2) sytuujące czynność cykliczną w jednostkach czasu objętych przez nią przemiennie.

2.2 § 1.4.4.1.

Istotą konstrukcji sytuujących czynność cykliczną po kolejnym upływie nazwanej jednostki czasu jest to, że czynność ta nie jest lokowana w jakichś wyodrębnionych odcinkach czasu, na przykład konstrukcja через час w zdaniu: Давайте через час чайную ложку (Н. Тел.), informuje, że czynność zaleca się powtarzać regularnie co godzinę i żadnej innej informacji (w szczególności o czasie przewidzianym na wykonanie czynności) nie podaje się. Konstrukcje te często występują z wyrazem przyprzyimkowym zaopatrzonym w determinant w postaci wyrazu каждый: через каждые две минуты (два месяца itp.).

---

[41] M. Wsiewołodowa definiuje tę konstrukcję w następujący sposób: "не после концерта, а спустя отрезок времени между двумя концертами плюс концерт" (В с е в о л о д о в а, Способы выражения..., s. 257).

A. Przykłady konstrukcji bez determinanta - formy wyrazu каждый przy wyrazie zależnym: через 76 лет, через ровные промежутки времени.

Комета [Галлея] появляется на земном небосклоне в среднем через 76 лет (НЖ). [Некоторые кометы] появляясь через равные промежутки времени описывают одинаковые кривые (ЗС).

B. Przykłady konstrukcji z determinantem - formą wyrazu каждый przy wyrazie zależnym: через каждые две с половиной минуты, через каждые два месяца.

Печать указывает, что в США сейчас [...] через каждые две с половиной минуты происходит ограбление банка (КЗ). В послевоенный период правительство США 215 раз прибегало к применению вооруженной силы или к угрозам применения [...], в среднем одна американская военная угроза через каждые два месяца (О).

* Konstrukcjom tym odpowiadają polskie wyrażenia mianownikowe z partykułą co: co godzina, co niedziela, co dwa miesiące[42].

2.2 § 1.4.4.2.

W odróżnieniu od konstrukcji opisanych w poprzednim paragrafie, istotą konstrukcji sytuujących czynność cykliczną w jednostkach czasu objętych przez nią przemiennie jest to, że czynność ta lokuje się kolejno w nazwanym odcinku czasu przedzielonym jednym lub większą ilością takichże odcinków, na przykład konstrukcja через день w zdaniu: Через день хожу в земскую больницу (А.Ч.) oznacza, że czynność ma miejsce jednego dnia, następnego dnia nie zachodzi, w kolejnym dniu znów ma miejsce, czyli inaczej mówiąc zachodzi co drugi dzień[43]. Konstrukcje te odnotowane zostały tylko z formami wyrazów день i сутки. Rozpatrywane konstrukcje mogą być użyte do sytuowania czynności z przerwami dłuższymi niż dzień

---

[42] Spotykane czasem konstrukcje z rzeczownikami oznaczającymi powtarzalne jednostki czasu, użytymi w bierniku (typu: co godzinę, co niedzielę), uznawane są za mniej stosowne.

[43] Doskonałą ilustracją znaczenia tej konstrukcji jest jej eksplikacja semantyczna w następującym zdaniu: Занятия по русскому языку бывают у нас через день: в понедельник, среду и пятницу (УССРЯ). O tym, że через день to nie co dzień (wbrew wnioskom, jakie można by wyprowadzić z artykułu słownikowego wyrazu через w WSRP) świadczą też poniższe przykłady: Пиши через день, а если что случится, то и каждый день (А.Д.). Вахтовые рейсы из Гомеля через день, иногда ежедневные (О).

(np. dwudniowymi), otrzymujemy wtedy konstrukcje o postaci rozbudowanej. Polega to na tym, że konstrukcja через + biernik zostaje powiększona o wyrażenie на + biernik, w którym biernik stanowi przemilczaną formę wyrazu день z kwantyfikatorem - liczebnikiem porządkowym, na przykład через два дня на третий.

A. Konstrukcje o schemacie через + biernik: через день, через сутки.

Бабушка тоже работала - через день продавала газеты в киоске (О). Он [сливковоз] у нас через день бывает (Ю). Ее отец комбриг - начальник военного училища - домой приезжал только через день (В.Л.). - Она на эвакопункте через сутки работает, дежурит. А сутки дома (К.С.). А как удержишь, когда она через сутки дома, а я каждый день на работе! (К.С.)[44].

B. Konstrukcje o schemacie через + biernik + на + biernik: через два дня на третий[45].

Зимой от ревматизма помогали хвойные ванны. Их повторяли через два дня на третий в течение месяца (КЗ). В июне мы работали в среднем через два дня на третий (ВС).

* Por. odpowiedniki polskie: через день - co drugi dzień, через сутки - co drugą dobę, через два дня - co trzeci dzień.

Uwagi i wnioski

I. W konstrukcjach postlokacyjnych niefazowych, sytuujących czynność w nieokreślonym czasie po lokalizatorze, najszerszy zakres występowania wykazały wyrażenia dopełniaczowe z przyimkiem после: są stosowane zarówno do sytuowania czynności po sprecyzowanych, jak i nie sprecyzowanych pod względem długości trwania odcinkach czasu, a także po czasie trwania innej czynności lub stanu.

---

[44] Konstrukcje tego typu bywają źle tłumaczone, o czym może świadczyć następujący przekład przytoczonego zdania z powieści K. Simonowa "Ostatnie lato": Ale co mogę poradzić, kiedy potem siedzi całą dobę w domu a ja przecież codziennie chodzę do roboty.

[45] W korespondencji F. Dostojewskiego z żoną Anną odnotowałem nigdzie indziej nie napotkane konstrukcje o schematach: через + biernik + в + biernik, из + dopełniacz + в + biernik: через два дня в третий, из двух дней в третий; por. Но не позволил их [игольные ванны] брать каждый день [это бы меня очень ослабило], но через два дня в третий (А.Д.). Пиши непрерывно, как теперь, из двух дней в третий (Ф.Д.).

II. Na specjalną uwagę w tej grupie zasługują przyimki по, с, за łączące się z dwoma przypadkami. Przyimek по, wypierany przez przyimek после, utrzymuje się dziś wyłącznie w konstrukcjach miejscownikowych i częściowo celownikowych z wyrazem zależnym - rzeczownikiem o charakterze czynnościowym. Przyimek с występuje w konstrukcjach dopełniaczowych sytuujących czynność po innej czynności lub stanie i po czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu oraz w konstrukcjach narzędnikowych sytuujących czynność po innej czynności lub stanie. Przyimek за odnotowany został w konstrukcjach biernikowych sytuujących czynność po oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia i po określonej porze doby oraz w konstrukcjach narzędnikowych sytuujących czynność po innej czynności lub stanie.

III. W obszernym materiale, zaprezentowanym w pracy, tylko nielicznymi przykładami udało się zilustrować temporalne użycie pozostałych przyimków tej grupy: позже, свыше, вслед за.

IV. W konstrukcjach sytuujących czynność po upływie oznaczonego czasu liczonego w przód odnotowanych zostało siedem przyimków: по истечении, по прошествии, погодя, позже (позднее), после, спустя, через. Największy zakres użycia mają przyimki спустя (z biernikiem), через, które sytuują czynność po upływie oznaczonego czasu liczonego w przód - zarówno od zaznaczonej, jak i nie zaznaczonej granicy. Są one ponadto składnikami konstrukcji rozbudowanych służących do sytuowania czynności po upływie czasu liczonego w przód od innej czynności lub stanu. Przyimek спустя spośród pozostałych wyróżnia się tym, że występując w konstrukcjach sytuujących czynność po upływie oznaczonego czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy, łączy się zarówno z biernikiem, jak i narzędnikiem.

V. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem после, najczęstsze w tej grupie, mają swoje bliskoznaczne odpowiedniki w szeregu innych, rzadziej spotykanych wyrażeniach. O charakterze i zakresie tej synonimiki może dać pojęcie przytoczone poniżej zestawienie, oparte na przytoczonym w pracy materiale.

время: после времени - по прошествии времени - спустя время

день: после первых трех дней - по прошествии первых трех дней - три первых дня спустя

дорога: после дороги - с дороги
год (лето): после девяти лет - по истечении девяти пет - по прошествии девяти лет - по прошествии девяти лет - девятью годами спустя - через девять лет; после тридцати - за тридцать
окончание: после окончания - по окончанию - по окончании
отъезд: после отъезда - по отъезде
пауза: после паузы - через паузу
полдень: после полудня - за полдень
полночь: после полуночи - за полночь
смерть: после смерти - по смерти
сон: после сна - со сна
час: после восьми часов - свыше восьми часов

VI. Przyimki będące składnikami rozpatrzonej grupy konstrukcji różnią się między sobą co do możliwości sygnalizowania stopnia oddalenia sytuowanej czynności od lokalizatora temporalnego. Kilka przyimków swą treścią leksykalną sygnalizuje tylko ogólną następczość w czasie, bez wskazywania na stopień oddalenia od lokalizatora; por. после, позже (z dopełniaczem); свыше, за (z biernikiem i narzędnikiem); по (z miejscownikiem i celownikiem). Przyimki вслед за, с wskazują na względną bliskość (nieznaczne oddalenie w czasie). Do obiektywnego wskazywania oddalenia w czasie używa się w konstrukcjach sytuujących czynność (1) po mierzonej innej czynności przyimków: после (por. после часа работы), через (por. через сутки езды); po upływie oznaczonej ilości czasu przyimków: по истечении, по прошествии, позже (позднее) - z narzędnikiem, спустя; rzadziej też: после (por. после девяти лет), погодя.

VII. Analiza rozpatrzonych konstrukcji na ich polskim tle pozwala poczynić następujące uwagi:
a. Trzy obecne w obu językach schematy syntaktyczne z tymi samymi genetycznie przyimkami tworzą konstrukcje temporalne o funkcjach postlokacyjnych niefazowych tylko w języku rosyjskim. Są to schematy: по/po + celownik, с/z + dopełniacz, с/z + narzędnik.
b. Jeden rosyjski schemat składniowy występuje w rozpatrywanych funkcjach z przyimkiem właściwym, nieobecnym w polszczyźnie: через + biernik.

c. Sześć rosyjskich przyimków wtórnych funkcjonujących w konstrukcjach postlokacyjnych niefazowych nie występuje w podobnym kształcie leksykalnym w języku polskim. Są to przyimki tworzące konstrukcje: (1) z dopełniaczem: позже, после, свыше; (2) z biernikiem: погодя, спустя; (3) z narzędnikiem: вслед за[46], позже, спустя.

d. Dwa przyimki właściwe, odnotowane w zakresie rozpatrywanych funkcji temporalnych, występują w konstrukcjach obu języków. Chodzi o konstrukcje miejscownikowe z przyimkiem no/po oraz biernikowe i narzędnikowe z przyimkiem за/za. Konstrukcje o schemacie по/po + miejscownik w zakresie funkcji postlokacyjnych niefazowych w języku polskim stosowane są bardzo szeroko; w rosyjskim - w ograniczonym, wąskim zakresie. Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: по достижении совершеннолетия - po osiągnięciu pełnoletności, по приезде - po przyjeździe, по смерти - po śmierci. Przykłady konstrukcji polskich nie mających odpowiedników rosyjskich o tym samym schemacie: po (godzinie) dwunastej, po trzydziestym sierpnia, po trzydziestce, po zmroku, po długiej zimie, po chwili milczenia, po dwudziestu latach[47] (zob. uwagi polskie w podrozdz. 2.2 po §§: 1.1.Ac, 1.1.B, 1.1.Cb, 1.2.1.B, 1.2.2.B, 1.3.2.B, 1.4.1.1.H). Konstrukcje o schemacie за/za + narzędnik w rozpatrywanych funkcjach odnotowane zostały w nielicznych konstrukcjach obu języków. Wyrazy zależne tych konstrukcji należą do różnych klas semantycznych (zob. 2.2 § 1.3.1.F i uwagi polskie po 2.2.1.3.1.G). Konstrukcje biernikowe z przyimkiem за/za w funkcjach postlokacyjnych niefazowych występują w obu językach także w odmiennym otoczeniu leksykalnym i używane są do różnych celów (zob. 2.2 § 1.1.Cb, 2.2 § 1.2.1.B oraz uwagi polskie po 2.2 § 1.4.1.1.H).

e. Jeden rosyjski przyimek wtórny stosowany w konstrukcjach o funkcjach postlokacyjnych niefazowych ma odpowiednik polski będący jakby jego dosłownym przekładem: по истечении - po upływie

---

[46] Pojawiające się w polszczyźnie konstrukcje z przyimkiem w ślad za, na przykład W ślad za pierwszym oddziałem wysłano następny (SFJP) są niepoprawne (zob. SPP PWN, s. 763-764).

[47] Konstrukcje typu по двадцати годах, по трех днях zastąpione dziś przez wyrażenia o schemacie через + biernik (через двадцать лет, через три дня), były w języku rosyjskim w użyciu do XVIII w. włącznie.

(oba z dopełniaczem); por. по истечении недели - po upływie tygodnia, по истечении этого времени - po upływie tego czasu.
f. Należy zwrócić uwagę na odmienny kształt rosyjskich i polskich konstrukcji rozbudowanych, służących do sytuowania czynności po upływie czasu liczonego w przód od innej czynności lub stanu; por. schematy через + biernik + после + dopełniacz; спустя + biernik + после + dopełniacz; через + biernik + по + miejscownik i w + biernik + po + miejscownik; po + miejscownik + od + dopełniacz (2.2 § 1.4.2.A-C). Jednej polskiej strukturze rozbudowanej: w + biernik + później odpowiadają rosyjskie konstrukcje proste (2.2 § 1.4.1.1.A-H).

2.2 § 2. Konstrukcje postlokacyjne fazowe

Język rosyjski stosuje również konstrukcje postlokacyjne fazowe, nazywane tu też inchoatywnymi, które nie tylko informują o tym, że jakaś czynność jest późniejsza (następcza) w odniesieniu do lokalizatora, lecz jednocześnie wskazują na moment jej rozpoczęcia, granicę od której jest kontynuowana[48]. Odpowiadają one na pytania '(начиная) с какого времени?' 'с каких пор?'
W pracy rozpatrzono konstrukcje postlokacyjne o znaczeniu fazowym o schematach dopełniaczowych z przyimkami: с, начиная с[49], от.

---

[48] Właściwe odczytanie momentu rozpoczęcia czynności ma tu istotne znaczenie, na przykład według Rosyjskiej gramatyki (wyd. Academia Praha) konstrukcje o schemacie с + dopełniacz typu с 1963 года (Вагоны они выпускают с 1963 года) oznaczają, że "истечение ориентира является началом локализуемого во времени события" (zob. V. Barnetová i in., Русская грамматика, t. II, Praha 1979, s. 768). Twierdzenie to implikuje czytelnikowi, że wzmiankowana czynność jest sytuowana jakoby dopiero od początku 1964 roku, podczas gdy w rzeczywistości przytoczona konstrukcja komunikuje jednak inną treść ('poczynając od 1963 roku'), czego potwierdzeniem jest stanowisko M. Wsiewołodowej określającej wyrażenia с 1961 года, в 1961 году jako bliskoznaczne (zob. Всеволодова, Способы выражения..., s. 248).

[49] Należy zaznaczyć, że istniejąca odmianka tego leksykalno-gramatycznego zdwojenia (tzn. przyimka wtórnego начиная с): начиная от do wyrażania stosunków temporalnych nie jest używana.

2.2 § 2.1. Konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną od oznaczonego odcinka czasu sprecyzowanego pod względem długości trwania

Wśród konstrukcji informujących o początkowej granicy rozwijanej czynności przede wszystkim należy wyróżnić grupę struktur składniowych sytuujących czynność kontynuowaną, poczynając od odcinków czasu sprecyzowanych pod względem długości trwania, oznaczonych wyrazami-nazwami jednostek rachuby czasu, na przykład dni tygodnia, miesięcy. Konstrukcje te są tworzone według dwóch schematów dopełniaczowych: z przyimkiem с (konstrukcje najczęściej spotykane; A, C) i z przyimkiem начиная с (B).

A. Konstrukcje o schemacie с + dopełniacz: с четырех часов утра, с понедельника, с четырнадцатого февраля, со вчерашнего дня, с августа, с 1952 года, с XIII века.

Косили уже с четырех часов утра (Т.С.-Т.). С понедельника Ирина жила в страхе (СВ). В СССР григорианский к[алендарь] введен с 14 февр[аля] 1918 (СЭС) Бензина нет со вчерашнего дня (ЛГ). - В армии я был с августа сорок первого года (НЖ). С 1952 г. в Братиславе издается журнал "Ruštinar" (РЯ), С XIII века вилка все чаще упоминается в описях домашней утвари европейских монархов и богачей (НЖ).

B. Konstrukcje o schemacie начиная с + dopełniacz: начиная со среды, начиная с мая, начиная с 1929 года, начиная с X века.

Начиная со среды бросаю курить (Ож). Все здесь было знакомо Козыреву, который много уже раз приезжал сюда, начиная с мая каждого года (Г.С.). [Г.В.Крафт] вел регулярные наблюдения за погодой в Петербурге начиная с 1729 года (НЖ). В их [былин] содержании отразились события русской истории, начиная с X века (НЖ).

C. Odnotowane też zostały konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną od oznaczonego roku (lat) czyjegoś życia. Konstrukcje te zbudowane są według schematu dopełniaczowego z przyimkiem с: с тринадцати годков, с пятнадцати лет, с восемнадцати лет[50].

Она [девчонка] ведь со мною с тринадцати годков (О). Он говорил, как иностранец,

---

[50] Tę samą treść komunikują konstrukcje z formą wyrazu возраст i stosownym determinantem, na przykład с пятилетнего возраста; por. [Игорь] с пятилетнего возраста вытворяет такие штучки, что приходится только разводить руками (В.Л.). С пятилетнего возраста отдан я был на руки стремянному Савельичу (А.П.).

потому что был норвежцем и с пятнадцати лет жил в Тронгейме (К.С.). С восемнадцати лет влюблен в тебя (М.Г.).

* Odnośne konstrukcje polskie są tworzone według schematu dopełniaczowego z przyimkami od, poczynając (począwszy) od: od czwartej rano, od 20 kwietnia, poczynając od wtorku, począwszy od środy; od trzynastego roku życia. Z rzeczownikiem dzień są w użyciu konstrukcje narzędnikowe z przyimkiem z; por. zamienne użycie wyrażeń od dnia 22 lipca i z dniem 22 lipca: Rada Państwa [...] zniosła od dnia 22 lipca 1983 roku na całym terytorium Polski stan wojenny (DŁ). Znosi się z dniem 22 lipca 1983 r. na całym terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stan wojenny (DŁ).

2.2 § 2.2. Konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną od odcinków czasu nie sprecyzowanych pod względem długości trwania

W zebranym materiale znalazły się liczne konstrukcje inchoatywne z wyrazami-nazwami odcinków czasu o niesprecyzowanej długości trwania. Chodzi tu w szczególności o nazwy: (1) pór doby, (2) pór roku, (3) wyodrębnionych okresów życia, (4) określonych części jakichś odcinków czasu. Konstrukcje z tymi wyrazami realizowane są według schematów dopełniaczowych z przyimkiem с i (nieliczne) z przyimkiem от, które mają charakter przestarzały[51].

A. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem с odnotowane zostały z formami wyrazów: рассвет, утро, ночь, полночь; весна, лето, осень, зима; младенчество, детство, малолетство, юность; начало, середина, половина, конец; время, пора.

a. Przykłady konstrukcji sytuującach czynność kontynuowaną od określonej pory doby: с рассвета, с утра, с самого утра, с ночи, с той ночи, с полночи.

С рассвета я был в поле (НМ). Петр Артемьевич, видать, с утра заседал в кол-

---

[51] Pominąłem archaiczne konstrukcje z przyimkiem из w rodzaju: из младости, из детства, из девок; por. Яков таким объявился из младости (Н.Н.). - Решили [...] повторяя Урок, который им из детства натвержен (А.Г.). На гвоздиках расшитые вафельные рукотерники и платы старинной работы, сохранившиеся еще из девок, от того времени, когда она сама замуж выходила (А.Я.).

хозной конторе (В.П.). Он уже с самого утра был как-то странно раздражителен и придирчив (В.Рейм.). А ты что, Нилыч, так рано явился? Ах, ты с ночи тут! (П.Н.). С той ночи, вернее, с того утра я живу у Игоря (М.Г.). Суровый год, тревожная пора. С полночи жду очередных известий, Хотя они приходят в шесть утра (М.И.).

b. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność kontynuowaną od określonej pory roku: с весны, с лета, с осени 1893 года, с зимы 1832 года.

Оба они давно, еще с весны, а может быть, и с масленицы, ходили за Ягусей (В.Рейм.). Она помнила Раю с лета (М.Г.). С осени 1893 года Владимир Ильич в Петербурге (НЖ). С зимы 1832 года он [Пушкин] стал посвящать все свое время работе в архивах (Я.Г.).

c. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność kontynuowaną od wyodrębnionych okresów życia: с младенчества, с детства, с раннего детства, с малолетства, с юности; с самых малых лет, с детских лет, с молодых лет.

С младенчества дух песен в нас горел (А.П.). Я с детства слышу, что настоящая жизнь за границей, а у нас только перенимают (М.П.). Князь с волнением ждал прихода Александры, которую знал с раннего детства (НЖ). С малолетства чувствовал в себе напор сил для борьбы за свое собственное имя (М.П.). Волги я еще ни разу не видел, и был влюблен в нее с юности (В.Кор.). Пашка был смазчик и давнишний, с детских лет, приятель Сергея (В.Кет.). С самых малых лет, с пяти-шести, она матери помогала - и по дому и в огороде (И.Гр.). Он [...] с молодых пет работал в Укпееве на фабриках и в уезде (А.Ч.).

d. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność od określonej części jakiegoś odcinka czasu: с начала февраля, с середины 70-х годов, с первой половины XIX века, с конца 20-х годов.

С начала февраля в цехе ждали важного собрания (Ю). И в нашей стране с середины 70-х годов ведется учет редких и исчезающих видов грибов (НЖ). Впрочем, образ глупого, надутого "индейского петуха" [индюка] был очевидно, образом, распространенным в литературе с первой половины XIX века (НЖ). В советское время с конца 20-х гг. заимствуется много терминов (П.Д.).

e. Przykłady konstrukcji sytuujących czynność kontynuowaną od odcinków czasu wyodrębnionych z nieokreślonej całości: со времен подполья, с тех пор.

Михаил Васильевич еще со времен подполья привык "доглядывать за людьми" (А. Кар.). С тех пор в этом месте [...] собрано около 300 целых яиц [динозавров] (НЖ).

B. Przestarzałe konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem от odnotowane zostały z formami wyrazów: дни, лета, юность: от самых колыбельных дней, от юных лет, от юности своей.

Задумчивость, ее подруга От самых колыбельных дней, Теченье сельского досуга Мечтами украшала ей (А.П.). От юных лет к тебе мечты мои Прикованы судьбою неизбежной (М.Л.). Сей меньший Васильков сын от юности своей пользовался отменною милостию ханов (Н.К.).

* Odnośne treści polszczyzna oddaje za pomocą konstrukcji dopełniaczowych z przyimkiem od: od świtu, od samego rana, od wiosny, od maleńkości (od małego, od dziecka; od kolebki) itp.

2.2 § 2.3. Konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną od ustania innej czynności lub stanu

Granicę czynności w konstrukcjach postlokacyjnych o charakterze fazowym mogą też wyznaczać procesy, czynności i stany wyrażone *explicite* (rzeczownikami czynnościowymi) lub *implicite* (nazwami przedmiotów konkretnych). Odnotowane zostały konstrukcje zbudowane według trzech schematów dopełniaczowych z przyimkami: начиная с (2.2 § 2.3.2.Ba), от (2.2 § 2.3.1.B, 2.2 § 2.3.2.Bb), с (2.2 § 2.3.1.A, 2.2 § 2.3.2.A).

2.2 § 2.3.1.

Konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną od ustania innej czynności lub stanu wystąpiły z następującymi wyrazami zależnymi o charakterze czynnościowym: война, рождение, смерть. Są one z reguły budowane według schematu dopełniaczowego z przyimkiem с i rzadziej - z przyimkiem от (odnotowano tylko jedną konstrukcję, zob. B).

A. Przykłady konstrukcji o schemacie с + dopełniacz: с самого рождения, с рождества христова, с прошлой войны, со смерти брата, с присвоения Героя.

Детишки с самого рождения были только на руках матерей (Ф.Г.). Как же жить и работать без мастера, когда чуть ли не с рождества христова мастер существовал на любом производстве? (В.Л.). Им попадались [...] укрепления, оставшиеся с прошлой войны (М.Г.). Именно [...] со смерти брата Николая - и начинается толстовское богоборчество (Я.Г.). - Давно не видел Ильина. С Курской дуги, с присвоения Героя (К.С.).

B. Przykład konstrukcji o schemacie от + dopełniacz:

Они [поля] от войны так и заросли лесом (П.П.).

* Do wyrażania podobnych treści w polszczyźnie stosuje się konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem od: od urodzenia, od zawalenia, od śmierci; por. Od zawalenia się części kamienicy wszyscy lokatorzy domu koczują w piwnicach (L). Od śmierci św. Wojciecha zaczyna się drugi okres panowania Bolesława (A.M.).

2.2 § 2.3.2.

Odnotowane konstrukcje sytuujące czynność kontynuowaną od ustania stanu wyrażonego *implicite* mają wyrazy przyprzyimkowe będące zarówno nazwami rzeczy, jak i osób. W zebranym materiale konstrukcje te wystąpiły z formami rzeczowników: Днепр, класс, монастырь, Москва, школа; Тредиаковский, шумеры. Konstrukcje budowane są z reguły według schematu dopełniaczowego z przyimkiem с (jedną konstrukcję odnotowano z przyimkiem начиная с i jedną z przyimkiem от; zob. Ba-b).

A. Konstrukcje z wyrazem zależnym - nazwą rzeczy: еще со школы, со второго класса, с монастыря, с Москвы, с Днепра.

Как там всех репрессируют, как никому житья вольного не дают, как еще со школы ребят наркотиками травят (ЛГ). Учились друзья в одной школе, а со второго класса [...] сидели на одной парте (А.Кар.). А что до бога, то в бога перестал я верить с монастыря (М.З.). С Москвы не писала своего дневника (Т. С.-Т.). Сужиков [...] воевавший в батарее Новикова с Днепра, лежал, запрокинув голову (Ю.Б.).

B. Konstrukcje z wyrazem zależnym - nazwą osoby: начиная с шумеров; от Тредиаковского.

a. Przykład konstrukcji o schemacie начиная с + dopełniacz:

Между тем в клинописных текстах древней Месопотамии, начиная с шумеров [III тыс. до н. э.] [...] часто упоминалась богатая и цветущая страна Дильмун (НЖ).

b. Przykład konstrukcji o schemacie от + dopełniacz:

Русская поэзия от Тредиаковского до наших дней накопила такой огромный опыт (В.Ш.).

* Język polski podobnych konstrukcji w zasadzie nie stosuje, przy tłumaczeniu na miejscu rosyjskiej elipsy pojawia się rzeczownik czynnościowy; por. с монастыря - od pobytu w klasztorze, с Москвы - od wyjazdu z Moskwy, начиная с шумеров - poczynając (począwszy) od panowania Sumerów itp.

Uwagi i wnioski

I. Spośród trzech przyimków (начиная с, от, с), występujących w konstrukcjach postlokacyjnych fazowych, do najczęściej odnotowywanych i mających największy zakres użycia należy przyimek с. Łącząc się z dopełniaczem sytuuje czynność kontynuowaną od oznaczonego odcinka sprecyzowanego/nie sprecyzowanego pod względem długości trwania, od oznaczonego roku (lat) czyjegoś życia, od ustania stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym, od ustania stanu wyrażonego *implicite* przez nazwanie przedmiotu oraz od momentu rozpoczęcia czynności (w pierwszym członie struktur złożonych). Pozostałe dwa przyimki spotykane są rzadko.

II. Konstrukcje postlokacyjne fazowe o schemacie с + dopełniacz są współwymienne z konstrukcjami dopełniaczowymi z przyimkiem начиная с; por. с XIII века - начиная с XIII века, с 1952 года - начиная с 1952 года. Przestarzałym wariantem konstrukcji z przyimkiem с jest wyrażenie o schemacie от + dopełniacz np. с прошлой войны - от прошлой войны, с юных лет - от юных лет.

III. Analiza rozpatrzonych konstrukcji na ich polskim tle pozwala poczynić następujące uwagi:

a. Jeden obecny w obu językach schemat syntaktyczny z tym samym genetycznie przyimkiem tworzy konstrukcje temporalne o funkcjach postlokacyjnych fazowych tylko w języku rosyjskim. Jest to schemat с/з + dopełniacz.

b. Jeden rosyjski przyimek wtórny funkcjonujący w rozpatrywanym zakresie różni się swoją budową od odnośnych odpowiedników polskich. Chodzi o przyimek начиная с, łączący się z narzędnikiem (por. poczynając od, począwszy od z dopełniaczem).

c. Jeden przyimek właściwy w rozpatrywanych funkcjach został odnotowany w konstrukcjach obu języków: от/od + dopełniacz. Należy jednakże zaznaczyć, że konstrukcje rosyjskie z przyimkiem от są przestarzałe, podczas gdy polskie mają charakter żywy (z reguły występują na miejscu rosyjskich konstrukcji dopełniaczowych z przyimkiem с). Przykłady konstrukcji o tym samym schemacie: от самых колыбельных дней - od maleńkości, от юных лет - od młodych lat, от войны - od wojny. Przykłady konstrukcji polskich nie mających

odpowiedników rosyjskich o tym samym schemacie: od czwartej rano, od dnia 22 lipca, od urodzenia, od wyjazdu (zob. uwagi polskie w podrozdz. 2.2 po §§: 2.1.C, 2.2.B, 2.3.1.B, 2.3.2.Bb).
d. W grupie konstrukcji postlokacyjnych fazowych polszczyzna dysponuje następującymi schematami nieobecnymi w języku rosyjskim: narzędnikowym z przyimkiem z (np. z dniem 22 lipca; zob. 2.2 § 2.1.C); dopełniaczowymi z przyimkami poczynając od, począwszy od (np. poczynając od (począwszy od) panowania Sumerów; zob. 2.2 § 2.3.2.Bb).

2.3. KONSTRUKCJE INTERPOZYCYJNE

Konstrukcje sytuujące czynność między dwoma lokalizatorami można ująć w dwie grupy. Pierwsza obejmuje konstrukcje niefazowe, nie wyrażające gramatycznego znaczenia ciągu czasowego, informujące tylko o tym, między jakimi lokalizatorami temporalnymi czynność jest sytuowana (2.3 § 1); druga - konstrukcje fazowe, komunikujące o momencie rozpoczęcia czynności i końcu jej trwania (2.3 § 2).
Do tworzenia konstrukcji interpozycyjnych używa się pięciu przyimków właściwych: jednego występującego w konstrukcjach jednoprzyimkowych (между, gwar. меж) i czterech służących do budowy struktur dwuprzyimkowych (с, от, до, по)[52].

2.3 § 1. Konstrukcje interpozycyjne niefazowe

Konstrukcje interpozycyjne niefazowe, w odróżnieniu od takichże fazowych, nie są nacechowane duratywnie[53] i informują tylko o tym,

---

[52] Jedna odnotowana konstrukcja ma człon inchoatywny z przyimkiem начиная от: начиная от раннего мальчишества и по сей день (Михаил сам иногда удивлялся, что в нем почти отсутствует то, о чем столько он слышал вокруг, начиная от раннего мальчишества и по сей день (М.Г.). Konstrukcja ma charakter okazjonalny: przyimek начиная от w odróżnieniu od начиная с do wyrażania stosunków temporalnych nie jest używany (zob. przyp. 49 do rozdz. 2).

[53] Jeśliby pominąć względy strukturalne (sytuowanie czynności między lokalizatorami), to konstrukcje interpozycyjne można by uznać za szczególny rodzaj wyrażeń intralokacyjnych, bowiem faktycznie sytuują one czynność w granicach jakiegoś lokalizatora: w jakimś odcinku lub w ciągu jakiegoś odcinka czasu. Por. identyczność znaczeniową następujących struktur: (a) interpozycyjnych

między jakimi dwoma lokalizatorami sytuowana jest czynność. Odnotowane zostały dwa rodzaje konstrukcji budowanych według schematów produktywnych: между + narzędnik + и + narzędnik; между + narzędnik lm, oraz dwa rodzaje konstrukcji przestarzałych o schematach: между + dopełniacz + и + dopełniacz; между + dopełniacz lm.

W strukturach dwuczłonowych (połączonych spójnikiem и) z wyrazami zależnymi wyposażonymi w kwantyfikatory rzeczownik z pierwszego członu z reguły ulega elipsie, na przykład между 11 и 12 часами, между третьим и шестым числом (por. struktury zrekonstruowane: между 11 часами и 12 часами, между третьим числом и шестым числом).

Lokalizatory, między którymi czynność jest sytuowana, mogą mieć najrozmaitszy charakter. W odnotowanych konstrukcjach czynność jest lokalizowana między oznaczonymi godzinami, dniami, porami doby i różnymi czynnościami (w tym wyrażonymi *implicite*).

A. Konstrukcje o schemacie между + narzędnik и + narzędnik: между 11 и 12 часами, между третьим и шестым числом, между едой и питьем, между жарким и блан-манже, меж делом и досугом.

Он [Победоносцев] назначил мне свидание между 11 и 12 часами на следующее утро (Т.С.-Т.). Наконец в первых числах июля стало известно, что есть полная вероятность немецкого наступления между третьим и шестым числом (К.С.). Три человека на сцене, между едой и питьем поделившие мир, охотно кланялись под затухавшие аплодисменты (ЛГ). Да вот в бутылке засмоленой Между жарким и блан-манже, Цимлянское несут уже (А.П.). Она меж делом и досугом открыла тайну, как супругом Самодержавно управлять (А.П.).

B. Konstrukcje o schemacie между + narzędnik lm: между двумя революциями, между двумя стаканчиками виски:

Последние годы он много болел и умер во сне от сердечного приступа в июле 1917 года - между двумя революциями, - прожив шестьдесят лет (В.Ш.). [Завоеватели Дикого Запада умели] между двумя стаканчиками виски отправить на тот свет пару-другую краснокожих (НМ).

C. Konstrukcje przestarzałe o schemacie между + dopełniacz + и + dopełniacz: меж вечера и света.

---

niefazowych i intralokacyjnych nieduratywnych: между 11 и 12 часами - в двенадцатом часу, между войнами - в междувоенный период; (b) interpozycyjnych fazowych i intralokacyjnych duratywnych: от трех до четырех - за указанный час, с утра до вечера - в течение дня (противоп. ночи).

В нескромный час меж вечера и света, Без матери, одна, полуодета, Зачем его должна ты принимать? (А.П.).

D. Przykład konstrukcji przestarzałej o schemacie между + dopełniacz lm: между шуток.

Вспомните Потемкина, который грыз ногти на пирах и между шуток решал в уме судьбы народов (В. Белин.).

* W języku polskim odnośne treści lokalizuje się temporalnie za pomocą konstrukcji o schematach (po)między + narzędnik + a + narzędnik; (po)między + narzędnik lm: między (pomiędzy) szóstą a siódmą, między obiadem a kolacją, między dwiema rewolucjami por.: Wczoraj pomiędzy godziną 15 a 16 padł rekord temperatury tegorocznego maja (GR). Z tymi to planami i harmonogramami uciekł z Polski między 6 a 8 listopada amerykański agent Kukliński (GR).

2.3 § 2. Konstrukcje interpozycyjne fazowe

Konstrukcje interpozycyjne fazowe (inchoatywno-finitywne) składają się z dwóch członów. Pierwszy człon informuje o momencie rozpoczęcia czynności i jest wyrażany konstrukcjami dopełniaczowymi z przyimkami с, от (opisane w 2.2 § 2), drugi wskazuje na moment jej zakończenia i jest wyrażany konstrukcjami dopełniaczowymi z przyimkiem до oraz biernikowymi z przyimkiem по (opisane w 2.1 § 2).

Odnotowane konstrukcje sytuują czynność kontynuowaną w odcinkach wyznaczonych określonymi godzinami, datowanych określonymi dniami obejmującymi czas między oznaczonymi miesiącami i datowanymi latami, między oznaczonymi latami czyjegoś życia, określonymi porami doby i roku oraz wyznaczonymi dwiema czynnościami, w tym *implicite* nazwami rzeczy i osób.

W strukturach, których wyrazy zależne wyposażone są w kwantyfikatory, dochodzi do elipsy rzeczowników, na przykład с четырех до пяти часов утра (elipsa formy часов w pierwszym członie); с семи часов утра до трех дня (elipsa formy часов w drugim członie); от трех до пяти дня (elipsy formy часов w obu członach).

Człony struktur mogą być łączone spójnikiem и, na przykład от раннего утра и до вечера, с весны и до самой зимы, от ранней весны и до поздней осени (zob. przykłady w A i B).

A. Konstrukcje o schemacie с + dopełniacz + до + dopełniacz: с четырех утра до восьми, с семи часов утра до трех дня, с четырех до пяти часов утра; с 1 января 1941 года до 21 июня того же года; с рассвета до заката, с утра до вечера, с полудня до вечера, с утра до ночи, с ночи до рассвета; с весны до весны, с осени до весны, с весны и до самой зимы; с прилета до отлета.

Вахта у новенького неудобная, с четырех утра до восьми (М.Г.). Бой длился с семи часов утра до трех дня (К.С.). Особенно плохо себя чувствовали с 4 до 5 часов утра (НЖ). С 1 января 1941 года до 21 июня того же года германские самолеты 324 раза нарушали госграницу СССР (М). Они бомбили и обстреливали нас с рассвета до заката (К.С.). С утра до вечера теперь смотрит Алпатов, как изнывает льдина на солнце (М.П.). Бесполезная пальба продолжалась с полудня до вечера (А.П.). С утра до ночи, с ночи до рассвета Нас ожидал народ по деревням (М.И.). [Коровенки] не знали стада и пастуха, с весны до весны, исключая особо ненастные дни, скитались по горам (М.Г.). С осени до весны жила она в восьмилетней школе-интернате (Г.С.). С весны и до самой зимы Анна Пэг была в горах, на альме (М). Многих лесных пернатных певцов [...] по внешнему облику знают мало. Особенно тех, которые [...] живут в лесу с прилета до отлета (НЖ).

B. Konstrukcje o schemacie от + dopełniacz + до + dopełniacz: от трех до пяти дня, от двенадцати до трех часов; от года до пяти; от утра до ночи, от вечерней зари до полуночи; от раннего утра и до вечера; от ранней весны и до поздней осени; от школы до школы; от Тредиаковского до наших дней.

Нина Яковлевна [...] от трех до пяти дня - делает обход рабочих жилищ (В.Шиш.). В это время, от двенадцати до трех часов, самый решительный и сосредоточенный человек не в состоянии охотиться (И.Т.). [Иван Дмитрич] должен был от утра до ночи давать грошовые уроки (А.Ч.). Гости пьют и едят, Забавляются От вечерней зари До полуночи (А.Кол.). Теперь от раннего утра и до вечера Фомка с каким-то планом шагает по двору (М.П.). Тамара люто хворала от года до пяти (П.Н.). Старшие от ранней весны и до поздней осени должны работать на Банк (М.П.). Они живут здесь [...] все лето, от школы до школы (Н.С.). Русская поэзия от Тредиаковского до наших дней накопила такой огромный опыт (В.Ш.).

C. Konstrukcje o schemacie с + dopełniacz + по + biernik: с шестнадцатого по двадцать шестое марта, с первого по третье января; с 12 по 17 апреля; с мая по ноябрь, с декабря 1833 по апрель 1834

года; с 1940 по 1950 год; с весны 1980 по весну 1981 года[54].

- С шестнадцатого по двадцать шестое марта войсками Ленинградского фронта захвачены следующие трофеи (К.С.). С первого по третье января включительно я буду дома (А.Ч.). Потребовалось пять дней - с 12 по 17 апреля, - чтобы в ходе напряженного штурма перебить и частично пленить его [немецкий гарнизон Тернополя] (О). В 1721 году с мая по ноябрь шли проливные дожди (НЖ). С декабря 1833 по апрель 1834 года он [Пушкин] писал статью о Радищеве (Я.Г.). Николай Афанасьевич Пономарев с 1940 по 1950 год был студентом (НМ). Из множества европейских стран, в которых побывал Агджа с весны 1980 по весну 1981 года, итальянских следователей позже больше всего привлекал его приезд в Болгарию (И).

* Przedstawionym konstrukcjom rosyjskim odpowiadają polskie o schematach od + dopełniacz + do + dopełniacz; od + dopełniacz + po + biernik: od ósmej do trzeciej, od świtu do zachodu, od kołyski po grób itp.; por. Szaleją wściekłe wichry, a deszcz leje od rana do nocy, od nocy do rana, tygodniami całymi (S. Prz.). [U Thant] Zdał na celująco egzamin jako sekretarz krytycznych czasów, od mordęgi rokowań rozbrojeniowych, aż po wojnę izraelsko-arabską w 1967 r. (L).

Uwagi i wnioski

I. Jak wynika z rozpatrzonego materiału, rosyjskie konstrukcje interpozycyjne nie nacechowane duratywnie są wyrażane współcześnie właściwie tylko jednym rodzajem konstrukcji przyimkowych - wyrażeniami narzędnikowymi z przyimkiem между. Możliwe współzamienniki - konstrukcje dopełniaczowe z tym przyimkiem - mają wyrazisty odcień przestarzałości i gwarowości. Konstrukcje nacechowane duratywnie, inchoatywno-finitywne, najczęściej pojawiają się w tekstach jako realizacje schematu с + dopełniacz + до + dopełniacz. Ich synonimiczne warianty, konstrukcje o schemacie от + dopełniacz + до + dopełniacz i с + dopełniacz + по + biernik, pojawiają się rzadko[55].

[54] Komiczny efekt daje połączenie konstrukcji przestrzennej ablatywnej с + dopełniacz z konstrukcją temporalno-finitywną по + biernik: Лифт работает со второго этажа по второе января [объявление] (Кр).

[55] I. Pete pisząc o temporalnych konstrukcjach interpozycyjnych, określa-

II. Analiza przebadanych konstrukcji na ich polskim tle upoważnia do następujących wniosków:

a. Tylko w języku rosyjskim występują konstrukcje temporalne interpozycyjne o schematach: (1) jednoprzyimkowych: между + dopełniacz lm, между + narzędnik + и + narzędnik; (2) dwuprzyimkowych: с + dopełniacz (+ и) + до + dopełniacz, с + dopełniacz + по + biernik.

b. W obu językach odnotowuje się konstrukcje: (1) o schemacie jednoprzyimkowym между (między + narzędnik lm) между революциями - między rewolucjami; (2) o schemacie dwuprzyimkowym: от + dopełniacz + до + dopełniacz (от утра до ночи - od rana do nocy). Należy dodać, że schemat z członem inchoatywnym от + dopełniacz ma wariant ze spójnikiem и nie stosowany w polszczyźnie (zob. przykład B w 2.3 § 2)[56].

c. Tylko w polszczyźnie funkcjonują konstrukcje o schemacie narzędnikowym z wyrazami zależnymi połączonymi spójnikiem a (odpowiednikiem rosyjskiego и): (po)między obiadem a kolacją (zob. uwagi polskie po 2.3 § 1.D).

---

nych przez siebie jako "двойные обстоятельства времени", twierdzi, że w konstrukcjach tych "предлог «с» употребляется вообще при неточном определении исходного момента, а предлог «от» при конкретном обозначении" (И. Пете, К сопоставительному изучению обстоятельства времени, "Филологические науки" 1965, 4, s. 178). Przebadany przeze mnie materiał językowy uogólnienia tego nie potwierdza. Węgierski rusycysta przytacza m. in. konstrukcję с утра до вечера, którą przeciwstawia konstrukcji от 9 утра до 11 вечера, co nie jest jednak argumentem, ponieważ są w użyciu również konstrukcje: от утра до вечера, с 9 утра до 11 вечера. Mimochodem można dodać, że nawet w konstrukcjach tego samego kształtu granice trwania sytuowanej czynności nie przebiegają w tym samym miejscu, na przykład kontekst konstrukcji o schemacie с + dopełniacz + по + biernik poświadcza możliwość ich użycia do oznaczenia następującego stanu rzeczy: (1) oba nazwane lokalizatory są objęte sytuowaną czynnością (por. Погода на неделю с 26 марта по 1 апреля (tytuł) (П); (2) jeden z nazwanych lokalizatorów nie jest objęty sytuowaną czynnością (por. Потребовалось пять дней - с 12 по 17 апреля, - чтобы в ходе напряженного штурма перебить и частично пленить его [немецкий гарнизон Тернополя] (О) (okres: 12-17 kwietnia obejmuje sześć, a nie pięć dni); (3) żaden z dwóch lokalizatorów nie jest objęty sytuowaną czynnością (por. Пионеры отдыхают в лагере с июня по сентябрь (УСССРЯ) (mowa o wakacjach obejmujących lipiec i sierpień)). Żeby uniknąć nieporozumień, do konstrukcji omawianego typu dodaje się czasem przysłówek включительно; por. С первого по третье января (включительно) я буду дома (А.Ч.).

[56] Ogólnie rzecz biorąc w języku polskim konstrukcje o tym schemacie są w użyciu (por. między niebem i ziemią [znajdować się], między Markiem i Andrzejem [wybrać] itp.); brak jednak realizacji o znaczeniu temporalnym (por. nieuzualność wyrażeń: *między szóstą i siódmą, *między obiadem i kolacją).

3. PRZEGLĄD FUNKCJI TEMPORALNYCH KONSTRUKCJI PRZYIMKOWYCH[1]

3.1. KONSTRUKCJE DOPEŁNIACZOWE

Z przyimkiem без.

Sytuowanie czynności: (a) w czasie czyjejś nieobecności 1.1 § 3.3.1.Cb; (b) w ściśle określonej (w minutach) odległości czasowej przed daną godziną 2.1 § 1.1.1.Aa-b.

Z przyimkiem близ.

Sytuowanie czynności: (a) przed oznaczoną godziną 2.1 § 1.1.1.E; (b) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.3.E, 2.1 § 1.2.1.6.E; (c) przed jakimś świętem 2.1 § 1.2.3.2.I.

Z przyimkiem в канун.

Sytuowanie czynności: (a) przed oznaczonym dniem miesiąca 2.1 § 1.1.2.Ba; (b) przed jakimś świętem 2.1 § 1.2.3.2.F; (c) przed inną czynnością lub stanem 2.1 § 1.3.1.K.

Z przyimkiem в преддверии.

Sytuowanie czynności: (a) przed oznaczonym dniem miesiąca 2.1 § 1.1.2.Bb; (b) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.F; (c) przed jakimś świętem 2.1 § 1.2.3.2.E; (d) przed inną czynnością lub stanem 2.1 § 1.3.1.H.

Z przyimkiem в продолжение.

Sytuowanie czynności: (a) w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu 1.2 § 1.1.E; (b) w przeciągu odcinka czasu nie sprecyzowanego pod względem długości trwania; (ba) w przeciągu określonej pory doby 1.2 § 1.2.Cd; (bb) w przeciągu określonej pory roku 1.2 § 1.2.Db; (bc) w przeciągu odcinka czasu wyodrębnionego z nieokreślonej całości 1.2 § 1.2.Eb; (c) w przeciągu trwania innej czynności lub stanu 1.2 § 1.3.E.

Z przyimkiem в течение.

1) Sytuowanie czynności: (a) w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu 1.2 § 1.1.Ca-b; (b) w przeciągu odcinka czasu nie sprecyzowanego pod

---

[1] Uwzględnione tutaj zostały tylko te funkcje, których istnienie jest potwierdzone materiałem przytoczonym w pierwszych dwóch rozdziałach.

względem długości trwania; (ba) w przeciągu określonej pory doby 1.2 § 1.2.Cb; (bb) w przeciągu określonej pory roku 1.2 § 1.2.Dc; (bc) w przeciągu odcinka czasu wyodrębnionego z nieokreślonej całości 1.2 § 1.2.Ec; (c) w przeciągu trwania innej czynności lub stanu 1.2 § 1.3.Ca-b.

2) Sytuowanie czynności iteratywnej: (a) w przeciągu odstępów czasowych wyrażonych nazwami jednostek rachuby czasu 1.2 § 3.1.E; (b) w przeciągu odcinka czasu o nieostrym zakresie temporalnym 1.2 § 3.2.C.

Z przyimkiem в ходе.

Sytuowanie czynności: (a) w przeciągu scharakteryzowanego dnia 1.2 § 1.1.F; (b) w przeciągu trwania innej czynności lub stanu 1.2 § 1.3.F.

Z przyimkiem во время.

Sytuowanie czynności: (a) w tradycyjnie wyodrębnionym okresie życia 1.1 § 2.5.1.B; (b) w odcinkach czasu określanych jako święta 1.1 § 2.5.3.D; (c) w czasie trwania innej czynności lub stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 1.1 § 3.1.Ba-b; (d) podczas określonych stanów pogody 1.1 § 3.2.Da-b; (e) w czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie rzeczy 1.1 § 3.3.2.B.

Z przyimkiem вперед.

Sytuowanie czynności przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby (osób) 2.1 § 1.3.3.2.Ea.

Z przyimkiem вплоть до.

Sytuowanie czynności kontynuowanej: (a) do określonej pory doby 2.1 § 2.2.Ba; (b) do określonej pory roku 2.1 § 2.2.Bb; (c) do określonej części jakiegoś odcinka czasu 2.1 § 2.2.Bc; (d) do zaistnienia stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 2.3.Bb; (e) do zaistnienia stanu wyrażonego *implicite* przez nazwanie rzeczy 2.1 § 2.3.Bb.

Z przyimkiem впредь до.

Sytuowanie czynności kontynuowanej do zaistnienia stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 2.3.Ac.

Z przyimkiem до.

1) Sytuowanie czynności: (a) przed oznaczoną godziną 2.1 § 1.1.1.C; (b) przed oznaczonym dniem miesiąca 2.1 § 1.1.2.Bc; (c) przed oznaczonym rokiem (latami) czyjegoś życia 2.1 § 1.1.4.Bc; (d) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.1.A, 2.1 § 1.2.1.3.F, 2.1 § 1.2.1.4.C, 2.1 § 1.2.1.5.E; (e) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.E; (f) przed określoną częścią jakiegoś odcinka czasu 2.1 § 1.2.3.1.B; (g) przed odcinkami czasu wyodrębnionymi z nieokreślonej całości 2.1 § 1.2.3.4.A; (h) przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 1.3.1.A; (i) przed określonym stanem pogody 2.1 § 1.3.2.C; (j) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 2.1

§ 1.3.3.1.A; (k) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby (osób) 2.1 § 1.3.3.2.A; (l) przed granicą temporalną, od której dany czas liczy się wstecz (w strukturach złożonych: за + biernik + до dopełniacz) 2.1 § 1.4.2.A. 2) Sytuowanie czynności kontynuowanej: (a) do oznaczonej godziny 2.1 § 2.1.1. Aa-b; (b) do nazwanego dnia tygodnia 2.1 § 2.1.2.A; (c) do oznaczonego dnia miesiąca 2.1 § 2.1.2.Ba; (d) do skonkretyzowanego dnia 2.1 § 2.1.2.Ca; (e) do nazwanego miesiąca 2.1 § 2.1.3.A; (f) do datowanego roku 2.1 § 2.1.4.A; (g) do określonego roku (lat) czyjegoś życia 2.1 § 2.1.4.B; (h) do określonej pory doby 2.1 § 2.2.Aa; (i) do określonej pory roku 2.1 § 2.2.Ab; (j) do określonej części jakiegoś odcinka czasu 2.1 § 2.2.Ac; (k) do odcinka czasu wyodrębnionego z nieokreślonej całości 2.1 § 2.2.Ad; (l) do zaistnienia stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 2.3.Aa; (ł) do zaistnienia stanu wyrażonego *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 2.1 § 2.3.Ba; (m) do momentu zakończenia czynności (w strukturach złożonych с (от) + dopełniacz + до + dopełniacz) 2.3 § 2.A-B.

Z przyimkiem за время.

Sytuowanie czynności w przeciągu trwania innej czynności lub stanu 1.2 § 1.3. Ba-b.

Z przyimkiem задолго до.

Sytuowanie czynności: (a) przed określoną porą doby 2.1 § 2.1.1.F; (b) przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem czynnościowym 2.1 § 1.3.1.C; (c) przed zaistnieniem stanu wyrażonego *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 2.1 § 1.3.3.1.F.

Z przyimkiem между (меж).

Sytuowanie czynności: (a) między określonymi porami doby 2.3 § 1.C; (b) między odcinkami czasu wyrażonymi rzeczownikami sytuacyjnie rozumianymi jako czynnościowe 2.3 § 1.D.

Z przyimkiem на протяжении.

Sytuowanie czynności: (a) w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu 1.2 § 1.1.Da-b; (b) w przeciągu określonej pory doby 1.2 § 1.2.Cc; (c) w przeciągu odcinka czasu wyodrębnionego z nieokreślonej całości 1.2 § 1.2.Ed; (d) w przeciągu trwania innej czynności lub stanu 1.2 § 1.3.D.

Z przyimkiem накануне.

Sytuowanie czynności: (a) przed jakimś świętem 2.1 § 1.2.3.2.D; (b) przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 1.3.1.F.

Z przyimkiem наперед.

Sytuowanie czynności przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby 2.1 § 1.3.3.2.Eb.

Z przyimkiem начиная с.

Sytuowanie czynności kontynuowanej: (a) od nazwanego dnia tygodnia, nazwanego miesiąca, datowanego roku, wieku 2.2 § 2.1.B; (b) od czasu wyrażonego *implicite* przez nazwanie osób 2.2 § 2.3.2.Ba.

Z przyimkiem незадолго до.

Sytuowanie czynności: (a) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.1.E, 2.1 § 1.2.1.4.D; (b) przed jakimś świętem 2.1 § 1.2.3.2.H; (c) przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 1.3.1.B; (d) przed zaistnieniem stanu wyrażonego *implicite* przez nazwanie przedmiotu 2.1 § 1.3.3.1.G.

Z przyimkiem около.

Sytuowanie czynności: (a) przed oznaczoną godziną 2.1 § 1.1.1.B; (b) przed oznaczonym dniem miesiąca 2.1 § 1.1.2.Bd; (c) przed datowanym rokiem 2.1 § 1.1.4.Ab; (d) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.3.C, 2.1 § 1.2.1.4.G, 2.1 § 1.2.1.6.A; (e) przed jakimś świętem 2.1 § 1.2.3.2.G.

Z przyimkiem от.

Sytuowanie czynności kontynuowanej: (a) od tradycyjnie wyodrębnionego okresu życia 2.2 § 2.2.B; (b) od odcinka czasu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.2 § 2.3.1.B; (c) od zaistnienia stanu wyrażonego *implicite* przez nazwanie osoby 2.2 § 2.3.2.Bb; (d) od momentu rozpoczęcia czynności (w strukturach złożonych: от + dopełniacz + до + dopełniacz) 2.3 § 2.B.

Z przyimkiem по истечении.

Sytuowanie czynności po upływie oznaczonego czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy: (a) po upływie odcinka czasu jednoznacznie sprecyzowanego pod względem długości trwania 2.2 § 1.4.1.1.F; (b) po upływie odcinka czasu nie sprecyzowanego pod względem długości trwania 2.2 § 1.4.1.2.G.

Z przyimkiem по мере.

Sytuowanie czynności w lokalizatorach wywierających wpływ na jej rozwój (informowanie o czynności rozwijającej się w miarę przebiegu zachodzącego procesu na tle którego czynność jest lokalizowana) 1.2 § 7.B.

Z przyimkiem по прошествии.

Sytuowanie czynności po upływie oznaczonego czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy: (a) po upływie odcinka czasu jednoznacznie sprecyzowanego pod względem długości trwania 2.2 § 1.4.1.1.G; (b) po upływie odcinka czasu nie sprecyzowanego pod względem długości trwania 2.2 § 1.4.1.2.Ca.

Z przyimkiem позже.

Sytuowanie czynności po oznaczonej godzinie 2.2 § 1.1.Ab.

Z przyimkiem поперед.

Sytuowanie czynności przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby 2.1 § 1.3.3.2.Eb.

Z przyimkiem после.

Sytuowanie czynności: (a) po oznaczonej godzinie 2.2 § 1.1.Aa; (b) po oznaczonym dniu miesiąca, oznaczonym roku, wieku 2.2 § 1.1.B; (c) po określonym roku (latach) czyjegoś życia 2.2 § 1.1.Ca; (d) po określonej porze doby 2.2 § 1.2.1.Aa-b; (e) po określonej porze roku 2.2 § 1.2.2.A-B; (f) po innej czynności lub stanie 2.2 § 1.3.1.Ca-b; (g) po określonej mierzonej części innej czynności 2.2 § 1.3.2.Aa-b; (h) po czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu 2.2 § 1.3.3.1.A; (i) po czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby (osób) 2.2 § 1.3.3.2.A-C; (j) po upływie oznaczonego czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy 2.2 § 1.4.1.1.H, 2.2 § 1.4.1.2.F; (k) po granicy temporalnej, od której dany czas liczy się w przód (w strukturach rozbudowanych: через (спустя) + после + dopełniacz) 2.2 § 1.4.2.A, Ca-b.

Z przyimkiem посреди (посередь).

Sytuowanie czynności: (a) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.6.A; (b) w określonej porze roku 1.1 § 2.4.3.C, 1.1. § 2.4.6.B; (c) w czasie trwania innej czynności wyrażonej rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 1.1 § 3.1.G.

Z przyimkiem предварительно.

Sytuowanie czynności przed odcinkiem czasu oznaczającym jakiś proces lub stan 2.1 § 1.3.1.M.

Z przyimkiem прежде.

Sytuowanie czynności: (a) przed oznaczonym (nazwanym) miesiącem 2.1 § 1.1.3.B; (b) przed odcinkiem czasu wyodrębnionym z nieokreślonej całości 2.1 § 1.2.3.4.C; (c) przed odcinkiem czasu oznaczającym jakiś proces, czynność lub stan 2.1 § 1.3.1.L; (d) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 2.1 § 1.3.3.1.D; (e) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby (osób) 2.1 § 1.3.3.2.C.

Z przyimkiem раньше (ранее).

Sytuowanie czynności: (a) przed oznaczoną godziną 2.1 § 1.1.1.D; (b) przed oznaczonym (datowanym) rokiem 2.1 § 1.1.4.Ac; (c) przed oznaczonym (datowanym) stuleciem 2.1 § 1.1.5; (d) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.1.G, 2.1 § 1.2.1.5.F; (e) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.G; (f) przed określoną częścią jakiegoś odcinka czasu 2.1 § 1.2.3.1.E; (g) przed odcinkiem czasu wyodrębnionym z nieokreślonej całości 2.1 § 1.2.3.4.B; (h) przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 1.3.1.I; (i) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby (osób) 2.1 § 1.3.3.2.B.

Z przyimkiem с.

1) Sytuowanie czynności (a) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.3.B 1.1 § 2.3.4.B

1.1 § 2.3.5.F, 1.1 § 2.3.6.D, (w rozbudowanej strukturze składniowej: с + dopełniacz + на + biernik) 1.1 § 2.3.6.F, 1.1 § 2.3.7.B; (b) w określonej porze roku 1.1 § 2.4.2.C, 1.1. § 2.4.3.D, 1.1. § 2.4.4.B.

2) Sytuowanie czynności: (a) po innej czynności lub stanie 2.2 § 1.3.1.D; (b) po czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu 2.2 § 1.3.3.1.B.

3) Sytuowanie czynności kontynuowanej: (a) od oznaczonego odcinka czasu sprecyzowanego pod względem długości trwania 2.2 § 2.1.A; (b) od oznaczonego roku (lat) czyjegoś życia 2.2 § 2.1.C; (c) od odcinka czasu nie sprecyzowanego pod względem długości trwania 2.2 § 2.2.Aa-e; (d) od ustania stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.2 § 2.3.1.A; (e) od ustania stanu wyrażonego *implicite* przez nazwanie przedmiotu 2.2 § 2.3.2.A; (f) od momentu rozpoczęcia czynności (w strukturach złożonych: с + dopełniacz + до + dopełniacz, с + dopełniacz + по + biernik) 2.3 § 2.A, C.

Z przyimkiem свыше.

Sytuowanie czynności po oznaczonej godzinie 2.2 § 1.1.Ac.

Z przyimkiem среди (средь, середи, середь).

Sytuowanie czynności: (a) w skonkretyzowanym tygodniu 1.1 § 1.4.1.1.D; (b) w odcinku czasu wyrażonym nazwą jednostki rachuby czasu użytej sekundarnie (w odcinku obejmującym pewną liczbę dni) 1.1 § 2.1.Cc; (c) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.1.A; 1.1 § 2.3.6.A; (d) w określonej porze roku 1.1 § 2.4.3.C 1.1 § 2.4.6.B; (e) w czasie trwania innej czynności wyrażonej rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 1.1 § 3.1.G.

3.2. KONSTRUKCJE CELOWNIKOWE

Z przyimkiem ближе к.

Sytuowanie czynności: (a) przed określoną porą doby - podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.1 D, 1.2.1.2.D, 1.2.1.3.B, 1.2.1.4.E, 1.2.1.5.D, 1.2.1.6.D; (b) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.B; (c) przed tradycyjnie wyodrębnionym okresem życia 2.1 § 1.2.3.3.B; (d) przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 1.3.1.J; (e) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 2.1 § 1.3.3.1.E.

Z przyimkiem близко к.

Sytuowanie czynności przed odcinkiem czasu wyodrębnionym z nieokreślonej całości 2.1 § 1.2.3.4.D.

Z przyimkiem к.

1) Sytuowanie czynności: (a) o oznaczonej godzinie 1.1 § 1.1.1.B; (b) w nazwa-

nym (datowanym) miesiącu 1.1 § 1.6.1.B; (c) w oznaczonym (datowanym) roku 1.1 § 1.7.1.C; w odcinku czasu o niesprecyzowanej (ogólnikowej) treści 1.1 § 2.5.4.Ba-c.

2) Wskazywanie na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik: (a) rezultat czynności lub stanu sytuowany w odcinku czasu sprecyzowanym pod względem długości trwania 1.2 § 2.1.B; (b) rezultat czynności lub stanu sytuowany w odcinku czasu nie sprecyzowanym pod względem długości trwania 1.2 § 2.2.B.

3) Sytuowanie czynności: (a) przed nazwanym dniem tygodnia 2.1 § 1.1.2.Aa; (b) przed oznaczonym (datowanym) dniem miesiąca 2.1 § 1.1.2.Be; (c) przed nazwanym (datowanym) miesiącem 2.1 § 1.1.3.A; (d) przed oznaczonym (datowanym) rokiem 2.1 § 1.1.4.Aa; (e) przed oznaczonym rokiem (latami) czyjegoś życia 2.1 § 1.1.4.Ba; (f) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.1.C; 2.1 § 1.2.1.2.C; 2.1 § 1.2.1.3.A; 2.1 § 1.2.1.4.Aa-b; 2.1 § 1.2.1.5.Aa-b; 2.1 § 1.2.1.6.C; (g) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.A; (h) przed określoną częścią jakiegoś odcinka czasu 2.1 § 1.2.3.1.Aa-e; (i) przed odcinkiem czasu oznaczającym jakieś święto 2.1 § 1.2.3.2.C; (j) przed tradycyjnie wyodrębnionym okresem życia 2.1 § 1.2.3.3.A; (k) przed odcinkiem czasu wyodrębnionym z nieokreślonej całości 2.1 § 1.2.3.4.D; (l) przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 1.3.1.G; (ł) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 2.1 § 1.3.3.1.C.

4) Sytuowanie czynności kontynuowanej: (a) do oznaczonego (datowanego) dnia miesiąca 2.1 § 2.1.2.Bd; (b) do skonkretyzowanego dnia 2.1 § 2.1.2.Cd; (c) do oznaczonego miesiąca 2.1 § 2.1.3.C; (d) do odcinka czasu wyodrębnionego z nieokreślonej całości 2.1 § 2.2.D.

Z przyimkiem <u>по</u>.

1) Sytuowanie czynności: (a) w nazwanym dniu tygodnia 1.1 § 1.2.1.C; (b) w nazwanym miesiącu 1.1 § 1.6.1.C; (c) w skonkretyzowanym roku 1.1 § 1.7.2.1.E, 1.1 § 1.7.2.2.E; (d) w oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia 1.1 § 1.7.2.2.2.C; (e) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.2.C, 1.1 § 2.3.5.I; (f) w określonej porze roku - podrozdz. 1.1 §§: 2.4.2.B, 2.4.3.B, 2.4.4.C, 2.4.5.B, 2.4.6.C; (g) w odcinku czasu o niesprecyzowanej, ogólnikowej treści (w tym wyrażenia o charakterze frekwentatywnym i chronologicznym) 1.1 § 2.5.4.E.

2) Sytuowanie czynności powtarzającej się w jednakowych odcinkach czasu: (a) w nazwanych dniach tygodnia 1.1 § 2.6, 1.1. § 2.6.A; (b) w dniach w jakiś sposób wyróżnionych 1.1 § 2.6.B; (c) w oznaczonych porach doby 1.1 § 2.6.C; w oznaczonych porach roku 1.1 § 2.6.D; (d) w odcinkach czasu wyodrębnionych z nieokreślonej całości 1.1 § 2.6.E; (e) podczas określonych stanów pogody 1.1 § 3.2.Ba-b.

3) Sytuowanie czynności o charakterze iteratywnym: (a) w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu 1.2 § 1.1.Ha-b; (b) w przeciągu nieokreślonej liczby jednostek rachuby czasu 1.2 § 1.2.Fa-b.

4) Sytuowanie czynności w przeciągu określonej pory doby 1.2 § 1.2.Cf.

5) Sytuowanie czynności po innej czynności lub stanie 2.2 § 1.3.1.Ba-b.

Z przyimkiem поближе к.

Sytuowanie czynności: (a) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.4.F; (b) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.B.

3.3. KONSTRUKCJE BIERNIKOWE

Z przyimkiem в.

1) Sytuowanie czynności: (a) o oznaczonej godzinie 1.1 § 1.1.1.A, 1.1 § 1.1.2.B; (b) w nazwanym dniu tygodnia 1.1 § 1.2.1.A, 1.1 § 1.2.2; (c) w dniu skonkretyzowanym 1.1 § 1.2.4.1.Aa-b, 1.1 § 1.2.4.2.Ab, Bd; (d) w dniu scharakteryzowanym 1.1 § 1.2.5; (e) w oznaczonej dobie 1.1 § 1.3.Aa-b; (f) w skonkretyzowanym tygodniu 1.1 § 1.4.1.1.B, 1.1 § 1.4.1.2.A; (g) w skonkretyzowanej dekadzie miesiąca 1.1 § 1.5.A; (h) w skonkretyzowanym miesiącu 1.1 § 1.6.2.1.Ba-b; 1.1 § 1.6.2.2.C; (i) w scharakteryzowanym miesiącu 1.1 § 1.6.3.B; (j) w datowanym roku 1.1 § 1.7.1.B; (k) w skonkretyzowanym roku 1.1 § 1.7.2.1.B, 1.1 § 1.7.2.2.B; (l) w oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia 1.1 § 1.7.2.2.1.C, 1.1 § 1.7.2.2.2.A; (ł) w scharakteryzowanym roku 1.1 § 1.7.3; (m) w oznaczonym dziesięcioleciu 1.1 § 1.8.B; w oznaczonym stuleciu i tysiącleciu 1.1 § 1.9.Ba-b; (o) w odcinkach czasu wyrażonych nazwami jednostek rachuby czasu użytych sekundarnie 1.1 § 2.1.Aa-b, B, Ca, Da, E, Fa, Ga; (p) w okresach dziejów i erach geologicznych 1.1 § 2.2.B; (q) w określonej porze doby - podrozdz. 1.1 §§: 2.3.1.B, 2.3.2.F, 2.3.3.C, 2.3.4.Aa-b, 2.3.5.Aa-b, 2.3.6.Ba-b, 2.3.7.A; (r) w określonej porze roku - podrozdz. 1.1 §§: 2.4.1.A, 2.4.2.Aa-b, 2.4.3.Aa-b, 2.4.4.A, 2.4.5.A, 2.4.6.Aa-b; (s) w tradycyjnie wyodrębnionym okresie życia 1.1 § 2.5.1.C; (t) w pewnej części jakiegoś odcinka czasu, w określonej fazie jakiegoś procesu itp. 1.1 § 2.5.2.C; (u) w odcinku czasu oznaczającym jakieś święto 1.1 § 2.5.3.Aa-b; (v) w odcinku czasu wyodrębnionym z nieokreślonej całości 1.1 § 2.5.4.Aa-f; w wyrażeniach frekwentatywnych i chronologicznych 1.1 § 2.5.4.Ag; (w) w czasie innej czynności lub stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 1.1 § 3.1.Aa-b; (x) podczas określonych stanów pogody 1.1 § 3.2.Aa-b;

2) Sytuowanie czynności: (a) w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby

czasu 1.2 § 1.1.Ba-c; (b) w przeciągu odcinka czasu nie sprecyzowanego pod względem długości trwania 1.2 § 1.2.Ce.

3) Sytuowanie rezultatu czynności w przeciągu odcinka czasu nie sprecyzowanego pod względem długości trwania 1.2 § 2.2.C.

4) W strukturach binarnych informujących o krotności względnie kolejności czynności i kwantyfikowaniu jej obiektów w przeciągu określonego czasu 1.2 § 3.Ł.Aa-b, 1.2 § 3.2.Ba-b, 1.2 § 4.C, 1.2 § 5.Aa-b.

Z przyimkiem глядя на.

Sytuowanie czynności: (a) przed nazwanym dniem tygodnia 2.1 § 1.1.2.Ab; (b) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.5.C; (c) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.H; (d) przed określonym stanem 2.1 § 1.3.1.Ł.

Z przyimkiem за.

1) Sytuowanie czynności: (a) w przeciągu określonej liczby jednostek rachuby czasu 1.2 § 1.1.Aa-c; (b) w przeciągu określonej pory doby 1.2 § 1.2.Ca-b; (c) w przeciągu określonej pory roku 1.2 § 1.2.Da; (d) w przeciągu odcinka czasu wyodrębnionego z nieokreślonej całości 1.2 § 1.2.Ea; (e) w przeciągu trwania innej czynności lub stanu 1.2 § 1.3.Aa-c.

2) W strukturach binarnych informujących o krotności lub kolejności czynności i kwantyfikowaniu jej obiektów w przeciągu określonego czasu - podrozdz. 1.2 §§: 3.1.B, 3.2.Aa-b, 3.2.Aa, 3.3.A, 4.Aa-c, 5.B.

3) Sytuowanie czynności przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz: (a) od nie zaznaczonej granicy 2.1 § 1.4.1.1.F, (w strukturach rozbudowanych) 2.1 § 1.4.1.1.G, 2.1 § 1.4.1.2.B; (b) od innej czynności lub stanu (w strukturach rozbudowanych за + biernik + до + dopełniacz, за + biernik + перед + narzędnik) 2.1 § 1.4.2.A, B.

4) Sytuowanie czynności: (a) po oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia 2.2 § 1.1.Cb; (b) po określonej porze doby 2.2 § 1.2.1.B.

Z przyimkiem на.

1) Sytuowanie czynności: (a) w czasie zegarowym 1.1 § 1.1.2.A; (b) w nazwanym dniu tygodnia 1.1 § 1.2.1.B, 1.1 § 1.2.2; (c) w datowanym dniu miesiąca 1.1 § 1.2.3.A, 1.1 § 1.2.6.A; (d) w skonkretyzowanym dniu 1.1 § 1.2.4.1.B, 1.1 § 1.2.4.2.Aa, 1.1 § 1.2.4.3.A-B; (e) w oznaczonej dobie 1.1 § 1.3.Ba-b; (f) w skonkretyzowanym tygodniu 1.1 § 1.4.1.1.C, 1.1 § 1.4.1.2.B; (g) w scharakteryzowanym tygodniu 1.1 § 1.4.2.B; (h) w skonkretyzowanym miesiącu 1.1 § 1.6.2.1.C, 1.1 § 1.6.2.2.B; (i) w skonkretyzowanym roku 1.1 § 1.7.2.1.C, 1.1 § 1.7.2.2.D; (j) w oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia 1.1 § 1.7.2.2.1.B; (k) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.3.Aa-b, 1.1 § 2.3.5.Ea-b, 1.1 § 2.3.6.E 1.1 § 2.3.8 (w tym w strukturach rozbudowanych с + dopełniacz + на + biernik

1.1 § 2.3.6.F); (l) w określonej porze roku 1.1 § 2.4.2.E; (ł) w odcinku czasu oznaczającym jakieś święto 1.1 § 2.5.3.Ba-b; (m) w odcinkach czasu o niesprecyzowanej, ogólnikowej treści (w tym wyrażenia o charakterze frekwentatywnym i chronologicznym) 1.1 § 2.5.4.D.

2) Sytuowanie czynności w przeciągu trwania drobnej cząstki czasu 1.2 § 1.2.Aa.

3) Wskazywanie na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik, rezultat czynności lub stanu sytuowany: (a) w odcinku czasu sprecyzowanym pod względem długości trwania 1.2 § 2.1.A; (b) w odcinku czasu nie sprecyzowanym pod względem długości trwania 1.2 § 2.2.Aa-b; (c) w odcinku czasu oznaczającym jakiś stan 1.2 § 2.3.

4) W strukturach binarnych informujących o krotności czynności i kwantyfikowaniu jej obiektów w przeciągu określonego czasu 1.2 § 3.1.C, 1.2 § 5.C.

5) Sytuowanie czynności kontynuowanej: (a) do oznaczonej godziny 2.1 § 2.1.1.B; (b) do oznaczonego dnia 2.1 § 2.1.1.Bc, Cc.

6) Sytuowanie czynności cyklicznej w jednostkach czasu objętych przez nią przemiennie (w strukturach rozbudowanych <u>через</u> + biernik + <u>на</u> + biernik) 2.2 § 1.4.4.2.B.

Z przyimkiem <u>назад</u>.

Sytuowanie czynności przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz od nie zaznaczonej granicy 2.1 § 1.4.1, 2.1 § 1.4.1.1.Aa-b, 2.1 § 1.4.1.2.A.

Z przyimkiem <u>о</u>.

Sytuowanie czynności: (a) w skonkretyzowanym dniu tygodnia 1.1 § 1.2.1.D; (b) w skonkretyzowanym roku 1.1 § 1.7.2.1.Db; (c) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.4.C, 1.1 § 2.3.7.Da; (d) w odcinku czasu oznaczającym jakieś święto 1.1 § 2.5.3.E; (e) w odcinku czasu wyodrębnionym z nieokreślonej całości 1.1 § 2.5.4.G.

Z przyimkiem <u>по</u>.

Sytuowanie czynności kontynuowanej: (a) do oznaczonego dnia: datowanego dnia miesiąca 2.1 § 2.1.2.Bb; skonkretyzowanego dnia 2.1 § 2.1.2.Cb; (b) do nazwanego miesiąca 2.1 § 2.1.3.B; (c) do odcinka czasu wyodrębnionego z nieokreślonej całości 2.1 § 2.2.C; (d) do zaistnienia stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 2.3.Ad; (e) do momentu zakończenia czynności (w strukturach rozbudowanych: <u>с</u> + dopełniacz + <u>по</u> + biernik) 2.3 § 2.C.

Z przyimkiem <u>погодя</u>.

Sytuowanie czynności po upływie oznaczonego czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy 2.2 § 1.4.1.1.D.

Z przyimkiem под.

Sytuowanie czynności: (a) przed nazwanym dniem tygodnia 2.1 § 1.1.2.Ac; (b) przed oznaczonym dniem miesiąca 2.1 § 1.1.2.Bf; (c) przed oznaczonym rokiem (latami) czyjegoś życia 2.1 § 1.1.4.Bb; (d) przed określoną porą doby 2.1 § 1.2.1.1.H, 2.1 § 1.2.1.2.B, 2.1 § 1.2.1.4.H; (e) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.C; (f) przed określoną częścią jakiegoś odcinka czasu 2.1 § 1.2.3.1.C; (g) przed odcinkiem czasu oznaczającym jakieś święto 2.1 § 1.2.3.2.A; (h) przed tradycyjnie wyodrębnionym okresem życia 2.1 § 1.2.3.3.C.

Z przyimkiem спустя.

Sytuowanie czynności: (a) po upływie czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy 2.2 § 1.4.1, 2.2 § 1.4.1.1.Ba-b; 2.2 § 1.4.1.2.Ba; (b) po upływie czasu liczonego w przód od innej czynności lub stanu (w strukturach rozbudowanych спустя + biernik + после + dopełniacz) 2.2 § 1.4.2.Ca-b; w najbliższym kolejnym odcinku czasu następującym po upływie oznaczonej liczby idących jeden za drugim przedzielonych interwałami takichże odcinków czasowych 2.2 § 1.4.3.B.

Z przyimkiem тому.

Sytuowanie czynności przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz od nie zaznaczonej granicy 2.1 § 1.4.1.1.Ca-b.

Z przyimkiem тому назад.

Sytuowanie czynności przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz od nie zaznaczonej granicy 2.1 § 1.4.1.1.Ba-b, 2.1 § 1.4.1.1.G.

Z przyimkiem через.

1) Sytuowanie czynności w przeciągu określonego czasu 1.2 § 1.1.G, 1.2 § 1.2.Ab, 1.2 § 1.2.Cg, 1.2 § 1.3.G.

2) Sytuowanie czynności: (a) po określonej, mierzonej części innej czynności 2.2 § 1.3.2.B; (b) po upływie czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy 2.2 § 1.4.1, 2.2 § 1.4.1.1.A, 2.2 § 1.4.1.2.Aa-b; (c) po upływie czasu liczonego w przód od innej czynności lub stanu (w strukturach rozbudowanych через + biernik + после, через + biernik + по + miejscownik) 2.2 § 1.4.2.A, B; (d) w najbliższym kolejnym odcinku czasu następującym po upływie oznaczonej liczby idących jeden za drugim przedzielonych interwałami takichże odcinków czasowych 2.2 § 1.4.3.A.

3) Sytuowanie czynności cyklicznej: (a) po kolejnym upływie nazwanej jednostki czasu 2.2 § 1.4.4.1, 2.2 § 1.4.4.1.A, B; (b) w jednostkach czasu objętych przez tę czynność przemiennie 2.2 § 1.4.4.2, 2.2 § 1.4.4.2.A, B.

3.4. KONSTRUKCJE NARZĘDNIKOWE

Z przyimkiem в параллель с.

Sytuowanie czynności w jednym ciągu czasowym z inną czynnością 1.2 § 6.D.

Z przyimkiem вместе с.

1) Sytuowanie czynności w określonej porze doby 1.1 § 2.3.2.E, 1.1 § 2.3.5.D.

2) Sytuowanie czynności w jednym ciągu czasowym z inną czynnością 1.2 § 6.B.

Z przyimkiem вслед за.

Sytuowanie czynności po innej czynności lub stanie 2.2 § 1.3.1.G.

Z przyimkiem за.

1) Sytuowanie czynności: (a) w czasie trwania innej czynności lub stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 1.1 § 3.1.E; (b) w czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie rzeczy 1.1 § 3.3.2.A.

2) Sytuowanie czynności po innej czynności lub stanie 2.2 § 1.3.1.F.

Z przyimkiem между (меж).

Sytuowanie czynności między dwoma lokalizatorami: (a) w strukturach dwuczłonowych (между + narzędnik + и + narzędnik) 2.3 § 1.A; (b) w strukturach jednoczłonowych (между + narzędnik l. mn.) 2.3 § 1.B.

Z przyimkiem назад.

Sytuowanie czynności przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz od nie zaznaczonej granicy 2.1 § 1.4.1.1.E, 2.1 § 1.4.1.2.C.

Z przyimkiem наряду с.

Sytuowanie czynności w jednym ciągu czasowym z inną czynnością 1.2 § 6.G.

Z przyimkiem незадолго перед.

Sytuowanie czynności: (a) przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 1.3.1.E; (b) przed określonym stanem pogody 2.1 § 1.3.2.B; (c) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 2.1 § 1.3.3.1.H.

Z przyimkiem одновременно с.

Sytuowanie czynności w jednym ciągu czasowym z inną czynnością 1.2 § 6.C.

Z przyimkiem параллельно с.

Sytuowanie czynności w jednym ciągu czasowym z inną czynnością 1.2 § 6.E.

Z przyimkiem перед.

Sytuowanie czynności: (a) przed oznaczonym dniem miesiąca 2.1 § 1.1.2.Bg; (b) przed określoną porą doby - podrozdz. 2.1 §§: 1.2.1.1.Ba-b, 1.2.1.2.A, 1.2.1.3.D, 1.2.1.4.Aa-b, 1.2.1.5.Ba-b; 1.2.1.6.B; (c) przed określoną porą roku 2.1 § 1.2.2.D; (d) przed określoną częścią jakiegoś odcinka czasu 2.1 § 1.2.3.1.D; (e) przed odcinkiem czasu oznaczającym jakieś święto 2.1 § 1.2.3.2.B; (f)

przed zaistnieniem stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 2.1 § 1.3.1.D; (g) przed określonym stanem pogody 2.1 § 1.3.2.A; (h) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 2.1 § 1.3.3.1.B; (i) przed czasem wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby 2.1 § 1.3.3.2.D; (j) przed granicą temporalną, od której dany czas liczy się wstecz (w strukturach rozbudowanych за + biernik + перед + narzędnik) 2.1 § 1.4.2.B.

Z przyimkiem позже (позднее).

Sytuowanie czynności po upływie czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy 2.2 § 1.4.1.1.C; 2.2 § 1.4.1.2.E.

Z przyimkiem раньше (ранее).

Sytuowanie czynności przed upływem oznaczonej ilości czasu 2.1 § 1.4.1.1.D, 2.1 § 1.4.1.2.D.

Z przyimkiem рядом с.

Sytuowanie czynności w jednym ciągu czasowym z inną czynnością 1.2 § 6.F.

Z przyimkiem с.

1) Sytuowanie czynności: (a) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.2.Ba-b, 1.1 § 2.3.5.C, 1.1 § 2.3.7.C; (b) w określonej porze roku 1.1 § 2.4.2.D.

2) Sytuowanie czynności w jednym ciągu czasowym z inną czynnością 1.2 § 6.A.

3) Sytuowanie czynności w lokalizatorach wywierających wpływ na jej rozwój 1.2 § 7.Aa-b.

4) Sytuowanie czynności po innej czynności lub stanie 2.2 § 1.3.1.E.

Z przyimkiem спустя.

Sytuowanie czynności przed upływem oznaczonego czasu liczonego wstecz od nie zaznaczonej granicy 2.2 § 1.4.1.1.E, 2.2 § 1.4.1.2.D.

3.5. KONSTRUKCJE MIEJSCOWNIKOWE

Z przyimkiem в.

1) Sytuowanie czynności: (a) w granicach oznaczonej godziny 1.1 § 1.1.3; (b) w oznaczonym skonkretyzowanym dniu 1.1 § 1.2.4.1.C, 1.1 § 1.2.4.2, 2a, 1.1 § 1.2.6.B; (c) w skonkretyzowanym tygodniu 1.1 § 1.4.1.2.C; (d) w skonkretyzowanej dekadzie miesiąca 1.1 § 1.5.B; (e) w nazwanym, skonkretyzowanym, scharakteryzowanym miesiącu podrozdz. 1.1 §§: 1.6.1.A, 1.6.2.1.Aa-b, 1.6.3.A,1.6.4; (f) w datowanym, skonkretyzowanym roku 1.1 § 1.7.1.A, 1.1 § 1.7.2.1.A, 1.1 § 1.7.2.2.C; (g) w oznaczonym dziesięcioleciu 1.1 § 1.8.A; (h) w oznaczonym (datowanym, skonkretyzowanym) stuleciu, tysiącleciu 1.1 § 1.9.Aa-b; (i) w okresie pewnej liczby lat 1.1 § 2.1.Fb; (j) w okresie wyróżniającym się czymś,

jakiejś epoce 1.1 § 2.1.Gb; (k) w okresach dziejów i erach geologicznych 1.1 § 2.2.A; (l) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.4.D, 1.1 § 2.3.5.H, 1.1 § 2.3.6.C; (ł) w tradycyjnie wyodrębnionym okresie życia 1.1 § 2.5.1.Aa-b; (m) w określonej części jakiegoś odcinka czasu 1.1 § 2.5.2.Aa-e; (n) w odcinku czasu wyodrębnionym z nieokreślonej całości 1.1 § 2.5.4.C; (o) w czasie trwania innej czynności lub stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 1.1 § 3.1.6.

2) W strukturach binarnych informujących o krotności względnie kolejności czynności i kwantyfikowaniu jej obiektów w przeciągu określonego czasu - podrozdz. 1.2 §§: 3.1.D; 3.3.B; 4.B; 5.D.

Z przyimkiem на.

1) Sytuowanie czynności: (a) w skonkretyzowanym tygodniu 1.1 § 1.4.1.1.A; (b) w scharakteryzowanym tygodniu 1.1 § 1.4.2.A; (c) w tygodniu rozumianym jako sześć dni powszednich 1.1 § 1.4.3; (d) w skonkretyzowanym miesiącu 1.1 § 1.6.2.2.A: (e) w skonkretyzowanym roku 1.1 § 1.7.2.2.A; (f) w oznaczonym roku (latach) czyjegoś życia 1.1 § 1.7.2.2.1.A, 1.1 § 1.7.2.2.2.B; (g) w odcinkach czasu wyrażonych nazwami jednostek rachuby czasu użytymi sekundarnie 1.1 § 2.1 Abb, Cd, Db; (h) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.2.Aa-b, 1.1 § 2.3.5.Ba-b; (i) w określonej porze roku 1.1 § 2.4.1.B; (j) w tradycyjnie wyodrębnionym okresie życia 1.1 § 2.5.1.D; (k) w pewnej części jakiegoś odcinka czasu, w określonej fazie jakiegoś procesu itp. 1.1 § 2.5.2.Ba-d; (l) w odcinku czasu oznaczającym jakieś święto 1.1 § 2.5.3.Ca-b; (ł) w odcinku czasu wyodrębnionym z nieokreślonej całości 1.1 § 2.5.4.F; (m) w czasie innej czynności lub stanu wyrażonego rzeczownikiem o charakterze czynnościowym 1.1 § 3.1.D; (n) w czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie przedmiotu (rzeczy) 1.1 § 3.3.2.C.

2) Sytuowanie określonej krotności czynności w ciągu dnia 1.2 § 3.1.Fa-b.

Z przyimkiem о.

Sytuowanie czynności: (a) w skonkretyzowanym dniu tygodnia 1.1 § 1.2.1.E; (b) w skonkretyzowanym roku 1.1 § 1.7.2.1.Da; (c) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.2.G, 1.1 § 2.3.7.Db; (d) w określonej porze roku 1.1 § 2.4.2.F; (e) w odcinku czasu oznaczającym jakieś święto 1.1 § 2.5.3.F.

Z przyimkiem по.

Sytuowanie czynności: (a) po innej czynności lub stanie 1.3 § 1.Aa-b; (b) po granicy temporalnej, od której dany czas liczy się w przód (w strukturach rozbudowanych через + biernik + по + miejscownik) 2.2 § 1.4.2.B.

Z przyimkiem при.

Sytuowanie czynności: (a) w odcinku obejmującym pewną liczbę dni 1.1 § 2.1.Cb; (b) w określonej porze doby 1.1 § 2.3.2.D, 1.1 § 2.3.5.G; (c) w określonej po-

rze roku 1.1 § 2.4.3.E; (d) w pewnej części jakiegoś odcinka czasu, w określonej fazie jakiegoś procesu 1.1 § 2.5.2.D; (e) w czasie innej czynności lub stanu wyrażonego rzeczownikiem czynnościowym 1.1 § 3.1.Ca-b; (f) podczas określonego stanu pogody 1.1 § 3.2.Ca-b; (g) w czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie osoby; (ga) w czasie czyichś rządów, panowania 1.1 § 3.3.1.A; (gb) w czasie czyjegoś życia 1.1 § 3.3.1.B; (gc) w czasie czyjejś obecności 1.1 § 3.3.1.Ca; (h) w czasie wyrażonym *implicite* przez nazwanie rzeczy 1.1 § 3.3.2. D.

WNIOSKI KOŃCOWE

System rosyjskich konstrukcji temporalnych z przyimkiem, wyposażony w liczne schematy syntaktyczne, siłą rzeczy ma charakter bardzo złożony, co szczególnie dobrze się uwidacznia, gdy się go rozpatruje na tle równie skomplikowanego zasobu środków, jakimi do wyrażania relacji czasowych dysponuje polszczyzna. Przedstawiona tu klasyfikacja i konfrontacja obszernego i przez to - jak się wydaje - reprezentatywnego materiału językowego w pełni to potwierdza. Starając się nie wracać do kwestii podniesionych już w poprzednich konkluzjach (zob. Uwagi i wnioski na ss. 104, 143, 187, 200, 224, 234, 239), zwrócę jeszcze tylko uwagę na niektóre spostrzeżenia ogólniejszej natury, poczynione w toku przeprowadzonych badań.

I. Uważne przyjrzenie się konstrukcjom przyimkowym z punktu widzenia przekazywanych informacji o relacji czynności (nazwanej w podstawie) do lokalizatora temporalnego (wskazanego przez wyraz zależny) prowadzi do wniosku, że ponad połowa odnotowanych przyimków to wyrazy polifunkcyjne, sygnalizujące różne stosunki semantyczne. W niektórych przypadkach liczba tych stosunków jest bardzo duża, na przykład w artykule hasłowym przyimka на Słownik współczesnego rosyjskiego języka literackiego (ССРЛЯ) wymienia ich aż 9. Prymarną funkcją tego przyimka, podobnie jak i niektórych innych, jest wyrażanie stosunków przestrzennych. Oprócz tego rodzaju wyrazów w języku rosyjskim występuje duża grupa środków synsemantycznych, które można nazwać właściwymi przyimkami temporalnymi, uczestniczą bowiem tylko w tworzeniu konstrukcji wyrażających stosunki czasowe. Są to wszystko przyimki wtórne i jest ich ogółem 30. Uczestniczą w budowie następujących konstrukcji: intralokacyjnych (nieduratywne: в параллель с, во время, параллельно с, одновременно с, по мере; duratywne: в продолжение, в течение, в ходе, за время, на протяжении); prelokacyjnych (niefazowe: в канун, в преддверии, глядя на, задолго до, накануне, наперед (поперед), незадолго до, незадолго перед, предварительно, прежде, раньше (ранее), назад, тому, тому назад; fa-

zowe: впредь до); postlokacyjnych (niefazowe: по истечении, по прошествии, погодя, позже (позднее), спустя).

II. Z punktu widzenia liczby przyimków służących do wyrażania poszczególnych funkcji temporalnych zdecydowaną przewagę mają konstrukcje prelokacyjne. Wykładnikami funkcji składniowych wyrażających te stosunki jest 31 przyimków (konstrukcje intralokacyjne - 25 przyimków, postlokacyjne - 15 przyimków, interpozycyjne - 5 przyimków). Szczególnie uderzająca jest asymetria między liczbą będących do dyspozycji konstrukcji prelokacyjnych i postlokacyjnych, których jest o połowę mniej.

III. Na uwagę zasługuje polisemantyczność szeregu odnotowanych konstrukcji. Chodzi o to, że konstrukcje o tym samym kształcie syntaktycznym i identycznym składzie leksykalnym wyrażają nierzadko dwie różne funkcje temporalne. Dotyczy to w szczególności niektórych konstrukcji z przyimkami: до, к, с, через, на, вместе с, в, после.

a. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem до mogą wyrażać dwie funkcje: prelokacyjną niefazową i prelokacyjną fazową. Znaczenie konstrukcji determinowane jest przez treść podstawy i kontekst, na przykład wyrażenie до восемнадцати przy nadrzędniku жениться tworzy konstrukcję prelokacyjną niefazową o znaczeniu 'przed osiemnastym rokiem życia', a przy nadrzędniku учиться - konstrukcję prelokacyjną fazową o znaczeniu 'do osiemnastego roku życia' (por. 2.1 § 1.1.4.Bc, 2.1 § 2.1.4.B). Inne tego rodzaju przykłady odnotowane zostały z wyrazami: свет (2.1 § 1.2.1.1.A, 2.1 § 2.2Aa); заря (2.1 § 1.2.1.1.A, 2.1 § 2.2.Aa); петухи (2.1 § 1.2.1.1, 2.1 § 2.2.Aa); ночь (2.1 § 1.2.1.5.E, 2.1 § 2.2.Aa); институт (2.1 § 1.3.3.1, 2.1 § 2.3.Ba); закат (2.1 § 2.2.Aa, 2.1 § 1.2.1.4.C).

b. Dwuznaczne konstrukcje celownikowe z przyimkiem к służą do wyrażania funkcji prelokacyjnych niefazowych i intralokacyjnych nieduratywnych, na przykład konstrukcja к тому времени funkcjonuje w znaczeniu 'w tym czasie' i w znaczeniu 'do tego czasu, przed tym' (zob. 2.1 § 1.2.3.4.D, 1.1 § 2.5.4.Ba). Por. też przykłady z wyrazami: год (2.1 § 1.1.4, 1.1 § 1.7.1.C, 2.1 § 1.1.4.Ba; 1.2 § 2.1.B); ночь (2.1 § 1.2.1.5.Aa, 1.2 § 2.2.B); зима (2.1 § 1.2.2 A, 1.2 § 2.2.B).

c. Konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem с wyrażają funkcje intralokacyjne nieduratywne i postlokacyjne fazowe, na przykład с утра przy nadrzędniku поехать znaczy 'z rana', a przy podstawie заседать - 'od rana' (zob. 1.1 § 2.3.3.B, 2.2 § 2.2.Aa). Por. inne przykłady z wyrazami: ночь (1.1 § 2.3.6.D, 2.2 § 2.2.Aa); полночь (1.1 § 2.3.7.B, 2.2 § 2.2.Aa); весна (1.1 § 2.4.2.C, 2.2 § 2.2.Ab) i лето (1.1 § 2.4.3.D, 2.2 § 2.2.Ab).

d. Dwa różne znaczenia wyrażają konstrukcje biernikowe z przyimkiem через, na przykład через час może znaczyć 'po upływie godziny' (выясниться через час) lub 'co godzinę' (давать лекарство через час). Zob. 2.2 § 1.4.1.1.A - sytuowanie czynności po upływie czasu liczonego w przód od nie zaznaczonej granicy i 2.2 § 1.4.4.1 - po kolejnym upływie nazwanej jednostki czasu. Por. też inną dwuznaczność konstrukcji z wyrazem zależnym день: через день (выясниться через день) - 'po upływie jednego dnia'; zob. 2.2 § 1.4.1.1. i бывать где через день - 'co drugi dzień'; zob. 2.2 § 1.4.4.2.A.

e. Konstrukcje biernikowe z przyimkiem на: (1) mogą sytuować w oznaczonej części doby czynność rzutowaną w przyszłość lub też sytuować rezultat czynności (np. на ночь назначить штурм; zob. 1.1 § 2.3.8. i на ночь уходить в ложбины; zob. 1.2 § 2.2.Aa); (2) mogą sytuować czynność w przeciągu drobnej cząstki czasu lub wskazywać na chwilę (moment) jako na miarę rezultatu orzeczonego przez nadrzędnik (zob. konstrukcję на минуту w znaczeniu 'przez chwilę', 1.2 § 1.2.Aa i 'na chwilę', 1.2 § 2.2.A; (3) mogą sytuować czynność w granicach lokalizatora lub rezultat czynności w przeciągu określonego odcinka czasu (por. на утро не мочь встать, 1.1 § 2.3.3.Aa i на утро отложить что, 1.2 § 2.2.Aa); zob. też przykłady z wyrazami: рождество (1.1 § 2.5.3.Ba, 1.2 § 2.2.Aa), вечер (1.1 § 2.3.5.Ea, 1.2 § 2.2.Aa).

f. Dwa znaczenia może mieć konstrukcja вместе с солнцем, co zależy od charakteru podstawy konstrukcji, na przykład przy nadrzędniku подыматься konstrukcja znaczy 'o wczesnej porze rannej' (zob. 1.1 § 2.3.2.E), a przy nadrzędniku ложиться - 'o wczesnej porze wieczornej' (zob. 1.1 § 2.3.5.D).

g. Dwa znaczenia mogą mieć konstrukcje biernikowe z przyimkiem в, na przykład konstrukcja в один день może znaczyć 'tego samego dnia' (1.1 § 1.2.4.1.Aa) lub 'w ciągu jednego dnia' (1.2 § 1.1.

Bb), a в один вечер -'pewnego wieczoru' (1.1 § 2.3.5.Ab) lub 'w ciągu jednego wieczoru' (1.2 § 1.2.Ce).
h. W dwóch znaczeniach mogą też wystąpić konstrukcje dopełniaczowe z przyimkiem после (por. konstrukcję после стольких лет w znaczeniu 'po iluś latach czyjegoś życia' (2.2 § 1.1.Ca) i w znaczeniu 'po upływie iluś lat liczonych w przód od nie zaznaczonej granicy' (2.2 § 1.4.1.1.H).

IV. Sześć spośród odnotowanych przyimków temporalnych może być określonych mianem poimków, występują bowiem po wyrazie zależnym w postpozycji. Wyłącznie w postpozycji wystąpiły przyimki wtórne: назад (z narzędnikiem); погодя (z biernikiem); раньше (z narzędnikiem); спустя (z narzędnikiem). Zarówno w prepozycji, jak i w postpozycji wystąpiły: назад (z biernikiem, w prepozycji rzadszy); спустя (z biernikiem, w prepozycji rzadszy); тому (z biernikiem, w prepozycji niezmiernie rzadki); тому назад (z biernikiem, w prepozycji niezmiernie rzadki).

V. Jako wykładniki funkcji temporalnych przebadane przyimki wykazały bardzo dużą dyferencjację frekwentatywną. Do najczęściej występujących niewątpliwie należy przyimek в. Dla zilustrowania jego funkcji trzeba go było cytować aż w 244 konstrukcjach. Za przyimki o najniższej frekwencji trzeba uznać te, które odnotowano tylko w jednej konstrukcji temporalnej, na przykład przyimek wtórny близко к. Dane o liczbie cytowanych przykładów z każdym uwzględnionym w pracy przyimkiem zawiera przytoczony wykaz. Liczba w nawiasie oznacza liczbę zlokalizowanych przykładów, przytoczonych w dwóch pierwszych rozdziałach.
Wykaz frekwencyjny przyimków cytowanych w zlokalizowanych przykładach: в (244), на (179), с (108), до (117), за (98), по (94), к (70), после (65), перед (41), через (37), при (25), в течение (21), раньше (15), во время (18), о (18), спустя (18), под (17), ближе к (14), от (14), между (13), спреди (11), в продолжение (10), на протяжении (9), назад (9), около (9), в преддверии (7), вплоть до (7), прежде (7), незадолго до (6), по мере (6), по прошествии (6), посреди (6), позже (5), накануне (5), без (5), близ (5), вместе с (5), глядя на (5), за время (5), начиная с (5), тому назад (5), впредь до (4), задолго до (4),

незадолго до (4), тому (4), в канун (3), в ходе (3), одновременно с (3), по истечении (3), в параллель с (2), вперед (2), параллельно с (2), поближе к (2), рядом с (2), близко к (1), вслед за (1), наперед (1), наряду с (1), погодя (1), поперед (1), предварительно (1), свыше (1).

VI. Liczba konstrukcji, które trzeba było przeanalizować, aby ustalić wszystkie możliwe ich funkcje temporalne, wyniosła prawie dziesięć tysięcy, z czego w pracy przytoczono około tysiąca pięciuset. Konstrukcje te zawierają około trzystu różnych wyrazów zależnych (leksemów). Formy wielu z tych wyrazów występują w szeregu konstrukcji wyrażających różne funkcje temporalne. W szczegółach rzecz przedstawia się w następujący sposób.

a. Konstrukcje intralokacyjne nieduratywne zawierają ogółem 648 form 156 wyrazów zależnych (największą frekwencję wykazały formy wyrazów: век, весна, вечер, воскресенье, восход, время, год, день, дождь, заря, зима, исход, лето, месяц, минута, момент, неделя, ночь, осень, пасха, период, полдень, половина, пора, праздник, раз, разговор, рассвет, рождество, срок, сумерки, сутки, утро, час, число).

b. Konstrukcje intralokacyjne duratywne zawierają ogółem 240 form 54 wyrazów zależnych (największą frekwencję wykazały formy wyrazów: вечер, война, время, год, день, жизнь, зима, лето, месяц, минута, неделя, ночь, отсутствие, сутки, час).

c. Konstrukcje prelokacyjne niefazowe zawierają ogółem 284 formy 118 wyrazów zależnych (największą frekwencję wykazały formy wyrazów: весна, вечер, война, время, год, день, зима, конец, лето, месяц, минута, начало, неделя, ночь, обед, полдень, полночь, праздник, рассвет).

d. Konstrukcje prelokacyjne fazowe zawierają ogółem 73 formy 43 wyrazów zależnych (największą frekwencję wykazały formy wyrazu день).

e. Konstrukcje postlokacyjne niefazowe zawierają ogółem 161 form 78 wyrazów zależnych (największą frekwencję wykazały formy wyrazów: время, год, день, лето, минута, неделя, час).

f. Konstrukcje interpozycyjne (niefazowe i fazowe łącznie) zawierają ogółem 71 form 30 wyrazów zależnych (największą frekwencję wykazały formy wyrazów: весна, вечер, утро).

Ujmując rzecz całościowo należy stwierdzić, że w przeanalizowanych w pracy konstrukcjach szczególnie wysoką częstotliwość użycia wykazują formy kilkudziesięciu nazw lokalizatorów temporalnych. Frekwencyjny spis 33 spośród nich podaje się niżej. W wykazie uwzględniono tylko te wyrazy, które w przytoczonych przykładach wystąpiły więcej niż 9 razy. Wymienione przy wyrazach liczby informują o liczbie zdań, w których odnotowano formę leksemu, użytą do ustosunkowania temporalnego czynności w konstrukcji z przyimkiem. Przy trzech wyrazach dodatkowo podane zostały w nawiasach również dane informujące o liczbie konstrukcji, w których wyraz uległ wyrzutni. Najczęściej występujące wyrazy zależne: 103 год; 93 (1) день; 70 (23) час; 63 лето; 60 ночь; 46 неделя; 45 время; 37 (27) число; 35 месяц; 32 весна; 31 вечер, зима; 28 утро; 27 раз; 22 война; 21 минута, сутки; 19 заря; 18 жизнь; 17 праздник, рассвет; 16 век, пора, конец, осень, полдень; 14 полночь; 12 начало, петух; 11 рождество, свет 10 пасха, период, срок.

VII. Zwraca uwagę fakt, że niektóre grupy wyrazów przyprzyimkowych są uzualne tylko przy wyrażaniu określonych funkcji temporalnych.

a. Wyrazy oznaczające tradycyjnie wyodrębnione okresy życia, na przykład ребячество, детство, малолетство, юность, девичество, молодость, старость, pojawiają się w konstrukcjach intralokacyjnych nieduratywnych (np. в ребячестве, в малолетстве itp.) oraz postlokacyjnych inchoatywnych (np. с детства, с малолетства itp.) i (z wyjątkiem wyrazu старость) nie są odnotowywane w innych grupach, na przykład prelokacyjnych (por. nieuzualność takich konstrukcji, jak: *ближе к ребячеству, *под детство, *перед малолетством, *до девичества itp.).

b. Wyrazy nazywające w sposób ogólny to, co przeminęło (np. прошлое), co trwa (настоящее) lub dopiero nastąpi (будущее, последующее, дальнейшее) funkcjonują tylko w utartych wyrażeniach intralokacyjnych: в прошлом, в настоящем itp.

c. Przy dużej rozmaitości konstrukcji prelokacyjnych niefazowych sytuujących czynność w określonych porach doby (z formami wyrazów заря, свет, рассвет, восход, солнце, петухи, утро, полдень, закат, заход, сумерки, темнота, вечер, ночь, полночь i 11 przyimkami:

до, перед, под, ближе к, поближе к, к, около, близ, незадолго до, глядя на, раньше) uderza ubóstwo odnośnych konstrukcji postlokacyjnych niefazowych. Te ostatnie możliwe są tylko z wyrazami полдень, полночь, natomiast pozostałe spośród wymienionych wyrazów, jeśli występują bez determinanta, wyrażeń postlokacyjnych o charakterze niefazowym nie tworzą (por. nieuzualność konstrukcji w rodzaju: *после зари, *после света, *после утра, *после вечера).

VIII. Są wyrazy zależne, które w określonych konstrukcjach temporalnych z przyimkiem występują swobodnie zarówno bez determinanta, jak i z nim (np. при жизни, при жизни мамы); są takie, które w danym znaczeniu występują wyłącznie bez determinanta (np. на неделе 'w ciągu dni powszednich, dni pracy, wyłączając niedzielę'); są wreszcie takie, które występują tylko z determinantem (por. uzualne в это утро i nieuzualne *в утро). Jak to wygląda w odniesieniu do tych wyrazów przyprzyimkowych, które wystąpiły w przytoczonych konstrukcjach, informuje Indeks, ułatwiający odszukanie każdego użytego w pracy wyrazu zależnego (jako nazwy lokalizatora temporalnego).

IX. Na uwagę zasługują też niektóre determinanty, na przykład wyrazy весь, целый, самый.

a. Formy wyrazu весь w charakterze determinantów występują przeważnie przy wyrazach zależnych w konstrukcjach intralokacyjnych, duratywnych. Szczególną uwagę zwraca frekwencja determinanta przy wyrazie жизнь, gdzie w odnotowanych przykładach wystąpił 6 razy: в продолжение всей своей жизни, в течение всей жизни, за всю жизнь, на протяжении всей жизни, на всю долгую жизнь, всю жизнь назад. Pozostałe użycia tego determinanta odnotowane zostały przy rzeczownikach: день, вечер, ночь, разговор, война, история, лето, время.

b. Odnotowane przykłady użycia w charakterze determinantów form wyrazu целый odnoszą się do wyrazów zależnych tworzących wyraźną grupę semantyczną: дни, сутки, недели, месяцы. Z wyjątkiem jednej konstrukcji (на протяжении целого рабочего дня) wszystkie użycia dotyczą konstrukcji zrealizowanych według schematu по + celownik по целому дню, по целым дням, по целым суткам, по целым неделям, по целому месяцу.

c. Formy wyrazu самый w charakterze determinantów o funkcji podkreślającej są używane głównie w celu uwydatnienia treści wyrazu zależnego w konstrukcjach ekstralokacyjnych. W odnotowanym materiale najwięcej przykładów użycia tego wyrazu dotyczy konstrukcji prelokacyjnych niefazowych (12): перед самым закатом, перед самым немцем, перед самой ночью, перед самым поездом, перед самой полночью, перед самым снегом, перед самой темнотой; до самого института, до самой школы; к самой ночи; под самое рождество; прежде самого хозяина. Stosunkowo często determinant tego rodzaju występuje też przy wyrazie zależnym w konstrukcjach prelokacyjnych fazowych w rodzaju: до самой армии, до самой зимы, до самой ночи, до самого снега, вплоть до самого конца мела. Poza tym determinant był odnotowany w składzie konstrukcji postlokacyjnych fazowych (с самых малых лет, с самого рождения, с самого утра) i intralokacyjnych nieduratywnych (при самом начале концерта, в самые полдни, на самой середине речи). Formy wyrazu самый w charakterze determinanta nie odnotowano w ogóle przy wyrazie zależnym w konstrukcjach postlokacyjnych, w których składzie - jak się wydaje - nie występuje.

X. Konstrukcje temporalne rozpatrywanego typu w zasadzie wykazują swobodę pod względem występowania w charakterze określników. Trzeba jednak zaznaczyć, że niektóre konstrukcje mogą wystąpić tylko przy określonym typie podstawy. Są konstrukcje, których nadrzędnikiem może być jedynie czasownik o takim, a nie innym aspekcie, na przykład nadrzędnikiem konstrukcji celownikowych z przyimkiem по stosowanych do sytuowania czynności iteratywnej może być tylko czasownik o postaci niedokonanej; por. uzualność konstrukcji ходить куда по пятницам i nieuzualność konstrukcji *прийти куда по пятницам. Inny przykład. Konstrukcje duratywne typu в течение года, на протяжении следствия nie mogą mieć nadrzędników będących czasownikami o aspekcie momentalnym; por. nieuzualność wyrażeń: *кольнуть в течение года, *отпрыгнуть на протяжении следствия. Z tego punktu widzenia omówione w tej pracy konstrukcje wymagają jeszcze dokładniejszego zbadania.

XI. Konfrontacja badanych konstrukcji z ich polskimi odpowiednikami doprowadza do stwierdzenia, że oba języki wykazują duże po-

dobieństwo co do zasobu leksykalnego przyimków o funkcji temporalnej. W grupie przyimków właściwych zarówno w języku rosyjskim, jak i polskim do wyrażania odniesień temporalnych służą: в/w, до/do, за/za, к/ku, на/na, между/między, о/o, от/od, перед/przed по/po, под/pod, при/przy, с/z, среди/śród. Również w grupie przyimków wtórnych znajdujemy w tekstach obu języków kilkanaście wyrażeń i kilka wyrazów o funkcji synsemantycznej, między którymi łatwo dostrzec pełne lub częściowe analogie. Całkowitą zgodność pod względem leksykalnym i morfologicznym wykazują na przykład przyimki wtórne: около - około, тому - temu, вместе с - razem z, вслед за - w ślad za, параллельно с - równolegle z, по истечении - po upływie. Równoległość cech leksykalno-semantycznych (przy różnicach w budowie syntaktycznej) wykazują takie przyimki wtórne jak: в продолжение - w przeciągu, в течение - w ciągu, во время - w czasie. Podobieństwo semantyczno-strukturalne (przy pewnych różnicach leksykalnych) zachodzi też między przyimkami wtórnymi: в ходе - w toku, на протяжении - na przestrzeni, начиная с - poczynając od, незадолго до - na krótko przed, по прошествии - po upływie. Co się tyczy kontrastów, to w zakresie zasobu przyimków wyrażają się przede wszystkim w kształcie wielu przyimków wtórnych i w mniejszym stopniu - właściwych, na przykład polszczyzna nie zna takich przyimków, jak: накануне, после, спустя, через, a będący w jej zasobie słownikowym przyimek nazad, w odróżnieniu od rosyjskiego назад, w konstrukcjach temporalnych nie występuje. Spośród polskich przyimków o funkcji temporalnej, obecnych w słownictwie rosyjskim, lecz nie używanych do wyrażania czasu, przykładowo można wymienić polskie nad i u oraz rosyjskie над i у. Zauważmy też zmianę funkcji polskiego, dzisiaj już przestarzałego, przysłówka podczas, który ostatecznie przekształcił się w przyimek temporalny i utrzymującą się niezmienność adwerbialności rosyjskiego подчас. Spośród wyrazów o temporalnej funkcji przyimkowej obecnych w polszczyźnie i nieznanych językowi rosyjskiemu należy wymienić przyimki koło i przez.

INDEKS

Poniższy alfabetyczny spis zawiera wszystkie konstrukcje temporalne z przyimkiem przytoczone w zlokalizowanych przykładach w dwóch pierwszych rozdziałach. Hasłami rejestru są wyrazy zależne; w przypadku konstrukcji eliptycznych, które podaje się oddzielnie, wyrazy hasłowe ujmowane są w nawias. Wewnątrz artykułu hasłowego konstrukcje są umieszczone w kolejności alfabetycznej przyimka.

август в августе 1939 года 1.1 § 1.6.1.A; к августу 1883 года 2.1 § 2.1.3.C; с августа сорок первого года 2.2 § 2.1.A

апрель в апреле 1.1 § 1.6.1.A; к апрелю 1827 года 2.1 § 1.1.3.A; с декабря 1833 по апрель 1834 года 2.3 § 2.C

армия до армии 2.1 § 1.3.3.1.A; до самой армии 2.1 § 2.3.B; перед армией 2.1 § 1.3.3.1.B; с армии 2.2 § 1.3.3.1.B

банька после баньки 2.2 § 1.3.3.1.A

блан-манже между жарким и блан-манже 2.3 § 1.A

болезнь с болезнью мужа 1.2 § 6.A

брезг на брезгу 1.1 § 2.3.2.A

Бубенцов при Бубенцове 1.1 § 3.3.1.Ca

будни по будням 1.1 § 2.6.B

будущее в будущем 1.1 § 2.2.A; на будущее 1.2 § 2.2.Aa

буря перед бурей 2.1 § 1.3.2.A

бутылка за бутылкой пива 1.1 § 2.3.2.A

бытность в бытность мою на Сахалине 1.1 § 3.1.A; во время бытности государственных преступников 1.1 § 3.1.B; при моей бытности 1.1 § 3.1.C

Валерий после Валерия 2.2 § 1.3.3.2.A

ведро в ведро 1.1 § 3.2.Aa; по ведру 1.1 § 3.2.Ba

век в век одичания культуры; в наш (исторический) век; в средние века 1.1 § 2.1.Ga; в прошлом (текущем, этом) веке 1.1 § 1.9.Aa; в каменном (следующем, датском) веке 1.1 § 2.1.Gb; в X-XII веках 1.1 § 1.9.Aa; в средних веках 1.1 § 2.1.Gb; века за два, за три 2.1 § 1.4.1.1.F; на протяжении пяти веков 1.2 § 1.1.Da; начиная с X века 2.2 § 2.1.B; после XIII века 2.2 § 1.1.B; с XIII века 2.2 § 2.1.A

весна ближе к весне 2.1 § 1.2.2.B; в весну 1.1 § 2.4.2.Ab; в памятную (ранню, эту) весну 1.1 § 2.4.2.Aa; в преддверии весны 2.1 § 1.2.2.F; вплоть до поздней весны 1940 года 2.1 § 2.2.Bb; до весны 2.1 § 2.2.Ab; до этой весны 2.1 § 1.2.2.E; с весны (осени) до весны 2.3 § 2.A; за (прошлую) весну 1.2 § 1.2.Da; несколько раз за весну 1.2 § 3.2.Aa; к весне 2.1 § 1.2.2.A; на весну, на будущую весну 1.1 § 2.4.2.E; о весне 1.1 § 2.4.2.F; от ранней

весны и до поздней осени 2.3 § 2.B; перед весной 2.1 § 1.2.2.D; по весне 1.1 § 2.4.2.B; по ранней весне 1.1 § 2.4.2.B; с весны 1980 по весну 1981 2.3 § 2.C; поближе к весне 2.1 § 1.2.2.B; с весны 1.1 § 2.4.2.C; 2.2 § 2.2.Ab; с весны и до самой зимы 2.3 § 2.A; с весной (весною) 1.1 § 2.4.2.D; еще через три весны 2.2 § 1.4.3.A

вечер ближе к вечеру 2.1 § 1.2.1.4.E; в вечер 1.1 § 2.3.5.Aa; в один вечер 1.1 § 2.3.5.Ab, 1.2 § 1.2.Ce; в первый (последний, тот, этот) вечер 1.1 § 2.3.5.Ab; в течение всего вечера 1.2 § 1.2.Cb; до вечера 2.1 § 2.2.Aa; до глубокого вечера 2.1 § 2.2.Aa; с полудня (утра) до вечера 2.3 § 2.A; от раннего утра и до вечера 2.3 § 2.B; за вечер 1.2 § 1.2.Ca; впервые (во второй раз) за вечер 1.2 § 4.Ab-c; к вечеру 2.1 § 1.2.1.4.Ba; меж вечера и света 2.3 § 1.C; на вечер 1.2 § 2.2.Aa, 1.1 § 2.3.5.Ea; на вечер 13 сентября 1.1 § 2.3.5.Eb; на второй (другой) вечер 1.1 § 2.3.5.Eb; около вечера 2.1 § 1.2.1.4.G; перед вечером 2.1 § 1.2.1.4.Aa; по вечеру 1.1 § 2.3.5.I; по вечерам 1.1 § 2.6.C; поближе к вечеру 2.1 § 1.2.1.4.F; под вечер 2.1 § 1.2.1.4.H; с вечера 1.1 § 2.3.5.F

взросление по мере своего взросления 1.2 § 7.B

взятие со взятием противником Рославля 2.2 § 1.3.1.E

виток на этом витке 1.1 § 3.1.D

Владимир при Владимире 1.1 § 3.3.1.A

возраст с возрастом 1.2 § 7.Ab

война в войну 1.1 § 3.1.Aa; в минувшую войну 1.1 § 3.1.Ab; в минувшей войне 1.1 § 3.1.F; впервые в Великой Отечественной войне 1.2 § 4.B; в преддверии войны 2.1 § 1.3.1.H; в течение войны 1.2 § 1.3.Cb; в ходе войны 1.2 § 1.3.F; в ходе Крымской войны 1.2 § 1.3.F; во время войны 1.1 § 3.1.Ba; до войны 2.1 § 1.3.1.A; в первый раз за войну 1.2 § 4.Ab; за три войны 1.2 § 1.3.Ac; за время войны 1.2 § 1.3.Bb; за время Великой Отечественной войны 1.2 § 1.3.Ba; на протяжении всей войны 1.2 § 1.3.D; накануне недавней войны 2.1 § 1.3.1.F; незадолго до финской войны 2.1 § 1.3.1.B; от войны 2.2 § 2.3.1.B; перед войной 2.1 § 1.3.1.D; два поколения спустя после Троянской войны 2.2 § 1.4.2.Cb; с прошлой войны 2.2 § 2.3.1.A, с войной 1.2 § 6.A

вопрос на пятом или шестом вопросе 1.1 § 3.1.D

воскресенье в воскресенье 1.1 § 1.2.1.A; на воскресенье 1.1 § 1.2.2; на другое воскресенье 1.1 § 1.2.1.B; с субботы на воскресенье 1.1 § 2.3.6.F; об прошлое воскресенье 1.1 § 1.2.1.C; по воскресенью 1.1 § 1.2.1.C; по воскресеньям 1.1 § 2.6.A; под воскресенье 2.1 § 1.1.2.Ac; с воскресенья на понедельник 1.1 § 2.3.6.F

восход вместе с восходом солнца 1.1 § 2.3.2.E; до восхода солнца 2.1 § 1.2.1.1.A; на восходе 1.1 § 2.3.2.Aa: на восходе солнца 1.1 § 2.3.2.Ab; на солнечном восходе 1.1 § 2.3.2.Ab; перед солнечным восходом 2.1 § 1.2.1.1.Bb; при восходе солнца 1.1 § 2.3.2.D; с восходом 1.1 § 2.3.2.Ba; с восходом солнца 1.1 § 2.3.2.Bb

время близко к обеденному времени 2.1 § 1.2.3.4.D; в летнее (настоящее, нынешнее, последнее, солнечное, то, это) время 1.1 § 2.5.4.Aa; в скором времени 1.1 § 2.5.4.C; в продолжение некоторого времени 1.2 § 1.2.Eb; до времени 2.1 § 1.2.3.4.A; до этого времени 2.1 § 2.2.Ad; за последнее (разумное, это) время 1.2 § 1.2.Ea; в первый раз за все время 1.2 § 4.Ab; впервые за последнее врема 1.2 § 4.Ac; к настоящему времени 2.1 § 2.2.D; к нашему (этому) времени 1.1 § 2.5.4.Ba; к тому времени 2.1 § 1.2.3.4.D, 1.1 § 2.5.4.Ba; на время 1.2 § 2.2.Aa; на время родов 1.2 § 2.2.Ab; на протяжении определенного времени 1.2 § 1.2.Ed; некоторое время назад 2.1 §

1.4.1.2.A; об это время 1.1 § 2.5.4.G; по весеннему (военному, теперешнему) времени 1.1 § 2.5.4.E; по временам 1.1 § 2.6.E; по нынешним (теперешним) временам 1.1 § 2.5.4.E; по истечении этого времени 2.2 § 1.4.1.2.G; по прошествии времени 2.2 § 1.4.1.2.Ca; по прошествии какого-то (этого) времени 2.2 § 1.4.1.2.Cb; после времени 2.2 § 1.4.1.2.F; раньше времени 2.1 § 1.2.3.4.B; со времен подполья 2.2 § 2.2.Ae; со временем 1.2 § 7.Ab; спустя время 2.2 § 1.4.1.2.Bab; спустя некоторое врема 2.2 § 1.4.1.2.Bb; через какое-то (некоторое) время 2.2 § 1.4.1.2.Ab

встреча в их последнюю встречу 1.1 § 3.1.Ab; во время встречи на высшем уровне 1.1 § 3.1.Bb; при встрече 1.1 § 3.1.Ca

вступление с вступлением Красной Армии в Польшу 2.2 § 1.3.1.E

вторник во вторник 1.1 § 1.2.2; ко вторнику 2.1 § 1.1.2.Aa; по вторникам 1.1 § 2.6

въезд при въезде в Петербург 1.1 § 3.1.Cb

вьюга по такой вьюге 1.1 § 3.2.Bb; при сильной вьюге 1.1 § 3.2.Cb

выборы в канун предстоящих выборов 2.1 § 1.3.1.K

выдача до выдачи задатка 2.1 § 1.3.1.A, раньше выдачи задатка 2.1 § 1.3.1.I

выезд за шесть дней до выезда 2.1 § 1.4.2.A

выпивка за выпивкой 1.1 § 3.1.E

выход незадолго перед выходом 2.1 § 1.3.1.E

выходной перед выходным 2.1 § 1.2.3.2.B; под выходной 2.1 § 1.2.3.2.A

выяснение впредь до выяснения 2.1 § 2.3.Ac

Гагарин после Гагарина 2.2 § 1.3.3.2.A

год близ Нового года 2.1 § 1.2.3.2.I; единожды в год 1.2 § 3.2.Aa; в один год 1.2 § 1.1.Bb; сто часов экономии в год 1.2 § 5.Aa; в последний (тот, этот) год 1.1 § 1.7.2.1.B; в голодный двадцать первый год 1.1 § 1.7.1.B; в первый год войны 1.1 § 1.7.2.2.B; в четвертый год Великой Отечественной войны 1.1 § 1.7.2.2.B; в последний год жизни 1.1 § 1.7.2.2.1.C; в год президентских выборов 1.1 § 1.7.3; в год моего посещения (нашей с Олей женитьбы) 1.1 § 1.7.3; в 1942-1943 годы 1.1 § 1.7.1.B; в тридцатые годы 1.1 § 1.8.B; в молодые (лучшие, девичьи) годы 1.1 § 2.1.Fa; в годы войны 1.1 § 2.1.Fa; дважды (три раза) в году 1.2 § 3.1.D; впервые в году 1.2 § 4.B; по три человека в году 1.2 § 5.D; в 1981 году 1.1 § 1.7.1.A; в тридцатом году 1.1 § 1.7.1.A; в грозном 1917 году 1.1. § 1.7.1.B; в прошлом (том, этом) году 1.1 § 1.7.2.1.A; в четвертом году пятилетки 1.1 § 1.7.2.2.C; в 1859-1862 годах 1.1 § 1.7.1.B; в 60-70 (тридцатых) годах 1.1 § 1.8.A; в очень уже зрелых (моих молодых) годах 1.1 § 2.1.Fb; в течение года 1.2 § 1.1.Ca; до года 2.1 § 2.1.4.B; до 1957 года 2.1 § 2.1.4.A; за год 1.2 § 1.1.Aa; за год до Чинкова 2.1 § 1.4.2.A; за прошедший год 1.2 § 1.1.Ac; за последние (эти) годы 1.2 § 1.2.B; за бурные годы нэпа 1.2 § 1.2.B; к 1943 (1962, 1988) году 1.1 § 1.7.1.C; 2.1 § 1.1.4.Aa, к одному году 1.2 § 2.1.B; к двадцати трем (трем, десяти) годам 2.1 § 1.1.4.Ba, 1.2 § 2.1.B; на год 1.2 § 2.1.A; на будущий (следующий,шестой) год 1.1 § 1.7.2.1.C; на третий год своего пастушества 1.1 § 1.7.2.2.D; на 6-15 год жизни 1.1 § 1.7.2.2.1.B; на полтора года 1.2 § 2.1.A; на шестнадцатом (сорок третьем) году 1.1 § 1.7.2.2.2.B; на третьем году замужества 1.1 § 1.7.2.2.A; на втором году войны 1.1 § 1.7.2.2.A; на пятом году нашего супружества 1.1 § 1.7.2.2.A; на двенадцатом году революции 1.1 § 1.7.2.2.A; на сорок втором году жизни 1.1 § 1.7.2.2.1.A; о прошлый год 1.1 § 1.7.2.1.D; о прошлом годе 1.1 § 1.7.2.1.D; около 1020 года 2.1 § 1.1.4.Ab;

накануне Нового года; начиная с 1729 года 2.2 § 2.1.B; незадолго до Нового года 2.1 § 1.2.3.2.H; от года до пяти 2.3 § 2.B; по году 1.2 § 1.1.Ha; по первому (десятому, шестнадцатому) году 1.1 § 1.7.2.1.E, 1.1 § 1.7.2.2.2.C; по второму году войны 1.1 § 1.7.2.2.E; по годам 1.2 § 1.2.Fa; с 1940 по 1950 год 2.3 § 2.C; под Новый год 2.1 § 1.2.3.2.A; годом позже 2.2 § 1.4.1.1.C; после семнадцатого (1924) года 2.2 § 1.1.B; после года одиночного заключения 2.2 § 1.3.2.Aa; ранее 2700 года 2.1 § 1.1.4.Ac; годом раньше 2.1 § 1.4.1.1.D; с 1952 года 2.2 § 2.1.A; с каждым годом 1.2 § 7.Aa; с годами 1.2 § 7.Ab; год спустя 2.2 § 1.4.1; спустя год 2.2 § 1.4.1.1.Bb; годы спустя 2.2 § 1.4.1.2.Ba; годом спустя 2.2 § 1.4.1.1.E; года три тому 2.1 § 1.4.1.1.Ca; через три года 1.2 § 1.1.G, 2.2 § 1.4.1; через полтора года 2.2 § 1.4.1.1.A; через долгие годы 2.2 § 1.4.1.2.Ab

година в годину испытаний 1.1 § 2.5.4.Af; в черную годину второй мировой войны 1.1 § 2.5.4.Af

годок с тринадцати годков 2.2 § 2.1.C

гость до гостей 2.1 § 1.3.3.2.A

грань на грани вечера и ночи 1.1 § 2.5.2.Bc

гроза перед грозой 2.1 § 1.3.2.A

грязь в грязь 1.1 § 3.2.Aa; по грязи 1.1 § 3.2.Ba

дальнейшее в дальнейшем 1.1 § 2.2.A

девица в девицах 1.1 § 2.5.1.Aa

девичество в девичестве 1.1 § 2.5.1.Aa

девка в девках 1.1 § 2.5.1.Aa

девушка в девушках 1.1 § 2.5.1.Aa

дед раньше деда 2.1 § 1.3.3.2.B

дежурство в дежурство Шуры и Липы 1.1 § 3.1.Ab; во время дежурства 1.1 § 3.1.Ba

декабрь в особенно теплом декабре 1982 года 1.1 § 1.6.3.A; до декабря прошлого года 2.1 § 2.1.3.A; с декабря 1833 по апрель 1834 года 2.3 § 2.C

декада в первую декаду января 1.1 § 1.5.A; в последнюю декаду июля 1.1 § 1.5.B; в первой декаде августа 1.1 § 1.5.B

дело меж делом и досугом 2.3 § 1.A

день раз (по нескольку раз) в день 1.2 § 3.1.Aa-b; от 35 до 45 километров (по двадцать одному грамму гречихи) в день 1.2 § 5.Aa-b; в один день 1.2 § 1.1.Bb, 1.1 § 1.2.4.1.Aa; в весенний (один теплый осенний) день 1.1 § 2.3.1.B; в первый (другой, второй, третий, четвертый, последний, этот) день 1.1 § 1.2.4.1.Aa; в наши (те) дни 1.1 § 2.1.Ca; в день гнева [зарплаты, предполагаемого восстания, моего ангела] 1.1 § 1.2.5; в ясный и теплый день бабьего лета 1.1 § 2.3.1.B; в первый (второй) день снегопада (их пути) 1.1 § 1.2.4.2.Ab; в дни своей молодости 1.1 § 2.1.Ca; в последние дни августа 1.1 § 1.2.4.2.Bb; в пятом дне 1.1 § 1.2.4.1.C; в течение всего дня 1.2 § 1.2.Cb; в течение трех дней 1.2 § 1.1.Cb; несколько раз в течение дня 1.2 § 3.1.E; в ходе дня 1.2 § 1.1.F; до сегодняшнего (сего) дня 2.1 § 2.1.2.Ca; от Тредиаковского до наших дней 2.3 § 2.B; за день 1.2 § 1.2.Ca; трижды за день 1.2 § 3.1.B; впервые (в сотый раз) за день 1.2 § 4.Ab-c; за два дня 1.2 § 1.1.Ab; второй раз за пять дней 1.2 § 4.Aa; за эти дни 1.2

§ 1.2.B; за несколько дней 2.1 § 1.4.1.1.F; за день до драки 2.1 § 1.4.2.A; за четыре - пять (шесть) дней до стипендии (выезда) 2.1 § 1.4.2.A; к завтрашнему дню 2.1 § 2.1.2.Cd; на день 1.1 § 2.3.8, на сегодняшний день 2.1 § 2.1.2.Cc; на другой (третий, девятый, следующий) день 1.1 § 2.4.1.B; на первый (второй) день пасхи (соревнований) 1.1 § 1.2.4.2.Aa, на третий (25-й) день войны (пути) 1.1 § 2.4.2.Aa; на второй (другой) день после смерти (прибытия, праздника, разговора) 1.1 § 1.2.4.3.A; на третий день по моему возвращению 1.1 § 1.2.4.3.B; раза три (несколько раз) на день 1.2 § 3.1.C; на три дня 1.2 § 2.1.A; по два раза (по пять раз) на дню 1.2 § 3.1.Fb; на дню дважды 1.2 § 3.1.Fa; на днях 1.1 § 2.1.Cd; на протяжении целого рабочего дня 1.2 § 1.1.Db; два дня назад 2.1 § 1.4.1.1.Aa; от самых колыбельных дней 2.2 § 2.2.B; по целому дню 1.2 § 1.1.Hb; по приемным (целым) дням 1.1 § 2.6.B, 1.2 § 1.2.Fb; по сегодняшний (сей) день 2.1 § 2.1.2.Cb; по прошествии двух-трех дней 2.2 § 1.4.1.1.G; под выходные дни 2.1 § 1.2.3.2.A; после первых трех дней 2.2 § 1.4.1.1.H; после нескольких дней отдыха 2.2 § 1.3.2.Ab; при наших днях 1.1 § 2.1Cb; со вчерашнего дня 2.2 § 2.1.A; с каждым днем 1.2 § 7.Aa; с первыми теплыми днями 1.2 § 6.A; три дня спустя 2.2 § 1.4.1.1.Ba; три дня спустя после приключения 2.2 § 1.4.2.Cb; средь летних дней 1.1 § 2.1.Cc; среди (середь) дня 1.1 § 2.3.1.A; через день 2.2 § 1.4.4.2, 2.2 § 1.4.4.2.A; через четыре дня после приезда 2.2 § 1.4.2.A; через два дня на третий 2.2 § 1.4.4.2.B

[день] через два дня на третий 2.2 § 1.4.4.2.B

деньги прежде денег 2.1 § 1.3.3.1.D

департамент перед департаментом 2.1 § 1.3.3.1.B

десятилетие в последнее (последние) десятилетие (десятилетия) 1.1 § 1.8.B; в последнем десятилетии 1.1 § 1.8.A

детство в мое детство 1.1 § 2.5.1.C; в детстве 1.1 § 2.5.1.Aa; в ее (далеком) детстве 1.1 § 2.5.1.Ab; с (раннего) детства 2.2 § 2.2.Ac

Днепр после Днепра 2.2 § 1.3.3.1.A; с Днепра 2.2 § 2.3.2.A

дождь в дождь 1.1 § 3.2.Aa; во время дождя 1.1 § 3.2.Da; во время ливнеподобного пеплового дождя 1.1 § 3.2.Db; незадолго перед дождем 2.1 § 1.3.2.B; перед дождем 2.1 § 1.3.2.A; по дождю 1.1 § 3.2.Ba; при дожде 1.1 § 3.2.Ca

доктор после доктора 2.2 § 1.3.3.2.B

дом одновременно с многоквартирными домами 1.2 § 6.C

дорога во время дороги 1.1 § 3.3.2.B; ни разу за дорогу 1.2 § 3.3.A; задолго до железных дорог 2.1 § 1.3.3.1.F; после дороги 2.2 § 1.3.3.1.A; с дороги 2.2 § 1.3.3.1.B

достижение по достижению этого первого этапа 2.2 § 1.3.1.Bb; по достижении совершеннолетия 2.2 § 1.3.1.Aa

досуг меж делом и досугом 2.3 § 1.A

дочь наперед дочери 2.1 § 1.3.3.2.Eb

драка за день до драки 2.1 § 1.4.2.A

древность в очень далекой древности 1.1 § 2.2.A

другой прежде других 2.1 § 1.3.3.2.C; поперед других 2.1 § 1.3.3.2.Ec

еда между едой и питьем 2.3 § 1.A

Екатерина II при Екатерине II 1.1 § 3.3.1.A

жара в жару 1.1 § 3.2.Aa; по (такой) жаре 1.1 § 3.2.Ba-b

жаркое между жарким и блак-манже 2.3 § 1.A

жарынь в жарынь 1.1 § 3.2.Aa

Женева перед Женевой 2.1 § 1.3.3.1.B

жизнь в первый раз в жизнь мою 1.2 § 4.C; раз (единожды) в жизни 1.2 § 3.3.B; в первый раз в жизни 1.2 § 4.B; в продолжение всей своей жизни 1.2 § 1.3.E; в течение всей жизни 1.2 § 1.3.Ca; во время нашей жизни с Ханной 1.1 § 3.1. Bb; за всю (долгую, свою) жизнь 1.2 § 1.3.Aa; не раз за его трудную жизнь 1.2 § 3.3.A; в первый раз за свою жизнь 1.2 § 4.Ab; за время гнездовой жизни птенцов 1.2 § 1.3.Ba; на всю долгую жизнь 1.2 § 2.3; на протяжении всей жизни 1.2 § 1.3.D; всю жизнь назад 2.1 § 1.4.1.2.A; при жизни (мамы) 1.1 § 3.1.Ca-b

завтрак до завтрака 2.1 § 1.3.3.1.A; за завтраком 1.1 § 3.3.2.A; после завтрака 2.2 § 1.3.3.1.A

зазимье по зазимью 1.1 § 2.4.5.B

закат до заката (солнца) 2.1 § 2.2.Aa; 2.1 § 1.2.1.4.C; с рассвета до заката 2.3 § 2.A; к закату 2.1 § 1.2.1.4.Ba; на закате (солнца) 1.1 § 2.3.2.Aa, 1.1 § 2.3.5.Ba-b; перед самым закатом 2.1 § 1.2.1.4.Ab; при закате солнца 1.1 § 2.3.5.G

заря до (поздней) зари 2.1 § 1.2.1.1.A; 2.1 § 2.2.Aa; за одну зорю 1.2 § 1.2. Cb; на (вечерней, ранней) заре 1.1 § 2.3.2.Aa-b; на заре космической эры 1.1 § 2.5.2.Ba; на (вечерних, утренних) зорях 1.1 § 2.3.2.Aa-b; 1.1 § 2.3.5. Bb; о заре 1.1 § 2.3.2.G; от вечерней зари до полуночи 2.3 § 2.B; перед зарей 2.1 § 1.2.1.1.Ba; перед утренней зарею 2.1 § 1.2.1.1.Bb; по утренней заре 1.1 § 2.3.2.C; по зарям 1.1 § 2.6.C; при заре 1.1 § 2.3.2.D; с зарей (зарею) 1.1 § 2.3.2.Ba

заход до захода солнца 2.1 § 1.2.1.4.C; к заходу солнца 2.1 § 1.2.1.4.Bb; незадолго до захода 2.1 § 1.2.1.4.D; перед заходом солнца 2.1 § 1.2.1.4.Ab; с заходом солнца 1.1 § 2.3.5.C

зима ближе к зиме 2.1 § 1.2.2.B; в зиму 1.1 § 2.4.6.Ab; по четыре головы лошадей в зиму 1.2 § 5.Ab; в первую (прошлую, ту) зиму 1.1 § 2.4.6.Aa; в зиму 1739-1740 годов 1.1 § 2.4.6.Aa; в продолжение нескольких зим 1.2 § 1.2.Db; в течение нашей первой московской зимы 1.2 § 1.2.Dc; на зиму глядя 2.1 § 1.2.2.H; с весны и до самой зимы 2.3 § 2.A; за зиму 1.2 § 1.2.Da; три раза за зиму 1.2 § 3.2.Aa; за эту (одну короткую) зиму 1.2 § 1.2.Da; к зиме 1.2 § 2.2.B; 2.1 § 1.2.2.A; на зиму 1.2 § 2.2.Aa; по зиме 1.1 § 2.4.6.C; по зимам 1.1 § 2.6.D; под зиму 2.1 § 1.2.2.C; раньше зимы 2.1 § 1.2.3.G; с зимы 1832 года 2.2 § 2.2.Ab; среди (средь, посередь) зимы 1.1 § 2.4.6.B; после долгой зимы 2.2 § 1.2.2.A-B; посреди зимы 1.1 § 2.4.6.B; через зиму 2.2 § 1.4.1.2.Aa

зорька на (вечерней) зорьке 1.1 § 2.3.2.Aa, 1.1 § 2.3.5.Bb

изучение по мере изучения материала 1.2 § 7.B

институт до (самого) института 2.1 § 1.3.3.1.A, 2.1 § 2.3.Ba

испарение по мере испарения жидкости 1.2 § 7.B

испытание в преддверии большого испытания 2.1 § 1.3.1.H

история в первый раз за всю историю 1.2 § 4.Ab

исход в исходе девятого 1.1 § 2.5.2.Ae; к исходу дня (сентября) 2.1 § 1.2.3.1.Ae; на исходе вторых суток (зимы, пятого июля, шестого часа, января) 1.1 § 2.5.2.Bd

июнь в июне месяце 1.1 § 1.6.1.A; не прежде июня 2.1 § 1.1.3B

казак прежде казаков 2.1 § 1.3.3.2.C

канал наряду со шлюзованными каналами 1.2 § 6.G

каторга на вечную каторгу 1.2 § 2.3

класс к десятому классу 2.1 § 1.3.3.1.C; со второго класса 2.2 § 2.3.2.A

князь после князя 2.2 § 1.3.3.2.B

колхоз до колхозов 2.1 § 1.3.3.1.A

конец в конце месяца (зимы, 20-х годов) 1.1 § 2.5.2.Ae; вплоть до самого конца мела 2.1 § 2.2.Bc; до конца дня 2.1 § 2.2.Ac; к концу дня (сентября, жизни) 2.1 § 1.2.3.1.Ad; перед концом работы (смены) 2.1 § 1.2.3.1.D; под конец путешествия (жизни) 2.1 § 1.2.3.1.C; при конце последней части 1.1 § 2.5.2.D; раньше конца сражения 2.1 § 1.2.3.1.E; с конца 20-х годов 2.2 § 2.2.Ad

концерт спустя концерт 2.2 § 1.4.3.B

курица вместе с курами 1.1 § 2.3.5.D

Леля при Леле 1.1 § 3.3.1.B; раньше Лели 2.1 § 1.3.3.2.B

Ленька после Леньки 2.2 § 1.3.3.2.A

лето ближе к лету 2.1 § 1.2.2.B; в лето 1.1 § 2.4.3.Ab; в прошлое (такое, то, это) лето 1.1 § 2.4.3.Aa; в третье лето войны 1.1 § 2.4.3.Aa; в сухое лето 1703 года 1.1 § 2.4.3.Aa; в шесть (свои 25) лет 1.1 § 1.7.2.2.2.A; в продолжение лета 1.2 § 1.2.Db; в продолжение двух лет 1.2 § 1.1.E; в течение двадцати (многих) лет 1.2 § 1.1.Cb; раза два в течение лета 1.2 § 3.2.C; вплоть до лета 2.1 § 2.2.Bb; до лету 2.1 § 2.2.Ab; до семнадцати лет 2.1 § 2.1.4.B; за (одно) лето 1.2 § 1.2.Da; за все свои тридцать с небольшим лет 1.2 § 1.1.Ac; ни разу за пятнадцать лет 1.2 § 3.1.B; за пять тысяч лет до нашей эры 2.1 § 1.4.2.A; за сто лет перед Пугачевым 2.1 § 1.4.2.B; к лету 2.1 § 1.2.2.A; на лето 1.2 § 2.2.Aa; на пять лет 1.2 § 2.1.A; на протяжении девяти лет 1.2 § 1.1.Da; пять (сорок) лет назад 2.1 § 1.4.1, 2.1 § 1.4.1.1.Aa; от юных лет 2.2 § 2.2.B; по лету 1.1 § 2.4.3.B; по прошествии (многих) лет 2.2 § 1.4.1.1.G, 2.2 § 1.4.1.2.Ca; под шестьдесят лет 2.1 § 1.1.4.Bb; после стольких (девяти, тридцати, шестидесяти) лет 2.2 § 1.4.1.1.H, 2.2 § 1.1.Ca; после жаркого лета 2.2 § 1.2.2.B; посреди лета 1.1 § 2.4.3.C; при засушливом лете 1.1 § 2.4.3.E; с лета 1.1 § 2.4.3.D, 2.2 § 2.2.Ab; с пятнадцати (восемнадцати, самых малых, детских, молодых) лет 2.2 § 2.1.C, 2.2 § 2.2.Ac; с летами 1.2 § 7.Ab; спустя 25 лет после создания 2.2 § 1.4.2.Ca; среди (средь) лета 1.1 § 2.4.3.C;двадцать пять лет почти тому 2.1 § 1.4.1.1.Ca; лет двенадцать тому 2.1 § 1.4.1.1.Ca; тому лет двадцать 2.1 § 1.4.1.1.Cb; сто лет тому назад 2.1 § 1.4.1.1.Ba; через 76 лет 2.2 § 1.4.4.1.A; через тридцать с лишним лет после победы 2.2 § 1.4.2.A

[лето] до восемнадцати (шестидесяти) 2.1 § 1.1.4.Bc, 2.1 § 2.1.4.B; от года до пяти 2.3 § 2.B; за тридцать 2.2 § 1.1.Cb; к пятидесяти 2.1 § 1.1.4.Ba

мазурка прежде мазурки 2.1 § 1.3.3.1.D

май в мае 1.1 § 1.6.4, к маю 1942 года 1.1 § 1.6.1.B; начиная с мая каждого года 2.2 § 2.1.B; по маю 1.1 § 1.6.1.C; с мая по ноябрь 2.3 § 2.C

малолетство в малолетстве 1.1 § 2.5.1.Aa; с малолетства 2.2 § 2.2.Ac

мама при маме 1.1 § 3.3.1.B

Матвей без Матвея 1.1 § 3.3.1.Cb

мать раньше матери 2.1 § 1.3.3.2.B

мгновение на мгновение 1.2 § 1.2.Aa; мгновение спустя 2.2 § 1.4.1.2.Ba; через несколько мгновений 2.2 § 1.4.1.2.Aa

междуледниковье в каргинское междуледниковье 1.1 § 2.2.B

мезозой в мезозое 1.1 § 2.2.A

месяц в месяц 1.2 § 1.1.Ba; по девушке в месяц 1.2 § 5.Ab; раз в два месяца 1.2 § 3.1.Aa; в три летних месяца 1.2 § 1.1.Bc; в рекордный (этот) месяц 1.1 § 1.6.2.1.Ba, 1.1 § 1.6.3.B; в первый месяц войны 1.1 § 1.6.2.2.C; в летние (зимние, те) месяцы 1.1 § 2.1.E; в прошлом (следующем, том, этом) месяце 1.1 § 1.6.2.1.Aa; раз за месяц 1.2 § 3.1.B; за месяц до чемпионата 2.1 § 1.4.2.A; за два месяца 1.2 § 1.1.Ab; за два месяца перед отправкой 2.1 § 1.4.2.B; за два месяца тому назад 2.1 § 1.4.1.1.G; месяца за два перед этим 2.1 § 1.4.2.B; на второй (третий) месяц 1.1 § 1.6.2.1.C; на третий (следующий) месяц оккупации (после приезда) 1.1 § 1.6.2.2.B; на четыре месяца 1.2 § 2.1.A; на пятнадцатом месяце войны 1.1 § 1.6.2.2.A; назад два месяца 2.1 § 1.4.1.1.Ab; по (целому) месяцу 1.2 § 1.1.Ha-b; по месяцам 1.2 § 1.2.Fa; после пятнадцати месяцев войны 2.2 § 1.3.2.Ab; тремя месяцами ранее 2.1 § 1.4.1.1.D; через семь месяцев после рождения дочери 2.2 § 1.4.2.A; через каждые два месяца 2.2 § 1.4.4.1.B

метель в страшную метель 1.1 § 3.2.Ab; по сильной метели 1.1 § 3.2.Bb

миг на миг 1.2 § 1.2.Aa; через миг 2.2 § 1.4.1.2.Aa

минута без трех минут девять 2.1 § 1.1.1.Aa; по милиметру в минуту 1.2 § 5.Ab; в первые же пять минут 1.2 § 1.1.Bc; в последнюю минуту, в такие тоскливые минуты 1.2 § 2.1.Ab; за минуту 2.1 § 1.4.1.2.B; за десять минут 2.1 § 1.4.1.1.F; на минуту 1.2 § 1.2.Aa, 1.2 § 2.2.Aa; на последних минутах 1.1 § 2.1.Ab; минуту назад 2.1 § 1.4.1.2.A; минутой назад 2.1 § 1.4.1.2.C; минутой позже 2.2 § 1.4.1.2.E; после минуты молчания 2.2 § 1.3.2.Aa; минуту спустя 2.2 § 1.4.1.2.Ba; минутой спустя 2.2 § 1.4.1.2.D; через минуту 1.2 § 1.2.Ab, 2.2 § 1.4.1.2.Aa; через каждые две с половиной минуты 2.2 § 1.4.4.1.B

минутка на минутку 1.2 § 1.2.Aa

младенчество во время моего младенчества 1.1 § 2.5.1.B; с младенчества 2.2 § 2.2.Ac

молодость в (ранней) молодости 1.1 § 2 5.1.Aa-b

момент в момент покушения, в настоящий момент 1.1 § 2.5.4.Ae; к моменту декабрьского заседания (революции, трагедии) 1.1 § 2.5.4.Bb; на данный (текущий) момент 1.1 § 2.5.4.D

монастырь с монастыря 2.2 § 2.3.2.A

мороз в (трескучий) мороз, в сильные морозы 1.1 § 3.2.Ab; по морозу 1.1 § 3.2.Ba

морозец по морозцу 1.1 § 3.2.Ba

Москва с Москвы 2.2 § 2.3.2.A

мужик вперед мужиков 2.1 § 1.3.3.2.Ea

мы без нас 1.1 § 3.3.1.Cb; поперед нас 2.1 § 1.3.3.2.Ec; при нас 1.1 § 3.3.1.B; раньше нас 2.1 § 1.3.3.2.B

настоящее в настоящем 1.1 § 2.2.A

наступление незадолго перед наступлением 2.1 § 1.3.1.E

начало в начале лета (апреля, XX века) 1.1 § 2.5.2.Aa; до начала лета 1941 года 2.1 § 2.2.Ac; до начала всенощной (суда) 2.1 § 1.2.3.1.B; к началу осени (пятидесятых годов) нашего столетия 2.1 § 1.2.3.1.Aa; одновременно с началом переговоров 1.2 § 6.C; при самом начале концерта 1.1 § 2.5.2.D; с начала февраля 2.2 § 2.2.Ad

неделя в (одну) неделю 1.2 § 1.1.Ba-b; раз (раза по три) в неделю 1.2 § 3.1. Aa-b; в ближайшую (последнюю, эту) неделю 1.1 § 1.4.1.1.B; в первую неделю моего пребывания, в последнюю неделю месяца 1.1 § 1.4.1.2.A; в эти свободные недели 1.1 § 2.1.Da; в последней неделе месяца 1.1 § 1.4.1.2.C; в течение недели 1.2 § 1.1.Ca; за одну (эту) неделю 1.2 § 1.1.Ab-c; за неделю тому назад 2.1 § 1.4.1.1.G; за эти две недели 1.2 § 1.1.Ac; первый раз за две недели 1.2 § 4.Aa; к шести неделям 1.2 § 2.1.B; на пасхальную (третью) неделю 1.1 § 1.4.1.1.C, 1.1 § 1.4.2.B; на вторую неделю брака 1.1 § 1.4.1.2.B; недели на две 1.2 § 2.1.A; на неделе 1.1 § 1.4.3; на будущей (второй, пасхальной, прошлой, страстной, той, Фоминой, этой) неделе 1.1 § 1.4.1.1.A, 1.1 § 1.4.2.A; на каких-нибудь неделях 1.1 § 2.1.Db; неделей назад 2.1 § 1.4.1.1.E; по неделе 1.2 § 1.1.Ha; по (целым) неделям 1.2 § 1.2.Fa-b; неделю погодя 2.2 § 1.4.1.1.D; несколькими неделями позднее 2.2 § 1.4.1.1.C; после недели проливных дождей 2.2 § 1.3.2.Aa; неделей раньше 2.1 § 1.4.1.1.D; среди недели 1.1 § 1.4.1.1.D; неделю тому назад 2.1 § 1.4.1.1.Ba; тому назад недели две 2.1 § 1.4.1.1.Bb; за неделю тому назад 2.1 § 1.4.1.1.G; через две недели 2.2 § 1.4.1.1.A; через неделю после похорон 2.2 § 1.4.2.A

неделька на неделке 1.1 § 1.4.3

немец перед самым немцем 2.1 § 1.3.3.2.D

ненастье в ненастье 1.1 § 3.2.Aa; во время ненастья 1.1 § 3.2.Da; по ненастью 1.1 § 3.2.Ba

неолит в неолите 1.1 § 2.2.A

непогода в непогоду 1.1 § 3.2.Aa; при непогоде 1.1 § 3.2.Ca

Нижний до самого Нижнего 2.1 § 2.3.Ba

нотариус после нотариуса 2.2 § 1.3.3.2.B

ночь ближе к ночи 2.1 § 1.2.1.5.D; в ночь 1.1 § 2.3.6.Ba; 1.2 § 2.2.C; трижды (шесть раз, по четыре раз) в ночь 1.2 § 3.2.Ba-b; в ночь убийства (на пятое июля, на субботу, перед маршем, перед землетресением, под Новый год, с 1 на 2 июня, со среды на четверг), в эту ночь 1.1 § 2.3.6.Bb; в ночи 1.1 § 2.3.6.C; в продолжение ночи 1.2 § 1.2.Cd; в течение (всей почти) ночи 1.2 § 1.2.Cb; несколько раз в течение ночи 1.2 § 3.2.C; вплоть до ночи 2.1 § 2.2.Ba; глядя на ночь, на ночь глядя 2.1 § 1.2.1.5.C; до ночи 2.1 § 1.2.1.5.E, 2.1 § 2.2.Aa; до самой ночи 2.1 § 2.2.Aa; от (с) утра до ночи 2.3 § 2.A, B; за (всю, эту) ночь 1.2 § 1.2.Ca-b; дважды (раз по пять, в третий раз) за ночь 1.2 § 3.2.Aa-b, 1.2 § 4.Ab; к ночи 1.2 § 2.2.B, 2.1 § 1.2.1.5.Aa; к самой ночи, к ночи с 24 на 25 апреля 2.1 § 1.2.1.5.Ab; на ночь 1.1 § 2.3.8, 1.2 § 2.2.Aa; на следующую (четвертую) ночь 1.1 § 2.3.6. E; на протяжении двух ночей 1.2 § 1.2.Cc; перед (самой) ночью 2.1 § 1.2.1.5.Ba-b; по всей ночи 1.2 § 1.2.Cf; по ночам 1.1 § 2.6.C; после глухой ночи, после ночи дежурства 2.2 § 1.2.1.Ab; посреди (посередь) ночи 1.1 § 2.3.6.A; раньше следующей ночи 2.1 § 1.2.1.5.F; с ночи 1.1 § 2.3.6.D, 2.2 § 2.2.Aa; с той ночи 2.2 § 2.2.Aa; с ночи до рассвета 2.3 § 2.A; среди (середи) ночи 1.1 § 2.3.6.A; через ночь 1.2 § 1.2.Cg; через две ночи 2.2 § 1.4.3.A

ноябрь по ноябрь 2.1 § 2.1.3.B; с мая по ноябрь 2.3 § 2.C

обед ближе к обеду 2.1 § 1.2.1.3.B, 2.1 § 1.3.3.1.E; до обеда 2.1 § 1.3.3.1.

A; за обедом 1.1 § 3.3.2.A; к обеду 2.1 § 1.3.3.1.C; незадолго до обеда 2.1 § 1.3.3.1.G; после обеда 2.2 § 1.3.3.1.A

обогащение рядом с обогащением языка 1.2 § 6.F

окончание по окончании юридического факультета 2.2 § 1.3.1.Aa; по окончанию работы 2.2 § 1.3.1.Bb; после окончания университета 2.2 § 1.3.1.Ca

октябрь в тот октябрь 1.1 § 1.6.2.1.Bb; к октябрю 1944 года 2.1 § 1.1.3.A

он до него 2.1 § 1.3.3.2.A; после него 2.2 § 1.3.3.2.C

она без нее 1.1 § 3.3.1.Cb; до нее 2.1 § 1.3.3.2.A

осень ближе к осени 2.1 § 1.2.2.B; в прошедшую (ту, эту) осень, в осень сорок первого 1.1 § 2.4.4.A; до осени 2.1 § 2.2.Ab; от ранней весны и до поздней осени 2.3 § 2.B; к осени 2.1 § 1.2.2.A; по осени 1.1 § 2.4.4.C; по осеням 1.1 § 2.6.D; под осень 2.1 § 1.2.2.C; после осени 1833 года 2.2 § 1.2.2.B; с осени 1.1 § 2.4.4.B; с осени 1893 года 2.2 § 2.2.Ab; с осени до весны 2.3 § 2.A

открытие задолго до открытия материка 2.1 § 1.3.1.C; параллельно с этим открытием 1.2 § 6.E

отлет к отлету 2.1 § 1.3.1.G; с прилета до отлета 2.3 § 2.A

отправка за два месяца перед отправкой 2.1 § 1.4.2.B

отправление за шесть и более суток до отправления поезда 2.1 § 1.4.2.A

отсутствие в его отсутствие 1.1 § 3.1.Ab; во время отсутствия своего опекуна 1.1 § 3.1.Bb; за мое (его) отсутствие 1.2 § 1.3.Ab; сколько раз за мое отсутствие 1.2 § 3.3.A; за время его отсутствия 1.2 § 1.3.Ba; за время отсутствия мужа 1.2 § 1.3.Ba

отход к отходу 2.1 § 1.3.1.G

отъезд по отъезде князя 2.2 § 1.3.1.Aa; после ее отъезда 2.2 § 1.3.1.Ca

пасха в прошлую пасху 1.1 § 2.5.3.Ab; к пасхе 2.1 § 1.2.3.2.C; на (нашу) пасху 1.1 § 2.5.3.Ba-b; на пасхе 1.1 § 2.5.3.Ca; о пасху 1.1 § 2.5.3.E; о пасхе 1.1 § 2.5.3.F; около пасхи 2.1 § 1.2.3.2.G; перед пасхой 2.1 § 1.2.3.2.B; под пасху 2.1 § 1.2.3.2.A

пауза после паузы 2.2 § 1.4.1.2.F; через паузу 2.2 § 1.4.1.2.Aa

перелом на переломе зимы 1.1 § 2.5.2.Bc

перемена на большой перемене 1.1 § 3.1.D

период в послевоенный (этот) период 1.1 § 2.5.4.Ac; в период предзимья (летних дождей) 1.1 § 2.5.4.Ac; в последнем (триасовом) периоде 1.1 § 2.5.4.C; в продолжение некоторого периода 1.2 § 1.2.Eb; в течение двух ее периодов 1.2 § 1.2.Ec; за летний период 1.2 § 1.2.Ea; за период до 1987 года 1.2 § 1.2.Ea

Петр до Петра Великого 2.1 § 1.3.3.2.A

петух до петухов 2.1 § 1.2.1.1.A, 2.1 § 2.2.Aa, до вторых (третьих, последних) петухов 2.1 § 2.2.Aa, после петухов 2.2 § 1.2.1.Aa, после первых (третьих) петухов 2.2 § 1.2.1.Ab; раньше петухов 2.1 § 1.2.1.1.G; с петухами 1.1 § 2.3.5.C; с первыми (третьими) петухами 1.1 § 2.3.7.C, 1.1 § 2.3.2.Bb

пиво после пива 2.2 § 1.3.3.1.A

питье между едой и питьем 2.3 § 1.A

победа одновременно с победой 1.2 § 6.C; через тридцать с лишним лет после победы 2.2 § 1.4.2.A

повеление впредь до высочайшего повеления 2.1 § 2.3.Ac

погода в (свежую) погоду 1.1 § 3.2.Aa-b; по хорошей погоде 1.1 § 3.2.Bb

поезд вплоть до последних поездов метро 2.1 § 2.3.Bb; перед самым поездом 2.1 § 1.3.3.1.B

покойник при покойнике Нахимове 1.1 § 3.3.1.A

поколение два поколения спустя после Троянской войны 2.2 § 1.4.2.Cb; через поколение, через несколько поколений 2.2 § 1.4.1.2.Aa

покончание с покончанием своей работы 2.2 § 1.3.1.E

полдень ближе к полудню 2.1 § 1.2.1.3.B; близ полудня 2.1 § 1.2.1.3.E; в полдень 1.1 § 2.3.4.Aa; в петербургский полдень 1.1 § 2.3.4.Ab; в самые полдни 1.1 § 2.3.4.Ab; в полднях 1.1 § 2.3.4.D; к полудню 2.1 § 1.2.1.3.A; к полдням 2.1 § 1.2.1.3.A; о полдень 1.1 § 2.3.4.C; около полудня 2.1 § 1.2.1.3.C; перед полуднем 2.1 § 1.2.1.3.D; после полудня 2.2 § 1.2.1.Aa; с полудня 1.1 § 2.3.4.B; с полудня до вечера 2.3 § 2.A

полет на пятом полете 1.1 § 3.1.D

полночь ближе к полночи 2.1 § 1.2.1.6.D; близ полуночи 2.1 § 1.2.1.6.E; в полночь 1.1 § 2.3.7.A; до полночи 2.1 § 2.2.Aa; от вечерней зари до полуночи 2.3 § 2.B; за полночь 2.2 § 1.2.1.B; к полуночи 2.1 § 1.2.1.6.C; о полночь 1.1 § 2.3.7.Da; о полночи 1.1 § 2.3.7.Db; около полуночи 2.1 § 1.2.1.6.A; перед самой полночью 2.1 § 1.2.1.6.B; после полуночи 2.2 § 1.2.1.Aa; с полночи 1.1 § 2.3.7.B, 2.2 § 2.2.Aa

половина в половине поста (четвертого), в первой (второй) половине марта (дня) 1.1 § 2.5.2.Ac; до половины шестого утра 2.1 § 2.2.Ac; к половине пятого 2.1 § 1.2.3.1.Ab; на половине дороги 1.1 § 2.5.2.Bb; с первой половины XIX века 2.2 § 2.2.Ad

полгода по истечении всякого полугода 2.2 § 1.4.1.1.F

полчаса спустя полчаса после посадки 2.2 § 1.4.2.Ca

помещение предварительно помещения оных 2.1 § 1.3.1.M

понедельник на понедельник глядя 2.1 § 1.1.2.Ab; к понедельнику 2.1 § 1.1.2 Aa; на понедельник 1.1 § 2.3.6.F; с понедельника 2.2 § 2.1.A

пора в ту (эту) пору, в такую пору, в самую жаркую пору летнего дня, в те поры 1.1 § 2.5.4.Ab; до поры 2.1 § 1.2.3.4.A; до сих пор 2.1 § 2.2.Ad; на ту пору 1.1 § 2.5.4.D; на первых порах 1.1 § 2.5.4.F; о (об) сию (ту, эту) пору 1.1 § 2.5.4.G; по сию (сю, эту) пору 2.1 § 2.2.C; с тех пор 2.2 § 2.2.Ae

порог на пороге четвертого лета войны 1.1 § 2.5.2.Ba

посадка спустя полчаса после посадки 2.2 § 1.4.2.Ca

последующее в последующем 1.1 § 2.2.A

похороны через неделю после похорон 2.2 § 1.4.2.A

праздник в праздник (праздники) 1.1 § 2.5.3.Aa; во время праздников (какого-то праздника) 1.1 § 2.5.3.D; в канун праздника 2.1 § 1.2.3.2.F; в преддверии праздника 2.1 § 1.2.3.2.E; на праздники 1.1 § 2.5.3.Ba; на праздник пасхи 1.1 § 2.5.3.Bb; на праздниках 1.1 § 2.5.3.Ca; на каком-то празднике 1.1 § 2.5.3.Cb; накануне праздника 2.1 § 1.2.3.2.D; о праздник 1.1 § 2.5.3.E; о празднике 1.1 § 2.5.3.F; перед праздником (праздниками) 2.1 § 1.2.3.2.B; по праздникам 1.1 § 2.6.B; под большие праздники 2.1 § 1.2.3.2.A

пребывание впервые за все свое пребывание 1.2 § 4.Ac; в течение пребывания в нем 1.2 § 1.3.Ca

предзимье в предзимье 1.1 § 2.4.5.A

президент при бывшем президенте Фифа Артуре Дрюри 1.1 § 3.3.1.A

прекращение с прекращением огня 2.2 § 1.3.1.E

приближение по мере приближения 1.2 § 7.B

приезд вплоть до приезда специалиста 2.1 § 2.3.Ab; до приезда следователя 2.1 § 2.3.Aa; по приезду 2.2 § 1.3.1.Ba; по приезде 2.2 § 1.3.1.Ab; через четыре дня после приезда 2.2 § 1.4.2.A; с приезда 2.2 § 1.3.1.D

приключение три дня после приключения 2.2 § 1.4.2.Cb

прилет по прилету 2.2 § 1.3.1.Ba; по прилете в Тихвин 2.2 § 1.3.1.Aa; с прилета до отлета 2.3 § 2.A

присвоение с присвоения героя 2.2 § 2.3.1.A

приход ближе к приходу домой мужа 2.1 § 1.3.1.J; накануне прихода немцев 2.1 § 1.3.1.F

провесень в провесень 1.1 § 2.4.1.A; на провесне 1.1 § 2.4.1.B

продвижение по мере продвижения отряда 1.2 § 7.B

промежуток через равные промежутки времени 2.2 § 1.4.4.1.A

прошлое в прошлом 1.1 § 2.2.A

Пугачев за сто лет перед Пугачевым 2.1 § 1.4.2.B

пурга до пурги 2.1 § 1.3.2.C

пятница в прошлую пятницу 1.1 § 1.2.1.A, на следующую пятницу 1.1 § 1.2.2; о прошлой пятнице 1.1 § 1.2.1.C; по пятницам 1.1 § 2.6.A

работа за работой 1.1 § 3.1.E; с работы 2.2 § 1.3.1.D

раз в другой (очередной, первый, прошлый, тот, третий, этот) раз 1.1 § 2.5.4.Aga; во все (все последние, другие, прошлые) разы 1.1 § 2.5.4.Agb; в данном разе, в других разах 1.1 § 2.5.4.C; на первый (сей, третий, этот) раз 1.1 § 2.5.4.D; по второму (другому, первому, третьему) разу 1.1 § 2.5.4.E

разгар в разгар операции (полярной ночи) 1.1 § 2.5.2.C; в разгаре зимнего сезона (лета) 1.1 § 2.5.2.Ad

разговор в тот первый их разговор 1.1 § 3.1.Ab; в продолжение всего разговора 1.2 § 1.3.E; во время разговора 1.1 § 3.1.Ba; за разговором (разговорами) 1.1 § 3.1.E; на протяжении всего разговора 1.2 § 1.3.D; посреди разговора 1.1 § 3.1.G; при всех разговорах 1.1 § 3.1.Cb; среди веселого беспорядочного разговора 1.1 § 3.1.G

разлука за разлукой 2.2 § 1.3.1.F

размышление по зрелому размышлению 2.2 § 1.3.1.Bb; по зрелом размышлении 2.2 § 1.3.1.Aa

разрешение впредь до особого разрешения 2.1 § 2.3.Ac

рань в такую рань 1.1 § 2.3.2.F

рассвет ближе к рассвету 2.1 § 1.2.1.1.D; в зимний (холодный) рассвет 1.1 § 2.3.2.F; до рассвета 2.1 § 1.2.1.1.A; с ночи до рассвета 2.3 § 2.A; к рассвету 2.1 § 1.2.1.1.C; на рассвете 1.1 § 2.3.2.Aa; на раннем июньском рассвете 1.1 § 2.3.2.Ab; на рассвете своей славы 1.1 § 2.5.2.Ba; на рассве-

тах 1.1 § 2.3.2.Aa; незадолго до рассвета 2.1 § 1.2.1.1.E; перед рассветом 2.1 § 1.2.1.1.Ba; после рассвета 2.2 § 1.2.1.Aa; с рассвета 2.2 § 2.2.Aa; с рассвета до заката 2.3 § 2.A; с рассветом 1.1 § 2.3.2.Ba; с тем далеким рассветом 1.1 § 2.3.2.Bb

ребячество в ребячестве 1.1 § 2.5.1.Aa

революция в революцию 1.1 § 3.1.Aa; в преддверии Октябрьской революции 2.1 § 1.3.1.H; во время революции 1905 года 1.1 § 3.1.Bb; до революции 2.1 § 1.3.1.A; к революции 2.1 § 1.3.1.G; между двумя революциями 2.3 § 1.B; через всю вашу революцию 1.2 § 1.3.G

решение впредь до решения райисполкома 2.1 § 2.3.Ac;

родитель после родителей 2.2 § 1.3.3.2.B

рождение задолго до моего рождения 2.1 § 1.3.1.C; через семь месяцев после рождения дочери 2.2 § 1.4.2.A; с самого рождения 2.2 § 2.3.1.A

рождество в рождество Христово (1961 года) 1.1 § 2.5.3.Ab; в преддверии веселого рождества 2.1 § 1.2.3.2.E; к рождеству 2.1 § 1.2.3.2.C; на рождество 1.1 § 2.5.3.Ba, 1.2 § 2.2.Aa; на рождестве 1.1 § 2.5.3.Ca; о рождестве 1.1 § 2.5.3.F; перед рождеством 2.1 § 1.2.3.2.B; под самое рождество 2.1 § 1.2.3.2.A; с рождества христова 2.2 § 2.3.1.A

роман параллельно с романом 1.2 § 6.E

роса по росе 1.1 § 2.3.2.C

рубеж на рубеже XX века 1.1 § 2.5.2.Bc

рюмка за рюмкой чая, за третьей рюмкой коньяку 1.1 § 3.3.2.A

самолет до самолета 2.1 § 2.3.Ba

свет до света (свету) 2.1 § 1.2.1.1.A, 2.1 § 2.2.Aa, меж вечера и света 2.3 § 1.C; на свету 1.1 § 2.3.2.Aa; перед светом 2.1 § 1.2.1.1.Ba; по первому свету 1.1 § 2.3.2.C; под свет 2.1 § 1.2.1.1.H; со свету 2.2 § 1.3.3.1.B; со светом 1.1 § 2.3.2.Ba

секунда в следующую секунду 1.1 § 2.1.Aa; на секунду 1.2 § 1.2.Aa; секундой раньше 2.1 § 1.4.1.2.D; несколькими секундами спустя 2.2 § 1.4.1.2.D

сентябрь в том же сентябре 1.1 § 1.6.2.1.Ab

середина в середине дня (ужина) 1.1 § 2.5.2.Ac; вплоть до середины XX века 2.1 § 2.2.Bc; до середины зимы 2.1 § 2.2.Ac; к середине месяца 2.1 § 1.2.3.1.Ac; на самой середине речи 1.1 § 2.5.2.Bb; с середины 70-х годов 2.2 § 2.2.Ad

склон на склоне ясного дня 1.1 § 2.5.2.Bd

следователь до следователя 2.1 § 1.3.3.2.A

служба со службы 2.2 § 1.3.1.D

смерть на смерть глядя 2.1 § 1.3.1.Ł; накануне собственной смерти 2.1 § 1.3.1.F; незадолго до его смерти 2.1 § 1.3.1.B; перед смертью 2.1 § 1.3.1.D; по смерть 2.1 § 2.3.Ad; по смерти старика 2.2 § 1.3.1.Aa; после ее смерти 2.2 § 1.3.1.Ca; со смерти брата Николая 2.2 § 2.3.1.A

снег до снега 2.1 § 1.3.3.1.A; до самого снега 2.1 § 2.3.Ba; перед самым снегом 2.1 § 1.3.3.1.B

совершение прежде совершения ненавистного брака 2.1 § 1.3.1.L

современность в современности 1.1 § 2.2.A

создание вслед за созданием квантового генератора 2.2 § 1.3.1.G; спустя 25 лет после создания 2.2 § 1.4.2.Ca

солнце вместе с солнцем 1.1 § 2.3.2.E; 1.1 § 2.3.5.D; до солнца 2.1 § 1.2.1.1.A; задолго до солнца 2.1 § 1.2.1.1.F

сон перед сном 2.1 § 1.3.1.D; после сна 2.2 § 1.3.1.Cb; со сна 2.2 § 1.3.1.D

среда в следующую среду 1.1 § 1.2.1.A; на среду 1.1 § 1.2.2; начиная со среды 2.2 § 2.1.B

средневековье в раннее средневековье 1.1 § 2.2.B

срок в срок, в двухдневный (кратчайший, такой) срок 1.1 § 2.5.4.Ad; до срока 2.1 § 1.2.3.4.A; к сроку 1.1 § 2.5.4.Ac; на срок 1.2 § 2.2.Aa; на долгий срок 1.2 § 2.2.Ab; прежде срока 2.1 § 1.2.3.4.C; раньше срока 2.1 § 1.2.3.4.B

стакан на шестнадцатом стакане 1.1 § 3.3.2.C

стаканчик между двумя стаканчиками виски 2.3 § 1.B

Сталинград после Сталинграда 2.2 § 1.3.3.1.A

старина в старину 1.1 § 2.2.B

старость ближе к старости 2.1 § 1.2.3.3.B; в старости 1.1 § 2.5.1.Aa; к старости 2.1 § 1.2.3.3.A; на старости 1.1 § 2.5.1.D; под старость 2.1 § 1.2.3.3.C

стипендия за четыре-пять дней до стипендии 2.1 § 1.4.2.A

столетие в последнее столетие 1.1 § 1.9.Ba; в XV (этом) столетии, в XI-XV столетиях 1.1 § 1.9.Aa; не раньше десятого столетия 2.1 § 1.1.5

суббота в вербную субботу 1.1 § 1.2.1.A; до субботы 2.1 § 2.1.2.A; на седьмую субботу после пасхи 1.1 § 1.2.1.B; по субботам 1.1 § 2.6.A; с субботы на воскресенье 1.1 § 2.3.6.F; через субботу 2.2 § 1.4.3.A

субботник к субботнику 1.2 § 2.2.B

сумерки в (те) сумерки 1.1 § 2.3.5.Aa-b; в (глубоких) сумерках 1.1 § 2.3.5 H; к сумеркам 2.1 § 1.2.1.4.Ba; на сумерки 1.1 § 2.3.5.Ea; перед сумерками 2.1 § 1.2.1.4.Aa

суп во время супа 1.1 § 3.3.2.B

сутки дважды в сутки 1.2 § 3.1.Aa; пять часов в сутки 1.2 § 5.Aa; по двенадцать-четырнадцать часов в сутки 1.2 § 5.Ab; в двое суток 1.2 § 1.1.Bb; в первые сутки 1.1 § 1.3.Ab; в первые сутки зимнего январского наступления, в истекшие сутки полета 1.1 § 1.3.Ba; в продолжение суток 1.2 § 1.1.E; в течение суток 1.2 § 1.1.Ca; за сутки 2.1 § 1.4.1.1.F; восемь литров за сутки 1.2 § 5.B; впервые за двое суток 1.2 § 4.Ac; за шесть и более суток до отправления поезда 2.1 § 1.4.2.A; рубль семьдесят на сутки 1.2 § 5.C; на вторые (седьмые) сутки 1.1 § 1.3.Aa; на вторые сутки езды 1.1 § 1.3.Bb; по целым суткам 1.2 § 1.2.Fb; сутками позже 2.2 § 1.4.1.1.C; сутки тому 2.1 § 1.4.1.1.Ca; через сутки 2.2 § 1.4.4.2.A; через сутки езды 2.2 § 1.3.2.B

счет на пятом счете 1.1 § 3.1.D

темнота до темноты 2.1 § 2.2.Aa; перед (самой) темнотой 2.1 § 1.2.1.4.Aa-b; с темнотой 1.1 § 2.3.5.C

течение с течением времени 1.2 § 7.Ab

Тредиаковский от Тредиаковского (до наших дней) 2.2 § 2.3.2.Bb, 2.3 § 2.B

туман вместе с утренним туманом 1.2 § 6.B

ты до тебя 2.1 § 1.3.3.2.A; после тебя 2.2 § 1.3.3.2.C

тысячелетие в ближайшие к нам тысячелетия, в первые тысячелетия до новой эры 1.1 § 1.9.Bb; в третьем (первом) тысячелетии (до нашей эры) 1.1 § 1.9.Ab

тюрьма после тюрьмы 2.2 § 1.3.3.1.A

увеличение по мере увеличения средств 1.2 § 7.B

удар на четвертом ударе 1.1 § 3.1.D

ужин до ужина 2.1 § 1.3.3.1.A; за ужином 1.1 § 3.3.2.A; незадолго перед ужином 2.1 § 1.3.3.1.H; перед ужином 2.1 § 1.3.3.1.B; после ужина 2.2 § 1.3.3.1.A

урок спустя много уроков 2.2 § 1.4.1.2.Ba; через пятнадцать уроков 2.2 § 1.4.1.2.Aa

утро ближе к утру 2.1 § 1.2.1.2.D; в то (воскресное) утро, в утро высадки (дня рождения) 1.1 § 2.3.3.C; в течение утра 9 июня 1.2 § 1.2.Cb; до (того утра 2.1 § 2.2.Aa; за утро 1.2 § 1.2.Ca; второй раз за утро 1.2 § 4.Aa; к утру 2.1 § 1.2.1.2.C; на утро 1.2 § 2.2.Aa, 1.1 § 2.3.3.Aa; на следующее (третье) утро, на утро второго (следующего) дня 1.1 § 2.3.3.Ab; от утра до ночи, от раннего утра и до вечера 2.3 § 2.B; перед утром 2.1 § 1.2.1.2.A; по утрам 1.1 § 2.6.C; под утро 2.1 § 1.2.1.2.B; после этого утра 2.2 § 1.2.1.Ab; с утра 1.1 § 2.3.3.B; 2.2 § 2.2.Aa; с самого утра 2.2 § 2.2.Aa; с утра до вечера (ночи) 2.3 § 2.A

уход через час по ее уходе 2.2 § 1.4.2.E

учеба в параллель с учебой 1.2 § 6.D

хозяин прежде самого хозяина 2.1 § 1.3.3.2.C

холод в холода 1.1 § 3.2.Aa; по холоду 1.1 § 3.2.Ba; при холоде 1.1 § 3.2.Ca

холодок по холодку 1.1 § 3.2.Ba

царствование единственный раз за свое царствование 1.2 § 3.3.A

час близ пяти часов 2.1 § 1.1.1.E; в час 1.1 § 1.1.1.Aa; более двадцати километров в час 1.2 § 5.Aa; в час дня 1.1 § 1.1.1.A; в четыре часа 1.1 § 1.1.1.A; в семь часов (вечера) 1.1 § 1.1.2.B; во сколько часов 1.1 § 1.1.1.Ab; в свободные от полетов часы 1.1 § 2.1.B; в восьмом часу, в 12-ом часу, в котором часу 1.1 § 1.1.3; в продолжение часа 1.2 § 1.1.E; в течение часа (восьми часов) 1.2 § 1.1.Ca-b; до семи часов утра, до двух часов ночи 2.1 § 2.1.1.Aa; с четырех до пяти часов утра, от двенадцати до трех часов 2.3 § 2.B; за час 1.2 § 1.1.Aa; тридцать пять верст за час 1.2 § 5.B; за восемь часов 1.2 § 1.1.Ab; между 11 и 12 часами 2.3 § 1.A; на час 1.2 § 2.1.A; на десять (одинадцать) часов утра (вечера) 1.1 § 1.1.2.A; на пятнадцать часов ноль семь минут 2.1 § 2.1.1.B; на протяжении двух часов 1.2 § 1.1.Da; около часу дня, около четырех часов пополудни 2.1 § 1.1.1.B; по часу 1.2 § 1.1.Ha; по целым часам 1.2 § 1.2.Ha; по истечении установленных трех часов 2.2 § 1.4.1.1.F; позже восьми часов 2.2 § 1.1.Ab; после часу, после 15 часов 2.2 § 1.1.Aa; после этих часов 2.2 § 1.3.3.1.A; после 20 часов непрерывной тяжелой работы 2.2 § 1.3.2.Ab; раньше одиннадцати 2.1 § 1.1.1.D; часом раньше 2.1 § 1.4.1.1.D; с четырех часов утра 2.2 § 2.1.A; с семи часов утра до трех дня 2.3 § 2.A; с каждым часом 1.2 § 7.Aa; свыше десяти часов 2.2 § 1.1.Ac; час спустя 2.2 § 1.4.1.1.Ba; через час 2.2 § 1.4.1, 2.2 § 1.4.4.1; через час по ее уходе 2.2 § 1.4.2.B

[час] близ шести 2.1 § 1.1.1.E; в 0.30, в восемь, в десять ноль-ноль, в ноль тридцать, в ноль-ноль 1.1 § 1.1.1.Ab; до двенадцати 2.1 § 1.1.1.C; до шести вечера 2.1 § 2.1.1.Ab; с четырех утра до восьми 2.3 § 2.A; от трех до пяти

дня 2.3 § 2.B; к восьми, к тринадцати ровно, к семи ровно, к девяти ноль-ноль, к четырнадцати ноль-ноль 1.1 § 1.1.1.B; на пять тридцать 1.1 § 1.1.2.A; от трех до пяти дня 2.3 § 2.B; после одинадцати 2.2 § 1.1.Aa; раньше девяти 2.1 § 1.1.1.D; с четырех утра до восьми 2.3 § 2.A

чемпионат за месяц до чемпионата 2.1 § 1.4.2.A

четверг на четверг 1.1 § 1.2.2

четверть без четверти восемь 2.1 § 1.1.1.Ab; в первую четверть XVIII века, в четверть второго 1.1 § 2.5.2.C; в первой четверти девятнадцатого века, в последней четверти двадцатого века 1.1 § 2.5.2.Ab

Чинков за год до Чинкова 2.1 § 1.4.2.A

число в это число, в которое число 1.1 § 1.2.4.1.Ab; в последние числа сентября 1.1 § 1.2.4.2.Bb; в двадцатых числах сентября, в первых числах августа, в последних числах июля 1.1 § 1.2.4.2.Ba; в средних числах сентября 1.1 § 1.2.6.B; до первого (десятого) числа 2.1 § 2.1.2.Ba, Bc; между третьим и шестым числом 2.3 § 1.A; на первые числа ноября 1.1 § 1.2.6.A

[число] в канун седьмого ноября 1895 года 2.1 § 1.1.2.Ba; в преддверии первого апреля 2.1 § 1.1.2.Bb; до первого января 1806 года 2.1 § 2.1.2.Ba; с первого января 1941 года до двадцать первого июня 2.3 § 2.A; к двадцатому января (29 июня) 2.1 § 1.1.2.Be; на первое января (первое июня, третье февраля) 1.1 § 1.2.6.A; на пятнадцатое мая 2.1 § 2.1.2.Bc; около двадцатого (двадцать третьего) февраля 2.1 § 1.1.2.Bd; перед седьмым ноября 2.1 § 1.1.2.Bg; по тридцать первое марта 2.1 § 2.1.2.Bb; с двенадцатого по семнадцатое апреля, с шестнадцатого по двадцать шестое марта, с первого по третье января включительно 2.3 § 2.C; под седьмое 2.1 § 1.1.2.Bf; после тридцатого августа 2.2 § 1.1.B; с четырнадцатого февраля 2.2 § 2.1.A; с первого января 1941 года до 21 июня 2.3 § 2.A: с шестнадцатого по двадцать шестое марта, с первого по третье января включительно 2.3 § 2.C

шаг во время шага 1.1 § 3.3.2.B

Шевченко до Шевченко 2.1 § 1.3.3.2.A

школа до школы 2.1 § 1.3.3.1.A; до самой школы 2.1 § 2.3.Ba; от школы до школы 2.3 § 2.B; после школы 2.2 § 1.3.3.1.A; еще со школы 2.2 § 2.3.2.A

шумер начиная с шумеров 2.2 § 2.3.2.Ba

шутка между шуток 2.3 § 1.D

экспедиция до Кондинской экспедиции 2.1 § 1.3.3.1.A

эпоха в эпоху Николая, в античную эпоху 2.1 § 2.2.B

эра за пять тысяч лет до нашей эры 2.1 § 1.4.2.A

это в параллель с этим 1.2 § 6.D; месяца за два перед этим 2.1 § 1.4.2.B; рядом с этим 1.2 § 6.F

юность в юности 1.1 § 2.5.1.Aa; во время моей юности 1.1 § 2.5.1.B; от юности своей 2.2 § 2.2.B; с юности 2.2 § 2.2.Ac

я вперед меня 2.1 § 1.3.3.2.Ea; до меня 2.1 § 1.3.3.2.A

ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW

A. ROSYJSKIE

А.Б. - А.Бобров; **А.Бл.** - А.Блок, **А.В.** - А.Веселый, **А.Г.** - А.Грибоедов, **А.Гай.** - А.Гайдар, **А.Гер.** - А.Герцен, **А.Д.** - А.Достоевская, **А.И.** - А.Иванов, **А.К.** - А.Куприн, **А.Кар.** - А.Караваева, **А.Кол.** - А.Кольцов, **А.Коч** - А.Кочетов, **А.Кр.** - А.Крылов, **А.Л.** - А.Лукин, **А.Лев.** - А.Левитов, **А.М.** - А.Марлинский, **А.Март.** - А.Мартынов, **А.О.** - А.Островский, **А.П.** - А.Пушкин, **А.Пан.** - А.Панаева, **А.Пер.** - А.Первенцев, **А.Печ.** - А.Печерский, **А.Пис.** - А.Писемский, **А.Р.** - А.Рыбаков, **А.С.** - А.Солженицын, **А.Т.** - А.Толстой, **А.Тв.** - А.Твардовский, **А.Ф.** - А.Фадеев, **А.Ч.** - А.Чехов, **А.Ш.** - А.Шифман, **А.Я.** - А.Яшин

Б.Г. - Б.Галин, **Б.Гор.** - Б.Горбатов, **Б.Е.** - Б.Екимов, **Б.М.** - Б.Можаев, **Б.П.** - Б.Полевой, **БСЭ** - Большая советская энциклопедия (в пятидесяти томах, 1949-1957)

В.А. - В.Ажаев, **В.Арс.** - В.Арсеньев, **В.Б.** - В.Быков, **В.Бел.** - В.Беляев, **В.Белин.** - В.Белинский, **В.В.** - В.Вересаев, **В.Г.** - В.Гаршин, **ВечЛ** - "Вечерний Ленинград", **В.Ж.** - В.Жуковский, **В.И.** - В.Инбер, **В.К.** - В.Катаев, **В.Кав.** - В.Каверин, **В.Кет.** - В.Кетлинская, **В.Кож.** - В.Кожевников, **В.Кор.** - В.Короленко, **В.Коч.** - В.Кочетов, **ВЛ** - "Вопросы литературы", **В.Л.** - В.Липатов, **В.Лен.** - В.Ленин, **ВМ** - "Вечерняя Москва", **В.М.** - В.Майков, **В.Н.** - В.Нарежный, **В.Нек.** - В.Некрасов, **В.Р.** - В.Распутин, **В.Рейм.** - В.Реймонт, **ВС** - "Вокруг света", **В.С.** - В.Солоухин, **В.Саян.** - В.Саянов, **В.Сол.** - В.Соллогуб, **В.Т.** - В.Топоров, **В.Ф.** - В.Филиппова, **В.Ш.** - В.Шефнер, **В.Шиш.** - В.Шишков, **В.Шк.** - В.Шкловский

Г.М. - Г.Марков, **Г.Н.** - Г.Николаева, **Г.П.** - Г.Плеханов, **Г.С.** - Г.Семенов, **Г.Сен.** - Г.Сенкевич, **Г.У.** - Г.Успенский, **Г.Ш.-С.** - Г.Шолохов-Синявский

Д.Г. - Д.Григорович, **Д.М.-С.** - Д.Мамин-Сибиряк, **Д.Ф.** - Д.Фурманов

Е.Д. - Е.Драбкина

ЗС - "Знание-сила"

И - "Известия", **И.Б.** - И.Бунин, **ИВКП** - "История ВКП(б)", **И.Г.** - И.Гончаров, **И.Гр.** - И.Грекова, **И.И.иЕ.П.** - И.Ильф и Е.Петров, **И.К.** - И.Крылов, **И.Р.** - И. Репин, **И.Т.** - И.Тургенев, **И.Э.** - И.Эренбург

К - "Казахстанская правда", **К.Б.** - К.Батюшков, **КЗ** - "Красная звезда", **КП** - "Комсомольская правда", **К.П.** - К.Паустовский, **Кр** - "Крокодил", **К.С.** - К.Симонов

ЛГ - "Литературная газета", **Л.Л.** - Л.Лиходеев, **Л.Лн.** - Л.Леонов, **Л.М.** - Л. Мей, **Л.С.** - Л.Соболь, **Л.Т.** - Л.Толстой

М - "Москва", **М.Г.** - М.Ганина, **М.Горь.** - М.Горький, **М.З.** - М.Зощенко, **М. Заг.** - М.Загоскин, **М.И.** - М.Исаковский, **М.Л.** - М.Лермонтов, **М.М.** - М.Мусоргский **МН** - "В мире науки", **М.П.** - М.Пришвин, **М.С.** - М.Салтыков, **М.Ш.** - М.Шолохов

Н - "Неделя", **Н.Г.** - Н.Гоголь, **Н.Д.** - Н.Добролюбов, **НЖ** - "Наука и жизнь", **Н.К.** - Н.Карамзин, **Н.Л.** - Н.Ляшко, **Н.Лес.** - Н.Лесков, **НМ** - "Новый мир", **Н.М. -М.** - Н.Миклухо-Маклай, **Н.Н.** - Н.Некрасов, **Н.С.** - Н.Самохин, **Н.Ст.** - Н.Станкевич, **Н.Т.** - Н.Тихонов, **Н.Тел.** - Н.Телешев, **Н.Ч.** - Н.Чернышевский

О - "Октябрь", **Ог** - "Огонек", **Ож.** - Словарь русского языка С.Ожегова, **О.К.** - О.Куваев

П - "Правда", **П.А.** - П.Анненков, **П.Б.** - П.Боборыкин, **П.В.** - П.Вяземский, **П.Д.** - П.Денисов, **П.Е.** - П.Ершов, **П.М.** - П.Мариковский, **П.Н.** П.Нилин, **П.П.** - П.Проскурин

РГ - Русская грамматика ("Наука" 1980), **РГр** - Русская грамматика ("Academia Praha" 1979), **РЯ** - Русский язык за рубежом

С - "Север", **С.А.** - С.Антонов, **С.Акс.** - С.Аксаков, **С.Б.** - С.Бабаевский, **СВ** - Способы выражения временных отношений в современном русском языке М.Всеволодовой, **С.Е.** - С.Есенин, **С.З.** - С.Злобин, **С.Зал.** - С.Залыгин, **С.К.** - С.Киров, **С.Кар.** - С.Каронин, **См** - "Смена", **С.Н.** - С.Наровчатов, **Сп** - "Спутник", **С.П.** - С.Подъячев, **СР** - "Советская Россия", **СРЯ** - Словарь русского языка (в четырех томах, 1957-1961), **СС** - "Советский спорт", **С.С.** - С.Скиталец, **ССРЛЯ** - Словарь современного русского литературного языка (в семнадцати томах, 1948-1965), **С.С. -Ц.** - С.Сергеев-Ценский, **С.Т.** - С.Толстая, **СТРЯ** - Словарь трудностей русского языка Д.Розенталя и М.Толенковой, **СШ** - "Семья и школа", **СЭС** - Советский энциклопедический словарь (1980)

ТМ - "Техника молодежи", **ТРЯ** - Трудности русского языка. Словарь-справочник журналиста (1974), **ТС** - Трудности словоупотребления и варианты норм русского литературного языка ("Наука" 1973), **ТСЖВЯ** - Толковый словарь живого великорусского языка В.Даля, **ТСРЯ** - Толковый словарь русского языка Д.Ушакова, **Т.С.-Т.** - Т.Сухотина-Толстая

УРЯ - Управление в русском языке Д.Розенталя, **УССРЯ** - Учебный словарь сочетаемости слов русского языка ("Русский язык" 1978)

Ф.Г. - Ф.Гладков, **Ф.Д.** - Ф.Достоевский, **Ф.П.** - Ф.Панферов, **Ф.Р.** - Ф.Решетников

ЧЗ - "Человек и закон"

ЭС - Энциклопедический словарь Ф.Брокгауза и И.Ефрона (1890-1904)

Ю - "Юность", **Ю.Б.** - Ю.Бондарев, **Ю.К.** - Ю.Куранов, **Ю.Т.** - Ю.Трифонов, **Ю.Ю.** - Ю.Юрьев

Я.Г. - Я.Гордин

B. POLSKIE

A.F. - A.Fredro, **A.K.** - A.Kraushar, **A.M.** - A.Mickiewicz, **A.S.** - A.Strug, **A.Św.** - A.Świętochowski

B.P. - B.Prus

Cz.C. - Cz.Centkiewicz

DŁ - "Dziennik Łódzki"

E.Ch. - E.Chojecki, **E.O.** - E.Orzeszkowa, **EW** - "Express Wieczorny"

F - "Forum", **F.B.** - F.Bujak, **F.Ch.** - F.Chopin, **F.Z.** - F.Zabłocki

G.D. - G.Daniłowski, **G.K.** - G.Karski, **GR** - "Głos Robotniczy"

H.B. - H.Boguszewska, **H.S.** - H.Sienkiewicz

I.Ch.-I.Chodźko, **I.K.** - I.Krasicki

J.Cz. - J.Czekanowski, J.I. - J.Iwaszkiewicz, J.K. - J.Kraszewski, J.Kop. - J.Kopeć, J.Kur. - J.Kurek, J.M. - J.Morton, J.N. - J.Niemcewicz, J.P. - J. Parandowski, J.Por. - J.Porazińska

K.J. - K.Junosza, K.K. - K.Koźniewski, K.P. - K.Piwarski, K.W. - K.Wodzicki

L - "Literatura", La - "Lamus", L.K. - L.Kern, LŚ - "Literatura na Świecie"

M.B. - M.Bałucki, M.D. - M.Dąbrowska, M.J. - M.Jastrun

P - "Polityka", P.G. - P.Gojawiczyńska, P.J. - P.Jankowski, P.K. - P.Kraków, Prz - "Przekrój"

R.B. - R.Berwiński, Rz - "Rzeczpospolita"

SFJP - Słownik frazeologiczny języka polskiego S.Skorupski, S.J. - S.Janczewski, SJP - Słownik języka polskiego (red. W.Doroszewski), SJP Szym. - Słownik języka polskiego (red. M.Szymczak), S.P. - S.Piętak, SP - "Słowo Powszechne", SPP - Słownik poprawnej polszczyzny S.Szobera, SPP PWN - Słownik poprawnej polszczyzny (red. W.Doroszewski), S.Prz. - S.Przybyszewski, S.R. - S.Rysiński, S.S. - S.Staszic, S.T. - S.Trembecki, S.W. - S.Wyspiański, Sz - "Szpilki", S.Ż. - S.Żeromski

TL "Trybuna Ludu", TT - "Tu i Teraz"

W.G. - W.Gomulicki, W.K. - W.Kosiakiewicz, W.M. - W.Maciejowski, W.P. - W. Przyborowski, W.Perz. - W.Perzyński, W.R. - W.Reymont, W.S. - W.Syrokomla, WSPR - Wielki słownik polsko-rosyjski D.Hessena i R.Stypuły, WSRP - Wielki słownik rosyjsko-polski A.Mirowicza, I.Dulewicz, I.Grek-Pabis, I.Maryniak

Z.K. - Z.Kaczkowski

ŻL - "Życie Literackie", ŻW - "Życie Warszawy"

РУССКИЕ ТЕМПОРАЛЬНЫЕ КОНСТРУКЦИИ С ПРЕДЛОГОМ (НА ФОНЕ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА)

Р е з ю м е

Монография посвящена описанию русских предложно-падежных конструкций (предлог + + форма имени существительного), служащих для выражения временных отношений. Система темпоральных конструкций данного типа представляет собой сложное переплетение синтаксических структур, в построении которых принимает участие большое количество непроизводных (первообразных) и производных (вторичных) предлогов, полифункциональных в своей подавляющей части (способных выражать различные семантические отношения, но в то же время и таких, которые могут выполнять одну только функцию - участвовать в формировании определенных речевых цепочек с временным значением (собственно темпоральные синсемантические слова). Многообразие этих конструкций подробно характеризуется в первом и втором разделах книги.

В зоне грамматических средств функционально-семантической категории темпоральности анализируемые конструкции имеют различный удельный вес. Самыми употребительными являются структуры, локализующие действие в пределах временного ориентира (интралокационные конструкции): без квантитативного оттенка (конструкции недуративные) и с таковым (конструкции дуративные).

Среди конструкций, локализующих действие вне временного ориентира (экстралокационных), в работе отдельно описаны синтаксические структуры, обозначающие отнесенность действия к временному плану, расположенному (1) перед ориентиром, то есть раньше него (прелокационные), и (2) после ориентира, в позднейшее время (постлокационные). Экстралокационные конструкции в работе дифференцированы также с точки зрения статичности (нефазисные) и динамичности (фазисные) определяемого действия. Кроме того, фазисные конструкции рассматриваются с точки зрения их финитивного или инхоативного характера. В качестве особых экстралокационных образований описываются конструкции, являющиеся структурами интерпозиционного характера, то есть такие, которые локализуют действие между двумя временными ориентирами.

Сравнение русских конструкций с их польскими эквивалентами позволяет констатировать, что для выражения темпоральности оба близкородственных языка на современном этапе их развития используют еще много сходных предложных средств. Например, из группы первообразных предлогов как в русском, так и в польском языке в темпоральных значениях используются следующие генетически тождественные слова: в - w, до - do, за - za, на - na, между - między, о - o, от - od, перед - przed, по - po, под - pod, при - przy, с - z. В группе производных предлогов в соответственных системах обоих языков были найдены слова и выражения, между которыми имеются полные или частичные синсемантические аналогии. Например, полное сходство в лексическом и морфологическом отношении обнаруживается у таких вторичных предлогов, как около - około, тому - temu, вместе с - razem z, параллельно с - równolegle z, по истечении - po upływie. Легко прослеживается также лексико-семантическое сходство в синтаксическом построении у таких предлогов, как в продолжение и w przeciągu, в течение и w ciągu, во время и w czasie. Наконец, семантико-структурное сходство при наличии некоторых лексических различий имеется у таких предлогов, как на протяжении и na przestrzeni, по прошествии и po upływie и некоторых других.

Специфичным в системе предложных конструкций обоих языков является: (1) польскому языку неизвестны такие предлоги, как накануне, после и через, а находящийся в его словарном составе предлог nazad, в отличие от русского назад, в темпоральном значении не употребляется; (2) из предлогов, наличествующих в словарном составе обоих языков, но для темпоральных целей употребляемых только в польском языке, в качестве примера можно указать на над и nad. Кроме того, в польском языке в качестве предлога употребляется слово podczas (русское подчас узуально только как наречие), а также слова koło и przez, отсутствующие в словарном составе современного русского языка.

В третьем разделе монографии дается обозрение роли каждого предлога в системе, приводятся типы актуализации темпоральных конструкций в текстах различных жанров.

Книга снабжена индексом проанализированных темпоральных конструкций, который облегчает их поиск в основной части исследования, а также дает возможность увидеть, какие структурные схемы предложно-падежных сочетаний получили реализацию в речи с данным лексическим материалом.